

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТОМАШІВСЬКА МАР'ЯНА МИРОСЛАВІВНА

УДК 378.016:78.031.4 (=161.2) / (043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

015 Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. М. Томашівська

(підпис)

Науковий керівник

Дем'янчук Олександр Никанорович,
доктор педагогічних наук, професор

Кременець – 2019

АНОТАЦІЯ

Томашівська М. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти (015 Педагогічні науки). – Кременецька гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка; Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2019.

У дисертації представлено результати теоретичного аналізу та методичного забезпечення проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; розроблено й апробовано структурно-функціональну модель формування означеної компетентності засобами українського народного музичного мистецтва.

На підставі аналізу численних наукових праць, об'єднаних випадковою вибіркою за критерієм наявності ключових слів «професійна підготовка», «формування компетентності», «методологічні підходи», нами було визначено три методологічні підходи, що стали основою подальших емпіричних пошуків у межах предмета дослідження: компетентнісний (з метою наукового обґрунтування процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у вигляді сукупності професійних компетенцій); етнокультурний (зادля окреслення місця і ролі українського народного музичного мистецтва у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; особистісно-діяльнісний (щоб відобразити діяльнісний характер процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики та з'ясувати особистісні

характеристики формування означеної компетентності з використанням українського народного музичного мистецтва як засобу).

Обґрунтовано провідні поняття дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва: «компетентність» – як базове для встановлення структури, змісту, специфіки формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в умовах ЗВО; «професійна підготовка вчителя музики» – з метою визначення основних професійних характеристик майбутніх учителів музики у контексті їх професійної підготовки; «українське народне музичне мистецтво» – задля обґрунтування місця і ролі цього особливого засобу формування професійної компетентності у контексті етнокультурних засад підготовки вчителя музики у ЗВО.

Професійну компетентність майбутнього вчителя музики в системі професійної освіти окреслено як динамічне особистісно-інтегративне утворення, в основі якого лежать теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та досвід, які обумовлюють здатність учителя музики до виконання педагогічної діяльності.

Обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва у єдності кількох провідних компонентів: *особистісно-мотиваційного*, що вміщує особистісні характеристики мотивації студентів до зростання рівня професійної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва; *когнітивного*, зміст якого забезпечує накопичення і наступне відтворення сукупності знань майбутніх учителів музики, що формуються завдяки залученню українського народного музичного мистецтва; *діяльнісного* (художньо-естетичного), у межах якого розвиваються базові вміння й навички компетентнісного характеру, забезпечені використанням потужного потенціалу українського народного музичного мистецтва; *рефлексивного*, що сприяє адекватній самооцінці

студентами рівня сформованості своєї професійної компетентності, з одного боку, та рефлексії ресурсу українського народного музичного мистецтва – з іншого.

У дисертації представлено модель реалізації технології формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. Визначено зміст і значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; спроектовано структурно-функціональну модель формування означеної компетентності; представлено форми і методи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.

З'ясовано смислоутворювальну роль і етнокультурне значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Обґрунтовано проблеми теорії й практики використання надбань народного мистецтва у вихованні особистості, її професійному становленні, розвитку етнокультурної компетентності, духовності й моральності майбутніх фахівців. Визначено провідні напрями народознавчої діяльності, через які реалізується формування професійної компетентності майбутніх учителів музики: суспільно-корисний, пізнавально-розвивальний, трудовий, національно-патріотичний. Відзначено роль народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі навчання у ЗВО. Обґрунтовано роль художньо-естетичної, творчої та етноестетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності означеного фахівця.

З'ясовано роль і значення психолого-педагогічного складника у професійній підготовці майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва; доведено особливу роль

музичної психології, методики викладання музичних дисциплін, циклу музично-теоретичних дисциплін у розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики. Окреслено місце і роль виконавських дисциплін у використанні українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності цих фахівців.

Здійснено розробку структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва. Метою педагогічного моделювання було забезпечення систематизації необхідних знань про особистість, особливості її розвитку і саморозвитку для визначення змісту, методів і технологій досягнення поставленої мети, аналізу проміжних результатів у дослідній роботі. Модель формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами народного мистецтва представлено як комплексну цілісну динамічну структуру, яка ґрунтується на інтеграційному підході до навчання, що забезпечує поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів музично-теоретичної й практичної підготовки і спрямована на формування особистісного, когнітивного, змістового та рефлексивного компонентів професійної компетентності. Обґрунтовано структуру моделі та зміст її складників, охарактеризовано принципи і методи її упровадження.

Визначено педагогічні умови реалізації авторської моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва: 1) зорієнтованість освітнього процесу закладів вищої освіти на формування професійної компетентності майбутнього учителя музики; 2) цілеспрямоване формування позитивної мотивації до вивчення українського народного мистецтва; 3) інтегрований підхід до відбору та застосування методично доцільних організаційних форм і методів формування професійної компетентності студентів, які ґрунтуються на народознавчій основі; 4) використання у процесі формування професійної компетентності студентів можливостей позаосвітньої виховної роботи;

5) формування інноваційного освітнього середовища в навчальному закладі як чинника професійного становлення майбутнього учителя.

Висвітлено етапи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва: вивчення стану існуючої проблеми, виокремлення її суттєвих особливостей; визначення педагогічних завдань, основних параметрів, змістових компонентів, взаємозв'язків і взаємозалежностей у досліджуваному явищі; зведення різних типів зв'язків у єдину систему – модель; перевірка відповідності моделі педагогічним завданням, умовам і вимогам практики.

Обґрунтовано критерії оцінювання рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, до якої віднесено: мотиваційний (характеризує професійно значущі якості та мотиви професійної підготовки студентів, їх ставлення до українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності), знаннявий (відображає рівень фахових знань молоді з теорії та методики музичного мистецтва, у т.ч. українського народного), процесуальний (розкриває рівень професійних умінь і здатностей майбутніх учителів музики, набутих ними у процесі професійної підготовки) та оцінний (визначає характер самооцінки молоддю рівня своєї професійної компетентності та місця українського народного музичного мистецтва у їх професійному становленні) критерії.

На пілотажному етапі експериментального дослідження здійснено аналіз навчальних планів предметів професійної спрямованості у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва (вокал, хорове диригування, історія української вокально-хорової музики, методика аналізу вокально-хорових творів, основний музичний інструмент).

Розроблено, впроваджено й експериментально перевірено ефективність реалізації структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Результати формувального етапу експерименту засвідчили, що в експериментальній групі достатній рівень

професійної компетентності досліджуваних виріс з 16,67% на констатувальному етапі до 32,64% учасників після формувального етапу, що призвело до зменшення кількості студентів із початковим рівнем професійної компетентності до 8,33%. У контрольній групі досліджуваних цей показник залишився на рівні 30,26%, що свідчить про неспроможність традиційної системи професійної підготовки в умовах застосування стандартних організаційних форм і методів навчання істотно змінювати показники мотивації студентів, знаннєвої, процесуальної та рефлексивної складових їх професійної компетентності.

Для доведення статистичної надійності зростання професійної компетентності досліджуваних у дисертації застосовано критерій кутового перетворення Фішера ϕ^* , спрямований на порівняння даних емпірично визначених відсоткових часток вибіркової сукупності.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в процесі його проведення:

- *вперше* актуалізовано і теоретично обґрунтовано проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів музики з використанням засобів українського народного музичного мистецтва; конкретизовано зміст, форми, засоби і методи формування професійної компетенції майбутніх учителів музики; розроблено структурно-функціональну модель процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; представлено критерії, показники та рівні сформованості означеної компетентності; уточнено поняття «професійна компетентність майбутнього учителя музики»;

- *удосконалено* методику діагностування професійної компетентності майбутніх учителів музики; теоретичні засади використання українського народного мистецтва у процесі формування професійної компетентності студентів;

- *подальшого розвитку* набули положення педагогічної науки про

методи і прийоми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати, апробовані в освітньому процесі педагогічних коледжів та університетів й упроваджені у процес професійної підготовки майбутніх учителів музики, стали основою для оновлення і корекції змісту навчальних дисциплін «Методика музичного виховання», «Українознавство», «Українська народна музична творчість». Отримані в процесі дослідження висновки можуть використовуватися у подальших дослідженнях проблеми фахової підготовки майбутніх фахівців мистецького профілю, а також у практиці професійної підготовки фахівців різних спеціальностей та в системі підвищення кваліфікації працівників освіти і культури.

Ключові слова: професійна підготовка вчителя, майбутні учителі музики, українське народне музичне мистецтво, структурно-функціональна модель.

ABSTRACT

Tomashivska M. M. Formation of Future Music Teachers' Professional Competence By Means of Ukrainian Folk Music. – The qualifying scientific work on the manuscript's rights.

Thesis for the degree of a Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education (015 Pedagogical Sciences). – Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Academy of Kremenets, Zhytomyr Ivan Franko State University, 2019.

The thesis presents the results of theoretical analysis and methodological support of the formation problem of future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music. The theoretical and methodological principles of the formation problem of future music teachers' professional competence are substantiated; the structural-functional formation model of the specified competence by means of Ukrainian folk music has been developed and tested.

Basing on the analysis of numerous scientific papers combined randomly by the availability criterion of the keywords “professional training”, “competence formation”, “methodological approaches”, the author identified three methodological approaches that became the groundwork for further empirical research under the study subject: the competence approach (for the scientific substantiation of the forming process of future music teachers’ professional competence in the form of a professional competences set); the ethnocultural approach (for defining the place and role of Ukrainian folk music in the forming process of future music teachers’ professional competence); the personality-activity approach (for reflecting the activity character of the forming process of future music teachers’ professional competence and finding out the personal characteristics of the specified competence formation using the Ukrainian folk music as a means).

The leading definitions of studying the problem of future music teachers’ professional competence formation by means of Ukrainian folk music are substantiated – the definition “competence” as a basic one for establishing the structure, content, specificity of forming future music teachers’ professional competence in higher educational establishments; the definition “professional training of a music teacher” was determined with the objective of shaping the basic professional characteristics of future music teachers in the context of their professional training; the definition “Ukrainian folk music” – for substantiating the place and role of this special means for the professional competence formation in the context of the ethnocultural principles of music teachers’ training in higher educational establishments.

The future music teacher’s professional competence in the vocational education system is defined as a dynamic person-integrative formation, based on the theoretical knowledge, practical skills, personal qualities and experience, which determine music teachers’ capability to perform pedagogical activities.

The structure of future music teachers’ professional competence is substantiated as the unity of several leading components: **the personal** component, which contains

personal characteristics of students' motivation to increase their professional competence level involving Ukrainian folk music potential; the **cognitive** component, whose content ensures the accumulation and subsequent reproduction of a totality of future music teachers' knowledge, which is formed due to the usage of Ukrainian folk music; the **meaningful (artistic-aesthetic)** component, under which the basic competence skills and abilities are developed, being provided with the use of the Ukrainian folk music powerful potential; the **reflective** component, which provides students' adequate self-assessment of their professional competence's formation level, on the one hand, and the reflection of Ukrainian folk music resources, on the other.

The thesis presents the formation model of future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music. The content and meaning of Ukrainian folk music are determined as a means of forming future music teachers' professional competence; the structural-functional model of the professional competence's formation was designed; the forms, methods, and technologies of the formation of future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music are presented.

The meaningful role and ethno-cultural significance of Ukrainian folk music as a means of formation of future music teachers' professional competence are studied out. The problems of theory and practice of using folk art achievements in the education of the personality, her/his professional development, future professionals' growth, their ethnocultural competence development, spirituality and morality of future specialists, are substantiated. The leading types of ethnological activity are determined, through which the formation of future music teachers' professional competence is realised: socially useful, cognitive-developmental, labour, national-patriotic. The role of folk music, songs, dumas, folklore in general in the formation of future music teachers' professional competence during the learning process in higher educational establishments is noted. The role of artistic-aesthetic, creative and ethnoesthetic competencies as

system-forming components of the professional competence of the specialist mentioned is substantiated.

The role and significance of the psycho-pedagogical component in future music teachers' training using Ukrainian folk music are found out; the special role of music psychology, of teaching methods of music disciplines, and of a cycle of music-theoretical disciplines in the development of future music teachers' professional competence is proved. The place and role of performing arts disciplines in the use of Ukrainian folk music as a means of forming the specialists' professional competence are outlined.

The structural-functional model of forming the specialists' professional competence by means of Ukrainian folk art is proposed. The purpose of pedagogical modelling was to ensure systematization of the necessary knowledge about the personality, specifics of her/his development and self-development in order to determine the content, methods, and technologies of achieving the goal, analysis of intermediate results in the research work. The structural-functional model of forming the future music teacher's professional competence by means of folk art as a whole complex dynamic structure based on the integration approach to learning, which provides a combination of traditional and innovative forms, methods and ways of musical theoretical and practical training, is developed. The model is aimed at forming the professional competence components: personal, cognitive, content, and reflexive.

The structure of the model and the content of its subsystems are substantiated, the principles and methods of its implementation are described.

The pedagogical conditions for the implementation of the author's model of forming future music teachers' professional competence by means of folk art are determined: 1) the orientation of higher educational establishments' learning process to the formation of the future music teacher's professional competence; 2) the goal-oriented positive motivation formation for the study of Ukrainian folk art; 3) the integrated approach to the selection and application of methodically appropriate organizational forms and methods of forming students' professional

competence based on the ethnological basis; 4) the opportunities of socially educational extracurricular work in the process of forming students' professional competence; 5) the formation of an innovative educational environment in an educational setting as a factor of the future teacher's professional formation.

The stages of future music teachers' professional competence formation by means of Ukrainian folk music are highlighted: studying the actual problem status, defining its essential features; defining pedagogical tasks, basic parameters, content components, interconnections and interdependencies in the investigated phenomenon; building of different connection types into a single system – the model; checking the model's compliance with pedagogical tasks, conditions and requirements of practical activity.

The analysis of the forms, methods, and technologies of future music teachers' professional competence formation by means of Ukrainian folk music is carried out.

The criterion-indicator evaluative system of the formation of future music teachers' professional competence level is substantiated. The system includes the following criteria: the personality-motivational criterion (characterizes professionally significant qualities and motives of students' professional training; students' relation to Ukrainian folk music as a means of forming professional competence); the cognitive-content criterion (reflects the professional knowledge level of young people in the theory and methodology of music art, including Ukrainian folk music); the practical-activity criterion (reveals the level of professional skills and abilities of future music teachers mastered by them during the training process) and the reflective-evaluation criterion (defines the character of young people's self-assessment of their professional competence levels and the place of Ukrainian folk music in their professional development).

At the pilot stage of the experimental study, the analysis of the curricula of subjects of professional orientation in the vocational training of future music teachers (vocals, choral conducting, history of Ukrainian vocal-choral music,

methods of analysis of vocal and choral works, the main musical instrument) was carried out.

The effectiveness of the structural-functional model of forming the future music teacher's professional competence by means of Ukrainian folk music was developed, implemented and experimentally tested. The results of the design phase of the experiment showed that in the experimental group the sufficient level of professional competence increased from 16.67% of the subjects at the preliminary stage to 32.64% of participants after the formation stage. It led to a decrease in the number of students with a low level to 8.33%. In the control group of subjects, this indicator remained at 30.26%, demonstrating the incapability of the traditional system of vocational training in the conditions of use of standard organizational forms and teaching methods significantly change students' motivation, cognitive, practical and reflective components of their professional competence.

To prove the statistical reliability of the growth of professional competence of the subjects Fisher's angular transformation criterion is used in the thesis. The criterion is aimed at comparing empirically determined percentages of the data samples.

The scientific novelty of the research is determined by the fact that in the process of its conduct:

- the formation problem of future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music is actualized and theoretically substantiated; the content, forms, means, and methods of future music teachers' professional competence formation are specified; the structural-functional model of the formation process of future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music is developed; the criteria, indicators and formation levels of the indicated competence are presented; the definition "professional competence of the future music teacher" *is specified*;

- diagnostic methods of future music teachers' professional competence and theoretical bases for the use of Ukrainian folk art in the process of forming the students' professional competence *are improved*;
- pedagogical guidelines on methods and technologies of forming future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music *are further developed*.

The practical significance of the research is determined by the fact that its results, tested in educational processes of pedagogical colleges and universities and introduced into future music teachers' training process, became the basis for updating and correcting the academic disciplines' contents, such as "Methodology of Music Education", "Ukrainian Studies", "Ukrainian Folk Music Creativity". The findings obtained during the study can be used in further researches on problems of future art specialists' professional training, as well as in training practices of different specialties' professionals and in advanced training systems for educators and cultural workers.

Keywords: teacher's professional training, future music teachers, Ukrainian folk music art, structural-functional model.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Томашівська, М. М., 2018. Деякі аспекти реалізації компетентнісного підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 62, с. 219-222.
2. Томашівська, М. М., 2018. Сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонського державного університету*, вип. LXXXII, Том 2, с. 189-192.
3. Томашівська, М. М., 2018. До проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, № 326, вип. 3, с. 269-271.
4. Томашівська, М. М., 2018. Педагогічне формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland*. Wolomin, Volume 1, с. 42-45.
5. Томашиевская, М. М., 2018. Эстетическое воспитание студенческой молодежи средствами народной музыки. *Навукова-практичний часопис Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта*. Віцебск, № 1 (98), с. 116-120.

Наукові праці апробаційного характеру:

6. Томашівська, М. М., 2017. Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства: історія і сучасність сопілкового ансамблю. *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність»*. Рівне: Волин. обереги, с. 210-215.

7. Томашівська, М. М., 2018. *Додатковий музичний інструмент (сопілка): робоча програма для студентів спеціальності 014 «Музичне мистецтво»*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 20 с.
8. Дем'янчук, О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу»*. Луцьк: Вежа-Друк, с. 20-23.
9. Томашівська, М. М., 2018. Професійна компетентність та національне виховання майбутніх учителів музики у процесі засвоєння українських народних інструментів (бандури та сопілки). *Збірник матеріалів науково-методичного семінару «Креативний підхід у сучасній освіті»*. Кременець: Вид-во ім. Тараса Шевченка, с. 78-84.
10. Томашівська, М. М., 2018. Особливості організації та зміст роботи з формування професійної компетентності учителя музики. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Фактори розвитку педагогіки і психології в XXI столітті»*. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», с. 40-45.
11. Жорняк, Б. Є., Томашівська, М. М., 2018. Педагогічні засади та принципи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Актуальні питання гуманітарних наук». Секція Педагогіка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», вип. 21, том 1, с.154-158.
12. Томашівська, М. М., 2018. Особливості сучасних вимог до професійної компетентності музиканта-фахівця. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє»*. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», с. 72-75.

13. Томашівська, М. М., 2018. Компетентність учителя музики як професійна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії»*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», с. 108-111.
14. Томашівська, М. М., 2018. Проблеми професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Збірник тез наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування»*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», ч. 2, с. 143-145.
15. Дем'янчук, О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти. Розділ VII. Педагогічний дискурс культурології та мистецтва*. Кременець, вип. 15, с. 116-120.
16. Дем'янчук О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Особливості виконавської майстерності на українському народному інструменті бандура як соціокультурний феномен. *Науково-методичний та культурно-просвітницький часопис Яровиця*. Луцьк, № 1(19), с. 81-83.
17. Томашівська, М. М., 2019. Гуцульські музичні інструменти з обертоновим інтонуванням: тилинка, трембіта, дримба. *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність»*. Рівне: Волин. обереги, с. 109-114.
18. Томашівська, М. М., 2019. Походження сімейства окарин в Україні. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми гуманітарної освіти»*. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, с. 93-97.
19. Томашівська, М. М., 2019. Формування української музичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти та*

науки в контексті євроінтеграційного поступу». Луцьк: ВЕЖА-Друк, с. 62-65.

20. *Методичні рекомендації щодо навчання студентів гри на сопілці: навчально-методичний посібник*, 2019. Автор-упорядник М. М. Томашівська. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка.
21. Томашівська, М. М., 2018. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець, вип. 10, с. 87-97.

ЗМІСТ

ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ.....	30
1.1. Професійна компетентність майбутнього вчителя як проблема науково-педагогічної теорії і практики.....	30
1.2. Аналіз категоріально-понятійного апарату дослідження.....	49
1.3. Структура професійної компетентності майбутніх учителів музики та педагогічні умови її формування.....	69
Висновки до першого розділу.....	101
РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	104
2.1. Українське народне музичне мистецтво як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.....	104
2.2. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.....	137
2.3. Технологія реалізації моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.....	156
Висновки до другого розділу.....	177
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	181
3.1. Програма та організація експериментальної роботи.....	181
3.2. Стан сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.....	191

3.3. Аналіз результатів формувального етапу експерименту.....	213
Висновки до третього розділу.....	231
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	234
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	237
ДОДАТКИ.....	262

ВСТУП

Актуальність та постановка проблеми дослідження. Сучасний розвиток української професійної освіти, її змістове наповнення й організаційні форми варто розглядати в контексті світових загальноосвітніх тенденцій, загальноєвропейських цінностей, стандартів, культурної глобалізації та інтеграції, про що йдеться в «Концепції нової української школи» (2018), законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), де актуалізується проблема формування національної інтелігенції.

Реформування системи української педагогічної освіти, зокрема і мистецької, в умовах соціально-економічних, політичних і культурних перетворень, що відбуваються в Україні в останні десятиріччя, передбачає підготовку і виховання високоосвіченої і професійно компетентної, творчої особистості вчителя, здатного спрямовувати свою життєдіяльність у русло гуманістичного розвитку суспільства і національної освіти, саморозвитку з урахуванням загальнолюдських цінностей, кращих традицій і досягнень української науки та культури.

З огляду на це особливого значення набуває необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогічних мистецьких кадрів, наповнення її новим національним змістом, посилення культурологічної спрямованості навчання молоді на основі збереження духовно-історичних цінностей українського народу, використання у фаховій музичній підготовці етнічного мистецького фонду.

Сучасні теорії філософії і педагогіки музичної освіти пропонують багато концептуальних ідей і технологій, що відображають провідні тенденції розвитку музичної освіти і професійної підготовки вчителів мистецьких дисциплін. Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлювалися вітчизняними та зарубіжними науковцями. Філософсько-методологічний контекст проблеми педагогічної освіти досліджували Г. Васянович, В. Краєвський, І. Зязюн, В. Кремень, П. Саух та ін. Загальні підходи до змісту і технологій професійної підготовки педагога висвітлено в

працях О. Вознюка, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Н. Сидорчук, С. Сисоєвої, В. Химинець, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін. Аксіологічний зміст художньо-естетичної діяльності розглянуто в працях Т. Єлагіної, К. Климової, Г. Кондратенко, О. Отич, В. Сластьоніна, О. Щолокової та ін. Змістові аспекти оновлення національної мистецької освіти знайшли своє відображення в працях М. Бровко, К. Завалко, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалко, О. Рудницької, Т. Танько та ін. Теоретичні та методичні аспекти компетентнісного підходу до навчання майбутніх учителів розглядали О. Антонова, Н. Бібік, С. Вітвицька, М. Головань, В. Ковальчук, І. Коновальчук, О. Овчарук, О. Пометун та ін.

Предметом наукових розвідок Л. Арчажникової, О. Боблієнко, І. Боднарук, А. Бондаренко, Н. Мурованої, В. Орлова, Л. Пастушенко, Т. Пляченко, І. Полубояриної стала оптимізація освітнього процесу з підготовки майбутніх учителів музики. Зміст і структуру професійної компетентності вчителя музики досліджували О. Бартків, В. Бурзанова, Л. Гаврілова, С. Горбенко, С. Грозан, А. Козир, І. Маринін, М. Михаськова, С. Цьзюяй, Р. Майзнер та ін. Проблеми розвитку художньо-естетичної компетентності особистості в контексті професійної підготовки майбутніх учителів музики вивчали І. Арябкіна, О. Дем'янчук, Б. Жорняк, В. Ірклієнко, Л. Чуньпен, Т. Орлова, І. Ревенко та ін.

Водночас поза увагою науковців почасти залишається потенціал українського народного музичного мистецтва в поєднанні з сучасними технологіями формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у закладах вищої освіти.

Актуальність означеної проблеми зумовлена низкою наявних суперечностей у системі професійної підготовки майбутніх учителів музики, а саме:

- між сучасними світовими тенденціями розвитку національного соціокультурного й етнокультурного простору та характером і змістом освітньої системи в Україні;

- між потребою суспільства у висококваліфікованих педагогічних фахівцях мистецького профілю й недостатньою увагою до модернізації їхньої професійної підготовки;
- між історично укладеним етнокультурним аксіологічним потенціалом українського народу і глобалізаційними етнокультурними стереотипами, що нівелюють надбання народної музичної культури;
- між еволюцією інтересу до вивчення народного мистецтва, зростаючою потребою осмислення непересічної ролі багатовікових надбань народної творчості в духовному становленні молоді особистості і реальним станом духовно-моральної свідомості, ідеології і культури сучасної молоді;
- між необхідністю оновлення змісту і підвищення якості сучасної музичної освіти і недостатністю теоретичного та практичного обґрунтування означеної проблеми в сучасній педагогічній теорії і практиці.

Отже актуальність проблеми використання у професійній підготовці майбутніх учителів музики народного мистецтва, необхідність вирішення завдань реформування національної системи освіти і сучасної виховної практики у зазначеному контексті зумовили вибір теми дослідження: **«Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка «Інноваційні технології в процесі викладання музичних дисциплін». Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (протокол № 7 від 26.12.2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 27.03.2018 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Обґрунтувати провідні теоретичні підходи до проблеми дослідження.
2. З'ясувати зміст, структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики та педагогічні умови її формування.
3. Окреслити місце і роль українського народного музичного мистецтва у формуванні досліджуваної професійної компетентності.
4. Обґрунтувати критерії, показники та рівні професійної компетентності майбутніх учителів музики.
5. Спроектувати та експериментально перевірити ефективність реалізації моделі шляхом упровадження технології формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів музики у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.

Методологічною основою дослідження є: філософські положення наукової теорії пізнання, використані для побудови логіки і методології дослідження окресленої проблеми; діалектичні принципи взаємозв'язку та взаємообумовленості закономірностей і явищ етнокультурного простору, педагогічної дійсності та необхідності їх вивчення в конкретно-історичних умовах; положення про розвиток творчої особистості з метою окреслення принципів, форм і методів формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; провідні ідеї компетентнісного, етнокультурного та особистісно-діяльнісного підходів до професійної підготовки майбутніх

учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; вимоги державних документів щодо освітньої політики в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених завдань на різних етапах педагогічного дослідження були використані такі **методи:** *теоретичні:* аналіз філософської, педагогічної, психологічної, культурологічної, мистецтвознавчої літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду – з метою обґрунтування провідних методологічних підходів до проблеми дослідження; аналіз навчальних програм, методичних посібників і рекомендацій щодо підготовки майбутніх учителів музики; аналіз, синтез та ідеалізація – для уточнення змісту базових понять дослідження; порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних – з метою визначення змісту та структури професійної компетентності майбутніх учителів музики; *емпіричні:* спостереження та аналіз педагогічних явищ і процесів – з метою визначення українського музичного народознавчого контексту процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; інтерв'ювання, тестування, анкетування студентів та викладачів на різних етапах експериментальної роботи, моніторинг рівня навчальних досягнень студентів – для обґрунтування й удосконалення структури професійної компетентності майбутніх учителів музики; вивчення та узагальнення досвіду використання надбань українського музичного мистецтва у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи); *методи математичної статистики* (критерій кутового перетворення Фішера ϕ^*), що забезпечило можливість узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи та виявлення якісних змін у рівнях сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, Рівненського державного гуманітарного

університету, факультету мистецтв Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науково-дослідною роботою було охоплено 296 студентів спеціальності «Музичне мистецтво» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», 19 викладачів музичних дисциплін, 594 учнів закладів загальної середньої освіти і 36 учителів музики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *вперше* актуалізовано і теоретично обґрунтовано проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів музики з використанням засобів українського народного музичного мистецтва; конкретизовано відповідні зміст, форми, засоби і методи; розроблено структурно-функціональну модель процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; обґрунтовано критерії (мотиваційний, знаннявий, процесуальний, оцінний), показники та рівні сформованості означеної компетентності (достатній, репродуктивний, початковий); *удосконалено* методику діагностування професійної компетентності майбутніх учителів музики; теоретичні засади використання українського народного мистецтва в процесі формування професійної компетентності студентів; *уточнено поняття* «професійна компетентність майбутнього учителя музики»; *подальшого розвитку набули* положення педагогічної науки про методи і прийоми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати упроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів музики педагогічних коледжів та університетів, стали основою для оновлення та корекції змісту навчальних дисциплін «Методика музичного виховання», «Українознавство», «Українська народна музична творчість». Отримані в ході дослідження висновки можуть використовуватися в подальших наукових розвідках щодо підготовки майбутніх фахівців

мистецького профілю, а також у практиці професійної підготовки учителів різних спеціальностей, в системі підвищення кваліфікації працівників освіти та культури.

Особистий внесок здобувача у статтях, виконаних у співавторстві з О. Дем'янчуком, а саме: «Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога» – автором представлено результати проектування, визначення та опис змісту професійної компетентності педагога на засадах компетентнісного підходу, «Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні» – визначено специфіку виконавського бандурного мистецтва як компонента професійної майстерності бандуриста, «Особливості виконавської майстерності на українському народному інструменті бандура як соціокультурний феномен» – характеристика особливостей процесу формування та становлення академічного виконавства на бандурі, його впливу на українську та світову культуру; у статті в співавторстві з Б. Жорняк «Педагогічні засади та принципи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва» автором охарактеризовано роль українського народного музичного мистецтва у професійній підготовці кваліфікованих учителів музичного мистецтва.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 104/18 від 30.11.2018 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/02/3313 від 26.11.2018 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/983 від 11.12.2018 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (довідка № 05-16/110-1 від 19.06.2019р.), ЗЗСО-гімназія № 6 І-ІІ ст. м. Кременця (довідка № 243 від 18.12.2018 р.), Отиневецької ЗЗСО № 9 І-ІІ ст. Жидачівського району Львівської обл. (довідка № 1 від 15.10.2018 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на засіданнях кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін, звітних наукових конференціях Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (2014-2019), а також на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу» (Луцьк, 2018-2019, очна), «Особливості організації та зміст роботи з формування професійної компетентності учителя музики. Фактори розвитку педагогіки і психології в XXI столітті» (Харків, 2018, заочна), «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 2018, заочна), «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Одеса, 2018, заочна), *«Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування»* (Львів, 2018, заочна); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства: Історія і сучасність сопілкового ансамблю. Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність» (Рівне, 2017, 2019, очна); *міжвузівських*: «Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні. Актуальні проблеми гуманітарної освіти» (Кременець, 2018, очна), «Професійна компетентність та національне виховання майбутніх учителів музики у процесі засвоєння українських народних інструментів (бандури та сопілки). Креативний підхід у сучасній освіті» (Кременець, 2018, очна).

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено в 21 публікації, з них 3 – у провідних фахових наукових виданнях України, 2 – у закордонних наукових періодичних виданнях, 1 – навчально-методичний посібник, 3 статті – у збірниках наукових праць, 1 – науково-методична праця, 2 статті вміщено в інших періодичних наукових виданнях та 9 – у збірниках матеріалів наукових конференцій різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел (275 найменувань, з них 7 – іноземними мовами). Загальний обсяг тексту дисертації – 280 сторінок, з них – 236 сторінок основного тексту. Робота містить 32 таблиці, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

1.1. Професійна компетентність майбутнього учителя музики як проблема науково-педагогічної теорії і практики

В умовах культурного та духовного піднесення в Україні й пов'язаного з ним реформування національної освіти проблема професійної підготовки майбутнього учителя набуває особливо важливого значення. Ставиться завдання підготувати висококваліфікованого фахівця, який би відповідав назрілим потребам сучасного суспільства, розвитку науки і національної освіти.

У Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013) та інших державних документах акцентується увага на тому, що основною рушійною силою модернізації системи освіти є педагог-професіонал з високорозвиненими особистісними і професійними компетентностями.

Європейський освітній вектор України, що певною мірою стандартизує зміст та методи професійної підготовки майбутніх фахівців, не скреслює, водночас, необхідності урахування національного досвіду та національного змісту означеної підготовки. Тому українське народне музичне мистецтво як засіб формування професійної компетентності є потужним джерелом професійних знань, умінь, навичок та особистісних якостей майбутніх учителів музики, якщо реалізується на засадах системності й етнокультурності, у межах особистісно-діяльнісного й компетентнісного підходів. Сучасна вітчизняна освіта, зокрема мистецька, приділяє особливо важливу увагу підготовці досвідчених, конкурентоспроможних педагогів, здатних на високому професійному рівні виконувати своє фахове

призначення, постійно підвищувати та вдосконалювати свій професійний, інтелектуальний, культурний рівень, професійно-педагогічну компетентність.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває проблема формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики як комплексної характеристики його особистості, сформованої в процесі освіти, виховання та розвитку, яка вміщує різносторонні професійні знання, загальнопедагогічні уміння, навички, креативність, самостійність, кращі особистісні якості, необхідні для успішного виконання професійної діяльності відповідно до вимог суспільства та концептуальних засад національної освіти.

Теоретичною основою нашого дослідження є закони і категорії наукового пізнання; концепція сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кохановський, В. Лутай, В. Пазенюк та ін.); методологічні засади мистецької освіти (Е. Абдулін, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.); теорії щодо впливу мистецької діяльності на творчу активізацію особистості (Б. Борєв, В. Іванов, М. Каган, М. Провозіна та ін.); принципи особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів до організації освітнього процесу (Ш. Амонашвілі, Д. Белухін, І. Бех, І. Зязюн, П. Москаленко, С. Подмазін, О. Пометун, Г. Троцько та ін.); компетентнісні засади підготовки вчителя у закладах вищої педагогічної освіти (О. Антонова, Н. Асташова, В. Беспалько, Н. Бібик, В. Бондар, Г. Васянович, С. Вітвицька, О. Дем'янчук, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Л. Коваль, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.); питання готовності вчителя до професійної діяльності (О. Абдуліна, А. Алексюк, Б. Гершунський, Л. Масол, Н. Мойсеюк, Л. Хомич, Л. Хоружа, О. Шевнюк та ін.); проблеми культурологічної підготовки студентів закладів вищої освіти (Г. Васянович, Л. Залізко, Т. Зюзіна, М. Лещенко, Ю. Павленко, Л. Руденко, О. Шевнюк та ін.); наукові дослідження музикознавців, етнографів, фольклористів (О. Богданова, С. Грица, О. Гончаренко, І. Дзюба, М. Дмитренко, В. Дубравін, А. Іваницький, Є. Пасічник, І. П'яковський, О. Стеблянко, М. Стельмахович, Б. Степанишин, Є. Сявавко та ін.) тощо.

Визначення провідних методологічних підходів до проблеми науково-педагогічного дослідження створює його унікальну методологію як інструмент використання відповідних методів наукового пошуку. У колективній монографії «Методологія, методика і методи організації науково-педагогічних досліджень» (2012) вчені виділяють чотири провідні рівні методології педагогіки – філософський (загальні принципи пізнання й базові категорії педагогіки), загальнонауковий (змістові загальнонаукові концепції), конкретно-науковий (сукупність методів і принципів дослідження), рівень методики і техніки дослідження (набір дослідницький процедур)¹.

Для визначення провідних методологічних підходів до проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва ми проаналізували вибір означених методологічних підходів у наукових працях 28 науковців. Вибірка була випадковою, визначалася лише наявністю ключових слів «методологія», «методологічний підхід», «підготовка вчителя» у зазначених публікаціях. Дослідження не може вважатися репрезентативним, однак дає змогу простежити певні тенденції у виборі провідних методологічних підходів дослідниками, що мають схожі з обраним нами об'єкти дослідження. Серед проаналізованих нами праць чотири безпосередньо стосуються професійної підготовки вчителя музики.

Аналіз наукових публікацій дозволяє стверджувати, що вибір сукупності методологічних підходів визначається особливостями об'єкта і предмета дослідження як педагогічного явища чи процесу, що підлягає вивченню. Аналізуючи різноманітні науково-педагогічні джерела, які прямо чи опосередковано пов'язані з предметом нашого дослідження, ми дійшли висновку про зосередження уваги науковців на певному колі методологічних

¹ Методологія, методика і методи організації науково-педагогічних досліджень // Методологія наукової діяльності : навч. посіб., вид. 3-тє, переробл. / Д.В. Чернілевський, М.І. Томчук, О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, В.П. Захарченко, О.В. Вознюк, Н.З. Сіранчук / за ред. Д.В. Чернілевського, Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 216-241., с. 218.

підходів, серед яких превалюють компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи. Зауважимо, однак, що ці підходи не можуть бути використані нами в сукупності, оскільки ми виходимо зі специфіки предмета нашого дослідження – формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Аналіз наукових праць засвідчує, що найбільш використовуваними методологічними підходами є системний, компетентнісний та аксіологічний. Порівняння частоти використання в дослідженнях різних методологічних підходів подано на рис. 1.1.

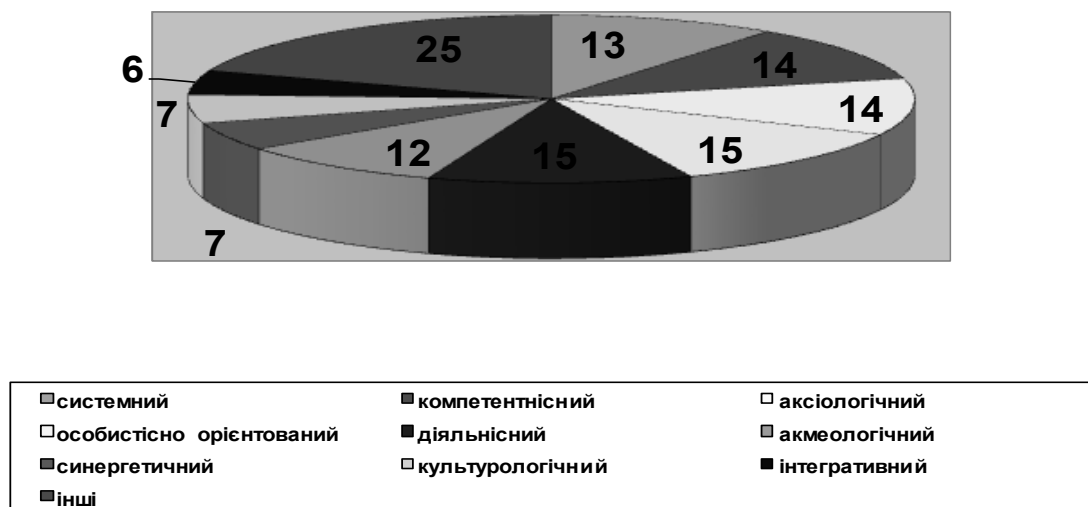

Рис. 1.1. Частота використання різних методологічних підходів у наукових працях з проблеми професійної підготовки вчителя (випадкова вибірка, у кількості використаних підходів)

Як свідчить рис. 1.1, першість у методологічному означуванні наукових досліджень з професійної підготовки вчителя належить компетентнісному, діяльнісному та особистісно орієнтованому (особистісно-діяльнісному) підходам. Другу групу складають аксіологічний, системний та акмеологічний підходи. До групи «інші» потрапили рідко застосовувані методологічні

підходи, такі як контекстний, текстоцентричний, антропосоціогуманістичний і т.п.

На підставі аналізу методологічних засад сучасного науково-педагогічного дослідження та з урахуванням специфіки предмету дослідження *визначаємо провідні методологічні підходи* до його проведення та формулювання науково достовірних висновків з експериментальної частини роботи, як-от:

1. *Компетентнісний* підхід як основа наукового обґрунтування процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

2. *Етнокультурний* підхід – з метою окреслення місця і ролі українського народного музичного мистецтва у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

3. *Особистісно-діяльнісний* підхід – у зв'язку з діяльнісним характером процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики та необхідністю з'ясувати особистісні характеристики майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва як засобу.

Крім того, вважаємо необхідним використання у процесі дослідження ще двох *додаткових наукових методологічних підходів*, а саме – *аксіологічного* (що відображає ціннісний вимір українського народного музичного мистецтва) та *середовищного* (оскільки експериментальна частина роботи передбачає реалізацію змісту структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в особливому мистецькому середовищі ЗВО).

Компетентнісний підхід до проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Сучасні освітні системи переважної більшості країн світу орієнтуються на оновлення змісту навчання і навчальних технологій відповідно до потреб ринку праці, вимог інтеграції до освітнього простору на основі компетентнісного підходу до професійної підготовки педагогічних кадрів.

Відомі міжнародні організації, що працюють у сфері освіти (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Американська асоціація з вищої освіти, Європейська асоціація вищої освіти, Міжнародний департамент стандартів, Міжнародні проекти «Визначення й відбір ключових компетентностей» та ін.), вивчають проблеми, пов'язані з вимогами компетентнісно орієнтованої освіти, коли результати навчання визначаються досягненнями учнями необхідних компетентностей.

Симпозіум Ради Європи на тему «Ключові компетентності для Європи» визначив такий орієнтовний перелік ключових компетентностей:

1) *вивчати* (уміти отримувати користь від досвіду; організовувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; організовувати свої власні прийоми навчання; уміти розв'язувати проблеми; самостійно навчатися;

2) *шукати* (створювати запити до різних баз даних; опитувати оточення; консультуватися в експерта; одержувати інформацію; уміти працювати з документами та класифікувати їх);

3) *думати* (організовувати взаємозв'язок минулих і дійсних подій; критично ставитися до того чи іншого аспекту розвитку нашого суспільства; протидіяти невпевненості та труднощам; займати позицію в дискусіях і реалізовувати свої власні ідеї; бачити важливість політичного й економічного оточення, у якому відбуваються навчання та робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також із навколишнім середовищем; уміти оцінювати твори мистецтва і літератури);

4) *співробітничати* (уміти співпрацювати і працювати у групі; приймати рішення – залагоджувати суперечності та конфлікти; уміти домовлятися; уміти розробляти та виконувати контракти);

5) *братися за справу* (включатися у проект; нести відповідальність; входити до групи або колективу і робити свій внесок; доводити солідарність; уміти організовувати свою роботу; уміти користуватися обчислювальними та моделюючими приладами);

6) *адаптуватися* (уміти використовувати нові технології інформації та

комунікації; доводити гнучкість перед викликами швидких змін; показувати стійкість перед труднощами; уміти знаходити нові рішення)².

Дослідження у межах компетентнісного підходу до підготовки фахівців в умовах вищої школи у педагогічній науці здійснюються в останні кілька десятиліть (Н. Авшенюк³, О. Антонова⁴, В. Байденко⁵, В. Біскул⁶, О. Бігич, В. Болотов⁷, С. Вітвицька⁸, О. Вознюк⁹, С. Гончаренко¹⁰, О. Дем'янчук¹¹, О. Дубасенюк¹², І. Зязюн¹³, В. Ковальчук¹⁴, В. Кремень¹⁵, Л. Овсієнко¹⁶, О. Овчарук¹⁷, О. Пометун¹⁸, В. Радкевич¹⁹, В. Серіков²⁰, В. Химинець²¹,

² Хуторской, А. В., 2002. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. *Интернет-журнал «Эйдос»*, [online] 23 апреля. Режим доступа: <http://eidos.ru/jornal/20020423.htm>

³ Авшенюк, Н. М., 2013. Розвиток глобальної компетентності сучасних педагогів в університетах США. *Проблеми освіти*, вип. № 74, ч. 1, с. 293-298.

⁴ Антонова, О. Є., Дубасенюк, О. А., та Ковальчук, В. А., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

⁵ Байденко, В. И., 2004. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода). *Высшее образование в России*, № 11, с. 8-13.

⁶ Біскул, В. С., 2016. Принципи та технології компетентнісного підходу до формування професійної кар'єрної студентської молоді. *Sociology*, № 5 (133), с. 61-67.

⁷ Болотов, В. А., и Сериков, В. В., 2003. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*, № 10, с. 8-14.

⁸ Вітвицька, С. С., 2011. Формування професійної компетентності у майбутніх бакалаврів та магістрів. В: Дубасенюк, О. А. (ред.). *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 244-266.

⁹ Дубасенюк, О. А., та Вознюк, О. В., 2011. Сучасні наукові підходи як методологічні засади компетентнісного підходу в освіті. В: Дубасенюк, О. А. (ред.). *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 11-18.

¹⁰ Гончаренко, С. У., 2008. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям*. Київ-Вінниця.

¹¹ Дем'янчук, О., та Томашівська, М., 2018. Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. В: Бундак, О. А, Ляшук, Н. В., та Конон, Н. Г. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Луцьк, 26-27 квітня 2018 року. Луцьк: Вежа-Друк, с. 20-23.

¹² Антонова, О. Є., Дубасенюк, О. А., та Ковальчук, В. А., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

¹³ Зязюн, І. А., 2000. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ: ВІПОЛ.

¹⁴ Антонова, О. Є., Дубасенюк, О. А., та Ковальчук, В. А., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

¹⁵ Кремень, В., 2013. Методологічно і науково забезпечувати розвиток інноваційної освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*, №2, с. 4-13.

¹⁶ Овсієнко, Л. М., 2011. Проблеми впровадження компетентнісного підходу в процес підготовки майбутніх педагогічних кадрів. *Українська мова і література в школі*, № 6, с. 46-48.

¹⁷ Овчарук, О. В., 2004. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики. Київ : "К.І.С.

¹⁸ Пометун, О. І., 2004. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. В: *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., с. 66-72.

¹⁹ Радкевич, В. О. *Компетентнісний підхід до забезпечення якості професійної освіти і навчання* [online]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32305058.pdf>

²⁰ Болотов, В. А., и Сериков, В. В., 2003. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*, № 10, с. 8-14.

А. Хуторський²² та ін.). Вчені обґрунтовують структуру і зміст професійної компетентності, визначають основні моделі й технології її формування, з'ясовують теоретичні засади формування професійної компетентності фахівців різних галузей, окреслюють специфіку педагогічної професії на засадах компетентнісного підходу. Компетентність майбутнього учителя розглядається вченими переважно у сфері його професійної діяльності.

Аналіз праць відомих учених з педагогіки, психології, філософії, соціології, мистецтвознавства дає можливість виділити основні аспекти наукових досліджень питань професійної компетентності учителя музики:

– теоретичні та методичні аспекти компетентнісного підходу до навчання (В. Байденко, Н. Бібик, С. Бондар, Т. Браже, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Єрмаков, О. Кононко, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Пуховська, І. Родигіна, Д. Рум'янцева, О. Савченко, Т. Смагіна, Т. Сорочан, Л. Сохань, А. Хуторський);

– проблеми розвитку художньо-естетичної компетентності особистості в контексті виховання художньо-естетичної культури студентської молоді (В. Ковальчук, Л. Масол, Н. Миропольська, В. Орлов, Г. Падалка, В. Радкевич, Л. Рапацька, О. Рудницька, Т. Суслова, О. Шевнюк, О. Щолокова);

– методичні аспекти формування музично-теоретичних знань студентів на національній основі (Ф. Аєрова, А. Болгарський, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Танько, В. Шульгіна, О. Щолокова).

Однак питання формування фахової компетентності майбутнього педагога-музиканта, зокрема на матеріалі українського народного мистецтва, розглядається в наукових працях переважно опосередковано і залишається на сьогодні ще малодослідженим.

²¹ Химинець, В. В., 2010. *Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя* [online]. Режим доступу : <http://zaknipro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

²² Хуторской, А. В., 2003. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы. *Народное образование*, № 2, с. 58–64.

Сучасна компетентнісна парадигма освіти має за мету переорієнтацію оцінки результатів професійної освіти з поняття «навченість», «освіченість», «вихованість» на поняття «компетентність», «компетенції». В основі комплексної оцінки майбутнього фахівця можна виділити два рівні компетентності – професійна і особистісна компетентність. На рівні *професійної* компетентності оцінюється інструментальний рівень – це конкретні знання і навички в професійній діяльності; нормативно-ціннісний рівень включає стандарт поведінки в освітньому середовищі. На рівні *особистісної* компетентності оцінюється: рівень проміжних умінь – це універсальні комунікативні й мислительні навички особистого розвитку; базовий рівень включає особистісні характеристики, рівні мотивації й саморозвитку (рис.1.2)²³.

На думку Н. Остапенко²⁴, використання компетентнісного підходу в фаховій підготовці майбутніх учителів музики забезпечує формування основних компетентностей, якими мають оволодіти студенти під час навчання. Традиційна система освіти зосереджувала увагу на набутті знань, умінь і навичок, що формувало знаннєвий підхід до навчання. При цьому акцент ставився на самих знаннях, але для чого вони потрібні, залишалося поза увагою. Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок на формування й розвиток у студентів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних умовах.

²³ Бобков, О. Б., и Бобкова, Т. С., 2011. Профессиональное становление военного специалиста в период обучения в вузе в условиях модернизации военного образования. *Сибирский педагогический журнал*. Новосибирск: НГПУ, № 9, с. 217- 231.

²⁴ Остапенко, Н. І., 2015. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*, № 2, с. 53–57.

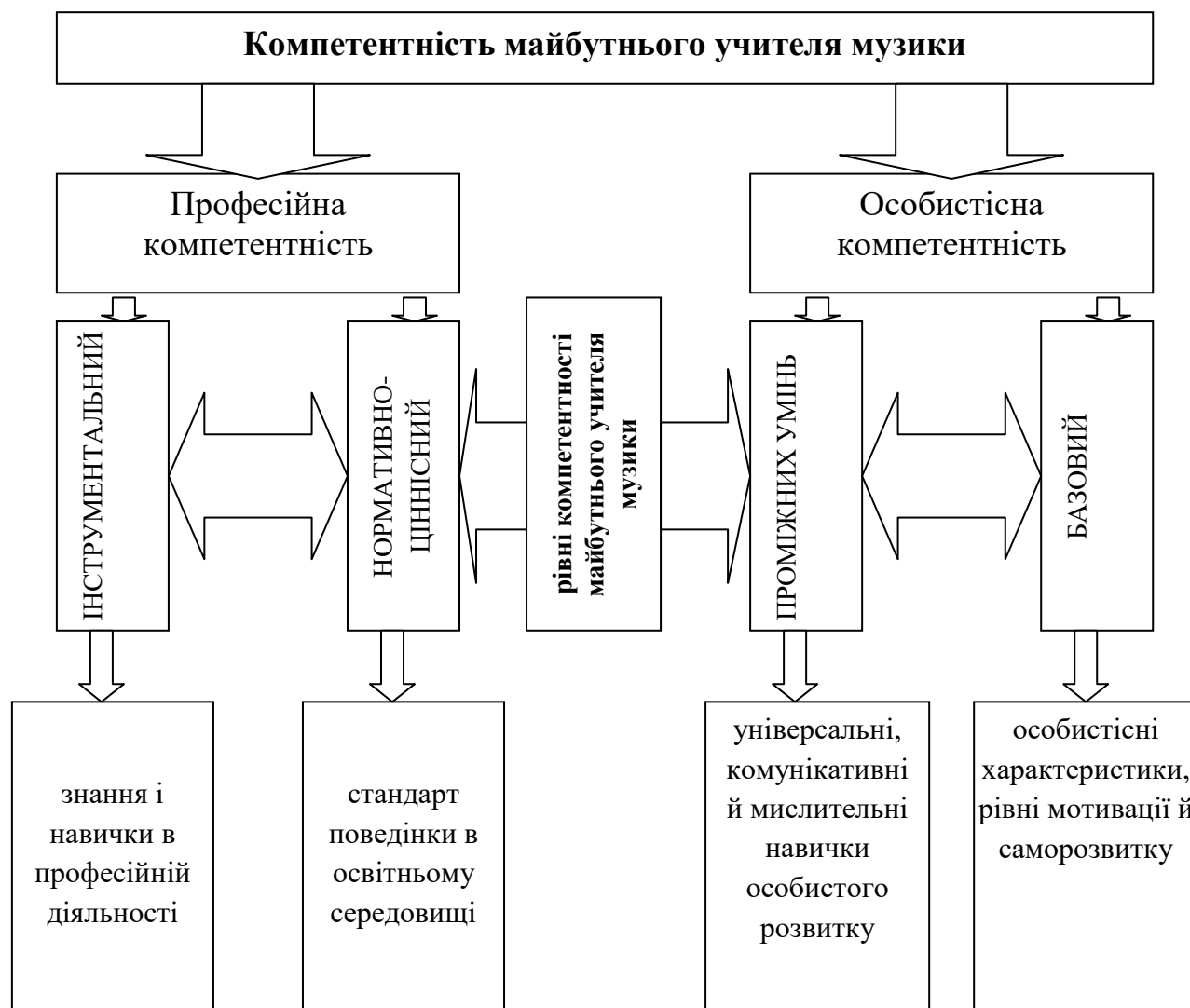

Рис.1.2. Структура компетентності майбутнього вчителя музики (професійний та особистісний рівні), за О. Бобковим²⁵

Сутність компетентнісного підходу ставить на перше місце не інформованість студента, його володіння знаннями, а уміння ними оперувати, управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, розв'язувати проблеми професійного характеру. Використання такого підходу дає змогу майбутнім фахівцям розвинути власні адаптаційні можливості для вміння організувати і координувати особистісно орієнтований навчальний процес, обирати оптимальні засоби для досягнення

²⁵ Бобков, О. Б., и Бобкова, Т. С., 2011. Профессиональное становление военного специалиста в период обучения в вузе в условиях модернизации военного образования. *Сибирский педагогический журнал*. Новосибирск: НГПУ, № 9, с. 217- 231.

поставлених педагогічних цілей²⁶.

Дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва Л. Буркова здійснює на основі таких положень:

- 1) підготовлений фахівець володіє професійною компетентністю;
- 2) професійна компетентність складається з певних компетентностей і є результатом набуття відповідних компетенцій;
- 3) компетентність є поняттям, яке стосується людини, розкриває аспекти її поведінки та забезпечує професійно якісне виконання роботи;
- 4) компетенція є поняттям, яке стосується роботи та характеризує сферу професійної діяльності;
- 5) інтегративні утворення, що складаються зі знань, умінь, особистісних якостей, зокрема ставлення до роботи, досвіду, об'єктивно необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній галузі, продукують відповідні компетенції; опановані працівником компетенції набувають статусу його професійної / фахової компетентності;
- 6) компетентність людини має вектор розвитку, що постійно розширюється, оскільки людина є суб'єктом спілкування, пізнання, праці та виявляє себе в системі ставлення до себе, до інших людей, до суспільства, до праці²⁷.

Таким чином, компетентнісні засади професійної підготовки майбутніх учителів музики ґрунтуються, з одного боку, на європейських документах про освіту, що обґрунтовують сукупність провідних життєвих компетентностей і компетенцій особистості, з іншого – на засадах професійної діяльності майбутніх учителів музики, що визначають специфіку формування означеної компетентності в умовах навчання у ЗВО.

²⁶ Остапенко, Н. І., 2015. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*, № 2, с. 53–57.

²⁷ Буркова, Л. В., 2010. Експериментальне дослідження ефективності інноваційної технології підготовки фахівців соціономічних професій у вищій школі [online]. *Теорія та методика управління освітою*, вип. 5, Режим доступу : <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11burhes.pdf>

Етнокультурний підхід до проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. З компетентнісним тісно пов'язаний етнокультурний підхід до означеної проблеми – власне, з огляду на мистецький фах та на пропоновані в нашому дослідженні засоби формування означеної компетентності – українське народне музичне мистецтво. Основи етнокультурного підходу (в сукупності етнологічних, етнопедагогічних, соціокультурних характеристик) до професійної підготовки фахівців викладені в наукових працях О. Березюк²⁸, Ю. Косенко²⁹, Н. Лисенко³⁰, Г. Падалки³¹, С. Цзяюй³², О. Хоружої³³ та ін.

Етнокультурний зміст професійної підготовки майбутніх учителів музики, на нашу думку, ґрунтується на загальних засадах етнокультурності в сфері освіти, а саме:

- отримання студентом оптимальної сукупності знань про свою етнічну культуру;
- засвоєння системи національних цінностей українського народу;
- розвиток умінь використовувати етнопедагогічні засади навчання і виховання у безпосередній професійній діяльності вчителя.

Як свідчать наукові розробки О. Березюк, етнокультура особистості виконує низку функцій, що мають безпосереднє відношення для ефективного розвитку професійної компетентності майбутнього учителя музики – комунікативну, пізнавальну, знаково-символічну, відтворювальну. Зв'язок цих функцій з формуванням професійної компетентності майбутнього

²⁸ Березюк, О. С., 2015. Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. *Проблеми освіти*, вип. 85, с. 37-41.

²⁹ Косенко, Ю., 2008. Етнопедагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*, вип. XIX-XX, с. 67–74.

³⁰ Лисенко, Н. В., ред., 2007. *Народознавча компетентність дітей та молоді: принципи та методи дослідження*: зб. наук. праць. Івано-Франківськ, 280 с.

³¹ Падалка, Г. М., 1995. *Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти*. Херсон: ХДП.

³² Сюй Цзяюй, 2017. Сутність етнокультурної підготовки студентів факультетів мистецтв до продуктивної роботи з школярами. *Наукові записки. КДПУ імені Володимира Винниченка. «Педагогічні науки»*. Кропивницький: РВВ КДПУ: МНУ імені В. Винниченка, вип. 155, с. 205-208.

³³ Хоружа, О. В., 2008. Сутність етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики в контексті мистецької освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів: Нац. ун-т "Львівська політехніка, №5, с. 147-156.

учителя музики засобами українського народного музичного мистецтва подано нами у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Функції етнокультури та їх реалізація у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики

Функція етнокультури та її зміст	Взаємозумовленість з професійною компетентністю майбутнього вчителя музики
Комунікативна – визначає культурну місію мови, якою послуговується етнос (включно з діалектами) та її значення для розвитку, збереження, поширення (включно з дифузійними мовними процесами) в соціумі.	Вчитель музики є суб'єктом етнокультурної комунікації, а українське народне музичне мистецтво уможливорює специфічний спосіб цієї комунікації у вигляді мистецьких знаків (музичних творів та їх вербального супроводу).
Пізнавальна функція – окреслює накопичення, обмін, передачу від покоління до покоління етнокультурної інформації.	Українське народне музичне мистецтво дає можливість пізнавати глибинні механізми розвитку етнокультури народу та розширювали професійні знання майбутніх учителів музики в сфері етнічної культури.
Знаково-символічна (сигніфікативна) – ідентифікує знакову техніку як засіб діяльності носія етносу.	Майбутні вчителі музики у процесі професійної підготовки мають можливість засвоїти етнокультурні універсалії українців за допомогою народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності.

Продовження таблиці 1.1

Відтворювальна – визначає поновлення кожного етносу та його збереження через систему культурних кодів.	Українське народне музичне мистецтво має власну систему кодів (мовних, мистецьких, історичних, ритуальних тощо), які мають бути засвоєні майбутнім учителем музики не лише в процесі суспільного виховання, але й як важлива професійна інформація, що визначає відтворення українського етносу через мистецтво.
--	--

[авторське опрацювання]

Як цілком справедливо зазначає Ю. Нікішенко, «Етнічну культуру становлять не якісь абсолютно неповторні, унікальні елементи – більшість із них тією чи іншою мірою також поширені серед сусідніх народів або ж узагалі притаманні культурам більшості народів світу. Унікальність та неповторність етнічної культури кожного народу обумовлюється специфічним тільки для неї поєднанням загалом неспецифічних або мало специфічних елементів і форм»³⁴. Тому народне музичне мистецтво як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів музики дає можливість не лише зосередитися на суто українському культурному компоненті, але й порівняти його з народними мистецькими надбаннями сусідніх народів та усвідомлювати значущість мистецьких традицій у сучасному глобалізованому в культурному відношенні світі.

Значущість етнокультурного підходу до проблеми нашого дослідження як складової його методології визначається ще й тим, що українське народне музичне мистецтво належить до етнографічного рівня етнокультури; цей рівень характеризується надіндивідуальністю та стійкістю (Ю. Бромлей,

³⁴ Нікішенко, Ю. І., 2004. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології. *Наукові записки Університету «Києво-Могилянської академії»*, Том 24. Теорія та історія культури, с. 4-13.

1973)³⁵. Втім, у теорії етнокультурного підходу можна простежити певну неузгодженість – між поняттями «етнічна культура», «народна культура», «традиційна культура». Так традиційну культуру найчастіше ототожнюють з народною; етнічна і народна культура фактично не співпадають як поняття, однак у межах нашого дослідження (оскільки йдеться про українське народне музичне мистецтво) ми також вважаємо за можливе їх ототожнити, адже ці поняття не складають предмета нашого дослідження.

Особистісно-діяльнісний підхід до проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Формування професійної компетентності фахівця тією чи іншою мірою має як особистісні, так і діяльнісні характеристики. У розрізі підготовки вчителя музики у ЗВО цей підхід, звісно, має свою специфіку, оскільки:

1) професійна діяльність учителя музики є відображенням його творчої діяльності в мистецькій сфері;

2) формування професійної компетентності вчителя музики має особистісний характер, оскільки і в змісті підготовки, і в методах та формах формування професійної компетентності значна частка їх реалізації є суто індивідуалізованою;

3) українське народне музичне мистецтво посилює особистісний характер процесу формування професійної компетентності (на рівні сприймання, відтворення, інтерпретації та ін.).

Крім того, у межах особистісно-діялісного підходу важливе значення має суб'єктний досвід кожного учасника освітнього процесу. У контексті проблеми нашого дослідження цей досвід посилюється у площині українського народного музичного мистецтва, оскільки передбачає особистісне ставлення й особистісно орієнтовані знання про означений вид мистецтва, з одного, а також індивідуально розвинені навички й уміння використовувати народне музичне мистецтво в компетентнісному

³⁵ Бромлей, Ю. В., 1973. *Этнос и этнография*. Москва : Наука.

відношенні.

О. Олексюк, наголошуючи на формуванні у майбутніх учителів одвічних фундаментальних цінностей, визначає ціннісні пріоритети модернізації музичної освіти в Україні в контексті особистісно орієнтованої парадигми. Науковець зазначає, що «реалізація компетентнісного підходу у вищій мистецькій освіті зумовлюється радикальними змінами, що відбуваються в сферах виробництва і в професійних структурах»³⁶.

Діяльнісні характеристики особистісно-діяльнісного підходу до формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у контексті використання українського народного музичного мистецтва можна представити на кількох рівнях, а саме:

1. На рівні навчального процесу в ЗВО – як особистісно орієнтовану модель навчання студентів, з достатнім ступенем самостійності студента та комплексному характері видів навчальної діяльності – як традиційних, так й інноваційних.

2. На рівні змісту і специфіки українського народного музичного мистецтва – використання музичної творчості як діяльності; діяльний характер народного музичного мистецтва та ін.

3. На рівні мистецької рефлексії майбутніх учителів музики як особливого виду професійної діяльності, що формується у процесі професійної підготовки у ЗВО.

Як було зазначено вище, нами використано в процесі дослідження ще два **додаткові наукові методологічні підходи** – аксіологічний та середовищний. Так основи **аксіологічного** підходу мають двояке значення для нашого дослідження:

1) Як вираження ціннісного простору українського народного музичного мистецтва (етноаксіологія та музична аксіологія).

³⁶ Олексюк, О. М., 2012. Компетентнісно орієнтований освітній простір як основа модернізації вищої мистецької освіти. В: *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір* : матер. Міжнар. наук.–практ. конф. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, с. 494–501.

2) Як цінність професійної педагогічної діяльності учителя музики (педагогічна аксіологія).

Щодо першого аспекту аксіологічного підходу, то до *ціннісного простору українського народного музичного мистецтва ми відносимо:*

- ціннісну взаємодію людини зі світом через народне музичне мистецтво;
- естетичну цінність народної музики;
- комунікативний зміст народного музичного мистецтва;
- інформативну цінність народного музичного мистецтва;
- креативну цінність українського народного музичного мистецтва.

Щодо *цінності професійної педагогічної діяльності учителя музики*, тобто педагогічно-аксіологічного аспекту, то до цієї групи цінностей ми віднесли, передусім, громадянські та моральні (демократія, свобода, відповідальність, толерантність, усвідомлення цінності народної культури та ін.). Погоджуємося з думкою Г. Кондратенко (2015)³⁷, що цінність професійної діяльності вчителя музики поєднує професійно-педагогічні, професійно-музичні та особистісні цінності. До першої групи ми відносимо дитиноцентризм, педагогічну відповідальність за виконання професійних функцій, емпатію, довіру та ін. До професійно-музичних цінностей можна віднести, насамперед, художню цінність та педагогічну доцільність музичного мистецтва, духовність народного музичного мистецтва та ін. Особистісні цінності, що формуються у майбутніх учителів музики, представлені, передовсім, комунікабельністю, творчою активністю, загальнолюдськими цінностями Добра, Краси та Любові.

Отже, аксіологічні домінанти професійної підготовки майбутніх учителів музики об'єднують у собі як суто мистецькі, так і професійно-педагогічні цінності, що ускладнює їх аналіз, з одного боку, та уможливорює характеристику аксіологічного підходу як інтегративного, міждисциплінарного у межах нашого дослідження. Означені аксіологічні

³⁷ Кондратенко, Г., 2015. Формування професійно-особистісних цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті компетентісно зорієнтованої освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №12, с. 152-158.

домінанти реалізуються у специфічному (також неоднорідному) середовищі закладу вищої освіти, яке поєднує суто навчальне і власне музичне середовище у професійній підготовці майбутніх учителів музики. У зв'язку з цим ми виокремлюємо **середовищний підхід** як один із допоміжних методологічних підходів до проблеми нашого дослідження.

Освітнє середовище як науково-педагогічне поняття відносно недавно ввійшло в науковий обіг у педагогіці, воно представлене дослідженнями Є. Бондаревської (2000)³⁸, І. Шендрика (2003)³⁹, О. Ярошинської (2011)⁴⁰, В. Ясвіна (2001)⁴¹ та ін. До складових сучасного освітнього середовища, що впливають на формування професійної компетентності майбутнього учителя музики, ми відносимо:

- систему умов формування особистості вчителя музики засобами українського народного музичного мистецтва;
- комплекс можливостей для розвитку студента як майбутнього педагога, з одного боку, та музиканта – з іншого;
- сукупність усіх інформаційних засобів (як традиційних, так й інноваційних), що уможливають професійно-педагогічний розвиток майбутніх учителів музики;
- простір для розбудови власного «Я» майбутнього вчителя музики засобами українського народного музичного мистецтва.

Освітнє середовище ЗВО, який здійснює підготовку майбутніх учителів музики, має свою *структуру*, яка представлена кількома основними складниками:

1. Суб'єкти навчально-виховного процесу ЗВО – студенти, викладачі (у тому числі фахових музичних дисциплін), адміністрація ЗВО.

³⁸ Бондаревская, Е. В., 2000. *Теория практика личностно-ориентированного образования* : монография. Ростов н/Д : РГПУ.

³⁹ Шендрик, И. Г., 2003. *Образовательное пространство субъекта и его проектирование*. Москва : АПКИПРО.

⁴⁰ Ярошинська, О., 2011. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №4, с. 104-109.

⁴¹ Ясвин, В. А., 2001. *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва : Смысл.

2. Інформаційне середовище ЗВО – наявні засоби інформування, відповідне обладнання тощо.

3. Матеріально-технічні засоби освітнього середовища, в тому числі сучасні та давні українські народні музичні інструменти, музичні класи, відповідна акустична апаратура та ін.

Цілком погоджумося з В. Стрельниковим⁴² у тому, що збагачене суб'єктне та матеріальне середовище підготовки учителів музики збагачує також духовний, педагогічний, аксіологічний світ студентів.

Таким чином, нами визначено провідні методологічні підходи до проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у контексті використання в цьому процесі українського народного музичного мистецтва як засобу навчання. На підставі аналізу численних наукових праць, об'єднаних випадковою вибіркою за критерієм наявності ключових слів «професійна підготовка», «формування компетентності», «методологічні підходи», нами було визначено три методологічні підходи, що стали основою подальших емпіричних пошуків у межах предмета дослідження: компетентнісний (з метою наукового обґрунтування процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у вигляді сукупності професійних компетенцій); етнокультурний підхід (що дає змогу окреслити місце і роль українського народного музичного мистецтва у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; особистісно-діяльнісний (що відображає діяльнісний характер процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики та необхідність з'ясувати особистісні характеристики формування означеної компетентності з використанням українського народного музичного мистецтва як засобу).

Обґрунтування визначених методологічних підходів стало основою для здійснення аналізу базових категорій і понять дослідження.

⁴² Стрельников, В. Ю. *Технологія безпосереднього управління процесом виховання студента* [online]. Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/29567/1/108.pdf>

1.2. Аналіз категоріально-понятійного апарату дослідження

Категорії й поняття наукового педагогічного дослідження складають основу його структури, визначають ключові точки, що об'єднуються в єдиний дослідницький простір педагогічного пошуку. Методологія і методика категоріально-понятійного аналізу в педагогічній науці знайшли своє відображення в науковому доробку багатьох українських та зарубіжних учених, а саме: становлення педагогічних понять і категорій в історичному контексті (О. Антонова, 2002⁴³); сучасний зміст педагогічних понять (С. Гончаренко, 1997⁴⁴; В. Лозниця, 1999⁴⁵); базові поняття педагогічної науки як компонент її методології (С. Вітвицька⁴⁶, В. Краєвський, 2002⁴⁷; О. Сухомлинська, 1999⁴⁸; В. Ягупов, 2003⁴⁹); особливості провідних понять професійної педагогіки (І. Зязюн, 2004⁵⁰); базові поняття педагогіки в контексті методологічної культури (Г. Васянович, 2013⁵¹) та ін.

Традиційно до провідних понять і категорій педагогічної науки зараховують «навчання», «виховання», «розвиток». Розширення категоріального поля названих вище понять уможливлює введення до нього актуальних для нашого дослідження понять «професійний розвиток», «професійна підготовка», «компетентність» та ін. З іншого боку, предмет нашого дослідження вимагає аналізу наукових понять з інших галузей знання – культурології, соціології, мистецтвознавства. Такий інтегрований характер

⁴³ Дубасенюк, О. А., та Іванченко, А. В., ред., 2002. *Практикум з педагогіки*: навч. посібник. 2-ге вид., доп. і переробл. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т.

⁴⁴ Гончаренко, С. У., 1997. *Український педагогічний словник*. Київ: «Либідь».

⁴⁵ Лозниця, В. С., 1999. *Психологія і педагогіка: основні положення*: навч. посіб. Київ : "Екс ОБ".

⁴⁶ Вітвицька, С. С., 2015. *Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти* : монографія. Житомир : Полісся.

⁴⁷ Краєвський, В. В., 2002. Методологія педагогіки : прошле и настоящее. *Педагогіка*, № 1, с. 3-10.

⁴⁸ Сухомлинська, О. В., 1999. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. *Шлях освіти*, № 1 (11), с. 41-45.

⁴⁹ Ягупов, В. В., 2003. *Педагогіка* : навч. посіб. Київ : Либідь.

⁵⁰ Зязюн, І. А., Крамущенко, Л. В., Кривонос, І. Ф. та ін., 2004. *Педагогічна майстерність*: підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк.

⁵¹ Васянович, Г., 2013. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, №3, С. 9-30.

проблеми дослідження визначає ієрархію його базових понять, представлених на рис. 1.3.

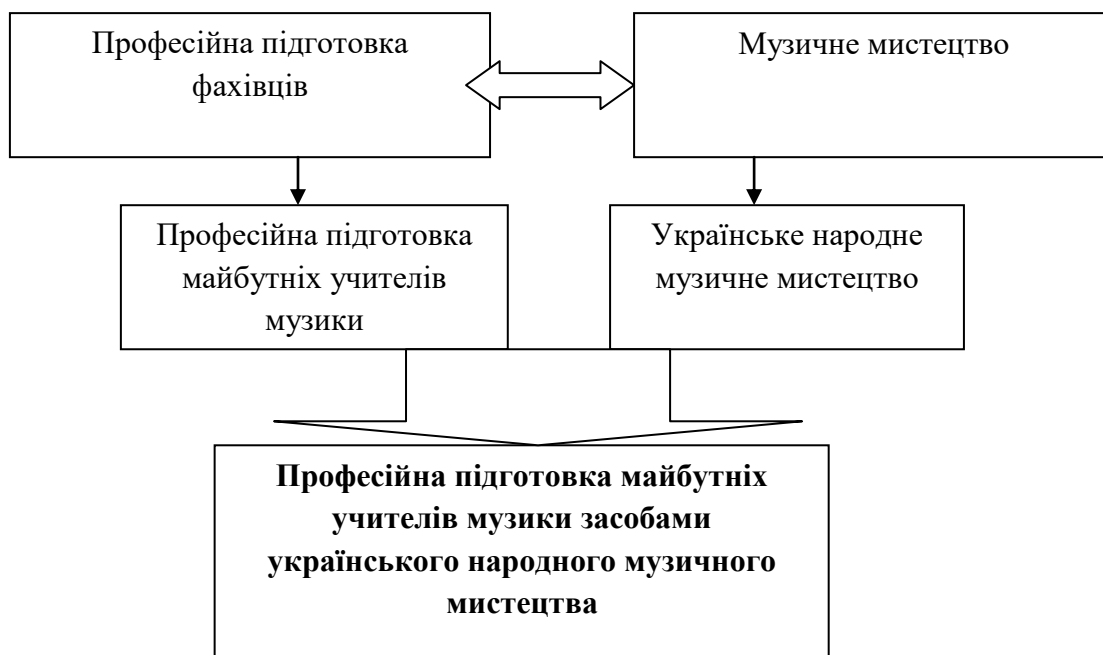

Рис. 1.3. Ієрархія базових понять дослідження

Базове поняття нашого дослідження – «професійна підготовка майбутніх учителів музики» - аналізується в численних наукових працях з педагогіки, культурології, соціології, психології. Так, С. Грозан⁵², аналізуючи підготовку учителів музики у ЗВО, наголошує на універсальності цієї педагогічної професії; Л. Арчажнікова⁵³ доводить домінанту методичної складової у процесі професійної підготовки вчителя музики; М. Ткаченко⁵⁴ окреслює професійну підготовку вчителя музики як складову всебічного розвитку особистості фахівця; Н. Овчаренко⁵⁵ наголошує на провідних

⁵² Грозан, С. В. *Професійна підготовка вчителя музики у вищому навчальному педагогічному закладі* [online]. Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18137-profesijna-pidgotovka-vchitelya-muziki-u-vishhomu-navchalnomu-pedagogichnomu-zakladi.html>

⁵³ Арчажнікова, Л. Г., 1984. *Профессия – учитель музыки*. Москва : Просвещение.

⁵⁴ Ткаченко, М. О., 2016. *Специфіка та зміст фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва* [online]. Режим доступу: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/201/1/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C.%D0%9E.%20.pdf>

⁵⁵ Овчаренко, Н., 2016. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: закономірності і принципи. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія Педагогічні науки*, вип.3-4 (48-49), с. 12-17.

закономірностях і принципах професійної підготовки учителів музики у ЗВО та ін.

На підставі аналізу наукових джерел та з урахуванням специфіки предмету нашого дослідження маємо обґрунтувати кілька основних понять, що складають категоріально-понятійний базис нашого дослідження, а саме:

— *«компетентність»* як базове для встановлення структури, змісту, специфіки формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в умовах ЗВО;

— *«професійна підготовка вчителя музики»* — з метою окреслення основних професійних характеристик майбутніх учителів музики у контексті їх професійної підготовки;

— *«українське народне музичне мистецтво»* — задля обґрунтування місця і ролі цього особливого засобу формування професійної компетентності у контексті етнокультурних засад підготовки вчителя музики у ЗВО.

Термін «компетентність» у педагогічній літературі з'явився порівняно недавно. Поняття «компетентнісна освіта» як досягнення певного освітнього результату вперше зустрічається у 60-х роках минулого століття в працях науковців США, Великобританії та Німеччини. На відміну від терміну «кваліфікація», поняття «компетентність» означає не тільки суто професійні знання й уміння, а й такі якості, як ініціативність, здатність до співробітництва, роботи в групі, вміння оцінювати ситуацію, логічно мислити, добувати, відбирати й аналізувати інформацію. Отже, людина може стати компетентною тільки після здобуття нею адекватної інформації, знань і практичного досвіду. Тобто у формуванні компетентної особистості освіта відіграє головну роль.

Обґрунтування доцільності введення в лексику терміна «компетентність» у 80-х роках знаходимо в працях зарубіжних науковців

(Р. Бадер, Д. Мертенс, Б. Оскарсон, А. Шелтон, Саймон Шо⁵⁶).

У 80-ті роки сутність поняття «компетентність» значно розширюється і набуває розуміння як сукупності інтелектуальних, фізичних, політичних, соціальних, моральних і естетичних знань, отриманих людиною як у процесі її освіти, так і з інших джерел, що знаходяться у сферах праці, культури, політики, навколишнього середовища.

Сьогодні поняття «компетентність» перебуває в епіцентрі світової думки і розкриває якісно нові перспективи розуміння місії освіти, результатів навчальної та життєвої діяльності. В основу концепції компетентності покладена ідея виховання компетентної особистості, працівника, який не лише володіє знаннями, відповідними професійними якостями і вміннями, а й здатністю діяти адекватно у певних ситуаціях, застосовуючи набуті знання, брати на себе відповідальність за свою діяльність. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, основними пріоритетами освіти стосовно компетентності учителя є його вміння пристосовуватися до швидких змін і нових потреб ринку праці, володіти сучасними інформаційно-комунікативними технологіями, активно діяти, швидко приймати педагогічні рішення і навчатися упродовж усього життя.

У вітчизняній педагогіці поняття «компетентність» як термін, що означає кінцевий результат навчання, почали використовувати тільки з останньої чверті ХХ століття. Слід зазначити, що в радянській енциклопедії (1960) цього терміна взагалі не було. Лише в наступному виданні енциклопедії з'явилося поняття «компетенція». В енциклопедичному словнику (1983) є поняття «компетенція» і «компетентність», де вони ототожнюються.

Сьогодні Україна прагне подолати бар'єри між вітчизняною і європейською системами освіти, інтегруватися з міжнародними освітніми системами, наблизитися до європейських стандартів. І термін

⁵⁶ Вікторова, Л. В., 2009. *Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України.

«компетентність» в українській педагогіці набуває все більшого поширення у розумінні реалізації знань, умінь і навичок. Проте однозначного визначення сутності компетентності як педагогічної категорії у вітчизняній науковій літературі досі не існує.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (2001) компетентність трактується як «якість, що пов'язана з достатнім рівнем знань у певній галузі»⁵⁷.

«Новий тлумачний словник української мови» (2001) дає таке визначення компетентності: «Компетентний – це такий, який має достатні знання в якійсь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, кваліфікований»⁵⁸.

«Словник професійної освіти» (2000) визначає компетентність (від лат. *competens* (*competentic*) – відповідний, підхожий) як «сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію»⁵⁹.

У Законі України «Про вищу освіту» (ст. 1, ч. І) «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти»⁶⁰.

Проаналізувавши подані вище визначення поняття компетентності, ми дійшли висновку щодо таких спільних рис цих тлумачень:

1) як правило, автори наполягають на динамічності компетентності майбутнього фахівця;

2) до змісту компетентності традиційно відносять професійні знання, вміння і навички, а також особистісні якості майбутнього фахівця;

⁵⁷ Бусел, В. Т., 2001. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Ірпінь: Перун, с.977.

⁵⁸ *Новий тлумачний словник української мови* : в 3-х томах. Т.1, 2001. Київ: Аконіт.

⁵⁹ Ничкало, Н. Г., ред., 2000. *Професійна освіта: словник*: навч. посіб. Київ : Вища школа, с. 235.

⁶⁰ Закон України «Про вищу освіту», 2014. [online]. Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>

3) словниково-довідникові видання та наукові праці акцентують увагу на якісному показнику компетентності – рівні сформованості, співвіднесенні з якістю особистості та ін.

Викладене вище дозволяє нам окреслити **компетентність** як динамічний комплекс знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які визначають професійну, особистісну, світоглядну позицію людини та здатність успішно здійснювати певну професійну діяльність.

Поняття «компетентність» можна трактувати як у широкому, так і вузькому значенні. У широкому значенні компетентність розуміється як ступінь зрілості людини, який припускає певний рівень психічного та інтелектуального розвитку особистості й забезпечує індивідуальну можливість успішно реалізуватися в суспільстві, насамперед у професійному плані. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика особистості, ступінь залучення людини до продуктивної діяльності, ціннісне і відповідальне ставлення її до обраної сфери діяльності⁶¹.

З поняттям компетентності завжди тісно пов'язане поняття компетенції; у науковій літературі досі точаться дискусії стосовно співвідношення цих понять та їх взаємозв'язку. Спробуємо з'ясувати значення термінів «компетентність» і «компетенція».

Поняття «компетентність», як було уже сказано раніше, визначає сукупність необхідних для ефективної професійної діяльності (студента, викладача) систематичних функціональних знань та умінь (наукових, суспільно-політичних, економічних, психолого-педагогічних, предметних) і відповідних особистісних якостей, що забезпечують готовність використовувати набуті знання і вміння у самостійній творчій діяльності.

⁶¹ Грозан, С., 2014. Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*, [online], вип. 132, с. 282-285. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_75

Поняття «компетенція», на думку багатьох дослідників, є похідним від поняття «компетентність» і визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини в певній професійній діяльності, в той час як «компетентність» є семантично первинною категорією і являє собою сукупність, систему компетенцій.

Сьогодні поняття «компетентність» перебуває в епіцентрі світової думки, тому що воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії освіти, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності закладена ідея виховання компетентної людини і фахівця, який не лише володіє необхідними знаннями, професіоналізмом, але й уміє діяти адекватно у відповідних життєвих і професійних ситуаціях, застосовуючи ці знання, і бере на себе відповідальність за професійну діяльність.

Спорідненим із поняттям компетентності у площині нашого дослідження є поняття **«професійна компетентність»**. Сьогодні існує досить багато визначень цього поняття. Однак, наразі, ще немає спільної думки щодо конкретизації сутності та класифікації професійно-педагогічних компетенцій, єдиного уявлення про засоби, методи, організаційні принципи формування професійних компетенцій, зокрема у майбутніх учителів музики. Так В. Ландшеєр стверджує, що компетентність характеризує такий рівень навчання, який потрібен громадянину для успішного функціонування у суспільстві⁶². В. Байденко трактує компетентність як інтегровану характеристику якостей особистості, результат підготовки випускника закладу вищої освіти для виконання діяльності в певних галузях (компетенціях)⁶³. Г. Кочетов розглядає професійну компетентність як знання фахівцем властивостей продуктів і проблем споживачів, здатність прогнозувати наслідки своїх дій та відповідальність за них і співставляє

⁶² Ландшеєр, В., 1988. Концепция «минимальной компетентности». *Перспективы. Вопросы образования*, № 15, с. 44–48.

⁶³ Байденко, В. И., ред., 2006. *Болонский процесс: поиск общности европейских систем высшего образования (проект TUNING)*. Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов.

професійну компетентність з професійною культурою – елементом моделі фахівця з вищою освітою, у якого до високого ступеня розвинуте вміння використовувати наявні та здатність створювати нові стереотипи спілкування і маніпулювання з об'єктами⁶⁴.

Ю. Поваренков пов'язує компетентність із професійною продуктивністю, професійною ідентичністю, професійною зрілістю і обґрунтовує три узагальнені критерії професійної компетентності фахівців: 1) професійна продуктивність – характеризує рівень професіоналізму людини, його відповідність соціально-професійним вимогам суспільства; 2) професійна ідентичність – розкриває значущість для людини професійної діяльності як засобу задоволення власних потреб, розвитку особистісного потенціалу; 3) професійна зрілість – відображує вміння людини співвідносити власні професійні можливості та потреби з професійними вимогами⁶⁵.

І. Зязюн підкреслює, що компетентну людину характеризують багатоаспектність знань, їх різноманітність, артикульованість, гнучкість, швидкість актуалізації, категоріальний характер, можливість використання в різноманітних ситуаціях, оволодіння процедурними знаннями, наявність інформації про власне знання⁶⁶.

О. Власова вважає, що «педагогічні компетентності є інтегрованим результатом активної діяльності учителів та учнів. Вони формуються передусім на основі опанування учнями змістом сучасної освіти під керівництвом педагога. Формування їх в учня доцільно вважати основним показником результативної педагогічної праці вчителя, вихователя, об'єктивним індикатором його професійної компетентності»⁶⁷.

І. Колесникова, розглядаючи поняття «педагогічна компетентність»,

⁶⁴ Кочетов, Г. М., 1975. *Механизм процесса профессионализации*. Томск, с. 3.

⁶⁵ Поваренков, Ю. П., 2002. *Психологическое содержание профессионального становления человека*. Москва: Изд-во УРАО.

⁶⁶ Зязюн, І. А., 2000. Інтелектуально-творчий розвиток особистості умовах неперервної освіти. В: Зязюн, І. А., ред. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ : Віпол, с.11.

⁶⁷ Власова, О. І., 2005. *Педагогічна психологія*: навч. посібн. Київ : Либідь, с. 323.

доводить, що вона є інтегральною професійно-особистісною характеристикою вчителя, що визначає готовність і здатність виконувати педагогічні функції відповідно до прийнятих у соціумі норм, стандартів, вимог⁶⁸.

На підставі проаналізованих нами наукових джерел можемо стверджувати, що **професійна компетентність** – це компонент високої потенційної якості професійної підготовки майбутнього вчителя, який виражає його здатність до виконання певного комплексу професійних завдань і формування важливих професійних якостей – високої освіченості, педагогічної грамотності, фахової майстерності, креативності, соціальної й фахової зрілості, професійної продуктивності, загальної й професійної культури, педагогічної етики.

Засвоєні професійні компетенції в площині практичного застосування їх майбутнім учителем виявляються у його прагненні до активності в соціально-професійному самоствердженні, до особистісного прогресу – інтелектуального, морального і діяльнісного. Як вимога до кінцевого результату освіти, перераховані вище компетенції визначають зміст і структуру методичної моделі формування проектованої особистості майбутнього вчителя музики.

Як слушно зазначає у своїх дослідженнях В.Ірклієнко (2018-2019)⁶⁹, професійна компетентність вчителя музики визначається не лише базовими (науковими) знаннями та вміннями, набутими в процесі навчальної діяльності, але й ціннісними орієнтаціями фахівця, мотивами його діяльності, його розумінням себе у світі й світу навколо себе, стилем взаємовідносин з іншими, його педагогічною культурою, здатністю до розвитку свого

⁶⁸ Колесникова, И. А., 1996. О феномене педагогического мастерства. *Интегрированные основы педагогического мастерства* : сборн. матер. межвуз. науч.-практ. конф. Санкт-Петербург : НИИ ООВ, с. 3.

⁶⁹ Ірклієнко В. & Дем'янюк Н., 2019. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту. *Естетика і етика педагогічної дії*, Вип. 20, с.120-129.; Ірклієнко В. С., 2018. Підготовка майбутніх учителів музики до формування естетичної культури особистості в умовах неформальної мистецької освіти *Естетика і етика педагогічної дії*, Вип. 18, с. 115-122.

особистісного творчого потенціалу і соціальної самореалізації як професіонала.

Отже, у контексті нашого дослідження компетентність майбутнього педагога-музиканта в системі професійної освіти є динамічним особистісно-інтегративним утворенням, в основі якого лежать теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та досвід, які обумовлюють здатність учителя музики до виконання педагогічної діяльності.

Компетентність ми розглядаємо як сукупність компетенцій, тобто характеристик спеціаліста, що базуються на єдності знань, професійного досвіду і поведінки відповідно до педагогічної мети і ситуації.

Ми трактуємо професійну компетентність як одну із головних характеристик відповідності спеціаліста посаді, яку він займає, як необхідну умову успішного виконання ним професійної діяльності.

Водночас, у нашому розумінні професійна компетентність не означає лише професійні знання, вміння і навички (розв'язувати проблеми, проектувати, реалізувати, рефлексувати і коригувати освітній процес тощо), набуті завдяки навчанню. Професійна компетентність передбачає цілий комплекс складних характеристик:

- багатий життєвий і пізнавальний досвід;
- розвинені чуттєві, емоційні сприймання;
- широкі інтелектуальні потреби;
- особистісні здібності, нахили, уподобання;
- чуттєвий контакт з багатством довколишнього світу;
- сукупність базових властивостей особистості, які гарантують пристосованість до професійної діяльності;
- практичний досвід художньої діяльності;
- саморозвиток і самоосвіту, пов'язані з потребою і готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистісному та суспільному житті;

–прагнення та здатність до раціональної продуктивної творчої діяльності;

–уміння знаходити оптимальні засоби реалізації свого особистісного потенціалу.

Педагогічна компетентність передбачає, що особа, яка є професіоналом у галузі педагогіки, здатна раціонально послуговуватися всією сукупністю сучасного цивілізованого досвіду в галузі освіти, достатньою мірою володіти способами і формами педагогічної діяльності та взаємин. Основними складовими педагогічної компетентності майбутнього вчителя музики варто вважати:

–особистісно-гуманну орієнтацію особистості вчителя;

–системне сприйняття вчителем педагогічної реальності;

–володіння сучасними педагогічними технологіями і методиками;

–уміння інтегруватися з уже існуючим досвідом, тобто здатність співвіднести свою діяльність із тим надбанням, що є у світовій та вітчизняній педагогіці й мистецтві;

–здатність продукувати власний досвід, взаємодіяти з досвідом колег та інноваційним досвідом; уміння узагальнювати й передавати свій досвід іншим;

–креативність як спосіб професійної діяльності, бажання й уміння створювати нову педагогічну реальність;

–рефлексію, тобто особливий спосіб мислення, що передбачає оцінку власної особистості як носія певної професійної позиції⁷⁰.

У нашому дослідженні професійно-педагогічні компетенції як складні специфічні утворення відображають синтез суспільного та індивідуального в особистості майбутнього учителя, що формується під впливом об'єктивної дійсності через оволодіння професійними знаннями, вміннями і практичними навичками на основі засвоєння змісту освіти.

⁷⁰ Растригіна, А. М., 2012. Компетентнісний підхід до підготовки майбутнього магістра музичного мистецтва. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, с. 502.

Професійна компетентність майбутніх учителів музики формується у процесі їх професійної підготовки, тому **«професійна підготовка вчителя музики»** також складає основу понятійного апарату нашого дослідження.

Професійна компетентність майбутнього вчителя музики формується у процесі фахового навчання у закладі вищої освіти. Модернізація освітньої системи, нові законотворчі основи спрямовані на досягнення нового рівня якості професійної підготовки музикантів-фахівців. Сьогодні вона вимагає від майбутнього вчителя музики не тільки міцних педагогічних знань та умінь, високої інструментально-виконавської культури, вміння адаптуватися до умов, що постійно змінюються, а й здатності по-новому використовувати можливості музики, спрямовувати їх на розвиток особистості⁷¹. Щоб підготувати компетентного випускника, необхідно використовувати активні методи навчання, технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну й особистісну активність студентів.

Різні аспекти формування професійної компетентності музиканта-фахівця у сучасній системі вищої освіти висвітлюються у науково-педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчають цю проблему з різних сторін, а саме:

1) з точки зору розвитку виконавської майстерності музиканта та вчителя музики як характеристики його професійної компетентності - Н. Андрійчук⁷², Л. Орлова⁷³, Л. Ракітнянська⁷⁴, О. Реброва⁷⁵ та ін.;

⁷¹ Ткаченко, В., 2014. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 10 (ч.1.), с. 207–112.

⁷² Андрійчук Н. Педагогічні умови вдосконалення виконавської майстерності майбутнього педагога-музиканта / Наталія Андрійчук // *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. – 2013. – №8 (Ч. 1). – С. 167-172.

⁷³ Орлова Л. С. Формування і удосконалення майстерності майбутнього вчителя музики [Електронний ресурс] / Л. С. Орлова // *Соціум. Наука. Культура*. – Режим доступу: <http://intkonf.org/orlova-ls-formuvannya-i-udoskonallennya-maysternosti-maybutnogo-vchitelya-muziki/>

⁷⁴ Ракітнянська Л. Пріоритетність завдань шкільної музичної освіти / Л. Ракітнянська // *Наукові записки*. – 2016. – Вип. 143. – С. 75 – 79.

⁷⁵ Реброва О. Є. Методи стимулювання художньо-ментальних процесів у виконавській діяльності майбутніх учителів музики та хореографії / О.Є. Реброва // *Science and Education. Academic Journal of Ushynsky University*. № 4 / CLVII, 2017. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – С. 39–45.

2) з огляду на готовність майбутнього вчителя музики до здійснення професійної діяльності - Л. Беземчук⁷⁶, І. Істинюк⁷⁷, О. Ростовський⁷⁸, О. Теплової⁷⁹ та ін.;

3) у руслі методики і практики професійної підготовки майбутнього вчителя музики та формування його професійної компетентності - А. Волощук⁸⁰, С. Горбенко⁸¹, Ж. Карташова⁸², І. Пацкань, Ж. Штепа⁸³ та ін.

У процесі аналізу наукової літератури ми, безумовно, особливу увагу звернули на наукові розробки з названих груп, що безпосередньо стосуються проблеми нашого дослідження. Так, Л. Беземчук (2014) у своєму дослідженні обґрунтовує структуру готовності майбутніх викладачів музики до своєї професійної діяльності, виокремлюючи при цьому мотиваційний, когнітивний, креативний, рефлексивний компоненти⁸⁴. Близькими до нашого дослідження є також ідеї дослідниці стосовно критеріїв сформованості професійної компетентності названих фахівців: «успішність за результатами методико-практичної та методологічної підготовки; рівень володіння базовими професійними вміннями; усвідомленні себе викладачем ВНЗ; розвиток мислєдїяльності викладача ВНЗ, спрямованої на його професійну самоорганізацію, що виявляється в актуалізації процесів самопізнання,

⁷⁶ Беземчук Л. Структура підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах ВНЗ // Молодь і ринок. – 2014. - №10 (117). – С.66-70.

⁷⁷ Істинюк І. Д. Педагогічна практика – провідний засіб забезпечення готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами / І. Д. Істинюк // Психологія : реальність і перспективи. – 2015. – Вип. 4. – С. 114-118.

⁷⁸ Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод.посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2011. – 640 с.

⁷⁹ Теплова О.Ю. Педагогічні орієнтири формування готовності майбутнього вчителя мистецтва до творчої самореалізації // file:///C:/Users/L/Downloads/Profos_2016_11_21.pdf. – С.110-114.

⁸⁰ Волощук А. Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / А.М. Волощук. – Ж., 2012. – 300с.

⁸¹ Горбенко С. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя музики в мовах гуманізації освіти / Сергій Горбенко // Гуманітарний вісник. – 2013. – № 28. – С. 86-90.

⁸² Карташова Ж. Обґрунтування методики фахової підготовки майбутнього вчителя музики у процесі інтеграції музично-виконавських дисциплін // Актуальні питання гуманітарних наук. – Серія Мистецтвознавство. – 2015. – Вип.14. – С. 78-86.

⁸³ Пацкань І.В. , Штепа Ж.В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва під час проходження педагогічної практики / І. В. Пацкань, Ж.В. Штепа // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми . – 2016. – Вип.46. – С. 289 – 292.

⁸⁴ Беземчук Л. Структура підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах ВНЗ // Молодь і ринок. – 2014. - №10 (117). – С.66-70., с. 68.

самопідготовки, самовираження та самоствердження у професійному музично-освітньому середовищі»⁸⁵. Натомість у дослідженні О.Теплової (2016) з'ясовано особливості формування готовності майбутніх учителів музики до творчої самореалізації; дослідниця надає особливої ваги виконавській практиці майбутніх вчителів музики, зазначаючи, що «цінність організації виконавської практики полягає не тільки в тому, що вона дає можливість використовувати безпосередній досвід з теоретичних дисциплін, а й переосмислювати його в процесі власних творчих пошуків»⁸⁶.

Відстоюючи ідею проектування спеціальної методики професійної підготовки майбутніх учителів музики, Ж.Карташова наголошує, що в основу цієї підготовки варто покласти «узагальнену модель їх професійно зумовлених особистісних якостей та узагальнену модель музично-виконавської діяльності»⁸⁷.

Всі зазначені вище науковці переконані, що професійну компетентність майбутнього учителя музики слід розглядати як інтегральну якість особистості, специфіка якої полягає у поєднанні психолого-педагогічної, фахово-музичної та інформаційно-комунікаційної компетенцій.

О. Реброва так трактує поняття «професійна компетентність майбутнього учителя» музики :

- професійна компетентність – це властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності;
- професійна компетентність – це єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності;

⁸⁵ Беземчук Л. Структура підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах ВНЗ // Молодь і ринок. – 2014. - №10 (117). – С.66-70., с. 68.

⁸⁶ Теплова О.Ю. Педагогічні орієнтири формування готовності майбутнього вчителя мистецтва до творчої самореалізації // file:///C:/Users/L/Downloads/Profos_2016_11_21.pdf. – С.110-114., с.111.

⁸⁷ Карташова Ж. Обґрунтування методики фахової підготовки майбутнього вчителя музики у процесі інтеграції музично-виконавських дисциплін // Актуальні питання гуманітарних наук. – Серія Мистецтвознавство. – 2015. – Вип.14. – С. 78-86., с.80.

- професійна компетентність – це спроможність результативно діяти, ефективно розв’язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності⁸⁸.

Відтак, професійна компетентність майбутнього учителя музики розглядається науковцями як властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності; як єдність теоретичної й практичної готовності педагога (предметно-теоретичної, психолого-педагогічної та дидактико-методичної) до здійснення педагогічної діяльності; як спроможність результативно діяти, ефективно розв’язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності⁸⁹⁹⁰.

Професійна компетентність учителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат.

На перший план висуваються внутрішні фактори учителя: особистісні якості, тобто структура особистісних здібностей та рис характеру, його загальна культура, управлінські та організаторські можливості, а вже потім – кваліфікаційна компетентність, яка передбачає знання, уміння, навички з отриманої спеціальності.

Л. Хоружа вважає, що професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності й критичність мислення⁹¹.

С. Грозан зазначає, що визначення та відбір професійних компетенцій у галузі музично-педагогічної освіти стають пріоритетним методологічним та

⁸⁸ Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття [Текст] / С. О. Скворцова // Наука і освіта. – 2009. – №4. – С. 93 – 96.

⁸⁹ Скворцова, С. О., 2009. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. *Наука і освіта*, №4, с. 93–96.

⁹⁰ Жигайло, О., 2012. Формування професійної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів. *Молодь і ринок*, №6 (89), с. 78–81.

⁹¹ Хоружа, Л. Л., 2003. *Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: Теорія і практика*. Київ : Преса України.

дидактичним завданням, вирішення якого впливає на конструювання державних освітніх стандартів, навчальних програм, методичного забезпечення навчального процесу, системи оцінки якості освіти⁹².

А. Іванов та С. Куликова переконані, що компетентність сучасного вчителя музики не можна обмежувати тільки рівнем володіння вузькоспеціальними навичками – майстерністю гри на музичному інструменті, віртуозністю співу або блискучою технікою диригування. На їх думку, більш важливою є загальнокультурна компетенція – активна потреба пізнання різноманітних проявів життя, що супроводжується постійним прагненням до самоосвіти і самовдосконалення. З нею безпосередньо пов'язана художньо-естетична компетенція – «готовність особистості до художньо-творчої реалізації, самостійного пізнання мистецтва, естетичної оцінки творів мистецтва»⁹³.

Педагогічний процес немислимий поза спілкуванням, поза встановленням комунікативних зв'язків між педагогом і учнем. Тому якість професійної діяльності педагога-музиканта істотно залежить від його комунікативної компетентності. Педагогічна мова як засіб вербального спілкування забезпечує продуктивну взаємодію між учителем і учнем.

Узагальнюючи наявні в сучасній науці визначення **комунікативної компетентності** педагога, можна охарактеризувати її як сукупність знань у галузі комунікативних дисциплін і комунікативних умінь – здатність до самоконтролю, здатність брати на себе і виконувати різні соціальні ролі, адаптуватися в будь-яких соціальних ситуаціях, здійснювати вербальну і невербальну взаємодію.

Яскрава, жива, виразна мова педагога, який розповідає про музику, є найсильнішим засобом впливу на учнів, за допомогою якого вони

⁹² Грозан, С. В., 2018. Проблеми реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки*, вип 163, с. 147–151.

⁹³ Іванов, А. И., и Куликова, С. А., 2008. Компетентностный подход в среднем и высшем педагогическом образовании. *Среднее профессиональное образование*, № 5, с. 47–50.

проникають у художній світ твору, а також стимулює образно-асоціативне сприйняття й активізує навчальну діяльність⁹⁴.

Основними структурними елементами педагогічної компетентності є: теоретичні педагогічні знання; практичні вміння; особистісні якості педагога.

Теоретичні педагогічні знання включають психолого-педагогічні знання, зміст яких визначено навчальними програмами. Психолого-педагогічні й спеціальні знання є необхідною умовою професійної компетентності.

Практичне розв'язання педагогічних завдань формує уміння і навички, передумовою яких є теоретико-практичні й методичні знання⁹⁵.

Професійна компетентність учителя музики охоплює широкий спектр культурологічних знань, розуміння специфіки музичного мистецтва, засвоєння основних закономірностей музики, оволодіння засобами втілення художніх образів у музичному виконавстві, застосування музики в художньо-виховній роботі зі школярами, оволодіння педагогічними методами та прийомами, що дозволяє здійснювати професійні функції. Крім того, як слушно зазначає у своїх роботах професор Климова К.Я. (2017), важливе значення для формування професійної компетентності педагога має рівень сформованості його творчості, що залежить від сукупності певних чинників: «Розвиваючи творчу обдарованість майбутніх фахівців...викладачеві слід урахувувати декілька факторів: 1) особливості студентського віку як визначального періоду соціалізації обдарованої особистості; 2) шкільний досвід творчої діяльності студентів, сформований на уроках, факультативних заняттях та позакласних заходах з української мови та літератури; 3) індивідуальний креативний потенціал майбутнього фахівця, його психологічні особливості, естетичні смаки, літературно-мистецькі уподобання»⁹⁶.

⁹⁴ Грозан, С. В., 2018. Проблеми реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки*, вип 163, с. 147–151.

⁹⁵ Скворцова, С. О., 2009. Види професійної компетентності вчителя. *Наука і освіта*, №10, с. 153 – 156.

⁹⁶ Климова К. Я., 2017. Розвиток творчої обдарованості майбутнього фахівця у відкритому навчально-виховному середовищі університету: практичний аспект *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, Вип. 3 (89), с. 96 – 99.

Як зазначає В. Міщедченко, фаховий рівень підготовки студентів є головним критерієм роботи закладу вищої освіти. Цей рівень залежить від багатьох чинників. Але основним із них є науково обґрунтована модель фахівця, яка визначається навчальними планами та програмами. Від того, наскільки обґрунтовані ці два документа, залежать рівень і якість підготовки фахівців⁹⁷.

У результаті засвоєння теоретичних і практичних дисциплін випускник повинен досягнути естетичну сутність музичного мистецтва, набути виконавських умінь і навичок, оволодіти музично-історичними знаннями, методами організації музично-пізнавальної діяльності учнів, навчитися розуміти зміст, форму і стиль музичного твору.

З огляду на предмет нашого дослідження, особливу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики надаємо **українському народному музичному мистецтву**. Тому це поняття також введено до понятійного апарату нашого дослідження. Воно використане нами з метою обґрунтування місця і ролі цього особливого засобу формування професійної компетентності у контексті етнокультурних засад підготовки вчителя музики у ЗВО. Детальний аналіз цього поняття та загалом місця і ролі українського народного музичного мистецтва у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики подано нами у підрозділі 2.1 дисертації.

Зазначимо, що народне мистецтво, яке ще з давніх часів було невід'ємною складовою в житті людини і виражало її природне прагнення до краси і досконалості, торкалося усіх сфер її життєдіяльності, було своєрідним способом її самовираження і, безумовно, мало активний вплив на її інтелектуальний, духовний і естетичний розвиток. У народному мистецтві знайшли своє відображення людські переживання, емоційні почуття і естетичні цінності, етичні життєві ідеали, моральні норми, ментальність,

⁹⁷ Міщедченко, В., 2012. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики в умовах вищого навчального закладу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, с. 251–257.

естетична культура і високі художні смаки українців.

Відродження національної школи тісно пов'язане з відродженням національних цінностей, традицій і святинь як неперервного культурного розвитку. Адже національна культура – це культура нації, і «... все надбання, сприйняте нею, органічно входить до репродуктивного і продуктивного потенціалу її культури»⁹⁸.

У цьому контексті нам варто звернутися до скарбниць українського народного мистецтва, проаналізувати значення і специфіку використання народного музичного фольклору в формуванні особистості майбутнього учителя музики як носія національної культури і духовності.

Національні ідеї та цінності українців розвивалися віками і в художній формі фіксувались у багатьох жанрах народної творчості. У справжніх перлинах народного мистецтва знайшов своє відображення весь культурно-історичний шлях українського народу, його мистецький досвід, самобутня ментальність українців.

Ідея виховання особистості українця на основі народного мистецтва не нова. Її відстоювали у свій час відомі філософи, педагоги, письменники, культурологи: М. Бахтін, М. Бердяєв, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Духнович, М. Максимович, І. Огієнко, О. Потебня, С. Русова, Леся Українка, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, П. Чубинський та багато інших. На нашу думку, у зв'язку з історичним характером українського народного музичного мистецтва, наділеного характеристиками тяглості, продовжуваності, наступності, – аналізувати його як поняття досить складно. Ми вважаємо, що це поняття має виражений *міждисциплінарний характер* і належить до понятійного апарату кількох наук – філософії, культурології, психології, мистецтвознавства та ін. Найчастіше українське народне музичне мистецтво термінологічно пов'язують з поняттям фольклору (передовсім, пісенного);

⁹⁸ Попович, М., 1990. Філософська і соціологічна думка. *Народна творчість і етнографія*, № 3, с. 52.

крім фольклору, до змісту цього поняття відносять також побутову музику, епічні жанри, церковний спів, дзвонарське мистецтво тощо⁹⁹.

Зазначені вище науковці й педагоги аналізували, насамперед, зміст і компоненти українського народного музичного мистецтва, а не його визначення. Водночас українське народне музичне мистецтво чітко відділене в науковій літературі (А. Душний¹⁰⁰, С. Крамська¹⁰¹, Я. Сорокер¹⁰² та ін.) від українського професійного музичного мистецтва як поняття і як культурологічного феномену. А. Іваніцький¹⁰³, аналізуючи пісенно-обрядовий фольклор, зацентровував увагу на його змісті, який представлено різними видами народного мистецтва і в якому відображено естетичний, моральний, правовий, світоглядний досвід українців, однак не надав більш чи менш чіткого визначення цього поняття. О. Козіна¹⁰⁴, вивчаючи вплив народного пісенного мистецтва на розвиток професійної компетентності майбутніх учителів музики, також не сформулювала поняття народного музичного мистецтва. Натомість Т. Єлагіна, окреслюючи вплив народного музичного мистецтва на формування громадянських якостей особистості, визначає народне музичне мистецтво досить образно, як «джерело знань і засіб формування національного світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичних переконань особистості»¹⁰⁵.

Керуючись результатами аналізу наукових праць з проблеми українського народного мистецтва, в тому числі й музичного, вважаємо, що *це поняття можна окреслити як компонент української народної культури,*

⁹⁹ Козіна, О., 2014. Вплив української народної пісні на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №10 (Ч.1.), с. 189-193.

¹⁰⁰ *Музичне мистецтво XXI століття – історія, теорія, практика*: зб. наук. пр. Ін-ту муз. мистецтва Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2016. Дрогобич: Посвіт.

¹⁰¹ Крамська, С. Г., 1998. Вітчизняна народнопісенна спадщина як фактор формування національно-музичної культури майбутнього вчителя музики. *Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання*: зб. наук. праць. Київ: КДУКіМ, с. 47–50.

¹⁰² Soroker Yakov, 1995. *Ukrainian musical elements in classical music*. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.

¹⁰³ Іваніцький, А., 2004. *Український музичний фольклор*. Вінниця: Нова книга.

¹⁰⁴ Козіна, О., 2014. Вплив української народної пісні на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №10 (Ч.1.), с. 189-193.

¹⁰⁵ Єлагіна, Т. В., 2004. *Роль народного музичного мистецтва у процесі формування громадянських якостей особистості* [online]. Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7393/97/>

що відображає світосприйняття народу, його етнопсихологію, аксіологічну сферу та охоплює сукупність видів народної музичної творчості (музику, пісенний фольклор, епічні жанри та ін.).

Таким чином, нами обґрунтовано провідні поняття дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва: «компетентність» як базове для встановлення структури, змісту, специфіки формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в умовах ЗВО; «професійна підготовка вчителя музики» – з метою визначення основних професійних характеристик майбутніх учителів музики у контексті їх професійної підготовки; «українське народне музичне мистецтво» – задля обґрунтування місця і ролі цього особливого засобу формування професійної компетентності у контексті етнокультурних засад підготовки вчителя музики у ЗВО.

1.3. Структура професійної компетентності майбутніх учителів музики та педагогічні умови її формування

Входження України у світовий освітній простір зумовлює необхідність становлення нової освітньої парадигми, що передбачає нові підходи, відносини, поведінку та ін. Сучасним роботодавцям потрібен не просто дипломований спеціаліст, а компетентність як поєднання кваліфікації, фахових навичок, здатності працювати в групі, уміння приймати рішення і нести відповідальність за них. Тому система освіти має формувати у майбутніх фахівців ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм і конструктивність, тобто готувати компетентного спеціаліста, який відповідає вимогам сучасного ринку праці.

Досліджуючи західноєвропейські системи підготовки педагогічних кадрів з точки зору їх спільності, можна виокремити **інтеграційні умови в**

розвитку цього педагогічного явища. До них варто віднести такі:

1. Національні системи та моделі педагогічної освіти розвиваються в конкретних історико-політичних та соціально-економічних умовах.

2. Розвиток педагогічної освіти в Європі в останні десятиріччя пов'язаний із сучасними міжнародними педагогічними ідеями професіоналізації, інтеграції, універсализації.

3. Педагогічна освіта відображає культурно-національні традиції й погляди на роль учителя, його статус, компетентність.

Формування та розвиток творчої, компетентної особистості майбутнього педагога – одне з найважливіших завдань підготовки фахівців мистецької галузі. Щоб підготувати компетентного випускника вищого навчального закладу, необхідно використовувати сучасні активні методи навчання, новітні технології, що розвивають пізнавальну, комунікативну й особистісну активність студентів. Тільки реалізація компетентісного підходу в педагогічній освіті дозволить сьогодні забезпечити вимоги суспільства, швидко реагувати на потреби нинішнього ринку праці.

Професійну компетентність майбутніх учителів музики сьогодні вчені та педагоги-практики розглядають як теоретичну і практичну готовність його до проведення занять з музичного мистецтва, що виявляється у сформованості системи його теоретико-методологічних знань і умінь з усіх розділів та тем програми навчального курсу, окремих етапів музичного навчання й досвіду їх застосування, тобто дидактико-методичних компетенцій.

Проблема структурування педагогічних об'єктів належить до найбільш методологічно значущих у межах сучасного педагогічного дослідження; це пов'язано, на нашу думку, з тим, що саме компонентна структура педагогічного об'єкта (готовності, компетентності, кваліфікації, моделі, технології, методики та ін.) визначає специфіку всієї програми експериментальної роботи і впливає на вірогідність й об'єктивність отриманих у ході дослідження результатів. У контексті розгляду

досліджуваної проблеми пропонуємо двосторонній підхід до обґрунтування структури професійної компетентності майбутніх учителів музики:

1. З точки зору визначення професійної компетентності як сукупності відповідних професійних компетенцій (**компетентнісне** розуміння).

2. З точки зору функціональної – професійної компетентності як сукупності мотивації, знань, умінь, навичок та здатності здійснювати рефлексію рівня їх сформованості у процесі навчання у ЗВО (**функціональне** розуміння).

Будь-який традиційно визначений у психології та педагогіці вид діяльності (навчальна, трудова, мистецька тощо) вважається єдиним і цілісним за своїм змістом і структурою. Однак насправді він є різноманітним набором різних діяльнісних ситуацій, у яких людина ставить перед собою і досягає різні цілі, регулює певні процеси за допомогою своїх знань, умінь, професійної компетентності.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на визначенні ключових компетенцій у професійній підготовці майбутнього учителя музики у галузі мистецької освіти. У наукових джерелах поняття «компетентнісний підхід» розглядається як оцінка підготовленості педагога до професійної діяльності на основі наявних у нього визначених стандартами компетенцій.

Перевага компетентнісного підходу в підготовці кваліфікованого педагога-музиканта полягає в тому, що він дозволяє зберігати гнучкість і автономію у структурі й змісті навчального плану. Реалізація компетентнісного підходу здійснювалася відповідно до робіт О. Дубасенюк^{106, 107}.

Компетентнісна модель фахівця, зорієнтованого на галузь професійної діяльності, є описом того, якою сукупністю компетенцій має володіти

¹⁰⁶ Дубасенюк, О. А., 2016. Професійно-педагогічна освіта: сучасний вимір. В: Дубасенюк О.А., ред. *Акмеодосягнення науковців Житомирської науковопедагогічної школи: монографія*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

¹⁰⁷ Дубасенюк, О. А., та Вознюк, О. В., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

випускник ЗВО, до виконання яких функцій він має бути підготовлений і яким має бути рівень його готовності до виконання конкретних обов'язків¹⁰⁸.

Професійна компетентність педагога-музиканта визначається не лише базовими науковими знаннями та вміннями, естетичними якостями, розвиненим чуттєвим досвідом, але і ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, соціально-професійним вихованням, розумінням себе у світі й світу навколо себе, стилем спілкування з учнями і з тими, з ким працює учитель, його педагогічною й етичною культурою, розвиненими художніми потребами, здатністю до творчого професійного розвитку.

Компетентність пов'язана з близьким для неї поняттям «зрілість особистості», тобто станом високого (збалансованого) розвитку інтелектуальних, емоційних, вольових, моральних, духовних, культурних, соціальних параметрів поведінки особистості учителя, що забезпечує його готовність до повноцінного професійного функціонування в існуючому людському довіллі.

На наш погляд, під професійною компетентністю майбутнього учителя музики слід розуміти глибокі знання сучасних проблем педагогіки, психології, мистецтвознавства та предмета викладання, методології організації навчально-виховного процесу, а також уміння застосовувати ці знання в повсякденній практичній діяльності.

На думку Т. Іванової, упровадження компетентнісного підходу дозволить значною мірою реалізувати особистісно орієнтований і діяльнісний підходи в освітньому процесі, оскільки окреслення компетенцій у змісті навчальних предметів визначає орієнтири у відборі тих знань і умінь, які найбільш значущі для формування ціннісних орієнтацій і будуть необхідними в житті самого студента¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Глосарий терминов рынка труда, разработки стандартов, образовательных программ и учебных планов, 1997. Турин: Европейский фонд образования.

¹⁰⁹ Иванова, Т. В., 2004. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: анализ, проблемы, выводы. *Стандарты и мониторинг в образовании*, №1, с. 16-20.

До знань, умінь, професійних здатностей майбутнього учителя є конкретні вимоги:

- систематично здійснювати самоосвіту, науково організовувати свою працю, грамотно планувати власну професійну діяльність;
- працювати з додатковою літературою, першоджерелами, педагогічною пресою, орієнтуватися в каталогах, словниках, енциклопедіях;
- адекватно оцінювати виконану роботу;
- досконало володіти музичним інструментом;
- мати глибоку науково-методологічну основу викладання музичного мистецтва;
- володіти найновішою інформацією з проблем викладання музичного мистецтва;
- мати знання з історії України, краєзнавства, національного та світового мистецтва, українського музичного фольклору.

Професійні вміння майбутнього учителя музики можна згрупувати за такими цільовими ознаками:

- діагностично-прогностичні вміння, тобто вміння, пов'язані зі збором інформації, її аналізом, систематизацією, визначенням проблем, цілей, завдань, розробкою різних планів, програм тощо;
- організаційно-регулятивні вміння, які забезпечують виконання навчальних планів і програм, ефективну організацію будь-якої навчальної діяльності;
- контрольні-коригуючі вміння, які відображають рівень теоретичної й практичної підготовки майбутнього учителя, необхідний для збору, аналізу та систематизації відповідної інформації про стан навчально-виховного процесу і можливість прийняття педагогічно доцільних рішень;
- фахові, або спеціальні, професійні вміння – гностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні, управлінські, виконавські, прикладні тощо.

Компонентну структуру професійної компетентності майбутнього вчителя (в тому числі вчителя музики) досліджують І. Маринін¹¹⁰, М. Михаськова¹¹¹, Т. Пляченко¹¹², І. Полубоярина¹¹³, А. Растригіна¹¹⁴ та ін.

Найпростіший підхід до структурування професійної компетентності фахівця представлено в європейських документах про освіту – Болонській конвенції про освіту (1999), Програмі «ДеСеКо»¹¹⁵, Робочій програмі Європейської комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система»¹¹⁶ тощо. Ці документи розглядають професійну компетентність фахівця у сукупності численних *компетенцій*. У сучасній педагогічній науці ці компетенції окреслюються по-різному, залежно від предмета дослідження та передбачуваного результату. Так, з точки зору структурного аналізу змісту професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя музики, можна виділити в якості головних компетенцій такі: *світоглядні, соціально-особистісні, фахові, музикознавчі, психологічні, полікультурні, мотиваційно-ціннісні, когнітивні, операційно-діяльнісні, прогностичні, комунікативні, інформаційні, індивідуально-творчі, загальнокультурні, естетичні, етноестетичні, етичні, управлінські, рефлексивно-оцінні, методологічні, педагогічні* та інші.

Світоглядні компетенції майбутнього учителя музики означають його здатність за допомогою мистецтва сприймати й усвідомлювати цілісну картину світу, духовний розвиток людського суспільства; уміння цінувати і

¹¹⁰ Маринін, І., 2014. Професійна компетентність вчителя музики – керівника дитячого народно-інструментального колективу: проблема структури та змісту. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, вип. 16, с.298-304.

¹¹¹ Михаськова, М. А., 2007. *Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики*: автореф. кандидата пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

¹¹² Пляченко, Т. М., 2012. *Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики* [online]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/570/1/T_Plyachenko_Kompetentnisna%20model.pdf

¹¹³ Полубоярина, І. І., 2008. *Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі* : автореф. дис. кандидата пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.

¹¹⁴ Растригіна, А. М., 2012. *Компетентнісний підхід до підготовки майбутнього магістра музичного мистецтва. Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, с. 501-509.

¹¹⁵ *The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary*, 2005. OECD.

¹¹⁶ *Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework*, 2004. Brussels: European Commission.

шанувати національну самобутність, історичну і культурну спадщину України як складову світової загальнокультурної скарбниці; бажання і прагнення до реалізації загальнолюдських і національних цінностей у власному житті та діяльності.

Соціально-особистісні компетенції передбачають чітке розуміння майбутнім учителем необхідності постійного навчання і власного інтелектуального та соціального розвитку відповідно до запитів суспільства; усвідомлення значення креативності, творчого мислення й активного ставлення до обраної професійної діяльності; здатність адаптуватися до нововведень, долати педагогічні стереотипи, досягати якісних змін у педагогічній професії. Соціально-особистісні компетенції пов'язані з готовністю вчителя брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті педагогічних рішень, у суспільному житті, розвитку демократичних інститутів суспільства.

Фахові компетенції майбутнього вчителя музики визначаються обізнаністю його з сучасною педагогічною теорією і практикою, досягненнями педагогічної науки, передовим досвідом викладання мистецьких дисциплін; поєднанням його фундаментальної освіти з практичним володінням професійними вміннями і навичками, уміннями вільно орієнтуватись у світі сучасної педагогічної науки і практики.

Фахові компетенції майбутнього вчителя музики забезпечують готовність його на високому рівні здійснювати професійно-педагогічну діяльність: освітню, мистецьку, навчально-дослідницьку, прогнозувальну, комунікативну, організаторську, методичну, творчу.

Музикознавчі компетенції, які розглядають музику як форму художнього пізнання світу, виступають як узагальнюючі знання з історико-теоретичних дисциплін – елементарної теорії музики, гармонії, аналізу музичних творів, сольфеджіо, музичної літератури, історії музики та народної музичної творчості – багатофункціонального циклу дисциплін, які вивчають елементи музичної мови та закони їх взаємодії, зміст і форму

музичних творів, види, жанри та стилі музичного мистецтва (художні, індивідуальні, національні).

Прогностичні, або проектувальні, компетенції – це вміння чітко формулювати педагогічні цілі й завдання, способи досягнення педагогічної мети, прогнозувати і моделювати результати своєї професійної діяльності. Прогностичні компетенції забезпечують молодого педагога вміннями швидко адаптуватися до життя навчального закладу, знайти своє місце в педагогічному колективі школи, завоювати авторитет серед учнів і колег по роботі, успішно виконувати свої професійні функції.

Комунікативні компетенції в системі професійної підготовки майбутніх учителів виступають як комунікабельність, оволодіння важливим у житті й професійній діяльності усним і писемним спілкуванням, уміння встановлювати міжособистісні відносини, контакти, зв'язки, забезпечувати товариські стосунки в учительському колективі, погоджувати свої дії з діями колег, вибирати оптимальний стиль професійного спілкування в різних ситуаціях. Комунікативні компетенції передбачають сприйняття мови мистецтва як форми міжособистісного спілкування, розуміння почуттів і творчих проявів.

Варто підкреслити, що педагогічне спілкування – це один із найважливіших структурних компонентів професійної діяльності учителя, бо він є водночас способом реалізації методів і прийомів педагогічного впливу на формування особистості учня. Комунікативну компетентність можна вважати серцевиною професіоналізму майбутнього учителя, тому що саме спілкування з учнівською молоддю становить сутність усієї його педагогічної діяльності.

Інформаційні компетенції зумовлені зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві та впливу її на формування наукового світогляду особистості. Вони ґрунтуються на способі здобуття знань з різних джерел інформації й передбачають оволодіння інформаційними технологіями, розуміння їх переваг і недоліків у навчанні; уміння здобувати, критично

осмислювати та використовувати різноманітну інформацію; володіння засобами оперативного отримання й обробки інформації; уміння використовувати отриману інформацію з метою ефективного виконання професійної діяльності.

Використання інформаційних технологій у процесі формування ключових професійних компетенцій майбутнього учителя викликає у нього бажання і здатність навчатися і самонавчатись упродовж життя, забезпечує його успішність в обраній професійній діяльності.

Індивідуально-творчі професійні компетенції уявляються нам як сукупність знань і вмінь з основ сучасної інноваційної педагогіки і методики, методології педагогічних досліджень; уміння творчо мислити, фантазувати, планувати свою діяльність; активність, креативність, ініціативність у життєдіяльності; здатність імпровізувати в педагогічній діяльності, управляти творчим процесом навчання учнів; готовність до вирішення різних життєвих і педагогічних проблем.

Управлінські компетенції визначають здатність майбутнього учителя музики управляти освітнім процесом, уміння керувати як своєю діяльністю, так і діяльністю учнів; передбачають знання основ теорії управління, а також організаційні, аналітичні, діагностувальні, проектувальні, контролюючі вміння.

Майбутній учитель музики повинен уміти грамотно скласти перспективний, календарний і поурочний плани, спроектувати виховні заходи з музично-естетичного виховання, індивідуальну, гурткову роботу з учнями, батьками учнів.

Рефлексивно-оцінні компетенції студентів виявляються у здатності аналізувати, свідомо контролювати й оцінювати результати своєї навчальної діяльності, рівень свого професійного розвитку, свої фахові досягнення. Здатність до рефлексії як самопізнання і самооцінювання є однією з базових професійних цінностей, необхідних для професійного становлення майбутнього фахівця.

За допомогою рефлексії студент оцінює свої естетичні здібності й задатки, відображає своє ставлення до професійної діяльності, оцінює і регулює свої емоційні стани. Механізм саморегуляції забезпечує утворення нових цінностей, які спрямовують навчальну діяльність на досконале опанування обраною професією.

Пропонована нами класифікація компетенцій у загальній структурі професійної компетентності базується на ідеї концепції неперервної освіти і саморозвитку як поступального збагачення знань і вмінь, формування творчого потенціалу особистості.

Феномен неперервної освіти набуває сьогодні нового значення і передбачає особливий тип компетенцій, які можна іменувати *методологічними* компетенціями – вміннями самостійно засвоювати і набувати нових знань, розширювати розуміння розвитку педагогічної науки і сучасного суспільного життя на основі інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду. На наш погляд, суть методологічних компетенцій полягає в активному оволодінні способами пізнання, операціями мислення, аналітичними вміннями і прийомами практичних дій, спільних для всіх видів професійної діяльності й особливо важливих для педагога.

Таким чином, професійна компетентність майбутнього вчителя, яка складається з перерахованих нами компетенцій, виступає як синтез необхідних психолого-педагогічних і методологічних знань і практичної готовності та здатності застосовувати їх у педагогічній діяльності, розробляти власні педагогічні методи і засоби.

Якщо йдеться про формування професійної компетентності майбутніх учителів музики, то з метою її структурування важливо, на нашу думку, взяти до уваги і психологічні механізми формування означеної компетентності, й діяльнісні, й суто мистецькі. Відомо, що *психологічні* компетенції передбачають здатність майбутнього вчителя використовувати отримані ним психолого-педагогічні знання, вміння і навички у процесі педагогічної взаємодії в освітній діяльності. До цієї групи відносимо знання

закономірностей вікового розвитку учнів, розуміння індивідуальних фізичних і психологічних особливостей дитини дошкільного і шкільного віку, її музичних здібностей і можливостей, особливостей її поведінки; вміння структурувати ці знання і застосовувати їх у доцільній та ефективній педагогічній взаємодії та спілкуванні.

Психологічні компетенції вимагають від педагога володіння особистісними професійно важливими психологічними якостями: толерантністю, педагогічною етикою, комунікабельністю, витримкою, гуманним, уважним і шанобливим ставленням до учнів, психологічною підтримкою кожного учня.

Полікультурні компетенції стосуються етичної вихованості майбутнього учителя, його моральності, культури, готовності розуміти несхожість людей, поважати мову, культуру, релігію, звичаї та національні традиції й норми етикету інших народів. Це вимагає від майбутнього учителя постійної потреби особистісного інтелектуального, духовного та естетичного розвитку і саморозвитку, культури саморегуляції, здатності орієнтуватися в основних ціннісно-змістових домінантах сучасного світу, світової культури і мистецтва.

Загальнокультурні компетенції майбутнього учителя музики – це його всебічний гармонійний інтелектуальний та духовний розвиток, вихованість, інтелігентність, широкі знання художньо-естетичної культури і світового мистецтва; здатність до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності. Загальнокультурні компетенції виражаються у поведінці та культурі спілкування майбутнього учителя, його умінні жити в соціумі, дотримуватися культурних, моральних та етичних правил, виконувати професійну діяльність відповідно до норм загальної та педагогічної культури.

Естетичні компетенції як структурний компонент загальнокультурних компетенцій – одні з найважливіших професійних якостей майбутнього учителя-музиканта, які визначають його морально-етичні та естетичні

погляди, загальнолюдські й національні цінності та ідеали, художньо-естетичний смак.

Сьогодні в умовах розвитку української державності набуває особливої актуальності проблема формування естетичної компетентності майбутнього учителя музики засобами українського народного музичного мистецтва. Суспільство потребує підготовки творчого, активного педагога-музиканта, естетично компетентного, здатного орієнтуватися на майбутнє і водночас шанувати і збагачувати історико-культурну спадщину українського народу. Адже тільки те покоління спроможне творити нові культурні цінності, утверджувати нові естетичні ідеали, світогляд якого формується на підґрунті народного мистецтва і культури та глибоких знань про них.

Етноестетичні компетенції розглядаються нами як складова естетичної культури майбутнього учителя музики і визначаються розвитком національної самосвідомості, етноестетичного світобачення особистості, етноестетичними цінностями та мотивами її діяльності, етноестетичною активністю та досвідом.

Сформована етноестетична компетентність особистості характеризує її соціальну позицію, загальну культуру і передбачає такі риси: повагу до національних символів і святинь, рідної мови, національної культури, освіти, мистецтва; дотримання етносоціокультурних традицій, звичаїв, норм етикету, соціальної позиції; готовність активно використовувати індивідуальний загальнокультурний фонд знань; постійну потребу особистісного естетичного розвитку і саморозвитку.

Етичні компетенції виступають показником і, водночас, результатом професійно-особистісної готовності майбутнього учителя до професійної діяльності. Етична компетентність майбутнього учителя репрезентує головні регуляції його дій, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя, психологічних станах, якостях педагога; забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-педагогічних норм.

Етична компетентність виражається в усвідомленні гуманістичних

цінностей, інваріантного характеру норм, принципів педагогічної етики; розумінні морального змісту педагогічної професії; умінні розв'язувати конфлікти, розуміти почуття та потреби вихованців, толерантно ставитися до їх індивідуальних особливостей.

Інший підхід до структури професійної компетентності – **функціональний**, за якого означений педагогічний об'єкт визначається сукупністю взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких виконує свою функцію, залежно від прогностично передбачуваного результату. Ці компоненти можуть бути гіпотетично визначені та експериментально перевірені в кожному конкретному дослідженні. Найчастіше у структурі компетентності виділяють: операційно-технічну сферу (знання, навички, уміння, професійно значущі якості); мотиваційну (спрямованість, інтерес, мотиви, потреби); практично-діяльнісну (засоби виконання діяльності, результативні показники діяльності). С. Гапоненко подає структуру компонентності як сукупність особистісного, інтелектуального, функціонально-предметного та адаптивного компонентів¹¹⁷. У дисертаційному дослідженні М. Михаськової¹¹⁸ структура професійної компетентності майбутніх учителів музики представлена в єдності когнітивного, практично-творчого, ціннісно-орієнтаційного компонентів. Є. Проворова¹¹⁹ означену компетентність вбачає в поєднанні мотиваційно-ціннісного, когнітивно-креативного, емоційно-вольового та операційно-діяльнісного компонентів. У роботі Л. Гаврілової¹²⁰ структура професійної компетентності майбутніх учителів музики вміщує три базові компетенції – психолого-педагогічну, фахово-музичну, інформаційно-комунікаційну.

¹¹⁷ Сластенин, В. А., и Чиждова, Г. И., 2003. *Введение в педагогическую аксиологию*: учеб. пособ. Москва : Высшее образование: Академия, с.15.

¹¹⁸ Михаськова, М. А., 2007. *Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

¹¹⁹ Проворова, Є. М., 2008. *Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього учителя музики*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

¹²⁰ Гаврілова, Л. Г., 2015. *Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій*: автореф. дис. доктора пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Ц. Хепін¹²¹ вбачає у структурі професійної компетентності майбутніх учителів музики два провідні компоненти – когнітивно-операційний та професійно-особистісний. У дослідженні Л. Василевської-Скупої¹²² система комунікативної професійної компетентності майбутніх учителів музики представлена в сукупності інформаційного, інтерактивного, перцептивного і творчого блоків.

Зважаючи на багатоаспектність проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики та на визначені нами для розробки технології засоби українського народного музичного мистецтва, ми обрали для структурування феномена професійної компетентності майбутніх учителів музики **функціональний** підхід та виділили в структурі означеної компетентності **чотири базові компоненти**:

1. *Особистісно-мотиваційний*, що вміщує особистісні характеристики мотивації студентів до зростання рівня професійної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва.

2. *Когнітивний*, зміст якого забезпечує накопичення і наступне відтворення сукупності знань майбутніх учителів, музики, що формуються завдяки залученню українського народного музичного мистецтва.

3. *Діяльнісний (художньо-естетичний) підхід* у межах якого розвиваються базові вміння й навички компетентнісного характеру, забезпечені використанням потужного потенціалу українського народного музичного мистецтва.

4. *Рефлексивний*, що забезпечує адекватну самооцінку студентами рівня сформованості своєї професійної компетентності, з одного боку, та рефлексію ресурсу українського народного музичного мистецтва – з іншого.

Особистісно-мотиваційний компонент професійної компетентності майбутніх учителів музики вміщує особистісні характеристики мотивації

¹²¹ Хепін, Ц., 2012. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

¹²² Василевська-Скупа, Л. П., 2014. *Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва* : монографія. Вінниця : ТОВ фірма «Планер».

студентів до зростання рівня означеної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва. Цей компонент передбачає наявність у майбутніх учителів музики певного кола інтересів, мотивів, цілей, потреб у повноцінному житті в суспільстві, у професійному навчанні; стійкого інтересу до професійної діяльності.

Мотиваційно-ціннісні компетенції формуються у студентів в процесі складних трансформацій їх навчальних інтересів, мотивів, усвідомлення і переосмислення ними потреб у здобутті загальних і професійних знань і вмінь. Вони пов'язані з потребою і готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті. Великий вплив на механізм формування мотиваційно-ціннісних компетенцій мають умови навчання і життєдіяльності студентів, комфортне освітнє середовище навчального закладу, позитивний емоційний клімат на різних етапах професійного становлення майбутнього учителя музики.

Від сформованої мотивації майбутніх учителів музики до оволодіння основами своєї професії залежить і кінцевий результат їх професійної підготовки. Студенти з високим рівнем мотивації до професійної підготовки більше працюють над власним удосконаленням; українське народне музичне мистецтво в цьому відношенні може стати додатковим мотиватором, оскільки посилює емоційний контекст професійної підготовки, поглиблює громадянський та патріотичний, етнокультурний характер здобуття знань, формування вмінь і навичок майбутньої професійної діяльності.

Будь-яка мотивація має особистісний зміст, оскільки визначається індивідуально-психологічними критеріями та показниками її сформованості. Мотиви, крім того, реалізують певну сукупність функцій¹²³, які інтерпретовані нами відповідно до теми дослідження у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Провідні функції мотивів у формуванні професійної компетентності

¹²³ Ильин, Е. П., 2000. *Мотивация и мотивы*. Санкт-Петербург.

майбутніх учителів музики

<i>Провідний мотив формування професійної компетентності</i>	<i>Зміст та специфіка реалізації функції</i>	<i>Реалізація означеної функції в професійній підготовці вчителів музики засобами українського народного музичного мистецтва</i>
Орієнтувальний	Забезпечує вибір способу чи змісту діяльності в ситуації альтернативи.	Дає можливість обирати найбільш ефективні засоби українського народного музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх учителів музики.
Змістово-утворювальний	Мотиви різного типу (прості, складні й випадкові) спонукають особу до внесення змін до змісту своєї діяльності й утворення нових масивів знань, умінь і навичок діяльності.	Розвинена мотивація до формування професійної компетентності дозволяє студентам вчасно накопичувати і змінювати зміст і основні характеристики навчальної діяльності з використанням українського народного музичного мистецтва.

Продовження таблиці 1.2

Посередницький	Ця функція означає опосередкованість впливу мотиваційного чинника на поведінку особи та, відповідно, вплив особи на власні	Українське народне музичне мистецтво фактично виступає посередницьким мотиваційним чинником у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики.
----------------	--	--

	потреби й інтереси завдяки розвиненій мотивації.	
Мобілізує	Мотивація особистості до свого професійного зростання мобілізує додаткові особистісні ресурси, сприяючи таким чином її різнобічному розвитку.	Українське народне музичне мистецтво дозволяє мобілізувати додаткові ресурси професійного зростання та формування професійної компетентності студентів у процесі навчання у ЗВО.
Спонукальний	Мотивація спонукає особу до поступального чи стрибкоподібного розвитку з метою реалізації відповідних потреб та інтересів.	Спонукальна функція мотиву дозволяє студентам реалізувати відповідні когнітивні, діяльнісні та рефлексивні потреби у галузі використання українського народного музичного мистецтва з метою формування професійної компетентності у ЗВО.

Таким чином, аналіз особистісного компонента структури професійної компетентності майбутніх учителів музики дозволяє стверджувати, що **найбільш значущими мотивами** у формуванні означеної компетентності є: орієнтувальний (мотив обрання найбільш ефективних засобів українського народного музичного мистецтва у професійній підготовці), змістово-утворювальний (дозволяє студентам вчасно накопичувати і змінювати зміст та основні характеристики навчальної діяльності з використанням українського народного музичного мистецтва), посередницький (українське народне музичне мистецтво фактично виступає посередницьким мотиваційним чинником у формуванні професійної компетентності

майбутніх учителів музики), мобілізуючий (українське народне музичне мистецтво дозволяє мобілізувати додаткові ресурси професійного зростання та формування професійної компетентності студентів у процесі навчання у ЗВО), спонукальний (спонукальна функція мотиву дозволяє студентам реалізувати відповідні когнітивні, діяльнісні та рефлексивні потреби у галузі використання українського народного музичного мистецтва з метою формування професійної компетентності у ЗВО).

Наявність сукупності особистісних мотивів до формування професійної компетентності майбутніх учителів музики прямо впливає на рівень, обсяг та глибину професійних знань, що визначаються **КОГНІТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ** означеної компетентності. Цей компонент відображає сукупність знань студента про майбутню професійну та мистецьку діяльність, володіння науковими основами педагогічної праці, педагогічними та мистецькими технологіями, сучасними методиками, методами, прийомами, засобами вирішення навчальних завдань, навичками виконавської діяльності; оволодіння новими інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію, класифікувати і систематизувати різні явища в житті та мистецтві; уміння бачити й емоційно відчувати навколишній світ за допомогою мистецьких образів.

Особливості когнітивного компонента у професійній компетентності майбутніх учителів музики полягають у тому, що він формується, в контексті нашого дослідження, під впливом українського народного музичного мистецтва.

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) зазначається, що педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи вищої освіти. У зв'язку з цим головна увага викладачів має бути зосереджена на підготовці нового покоління педагогічних фахівців, які сприймають рівень підвищення загальної культури, фахової підготовки в процесі здобуття

професії як громадянсько-життєву необхідність та власну зацікавленість у професійному зростанні¹²⁴.

В основу Державної національної програми покладено принцип національної спрямованості освіти, що полягає у невіддільності фахової підготовки учителя від національного ґрунту, її органічне поєднання з національною історією і народними традиціями, збереженням та збагаченням культури українського народу, визначенням освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин.

На жаль, народне мистецтво не завжди правильно трактувалося і пропагувалося як у загальноосвітній школі, так і у вищій. У попередні роки народна творчість розглядалася переважно як одне з джерел пізнання соціальної боротьби народу в минулому або просто як один із видів мистецтва. Насправді ж народне мистецтво – це невичерпне джерело пізнання історії українського народу, його культурно-історичного досвіду, морально-духовного і національного світогляду.

Фольклор українського народу своєрідний і унікальний, він має свою національну неповторну специфіку. Тут втілилася історія народу, його досвід і традиції, національний характер, ідеали, ідейно-естетичні поняття. Вся українська народна творчість спонукає до любові, духовності, моральних цінностей¹²⁵. Історія людства переконливо доводить, що світогляд громадян цивілізованих держав складається на основі ідейних, морально-духовних цінностей минулого. О. Щолокова у професійній підготовці майбутніх учителів музики наголошує на необхідності трансформації змісту мистецької освіти з урахуванням таких особливостей: визначення переліку ключових компетентностей учителя; обґрунтування змісту кожної з них; відбір змісту навчального предмета, який може забезпечити формування окремої компетентності; встановлення рівня та показників сформованості різних компетентностей на кожному етапі й за кожним роком навчання;

¹²⁴ Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), 1994. Київ : Райдуга.

¹²⁵ Федорченко, Г. М., 2016. Формування національної самосвідомості учнів засобами фольклору. *Молодий вчений*, № 5, с. 385.

розроблення системи контролю та корекції процесу формування компетентностей студентів¹²⁶.

Аналіз когнітивної складової професійної компетентності майбутніх учителів музики, представлений, передусім, змістом професійної освіти (що міститься в навчальних планах, програмах, змісті виробничих практик та ін.), дозволяє стверджувати про **комплекс професійних знань**, які мають бути сформовані у цього фахівця засобами українського народного музичного мистецтва. До такого комплексу знань, представленого триєдністю фахових, педагогічних і психологічних знань, ми відносимо:

1. **Фахові знання:** знання основ вокалу; знання творів народного музичного мистецтва, історії їх створення та аксіологічного значення; знання основ гри та співу хорових партитур, теорії аналітичного розбору творів, знання вокально-хорового репертуару, народної пісенної творчості (обробки), кращих зразків вітчизняної хорової літератури різних епох, стилів, жанрів, характерів; обізнаність з жанрово-стильовими особливостями творів народного музичного мистецтва та специфікою їх фактури; оволодіння основами виконавської майстерності; опанування різножанровим та різностильовим репертуаром; оволодіння теоретичними основами виконавства; ознайомлення із різними методами аналізу виконуваних творів: виконавським, стильовим, художньо-педагогічним, із методиками аналізу-інтерпретації музики; набуття досвіду сольного виконавства, концертмейстерської та ансамблевої практики, організації культурно-просвітницької діяльності.

2. **Педагогічні та методичні:** знання основ педагогіки та дидактики; володіння основними методами навчання та виховання на різних вікових етапах розвитку особистості; знання визначальних педагогічних і музично-педагогічних принципів, за яких враховується змістовність, художня цінність хорової літератури, її тематична різноманітність за стилем та характером;

¹²⁶ Щолокова, О. П., 2007. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей. *Теорія і методика мистецької освіти*, вип. 4 (9), с. 11–15.

обізнаність з основними методами і методиками викладання музики у школі; знання сучасних інноваційних методик викладання музичного мистецтва.

3. **Психологічні:** знання основ музичного розвитку особистості на різних вікових етапах; знання основ вікової та педагогічної психології; обізнаність з основами психології творчості, психології обдарованості в галузі музичного мистецтва; знання основ психологічної діагностики у сфері музичного розвитку особистості та розвитку творчості.

Знання про майбутню професійну діяльність, фахові знання, знання українського народного музичного мистецтва складають основу когнітивного компонента професійної майстерності майбутніх учителів музики та визначають специфіку реалізації **змістового** (художньо-естетичного) **компонента** сформованості його професійної компетентності. Цей компонент передбачає володіння студентами сучасними прогресивними технологіями педагогічної діяльності, системою інваріантних педагогічних **умінь** щодо вирішення навчально-педагогічних завдань; уміння проектувати і конструювати навчально-виховний процес, зміст навчання, вибирати оптимальні шляхи, засоби і способи здійснення власної педагогічної діяльності. Ці професійні вміння, крім того, мають яскраво виражений етнокультурний характер, оскільки розвиваються під впливом українського народного музичного мистецтва. Означений компонент професійної компетентності, на нашу думку, найбільш вдало реалізується в різних видах навчальної діяльності студентів під час виробничої практики, а також у позаурочній навчально-виховній роботі: участі в роботі студентських наукових товариств, наукових конференціях, конкурсах професійної майстерності, науково-дослідницькій, краєзнавчій роботі, конкурсах музичного мистецтва, мистецьких фестивалях тощо.

Звертаючись до історії української народної педагогіки, слід зазначити, що важливим напрямом розвитку особистості в контексті народної системи освіти українців завжди було естетичне виховання, мета якого узгоджувалась не лише з народним ідеалом краси, цінностями народної естетики, але й була

природовідповідною самій ментальності народу, рисам національної вдачі й характеру українців, їх культурі, віруванням, народному мистецтву.

У гармонійному розвитку особистості, формуванні її загальної культури, художнього досвіду та естетичної компетентності активним чинником виступає народне мистецтво. У межах художньо-естетичного компонента професійної компетентності майбутніх учителів музики має значення поняття художньо-естетичної компетентності як структурного компонента загальної професійної компетентності. І. Ревенко визначає художньо-естетичну компетентність учителя музики як певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; уміння та навички художньо-естетичного сприймання; аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту; прагнення та здатність реалізувати на практиці художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності¹²⁷.

За Л. Михайловою, художньо-естетична компетентність являє собою розвиненість художніх інтересів, смаків, потреб, ідеалів та естетичних ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва, художньо-образного мислення, опанування мовами різних видів мистецтва, здатність бути слухачем, глядачем, читачем і творцем, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній творчій діяльності¹²⁸. Л. Кликова вважає, що художньо-естетична компетентність — це система внутрішніх засобів регуляції художньо-естетичних дій, до складу якої входять художньо-естетичні знання, соціальні настанови, вміння та досвід, естетична орієнтованість, заснована на знаннях та чуттєвому досвіді, вільне володіння художньо-естетичними засобами та

¹²⁷ Ревенко, І. В., 2007. Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури. *Мистецтво і освіта*, № 3, с. 139-146.

¹²⁸ Михайлова, Л. М., 2009. Естетичне виховання молоді: компетентнісний підхід. *Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка*, №1, с. 158-162.

досягнення адекватного сприйняття художньо-естетичної ситуації¹²⁹.

Розглянемо склад умінь, які мають бути сформовані у майбутнього професійно компетентного учителя музики, готового до майбутньої педагогічної діяльності.

Під практичною готовністю майбутніх педагогів до проведення уроків музичного мистецтва із залученням українського народного музичного мистецтва ми розуміємо набуття ними досвіду застосування складових теоретичної готовності на практиці: через імітацію майбутньої педагогічної діяльності під час ділових та рольових ігор, через проектну діяльність з розв'язування методичних проблем і під час педагогічної практики; під час мистецьких акцій і етнокультурних фестивалів та ін.

На думку В. Бурзанової, розвиток професійної компетентності майбутнього учителя музики зумовлюється особливостями багаторівневої, поліструктурної та багатовимірної музично-виконавської діяльності, пов'язаної з процесом художнього сприйняття, пізнання, осмислення та індивідуально-творчої інтерпретації музичного твору. Тому в навчальному процесі для розвитку професійної компетентності музиканта-інструменталіста необхідно використовувати спеціальні методи, зокрема:

– на етапі сприймання музичного твору доцільно уявити музичний матеріал у синтезі звукового та візуального рядів. Це дозволить залучити слуховий та зоровий аналізатори людини, збільшити об'єм отриманої інформації й, відповідно, активізувати дії перцептивно-рефлексивних механізмів, диференціювати музично-слухові уявлення, розширити емоційно-образну сферу, доповнити банк музично-слуховою інформацією, тобто забезпечити розвиток музично-слухової компетентності;

– на етапі вивчення музичного твору доцільно застосовувати комплексний аналіз музичних творів на основі інтеграції історико-гуманітарних, музично-теоретичних і спеціальних знань за умови варіативно-

¹²⁹ Клыкова, Л. А., 2011. *Развитие художественно-эстетической компетенции студентов хореографических специальностей*: автореф. дисс. кандидата пед. наук. Челябинск: Челябинский государственный педагогический университет.

модульної побудови змісту навчальних дисциплін;

– на етапі відтворення музичного твору ефективним є застосування різних видів творчого виконавського моделювання з постановкою конкретних художніх завдань (моделювання музичного стилю, жанру, структури, виконавської манери та ін.)¹³⁰.

У процесі навчання студенти мають навчитися аналізувати та узагальнювати творчість композиторів; визначати художню цінність та педагогічну доцільність музичних творів; створювати творчу інтерпретацію музичних творів, відображаючи закладений у них ціннісний змістовий і художній смисл; уміти підбирати музичний матеріал, створювати сценарій і здійснювати режисерську постановку музично-театралізованого заходу (мистецького проекту) для дітей з метою розкриття учням краси та ціннісного значення музичного мистецтва.

На думку Т.Пляченко, організація та зміст роботи з формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в галузі інструментального виконавства мають бути направлені на те, щоб у професійній діяльності в закладах загальної середньої освіти вона виявлялася у володінні такими *компетенціями*:

– програмово-репертуарними (знання інструментального репертуару та здатність самостійно добирати інструментальні твори для проведення уроків музичного мистецтва й організації позакласної музично-творчої діяльності школярів; уміння здійснювати історико-стильовий, художньо-педагогічний, музично-теоретичний і технічно-виконавський аналіз інструментальних творів шкільної програми з музичного мистецтва);

– технічно-виконавськими (сформованість техніки гри на інструменті та індивідуальної виконавської манери вчителя – виконавська постановка; координація функцій рук та раціональність рухів; вправність пальців; точність звуковисотної інтонації (для виконавців на струнних і духових

¹³⁰ Бурзанова, В. В., 2014. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст, структура, методи розвитку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, вип. 1, с. 61–67.

інструментах); володіння аплікатурними прийомами; штрихова техніка та звуковедення, культура звука; метроритмічна чіткість; сформованість аналітико-слухових навичок; доцільне використання технічних можливостей музичного інструмента; здатність до самоаналізу і самокоригування);

– інтерпретаційними (здатність до виконавської інтерпретації музичних творів – дотримання авторського задуму композитора, стилю, жанру, форми твору; спроможність розкрити художній образ твору за допомогою виконавської техніки та виражальних засобів – динаміки, агогіки, логічного фразування, тембрової відповідності тощо);

– інструментально-методичними (володіння методикою навчання гри на музичному інструменті (або інструментах) учнів закладів загальної середньої освіти – дотримання принципів музичної педагогіки у процесі інструментального навчання школярів; знання методів визначення музичних здібностей та анатомічних особливостей учнів; уміння організувати елементарне музикування учнів на уроках музичного мистецтва; володіння методикою індивідуального та колективного навчання школярів гри на музичних інструментах у позанавчальній діяльності; здатність застосовувати диференційований підхід до учнів із різним рівнем загальної музичної підготовки у процесі формування виконавської постановки та розвитку техніки гри на музичному інструменті; володіння методами роботи з інструментальним твором);

– концертмейстерськими (здатність до концертмейстерської діяльності – сформованість навичок ансамблевої гри; знання особливостей акомпанування солістам (вокалістам, інструменталістам), учнівським вокально-хоровим, музично-інструментальним, хореографічним та іншим творчим колективам);

– сценічними (готовність до культурно-освітньої та концертно-виконавської діяльності – здатність до психоемоційного саморегулювання та навіювання у процесі власного публічного виступу; спроможність керувати

концертно-виконавською діяльністю школярів; сформованість сценічної культури; артистизм; творчий імідж тощо)¹³¹.

Основними професійними вміннями майбутнього учителя музики є його *вокальні вміння* – правильність звукоутворення, дикція, дихання, артикуляція, чистота інтонування. Вокальна підготовки студентів у закладі вищої освіти полягає не тільки у вихованні співака-виконавця, а й у вихованні високопрофесійного фахівця, який був би спроможний продемонструвати різні манери співу, здійснити корекцію голосу своїм вихованцям.

Вокальні вміння у структурі професійної компетентності майбутнього учителя музики ми розглядаємо як здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного мистецтва, а вокально-педагогічні вміння у нашому дослідженні – це складне особистісне утворення, що формується у процесі навчання співу і забезпечує успішність вокально-виконавської діяльності.

Важливими умовами продуктивного формування вокально-педагогічної майстерності майбутніх учителів музики у ЗВО є:

- забезпечення вмотивованої готовності студентів до вокально-педагогічної діяльності;
- наявність та застосування якісного навчально-методичного забезпечення фахової підготовки майбутніх учителів музики з урахуванням класифікації та діагностики голосу, поступового збільшення навантаження та ускладнення навчального матеріалу;
- створення сприятливого емоційного клімату освітнього процесу в навчальному закладі, усвідомлення аксіології педагогічної інтерсуб'єктної взаємодії «викладач-студент», «студент-студент» та застосування студентської інтелектуально-творчої підтримки педагога в умовах доброзичливої навчальної атмосфери;

¹³¹ Плеченко, Т. М., 2015. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*, вип. 18, с. 146-150.

- збагачення засобів виразності голосу студента, набутих у процесі формування вокальних навичок;
- відпрацювання способів співацької постави, співочого дихання, звукоутворення, артикуляції, навичок ансамблевого співу;
- формування в студентів у процесі вокальної підготовки естетичної культури, художніх інтересів і смаків.

На думку Чжу Цзюньцяо¹³², розширення вокально-технічних навичок студента має здійснюватися за допомогою інтерактивних форм: сольного виступу перед аудиторією, у т. ч. шкільною, учнівською (участь у концертах, заліках, іспитах); відкритого заняття; майстер-класу; ансамблевого виступу (дует, тріо, ансамбль); участі у фестивалях, конкурсах (самостійно та зі своїми учнями); виступу з доповіддю на конференціях із ілюстрацією співу.

Чжу Цзюньцяо пропонує такий алгоритм роботи над вокальним твором на занятті:

- на початку роботи викладач зосереджує увагу студента на технічному опрацюванні частин твору (здійснюється розбір мелодії, ритму, інтонації);
- на наступному етапі увага студента зосереджується на засобах вокальної виразності (штрихах, динамічних відтінках, характері звуковедення);
- під кінець опанування творів викладач пояснює стильові особливості, за допомогою яких розкривається зміст, характер твору, задум композитора, а студент проявляє власну ініціативу¹³³.

З. Ткаченко з метою формування вокальних компетенцій пропонує вокальні вправи для розспівування (тобто, розігрівання голосового апарату); для усунення недоліків голосу (вирівнювання регістрів, виховання високої співацької позиції та чистоти інтонування); для розвитку голосу (розширення

¹³² Чжу Цзюньцяо, 2016. *Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.

¹³³ Чжу Цзюньцяо, 2016. *Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.

діапазону, співу без сипу, на опорі). До тренувальної роботи, яка допомагає засвоєнню, закріпленню та розвитку вокальних компетенцій, педагог відносить вправи на виконання вокально-технічних, художніх завдань, спів вокалізу або вокального твору вдома¹³⁴.

У процесі навчання співу О. Козій пропонує використовувати такі методичні прийоми:

- показу та імітації (точне відтворення голосом певних вад, які допускає виконавець – наприклад, спів носом, горлом, жорстким та важким голосом тощо – це найлегший спосіб продемонструвати учневі його помилку). На заняттях з постановки голосу необхідно намагатися навчити студента прослідкувати, навчитися імітувати звуки, зміцнюючи при цьому дихання, знаходячи потрібні відчуття;

- вокальні вправи (багаторазове повторення тієї чи іншої дії, яка пов'язана з відтворенням звуку в різних умовах). Вокальні вправи можуть бути використані з метою розспівки (тобто, розігрівання голосового апарату), для усунення недоліків голосу (вирівнювання регістрів, приближення звуку, виховання високої співацької позиції, чистота інтонування і т.д.), для розвитку голосу (без сипу, на опорі, в масці, розширення діапазону);

- самостійне розспівування (щоденна «ранкова» гімнастика голосу). Ефективність домашньої роботи перебуває у прямій залежності від методики її організації. Вона повинна бути органічним продовженням роботи на занятті з викладачем;

- самостійна робота (здійснюється під керівництвом викладача у спеціально відведений час і має ознаки навчальної праці). Ця діяльність обов'язково контролюється і учнем, і викладачем. Залежно від навчальних цілей самостійна робота може бути підготовчою, тренувальною, контрольною.

¹³⁴ Ткаченко, З., 2016. Формування вокальних компетенцій студентів в процесі фахової підготовки. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, вип. 9(3), с. 114-117.

Підготовча самостійна робота створює сприятливі умови для засвоєння вокальних навичок на заняттях. Це розучування музично-літературного тексту нового твору, мелодії вокалізу, вокальні вправи на звільнення чи зміцнення м'язів голосового апарату, самостійне розспівування, прослуховування записів видатних співаків.

Тренувальна робота допомагає засвоєнню, закріпленню та розвитку вокальних навичок. До неї відносяться вправи на виконання вокально-технічних, художніх завдань, спів вокалізу або вокального твору вдома.

Контрольна робота важлива для виявлення рівня сформованості вокальних знань і вокальних умінь. До таких віднесемо вправи:

- показ перспективи навчання (після виступів конкретно аналізується розвиток вокальних даних кожного студента, здійснюється перегляд відеозаписів їх виступів, відзначаються зміни у рівні сценічної майстерності, зовнішності, володінні собою тощо);

- переключення (використовується для зосередження уваги, зняття напруги). Прослуховування музики, співу позбавляє емоційного та фізичного напруження і повинне чергуватися з виконавською діяльністю учня.

Педагог також пропонує найбільш ефективні прийоми для формування вокальних умінь:

- «дихайте як собака» – закріплення вміння володіння диханням на діафрагмі за рахунок розширення нижніх ребер і, таким чином, зміцнення нижньої опорної точки дихання;

- оскал на позіханні, або «як у тигра» – передбачає необхідність напівкруглого відкривання рота, м'яке опускання нижньої щелепи, посилюючи звук, роблячи його «круглішим», об'ємнішим;

- імітація дзижчання джмеля, мухи – допомагає «вивести звук», наблизити його до зубів, навчає чітко вимовляти звук «з-з-з»;

- «соловейкова трель»: склад «тьох» співається на форшлагах, імітуючи трелі солов'я;

— імітація вдихання аромату квітки — вчить вихованця правильно вдихати повітря для утворення м'якої атаки¹³⁵.

Означені вище професійні вміння, особливо музично-виконавські, уможлиблюють активну професійну та мистецьку рефлексію студентів, що складає основу **рефлексивного компонента** професійної компетентності майбутніх учителів музики під час навчання у ЗВО.

Мистецька рефлексія, як свідчать наукові розробки Б. Бриліна, А. Козир¹³⁶, розвиває у майбутніх учителів музики «здатність аналізувати, розмірковувати, оцінювати процес і результати своєї діяльності»¹³⁷. Як цілком справедливо зазначають ці науковці, рефлексія дозволяє долати стереотипи особистісного досвіду та переосмислювати власні аксіологічні імперативи. На формування мистецької рефлексії майбутніх учителів музики впливає рівень сформованості інших компонентів професійної компетентності цих фахівців, адже успішному розвитку означеної рефлексії сприяють: сформована здатність приймати нестандартні рішення на основі отриманих знань; оригінальність у мистецькій діяльності; розвинена уява, творча фантазія, винахідливість і кмітливність. Складність аналізу мистецької та професійно-педагогічної рефлексії якраз і полягає в зазначеній дуальності; майбутній учитель музики повинен уміти здійснювати рефлексію і свого рівня мистецької компетентності, й, власне, педагогічної. Видатні педагоги-науковці та дослідники-митці (Н. Корихалова¹³⁸, Н. Миропольська¹³⁹, М. Найдьонов¹⁴⁰, Н. Пов'якель¹⁴¹, Л. Шаповалова¹⁴² та ін.) окреслюють

¹³⁵ Козій, О., 2012. До проблеми формування вокальних навичок майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 5 (1), с. 41-47.

¹³⁶ Брилін, Б. А., та Козир, А. В. Здатність до мистецької рефлексії як ознака фахової майстерності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського*, [online], вип.1.31. Педагогічні науки, с. 11-18. Режим доступу: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/4_2.pdf

¹³⁷ Брилін, Б. А., та Козир, А. В. Здатність до мистецької рефлексії як ознака фахової майстерності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського*, [online], вип.1.31. Педагогічні науки, с. 11-18, с. 12. Режим доступу: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/4_2.pdf.

¹³⁸ Корихалова, Н., 1979. *Интерпретация музыки: Теоретические проблемы музыкального исполнительства и критический анализ их разработки в современной буржуазной эстетике*. Ленинград : Музыка.

¹³⁹ Миропольська, Н. Є., 2003. *Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова*. Доктор наук. Київ : Ін-т проблем виховання АПН України.

¹⁴⁰ Найдьонов, М. І., 2008. *Формування системи рефлексивного управління в організаціях*. Київ : Міленіум.

мистецьку рефлексію як процес самопізнання, спрямований на власну свідомість майбутнього фахівця; від рівня сформованості мистецької рефлексії значно залежить рівень виконавської творчості. Оскільки українське народне музичне мистецтво передбачає сформованість багатой уяви, творчої фантазії, то рефлексія музичного характеру вміщує кілька послідовних *етапів*:

- сприйняття твору українського народного музичного мистецтва;
- оцінка музичних, змістових, аксіологічних характеристик музичного твору;
- відтворення твору українського народного музичного мистецтва та основі власних уявлень, образів, творчої фантазії, рівня креативності та ін.

Натомість педагогічна рефлексія, як невід'ємна характеристика рефлексивного простору майбутнього вчителя музики, дає цілісне уявлення про зміст, способи, засоби музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музики, а також формує критичне ставлення до себе як суб'єкта педагогічної діяльності¹⁴³.

За час навчання у закладі вищої освіти, як вважає Н. Мосенко, надзвичайно важливо виробити у студента уявлення про себе як про особистість і професіонала: цьому сприятиме не тільки виключно музично-творча, але й навчально-дослідницька діяльність майбутнього фахівця, наприклад, вирішення проблемних ситуацій на практичних заняттях, інтеграція знань з різних областей, узагальнення дослідницьких умінь, евристичні методи, тренінги, консультації й т.п. На її думку, теоретико-практична модель навчально-дослідницької діяльності як фактор формування професійної компетентності визначає рівень володіння професією¹⁴⁴.

За компетентнісного підходу змінюється ставлення студента до

¹⁴¹ Пов'якель, Н. І., 1998. Професійна рефлексія психолога-практика. *Практична психологія та соціальна робота*, № 6–7, с. 3–6.

¹⁴² Шаповалова, Л. В., 2007. *Рефлексивний художник. Проблеми рефлексії в музикальному творчестві*. Харків: Скорпион.

¹⁴³ Найдьонов, М. І., 2008. *Формування системи рефлексивного управління в організаціях*. Київ : Міленіум.

¹⁴⁴ Мосенко, Н., 2014. Музично-виконавська компетентність в контексті завдань сучасної мистецької освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 10 (ч.3), с. 173–178.

здійснюваної ним діяльності, проявляється прагнення до особистісного зростання, розвивається здатність успішно вирішувати на професійному рівні певні завдання, ситуації, проблеми. Особливість професійної компетентності студента полягає в тому, що вона є результатом саморозвитку, самоосвіти особистості. У зв'язку з цим, особливо важливо створити в навчальному закладі умови, які спонукають студентів до саморозвитку, орієнтують їх на творчу діяльність, формують у них потребу до самоосвітньої діяльності.

У формуванні професійної компетентності майбутнього учителя музики важливу роль відіграє зворотний зв'язок, встановлення якого необхідне на всіх етапах навчального циклу. Метою зворотного зв'язку є надання студентам можливості об'єктивно оцінити зроблене і допомогти сформувати на його основі нові знання.

Для успішного музичного навчання необхідне відповідне освітнє середовище, в якому відбувається засвоєння нового досвіду, його осмислення і застосування. Однак тільки середовища навчального закладу буде недостатньо для засвоєння необхідної компетентності, тому важливо перенести частину навчального процесу в реальне педагогічне середовище, яке в контексті нашої дослідницької проблематики має дві сторони – суто педагогічну та мистецьку.

Таким чином, нами обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва у єдності кількох провідних компонентів: **особистісно-мотиваційного**, що вміщує особистісні характеристики мотивації студентів до зростання рівня професійної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва; **когнітивного**, зміст якого забезпечує накопичення і наступне відтворення сукупності знань майбутніх учителів музики, що формуються завдяки залученню українського народного музичного мистецтва; **діяльнісного** (художньо-естетичного), у межах якого розвиваються базові вміння й навички компетентнісного характеру, забезпечені використанням потужного потенціалу українського народного

музичного мистецтва; **рефлексивного**, що забезпечує адекватну самооцінку студентами рівня сформованості своєї професійної компетентності, з одного боку, та рефлексію ресурсу українського народного музичного мистецтва – з іншого.

Висновки до першого розділу

У розділі представлено теоретично-методологічні засади проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Задля цього з'ясовано питання розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики у педагогічній теорії й практиці; здійснено аналіз базових понять дослідження; обґрунтовано структуру і зміст професійної компетентності майбутніх учителів музики, покладаючись на роль і значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування означеної компетентності.

У розділі визначено провідні методологічні підходи до проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у контексті використання в цьому процесі українського народного музичного мистецтва як засобу навчання. На підставі аналізу численних наукових праць, об'єднаних випадковою вибіркою за критерієм наявності ключових слів «професійна підготовка», «формування компетентності», «методологічні підходи», нами було визначено три методологічні підходи, що стали основою подальших емпіричних пошуків у межах предмета дослідження: *компетентнісний* (з метою наукового обґрунтування процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у вигляді сукупності професійних компетенцій); *етнокультурний* підхід (що дає змогу окреслити місце і роль українського народного музичного мистецтва у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; *особистісно-діяльнісний* (що відображає діяльнісний характер процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики та необхідність з'ясувати особистісні характеристики формування означеної

компетентності з використанням українського народного музичного мистецтва як засобу). Крім того, обґрунтовано необхідність використання двох додаткових наукових підходів – *аксіологічного та середовищного*, що втілюють ціннісний та середовищний контексти досліджуваної проблеми.

Обґрунтовано провідні поняття дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва – «компетентність» як базове для встановлення структури, змісту, специфіки формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в умовах ЗВО; «професійна підготовка вчителя музики», з'ясоване нами з метою визначення основних професійних характеристик майбутніх учителів музики у контексті їх професійної підготовки; «українське народне музичне мистецтво», введене до понятійного апарату дослідження з метою обґрунтування місця і ролі цього особливого засобу формування професійної компетентності у контексті етнокультурних засад підготовки вчителя музики у ЗВО.

Професійну компетентність майбутнього вчителя музики в системі професійної освіти окреслено як динамічне особистісно-інтегративне утворення, в основі якого лежать теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та досвід, які обумовлюють здатність учителя музики до виконання педагогічної діяльності.

У розділі обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва у єдності кількох провідних компонентів: **особистісно-мотиваційного**, що вміщує особистісні характеристики мотивації студентів до зростання рівня професійної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва; **когнітивного**, зміст якого забезпечує накопичення і наступне відтворення сукупності знань майбутніх учителів, музики, що формуються завдяки залученню українського народного музичного мистецтва; **діяльнісного** (художньо-естетичного), у межах якого розвиваються базові вміння й навички компетентнісного характеру,

забезпечені використанням потужного потенціалу українського народного музичного мистецтва; **рефлексивного**, що забезпечує адекватну самооцінку студентами рівня сформованості своєї професійної компетентності, з одного боку, та рефлексію ресурсу українського народного музичного мистецтва – з іншого.

Результати першого розділу висвітлено у наукових працях автора: [49, 51, 63, 166, 168, 169, 171, 173, 176, 177].

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Українське народне музичне мистецтво як засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів музики

Головним завданням сучасної музично-педагогічної освіти є розвиток особистісного потенціалу майбутнього педагога-музиканта, озброєння його системою загальноосвітніх і професійних знань, умінь і навичок; формування його професійної готовності до майбутньої діяльності, успішної самореалізації у педагогічній праці й професійного розвитку та удосконалення.

Це повинен бути фахівець, якому притаманний високий професіоналізм в поєднанні з відповідним рівнем сформованості естетичної культури, належною гуманітарною, художньою та виконавською підготовкою, гуманістичними світоглядними цінностями, національною культурою. Сьогодні, як ніколи, збереження і популяризація національної культури, національних цінностей та ідеалів, їх відтворення і поширення з метою збагачення освітнього соціокультурного простору особистості молодшої людини є пріоритетом української державної освітньої політики.

У цьому контексті саме учителі мистецьких дисциплін покликані реалізувати у своїй професійній діяльності відповідальні завдання передачі національної культурної спадщини прийдешнім поколінням. Натомість, у процесі професійної підготовки вони самі повинні засвоїти цю багату культурну народну спадщину і сформувати певний рівень своєї естетичної свідомості й культури шляхом прилучення до українського народного мистецтва і вироблення навичок і вмінь транслювати народну естетичну культуру і духовність у оточуючому соціумі.

У зв'язку з цим важливого значення у нашому дослідженні набуває проблема формування професійної компетентності майбутнього учителя музики, сформованої на засадах українського народного музичного мистецтва.

Проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів музики досить активно вивчається сьогодні в педагогічній науці. Однак питання формування професійної компетентності майбутніх учителів саме на матеріалі українського народного музичного мистецтва в педагогічній науці ще не отримало належного висвітлення і продовжує залишатися малодослідженим.

Складність розгляду означеної проблеми полягає в необхідності, по-перше, окреслити сферу функціонування українського народного мистецтва в сучасних соціально-культурних умовах і в повсякденному житті, по-друге, оцінити значення професійної компетентності майбутнього учителя в контексті сучасних концептуальних підходів, принципів і технологій у галузі мистецької освіти; по-третє, виробити сучасне педагогічне бачення проблеми національної освіти та етнічної соціалізації студентів в умовах навчального закладу мистецького профілю; по-четверте, теоретично обґрунтувати професійно важливі компетенції майбутнього учителя музики в межах досліджуваної нами проблеми; по-п'яте, виробити наукову методологію та стратегію відбору змісту, засобів та організаційних форм роботи з використання народного музичного мистецтва у формуванні професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта.

І сьогодні, коли з певних об'єктивних причин у нашому суспільстві бракує духовних і моральних передумов для справді гармонійного формування і розвитку особистості молодої людини, єдиним прийнятним і реальним виходом з цієї ситуації залишається звернення до вічних моральних і етичних цінностей, що збереглися у глибинній народній психології, етнічній культурі й українському народному мистецтві. Важливо виховувати у молоді смак до справжнього мистецтва, навчити розрізняти українську народну

музику від примітивних зразків сучасної розважальної музики, і головне – прищепити молодому поколінню інтерес і пошану до народного мистецтва.

На необхідності ґрунтовного вивчення народного мистецтва, важливості дослідження і використання його у формуванні духовності й моральності молоді наголошують сучасні українські науковці – В. Бондар, Т. Бакіна, С. Бевзенко, О. Богданова, І. Голубенко, С. Горбенко, С. Деніжна, О. Дубасенюк, А. Карпун, О. Маруфенко, Т. Науменко, В. Онищук, Р. Осипець, Г. Падалка, С. Садовенко, Н. Сивачук та ін.

Вагомий внесок у теорію і практику морально-естетичного виховання засобами народного музичного мистецтва зробили у свій час відомі українські композитори М. Вериківський, С. Гулак-Артемівський, П. Козицький, М. Колесса, М. Леонтович, М. Лисенко, С. Людкевич, Л. Ревуцький, М. Скорик, В. Сокальський, Я. Степовий, К. Стеценко, І. Шамо, Б. Яворський та ін., основою багатьох творів яких стала народна музична творчість.

Сьогодні проблему етнокультурологічної компетентності учителя розробляють І. Зязюн, М. Євтух, К. Корсак, В. Кремень, Н. Кузьміна, Н. Лисенко, О. Лобова, А. Маркова, А. Михальченко, Н. Провозіна, О. Сухомлинська, О. Хомич та ін.

Проблеми теорії й практики використання надбань народного мистецтва у вихованні особистості розглядають А. Болгарський, О. Дем'янчук, А. Козир, О. Кононко, М. Костриця, В. Обозний, М. Стельмахович, В. Струманський, В. Сявавко, Г. Філіпчук та ін.

Втім, варто зауважити, що більшість наукових досліджень ґрунтується на педагогічному аспекті використання народного мистецтва у навчанні та вихованні переважно молодших школярів, тоді як національний напрям виховання старших школярів і студентської молоді залишився поза увагою.

Демократичні перетворення в соціально-політичному, економічному та культурному житті, процеси інтегрування України в європейський освітній простір детермінують масштабні трансформації в сучасному культурно-

освітньому середовищі. Сучасна освіта покликана забезпечити реалізацію не лише дидактичної, виховної та розвивальної функцій педагогічного процесу, а й, передусім, соціокультурної, етнокультурної, професійної.

Нині українське суспільство як соціокультурне середовище характеризується процесами як етнічного розмежування, так і етнічного згуртування, солідаризації та етнічної ідентифікації, а, отже, – перебуває в пошуках щодо встановлення свого етнічного коріння¹⁴⁵.

Суттєві позитивні зміни, які відбуваються останнім часом в Україні й пов'язані з еволюцією інтересу до вивчення національної культури, свідчать про зростаючу динаміку нового осмислення нашим суспільством непересічної ролі багатовікових надбань народної творчості у духовному відродженні українців, особливо молодого покоління. Поступово в суспільстві з'являється розуміння того, що пізнання сучасності можливе лише через знання мистецького досвіду нашого народу, дослідження і вивчення якого призведе до розуміння глибинних сфер – духовних, моральних, соціальних, культурних.

Національне відродження, яке сьогодні переживає Україна, значні зміни, що відбуваються в нашому житті, позитивно впливають на формування національної свідомості українців. Відмітним фактом є повернення популярності різних видів народного мистецтва – вишивки, писанкарства, гончарства, соломо та лозоплетіння, ляльки-мотанки, вертепу, колядування, посівання, фольклорних народних свят тощо.

Молодь більш свідомо долучається до всеукраїнських скаутських організацій «Січ», «Пласт», різноманітних військово-спортивних змагань, заснованих на українських народних іграх, козацьких забавах. Основою національного виховання молоді стає цінне надбання української етнопедагогіки, втілене у різних жанрах народного мистецтва. Національний

¹⁴⁵ Гавріна, Н. І., 2007. Концепції трансформації етнічної ідентичності сучасному суспільстві. *Нова парадигма*, вип. 65, ч.11, с. 31-36.

фольклор стає досить актуальним у вихованні молоді, формуванні її етнічної самобутності, поважливого ставлення до національної історії, культури.

Зміни в освітянських парадигмах, що стосуються професійної підготовки майбутніх учителів музики відповідно до державних стандартів української освіти і вимог організації освітнього процесу в ЗВО на засадах національного, гуманістичного, особистісно орієнтованого навчання, посилення уваги до культурних надбань народу, вироблених віками традицій народної педагогіки, потребують повернення національної культурної й мистецької пам'яті, особливо в педагогічне середовище (заклади загальної середньої освіти, училища, коледжі, ЗВО), посилення уваги до народного мистецтва, історії та теорії національної культури і музичного фольклору.

На початку минулого століття С. Русова писала: «Ми всі так мало знаємо нашу Україну, географічної свідомості в нас так мало, а вона так потрібна нам – ми мусимо свідомо носити ймення українців, знати усі скарби, що заховані в Українській землі. У цій праці нова школа – од початкової до вищої – мусить об'єднати й учнів, і учителів; потроху, цеглинку за цеглинкою, збудуємо ми таку школу, котра б справді вся була пройнята національним свідомим натхненням, яке виявить вільно увесь наш національний духовний склад і міцно з'єднає нас з рідним краєм, з рідним людом»¹⁴⁶.

Це судження не втратило своєї актуальності, воно злободенне і нині. Думка про те, що українство – наша духовна і матеріальна культура, історія звичаїв, обрядів, свят і народних піснеспівів як цілісна система освіти і виховання молодого покоління – повинно стати методологічно-філософською основою розвитку освіти і суспільства, політики держави, піднімається в працях відомих вітчизняних учених як минулого, так і сучасності.

¹⁴⁶ Русова, С. Ф., 1996. *Націоналізація школи. Вибрані твори*. Київ, с.293- 298.

Як зазначає І. Зязюн, народне мистецтво є засобом пізнання кращих загальнолюдських культурних надбань нашого минулого, споконвічної мудрості, життєвого і почуттєвого досвіду українців, їх прагнень і духовних цінностей, моральних ідеалів, народної національної мелодики. Воно активно формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його в художніх образах, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства повертаються в особистий досвід людини, яка сприймає цей образ, в органічні набутки її характеру¹⁴⁷.

У назрілих сьогодні соціальних і культурних процесах в українському суспільстві особливо важливими стають питання, що стосуються правильного осмислення й оцінки, особливо молоддю, багатовікових надбань народного мистецтва, розуміння того, що феномен цього унікального явища, насамперед, повинен правомірно сприйматися як важливі цінності надбань української національної історії й культури.

Особливо важливими морально-світоглядними цінностями, які криються в українському народному мистецтві, В. Скутіна вважає такі:

- гармонія (гармонія життя, внутрішнього світу, міжособистісних стосунків, відносин з природою);
- добро (добро як істина, вище благо, глибока віра в перемогу добра над злом, добротворчість, милосердя, гуманізм);
- свобода (внутрішня свобода, волелюбність, визнання неповторної людської індивідуальності, нетерпимість до рабства, свобода волевиявлення);
- справедливість (щирість, правдивість, прагнення до істини, до соціальної справедливості, віра у Вищу справедливість);
- сім'я як першооснова розвитку й формування особистості, духовного, культурного, економічного розвитку суспільства);
- народ (повага до трудового народу, вміння осмислювати історію, культуру, традиції, моральні цінності свого народу, віра в його духовні сили,

¹⁴⁷ Зязюн, І. А., та Сагач, Г. М., 1987. *Краса педагогічної дії*: навч. посібн. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, с. 26.

прагнення до того, щоб український народ зайняв гідне місце у цивілізованому світі);

– Україна (патріотичні почуття, прагнення до зміцнення державності, економіки, культури, готовності віддати усі зусилля для блага Вітчизни).

В умовах незалежності України перед педагогічною наукою постає цілий комплекс проблем і вимог, серед яких найважливіше місце займає проблема відродження національної школи, національного змісту освіти, формування національної самосвідомості, духовної культури молодого покоління.

Наше сьогодення вимагає підготовки творчо активного учителя, компетентного фахівця, здатного орієнтуватися на майбутнє і водночас шанувати, берегти і збагачувати історико-культурну спадщину нашого народу. Адже тільки те покоління спроможне відтворювати національні культурно-історичні традиції та звичаї, створювати нові культурні цінності, утверджувати нові естетичні ідеали, світогляд якого формується на підґрунті народної культури та естетики.

Збагачення уявлень про народні традиції, звичаї, обряди, історію рідного краю, українське народне мистецтво є першоосновою інтелігентності, ерудованості, професійної грамотності й компетентності майбутнього учителя музики, готовності його до здійснення на високому рівні процесу художньо-естетичного виховання учнів.

Вивчення проблеми формування професійної компетентності учителя музики засобами народного мистецтва засвідчує величезний потенціал народного музичного мистецтва у формуванні особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей майбутніх фахівців, їх індивідуального визначення в світі мистецьких цінностей, активізації процесів їх професійного вдосконалення на шляху мистецької самореалізації.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва реалізується через різні напрями народознавчої діяльності: *суспільно-корисний* (охорона пам'яток історії та культури, молодіжні патріотичні акції, народознавчі експедиції, козацькі

республіки тощо); *пізнавально-розвивальний* (літературні студії, клуби народної творчості, малі академії мистецтв, народні університети мистецтв, народні театри, фольклорні колективи, конкурси народної творчості, екскурсії, виставки, співпраця з краєзнавчими музеями тощо); *трудовий* (участь у проведенні народних фольклорних свят – першої борозни, обжинок, прильоту птахів, толоки, освоєння традиційних народних промислів і ремесел); *національно-патріотичний* (свята рідної мови, фестивалі мистецтв, спартакіади з народних видів спорту, змагання з козацьких єдиноборств, національні ігри, козацькі забави тощо).

Сьогодні невід’ємною частиною освітнього процесу в загальноосвітній школі й закладах вищої освіти мистецького профілю стають багатовікові надбання народного музичного мистецтва, в якому чільне місце займає народна пісня, дума, які відображають визначні події в історії українського народу, героїчну боротьбу українців проти соціального і національного гноблення, оспівують любов до свого краю, розкривають глибину ліричної душі людини, виражають віковічну надію українців на краще майбутнє.

Звичайно, давні народні обрядові наспіви нині «... втратили колишні сакральні тексти, які пронесли крізь тисячоліття (від середнього неоліту) ініціальну знаковість і сакральне призначення. Саме вони були і залишаються досі центрами тяжіння десятків і сотень текстів та обрядових дій»¹⁴⁸.

Сьогодні вони несуть у собі життєстверджуюче начало, ідеї світла і гармонії у взаєминах людини і світу і своїм змістом вказують на християнські нашарування. Зворушливі розповіді про далекі в історичному часі події, пов’язані з народженням Божого Дитяти, ушавленням Бога, Ісуса Христа, Діви Марії, які дійшли до нас через релігійні уявлення українців, базуються на етичній, моральній свідомості, духовності, душевності, вірі й

¹⁴⁸ Іваницький, А., 2008. *Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями)* : навч. посіб. Вінниця: Нова книга, с. 13.

любіві до ближнього. Вони прилучають до духовних скарбниць національної культури, допомагають краще пізнати справжній духовний світ українців.

Українська народна пісня, яка передавалася з покоління в покоління, через осмислення та міжпоколінну трансмісію набутих нею фольклорних рис кристалізувалася, шліфувалася на змістовому, формальному та інтонаційному рівнях. Головною рисою поезики її завжди були емоційно-чуттєва експресія, моральний максималізм, щирість, ніжність, природність і безпосередність.

У народних піснях прадавнього жанру, означеного фольклористикою як побутовий, і в жанрах календарної та родинної обрядовості, що базуються на природній рефлексії, збереглася винятково чітка культурна спадкоємність, яка особливим чином утворювалася на різних просторово-часових етапах розвитку українського етносу.

Визначаючи дві головні риси, властиві українським ліричним пісням у цілому, слід назвати такі: природність і піднесений характер мелодики. Учені схиляються до думки, що саме завдяки цим двом характерним чинникам пісенна народна лірика часто прирівнювалася до справжньої, особливої за своїм «викладенням» народної молитви.

Досліджуючи народну пісню з часів Київської Русі й до середини ХХ століття, Г. Ващенко виокремив відображені в ній характерні риси світогляду українців, якому притаманні:

- глибока релігійність, міцна віра в Бога (Бог є найвища Правда – тому правда переможе як в особистому, так і в громадському житті);
- щирий патріотизм (український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя; найдорожче для нього – лицарська честь і слово; найбільша ганьба для нього – зрада вірі й Україні;
- любов і пошана до батьків, згода в сім'ї й родині, що є основою здорового суспільного життя;
- чистота почуття кохання, створена на ґрунті скромності, стриманості й вірності;

- любов до праці, різке засудження та висміювання ледарів;
- свідомість своєї людської гідності, почуття честі, те, що можна назвати духовним аристократизмом;
- пошана до інших людей, що виявляється в чемній поведінці, в привітанні й т. ін.;
- непереможна любов до волі й ненависть до рабства й неволі;
- працелюбство, радісна вільна праця на своїй ниві; тяжка й ненависна праця на чужій: вона гнітить і принижує людину;
- любов до своєї хати, до свого клапця землі¹⁴⁹.

Вивчаючи поезику народної пісні, О. Дей означив її як «певну систему художнього відображення дійсності, цілий комплекс принципів та засобів її естетичного освоєння», однак пріоритетну перевагу в досягненні драматичного ефекту віддавав саме композиції твору, «яка в своїй основі може створювати неабияку драматичну напругу»¹⁵⁰.

Високі ідеї патріотизму, братерства, свободи і волі пронизують велике коло жанрів і форм українського співаного народного мистецтва, але особливо яскраве втілення знайшли вони в народних думах. Протягом століть напруженої боротьби за національне і соціальне визволення український народ творив сувору, мужню і водночас ліричну поезію – думи.

Народні думи сьогодні не втратили і ніколи не втратять свого наукового, культурного і мистецького значення, адже в них виражено світобачення народу на кожному етапі його історичного розвитку, його погляди, морально-етичні норми, естетичні цінності й художні смаки. Саме в думах сконцентрувалися глибинні шари народнопоетичного і філософського світосприймання, втіленого у яскравому художньому образі. Публіцистичність, ораторський пафос, героїчна піднесеність музичного висловлювання і, разом з тим, ліризм народних дум мають, безперечно, великий емоційний вплив на особистість.

¹⁴⁹ Ващенко, Г., 1994. *Виховний ідеал*. Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», с. 120.

¹⁵⁰ Дей, О., 1978. *Поетика української народної пісні*. Київ : Народна думка, с. 3.

Сьогодні, відроджуючи національну освіту, нам необхідно насамперед відроджувати давнє українське народне мистецтво, його життєстверджуюче начало, виражені в ньому ідеї світла, добра і гармонії. З раціональної точки зору, звернення до народних традицій – це проблема неперервності культурного розвитку. Адже національна культура – це культура нації, й «... все надбання, сприйняте нею, органічно входить до репродуктивного і продуктивного потенціалу її культури»¹⁵¹.

Народне мистецтво є формою суспільної свідомості, яка, як й інші форми свідомості, відображає життя, реальну дійсність. Але це особливий вид пізнавальної діяльності. На відміну від науки, народне мистецтво дає пізнання України – суспільних відносин, побуту, характеру людей – не в наукових поняттях, а в образах. Відкриваючи і відображаючи дійсність у русі й розвитку засобами художніх, словесних образів, мистецтво емоційно впливає на людину, виховує здатність естетично сприймати світ¹⁵².

Як зазначає О. Духнович у своїй праці «Народна педагогіка», національне мистецтво допомагає глибше вивчити рідну мову, історію свого краю, народний побут, національні традиції, звичаї, обряди. пісенний фольклор, а також прислів'я, вірування, що у комплексі сприяє формуванню національно свідомого громадянина України, його естетичних смаків¹⁵³.

У процесі естетичного сприймання народного музичного мистецтва формується пізнавальний інтерес, здатність до оцінювання музичного твору, висловлювання власного естетичного судження, що сприяє інтелектуальному, культурному розвитку студента, формуванню його етнокультурної компетентності. Адже, як зазначив Л. Виготський, емоції, викликані мистецтвом, – це «розумні» емоції.

Особливу роль у формуванні духовності й моральності особистості відіграють українські народні пісні. З цього приводу Г. Ващенко писав: «У

¹⁵¹ Попович, М., 1990. Філософська і соціологічна думка. *Народна творчість та етнографія*, № 3, с. 52.

¹⁵² Добровская, Е. А., Козлова, С. А., ред., 2002. *Эстетическое воспитание и развитие детей*. Москва : Академия.

¹⁵³ Ярмаченко М. Д., ред., 2001. *Педагогічний словник*. Київ : Педагогічна думка.

пісні музика об'єднується зі словом, і коли слово в першу чергу діє на свідомість людини, викликає у неї думки й уявлення, то музика, найперше, діє на почуття, і вплив її доходить до глибини підсвідомого. Коли ж музика і слово об'єднуються в пісні, то вони охоплюють своїм впливом усю істоту людини»¹⁵⁴.

Народне мистецтво, як специфічна форма народної суспільної свідомості, що відображає багатовіковий людський досвід духовно-емоційного ставлення до дійсності, виступає сьогодні важливим фактором розвитку нашого суспільства, найважливішим засобом відродження його національної культури. Будучи продуктом народної творчості, формою відображення дійсності, народне мистецтво має великий вплив на усвідомлення людиною світу і самої себе, формування мислення, почуттів, смаків, моральних якостей і цінностей, гуманістичної поведінки.

У процесі сприйняття народного мистецтва формується світогляд людини, її інтелектуальна і моральна спрямованість, духовний потенціал, ставлення до суспільства, людей, дійсності, до самої себе. Людина, емоційно сприймаючи твори народного мистецтва, може пережити катарсис, після якого відбувається переоцінка цінностей і буття взагалі.

Чим вища художня культура людини, тим точніше вона оцінює народне мистецтво і тим тонше відчуває його естетичну цінність. Комплексне розуміння народного мистецтва як важливої частини генетичної культурної пам'яті формує інтелектуальну, естетичну, мистецьку компетентність особистості.

Українське народне мистецтво посідає сьогодні важливе місце у процесі цілеспрямованого формування загальнолюдських норм суспільної свідомості, розвитку духовно-етичних почуттів, моральної поведінки нашої молоді, насамперед, тих, хто готується до професійної педагогічної діяльності. І саме грамотне і творче використання майбутніми учителями музики цінних

¹⁵⁴ Ващенко, Г., 1994. *Виховний ідеал*. Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», с. 191.

надбань народного мистецтва може забезпечити формування їх національної свідомості, духовної культури, соціально-особистісних, фахових, музикознавчих, художньо-естетичних, етнокультурних та інших компетентностей.

В основі формування професійної компетентності майбутнього учителя музики знаходиться ядро народної художньої культури – музичне мистецтво, яке виступає унікальною формою суспільної свідомості, розкриває основи національного світогляду нашого народу, українську національну психологію, історичні традиції, які поєднують минуле, сучасне і майбутнє. У ньому знайшли своє відображення норми поведінки, що склалися історично і передаються від покоління до покоління; звичаї й правила, які здавна існують у громадському житті українців.

Вихований у творчому національному дусі, майбутній учитель музики покликаний у нових історичних умовах активно залучатися до відтворення та збереження народних традицій і звичаїв; у своїй професійній діяльності на основі глибокого знання народного мистецтва розвивати свої соціально-особистісні й когнітивні професійні компетенції. Адже лише пам'ятаючи своє минуле, шануючи та зберігаючи його духовну культуру, національні цінності й святині, можна відродити й утвердити унікальність нашої нації.

Для майбутнього учителя музики особливої ваги набуває формування художньо-естетичної компетентності як ключової серед професійних компетентностей педагога-музиканта. Художньо-естетичну компетентність майбутнього учителя музики можна визначити як цілісний мотиваційно-рефлексивний художньо-естетичний комплекс, що дозволяє майбутньому учителеві вільно оперувати музикознавчими, когнітивними, естетичними компетенціями і досягати високих результатів у своїй професійній мистецькій діяльності.

Слід зауважити, що до 90-х років XX століття формування естетичної компетентності особистості у вітчизняній педагогіці розглядалось дещо однобічно, насамперед, як розширення і поглиблення знань про мистецтво,

формування умінь і навичок у певній галузі мистецтва, виховання естетичних інтересів, розвиток художньо-естетичного досвіду. Оновлення змісту, форм і методів естетичного виховання молоді сьогодні пов'язано, передусім, з формуванням художньої культури, естетичних інтересів, усвідомленого оцінного ставлення до мистецтва, мотивацією художньо-естетичної творчості, пошуково-дослідної діяльності у сфері мистецтва.

Ю. Стюард у своєму дослідженні виокремлює художньо-естетичну компетентність як необхідний компонент культури, динамічний процес становлення суб'єктивної особистісно-зорієнтованої позиції розуміння сенсу та значення естетичних норм, тяжіння до творчої самореалізації, наявність соціально-моральної позиції, тобто всіх складових фундаментальної бази культури сучасної особистості¹⁵⁵.

Аналізуючи сутність загальнолюдського і національного в культурі, Г. Васянович наголошує на недоречності їх протиставлення, визначаючи їхнє співвідношення у сенсі одиничного і загального, змісту й форми, суперечливого взаємозв'язку і розвитку, гуманізму та антигуманізму¹⁵⁶.

Отже, загальнолюдські й національні цінності в народному мистецтві перебувають у нерозривній єдності, взаємодоповнюють і збагачують одне одного. Як зауважує Г. Ващенко, «від того, що кожний народ буде вільно творити свою національну культуру, загальнолюдська культура не програє, а, навпаки, виграє... Вселюдська культура складається із надбань різних народів»¹⁵⁷.

Естетична культура, як найбільш інтегративна характеристика естетичного розвитку особистості, забезпечує цілісність і гармонійність формування її естетичної сфери в системі загальної культури, сприяє зростанню творчого потенціалу особистості, виявленню її неповторності,

¹⁵⁵ Стюард, Ю. В., 2012. *Становление художественно-эстетической компетенции детей старшего дошкольного возраста*: автореф. дисс. кандидата пед. наук. Челябинск: ФГБОУ «Челябинский государственный педагогический университет».

¹⁵⁶ Васянович, Г. П., 2010. *Філософія*: навч. посібн. В: Васянович, Г. П. *Вибрані твори*: в 5-ти т. Львів: Сполом, с. 275.

¹⁵⁷ Ващенко, Г., 1999. *Виховання волі й характеру*. В: Ващенко, Г. *Твори*. Т. 3. Київ: Школяр, с. 294.

оригінальності. Сьогодні, попри існування потужних засобів масових комунікацій, одним із найбільш вагомих ціннісних спектрів є вартості етнокультури, зокрема цінності народної естетики.

Звертаючись до історії народної педагогіки, можна дійти висновку, що важливим напрямом розвитку особистості в контексті народної системи освіти українців завжди було естетичне виховання, мета якого узгоджувалася не лише з народним ідеалом краси, цінностями народної естетики, але й була природовідповідна самій ментальності народу, рисам національної вдачі й характеру українців.

Функціонування етноестетичного середовища значною мірою визначається культурними традиціями, що склалися в конкретному регіоні та знайшли своє відображення, насамперед, у сімейному побуті, етноестетичній культурі сім'ї, довкіллі. Цей етнокультурний інтеграл розвитку особистості найбільш яскраво постає у формі етноестетичної компетентності особистості.

Етноестетична компетентність майбутнього учителя музики нерозривно пов'язана з його естетичною культурою і є показником його соціальної адекватності.

Т. Орлова в структурі етноестетичної компетентності виділяє такі складові:

1. Етноестетична, зокрема художньо-естетична, активність у фольклорному соціумі.
2. Етноестетичні цінності та мотиви.
3. Етноестетичний досвід, зокрема художня перцепція в контексті народного світобачення.
4. Етноестетичне, зокрема етномистецьке, самовдосконалення (схильність до народної творчості, вияви)¹⁵⁸.

До основних показників етноестетичної компетентності майбутнього учителя музики можна віднести:

¹⁵⁸ Орлова Т., 1995. Етноестетика в поняттєвому контексті сучасного мистецтвознавства. В: Селівачев М., ред. *Українська народна творчість в поняттях міжнародної термінології (примітив, фольклор, аматорство, наїв, кіч)*. Київ: Музей Івана Гончара, «Родослав».

- вияви творчої активності особистості у різноманітних естетичних ситуаціях, пов’язаних із народознавчим змістом, фольклорним соціумом;
- збалансованість системи етноестетичних цінностей особистості;
- розвиток етноестетичного світобачення на основі поєднання естетичного та художнього сприймання навколишньої дійсності;
- етноестетичне самостановлення і самовдосконалення як самовияв особистості відповідно до рис її національного характеру.

Отже, якщо загальна культура людини – це соціально-детермінований спосіб її життя та діяльності, то етноестетична компетентність є проекцією цього способу життя на сферу національної культури.

Як зазначає В. Лутаєнко, народне мистецтво «розкриває передусім естетичний бік мислення», а «естетика мислення прямо пов’язана зі ступенем участі людини в художній творчості й сприйняттям її наслідків»¹⁵⁹.

Що стосується творчої компетентності майбутнього учителя музики, то вона формується у процесі творчої діяльності й характеризується активним прагненням до пізнання народного мистецтва, розумовим напруженням і виявленням духовно-вольових та естетичних якостей у пізнанні цінностей, закладених у ньому. Творча активність у кожному конкретному випадку для кожного окремого індивіда виступає як суб’єктивне утворення, яке несе об’єктивну насолоду від особистого спілкування з ним.

У наш час музично-творче виховання студентів на ґрунті народного мистецтва, будучи однією з важливих форм їх духовного розвитку, набуває нового осмислення й узагальнення.

При цьому необхідно пам’ятати, що народне музичне мистецтво вимагає досить високого інтелектуального і комунікативного потенціалу особистості і, водночас, воно формує цей потенціал через взаємозумовленість його змісту, виконавця та конкретного слухача.

¹⁵⁹ Лутаєнко, В. С., 1974. *Естетика мислення*. Київ : Мистецтво.

Спілкування з народним музичним мистецтвом активізує сферу почуттів людини, залучаючи її до надбань національної духовної культури. Саме народна музика, яку вирізняють з усіх видів мистецтва особлива емоційність, витонченість і щирість, якнайбільше вимагає від слухача чутливості, фантазії, спостережливості, разом з тим продукує ті важливі структури особистісного буття, що стають опорою для внутрішнього втілення гармонійності, відкритості, творчої активності особистості.

Слід зауважити, що використання в якості навчального матеріалу народного музичного мистецтва в професійній підготовці майбутніх учителів музики активізує процес навчання, робить його привабливим, цікавим, сприяє більш легкому засвоєнню теоретичних знань з музично-теоретичних дисциплін (елементарної теорії музики, гармонії, сольфеджіо, аналізу музичних форм) і практичних умінь та навичок.

У контексті вище викладеного освітній процес у ЗВО мистецького профілю, побудований на засадах вивчення і використання народного мистецтва як своєрідної форми суспільної свідомості, вияву духовної й моральної культури наших предків, їх багатовікового досвіду духовно-емоційного ставлення до світу, покликаний озброїти майбутніх учителів музики новітніми технологіями навчально-виховної роботи із збирання, записів та дослідження народної музичної творчості, глибокого осмислення, правильної оцінки і пропагування народного мистецтва та закладених у ньому національних цінностей.

Важливо, щоб у процесі відбору кращих зразків народного музичного мистецтва з метою їх використання у навчальному процесі було дотримано важливих принципів щодо високої змістової та художньої їх якості, відповідності вимогам змісту навчальних програм та доступності їх сприйняття для студентів.

У сучасних умовах розвитку суспільства і педагогічної науки перед вищою школою ставиться завдання підготувати творчого учителя, який не тільки володіє глибокими знаннями та вміннями в галузі мистецької освіти, а

й здатністю бути творчо-активним у всіх життєвих і педагогічних ситуаціях, прагненням до раціональної продуктивної творчої діяльності.

Щоб опанувати творчі компетенції, студент повинен стати активним учасником навчально-виховного процесу. Його активність формується передусім на основі творчих форм навчання, під час педагогічно організованої самостійної роботи з опрацювання різних джерел інформації. Досягненню зазначених цілей сприяє участь у студентських наукових гуртках, конкурсах на кращі студентські роботи, лекторській, пошуковій роботі тощо.

Елементами навчальної системи, яка забезпечує підготовку студентів до музично-освітньої роботи, Г. Назаренко називає:

- дисципліни, спрямовані на забезпечення психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів;
- дисципліни, що забезпечують фахові знання у царині музичного мистецтва, розвиток музичних здібностей студентів, формування практичних умінь і навичок (основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, диригування, хоровий спів, методика музичного виховання, постановка голосу);
- педагогічна практика, яка залучає студентів до музично-педагогічної діяльності в школі, дозволяє закріпити наявні знання, спонукає до набуття нових знань і вмінь¹⁶⁰.

Важливим показником професійної компетентності учителя музики є психолого-педагогічна компетенція, яка набувається шляхом вивчення предметів психолого-педагогічного циклу. Вона передбачає володіння учителем психолого-педагогічною діагностикою; уміння здійснювати індивідуальну роботу на основі результатів педагогічної діагностики, виявляти особистісні особливості школярів, визначати і враховувати

¹⁶⁰ Карпова Л. Г. Сутність професійної підготовки викладача / Л. Г. Карпова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції – Харків : ОВС, 2002. – 164 с.

емоційний стан людини, грамотно вибудовувати взаємовідносини з колегами, учнями, батьками ¹⁶¹.

О. Гура виділяє діяльнісний (професійні знання, вміння, навички) та особистісний (властивості, здібності, якості) компоненти психолого-педагогічної компетентності учителя. Він переконаний, що специфіка педагогічної діяльності педагога потребує не тільки володіння системою загальнокультурних і психолого-педагогічних знань, необхідних для організації та ефективної взаємодії в навчальному процесі, але і глибоких спеціальних знань ¹⁶².

Л. Волошко вважає, що курс психології дозволяє усвідомити наукові засади свідомості й діяльності, спілкування й волі, почуттів і характеру, колективу й особистості. Вивчаючи психологію, студенти аналізують психологічні особливості сучасного школяра, визначають шляхи виховного впливу на його психіку. Тому головне завдання курсу – не тільки сформувати психолого-педагогічний погляд на зміст діяльності майбутнього учителя музики в школі, а й сформувати його інтерес до особистості дитини. За змістом і завданнями курс психології тісно пов'язаний з педагогічним напрямом підготовки учителя музики, адже тільки їх єдність може сприяти розвитку педагогічної культури майбутнього педагога.

Важливим напрямом формування професійної компетентності майбутнього учителя музики є оптимізація його дидактичної підготовки.

На думку вченого, психолого-педагогічні дисципліни дають можливість розкрити завдання, які постають перед учителем, визначити закономірності, принципи, методи, структуру навчально-виховного процесу, вікові особливості учнів різних класів тощо, без чого неможливо здійснювати музично-освітню роботу в школі. А глибоке знання теоретичних основ

¹⁶¹ Назаренко, Г. І., 2010. Професійна компетентність особистості викладача післядипломної педагогічної освіти. *Освіта Донбасу*, № 2, с. 80.

¹⁶² Гура, О. І., 2008. *Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури* : автореф. дис. доктора пед. наук. – Київ: Інститут вищої освіти АПН України.

дидактики – це та ланка, яка дозволяє формувати активність, самостійність і творчий підхід до роботи майбутнього учителя музики¹⁶³.

Майбутній учитель музики повинен також знати і досконало розумітися на важливих проблемах музичної психології, зокрема засобах формування музичного сприймання, методах розвитку музичних здібностей учнів, особливостях перебігу різних музично-пізнавальних процесів тощо.

Методична підготовка майбутнього учителя музики тісно пов'язана з музично-теоретичною. Ці дисципліни повинні бути спрямовані не тільки на формування фундаментальних знань про основні закономірності музичного мистецтва, але й на засвоєння спеціальних знань і умінь, які необхідні учителю в практичній діяльності¹⁶⁴.

Необхідною складовою навчального плану підготовки майбутнього учителя музики є цикл музично-теоретичних дисциплін (історія й теорія музики, сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних творів, методика викладання музики), який повинен озброїти майбутнього спеціаліста музичною грамотністю – починаючи з правильного запису нотного тексту і закінчуючи глибоким розкриттям змісту музичного твору.

У професійній підготовці майбутнього учителя музики вагоме місце посідають виконавські дисципліни (музичний інструмент, постановка голосу, диригування, хоровий спів).

У типових навчальних програмах для студентів вищих навчальних закладів музичної галузі в структурі педагогічної освіти з дисципліни «Основний музичний інструмент» визначено такий перелік інструментально-виконавських умінь: вільне використання музичного інструмента в різних видах діяльності, виразне і професійне виконання музичних творів та їхніх фрагментів із урахуванням вікових особливостей сприймання музики школярами; виконання обов'язків концертмейстера (хору, соліста,

¹⁶³ Волошко, Л. Б., 2005. Професійна компетентність студентів як предмет психолого-педагогічного аналізу. *Збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, Т. 48.

¹⁶⁴ Карпова, Л. Г., 2002. Сутність професійної підготовки викладача. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів* : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. Харків : ОВС.

танцювального колективу); добір необхідних музичних прикладів для проведення уроків, бесід, дискусій, лекцій-концертів; адаптацію фрагментів симфонічної, оперної та балетної музики для виконання на певному інструменті, а в разі необхідності – полегшене перекладення фактури; застосування на практиці досягнень інструментальної педагогіки й методики з урахуванням сучасних вимог.

Завданням хорового класу є виховання у студентів професійних умінь і навичок співу в хорі, управління хоровим колективом на основі володіння методикою роботи з ним. Професійна підготовка студентів має здійснюватися в хоровому класі шляхом розвитку творчої активності, яка виявляється в різних аспектах їх діяльності. З одного боку, студент є членом хорового колективу, вчиться й співає в хорі під керівництвом викладача; а з другого – хоровий колектив є базою для набуття ним практичних умінь керування хором у якості диригента.

Вивчення хорової музики в її реальному звучанні, набуття методичних і практичних знань і умінь керування хоровим колективом, ознайомлення з організаційними формами роботи з хором викликатимуть у студентів професійний інтерес і спонукатимуть до відповідної діяльності. Головне те, що студенти будуть вчитися спілкуватися між собою в процесі диригентсько-хорової діяльності.

Е. Козлова стверджує, що у системі підготовки майбутнього вчителя музики як один із фахових музичних предметів вагоме місце посідає диригування. Важливість цього предмета визначається специфікою роботи вчителя музики, якому, крім уроків, доводиться проводити заняття з шкільними хорами й інструментальними ансамблями.

Головним завданням постановки голосу, на думку вченої, є розвиток голосового апарату, співацьких здібностей, формування вокально-педагогічних умінь майбутніх учителів музики.

Головною метою виконавської діяльності є глибоке проникнення в зміст твору і передача того сокровенного, що складає духовний світ композитора,

його бачення життя. Розкриття змісту твору неможливе без знаходження потрібного звучання, яке забезпечується тісним взаємозв'язком музично-слухових уявлень з усією системою виконавських знань, умінь, навичок. Виконавська діяльність учителя вміщує в собі великі можливості для розкриття своїх індивідуально-творчих особливостей, вона максимально розвиває самостійність.

Для того, щоб учитель музики міг успішно реалізувати себе у професійній діяльності, потрібно в процесі фахової підготовки передбачити формування у студентів не тільки педагогічного, але й специфічного музичного мислення, здатності співвіднести педагогічні факти і явища з художнім відображенням дійсності й художньою діяльністю. Саме тому однією з умов формування музичного мислення є розвиток музичних здібностей майбутнього вчителя. Сюди треба віднести розвиток сприймання музики як основної музичної діяльності, яка виявляється в грі на інструменті, диригуванні, вокально-хоровій роботі¹⁶⁵.

Л. Арчажникова наголошує на тому, що сучасний учитель музики має досконало володіти музичним інструментом, адже на уроці він постійно зв'язаний з виконанням музики: теоретичні положення ілюструє музичними прикладами, вивчаючи пісню – показує її, проводячи слухання – грає музичні твори. Виконавська культура вчителя повинна відповідати передусім завданням його різнобічної діяльності в школі як у межах уроків музичного мистецтва, так і під час проведення різних позакласних занять¹⁶⁶.

Т. Плеченко мету і завдання викладання основного музичного інструмента у закладах вищої освіти вбачає у підготовці студентів до всебічного використання музичного інструмента у закладах середньої освіти (на уроках музичного мистецтва і в позанавчальній роботі). Основними завданнями вона визначає:

¹⁶⁵ Козлова, Е. В., 1981. Підготовка студентів музично-педагогічного факультету до активізації навчальної діяльності школярів на уроках музики. В: *Професійна підготовка студентів педагогічного інституту*. Київ : Вища школа, с. 173–180.

¹⁶⁶ Арчажникова, Л. Г., 1984. *Профессия – учитель музыки*. Москва : Просвещение.

– опанування студентом техніки гри на музичному інструменті у процесі засвоєння гам, вправ, етюдів і творів різних форм, стилів, жанрів, епох (оволодіння виконавською постановкою, аплікатурними прийомами, штриховою технікою, звуковеденням, виконавською інтонацією, прийомами фразування, динамікою, агогікою, метроритмом, розвиток рухливості пальців та навичок слухового контролю);

– оволодіння інтерпретаційними уміннями (реалізація авторського задуму в процесі виконання твору, створення художнього образу твору та власного варіанту його інтерпретації; дотримання форми, стилю і жанру твору, володіння виражальними засобами тощо);

– розвиток музичних здібностей студента (музичний слух – мелодичний, гармонічний, поліфонічний, архітектонічний, тембро-динамічний; музична пам'ять, відчуття метроритму, артистизм тощо);

– формування педагогічного репертуару студента та засвоєння методів роботи над музичним твором (поповнення виконавського і педагогічного репертуару студента поліфонічними творами, творами великої форми, різнохарактерними п'єсами, етюдами, технічним матеріалом; педагогічна доцільність репертуарних творів; засвоєння різних форм роботи над твором – теоретичний аналіз, читання з аркуша, детальна робота над окремими фрагментами, ескізне опрацювання твору, підбір на слух, транспонування, перекладення тощо; дотримання етапів і відповідних їм методів роботи над музичним твором);

– розвиток інтелектуальної, естетичної й духовної сфер студента на високохудожніх зразках вітчизняної та зарубіжної музики (художня цінність репертуарних творів та її вплив на розвиток естетичного смаку студента; розвиток мислення студента у процесі теоретичного аналізу твору; формування толерантності та емоційної культури студента – співпереживання, емпатія; розвиток навичок творчого спілкування – вербальна і невербальна комунікація);

– формування виконавської манери та сценічної культури студента (урахування індивідуальних особливостей виконавської постановки та її вплив на техніку гри і виконавську манеру студента; розвиток виконавської майстерності студента у процесі підготовки до концертних виступів – психологічна установка перед виступом, емоційна й інтелектуальна робота студента у процесі виступу, втілення інтерпретаційного плану в процесі публічного виступу; робота над творчим іміджем студента тощо)¹⁶⁷.

Натомість Р. Тельчарова вказує на деякі особливості підготовки майбутніх учителів музики. Вона застерігає, що вивчення музичного репертуару в класі основного інструменту не повинно спрямовуватися на підготовку музиканта-виконавця у повному розумінні цього слова. На її думку, в повсякденній роботі увага багатьох педагогів найчастіше зосереджена лише на виконавському (технічному) аспекті. У результаті такої роботи, незважаючи на значну кількість вивчених творів, у студентів складаються розрізнені уявлення про музичне мистецтво, його зв'язки з суспільним розвитком, місце цих творів у музичній та художній культурі свого часу; вони не усвідомлюють, що художня інтерпретація музичних творів завжди пов'язана з широким музичним та художнім світоглядом¹⁶⁸.

У той же час З. Казак стверджує, що ефективність індивідуальних занять з виконавських дисциплін є прямо залежною від якості самостійної роботи студентів. Через надмірне перевантаження, викликане завданнями з означених дисциплін, студенти не встигають працювати самостійно. Тому класні завдання у багатьох випадках перетворюються на елементарне підтягування або дублювання самостійної роботи студентів.

Відсутність у процесі навчання студентів систематичної активної репетиційної та виконавської практичної діяльності гальмує виявлення їх індивідуальних здібностей і, відповідно, знижує ефективність індивідуальних

¹⁶⁷ Пляченко, Т. М., 2015. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*, вип. 18, с. 146-150.

¹⁶⁸ Тельчарова, Р. А., 1991. *Уроки музыкальной культуры*. Москва : Просвещение.

засобів впливу на професійне виховання. Складним для студента є й етап художньої інтерпретації твору. Заважає емоційна скутість, відсутність умінь яскраво й образно пояснити суть власного виконавського задуму¹⁶⁹.

Разом з тим, як вважає Л. Паньків, надзвичайно важлива роль у комплексній взаємодії дисциплін належить методиці музичного виховання. Вона виступає домінуючою дисципліною, а історія музики, сольфеджіо, теорія музики, гра на музичному інструменті слугують базою, на якій здійснюється підготовка майбутнього вчителя музики. На думку педагога, подальше поглиблення професійно-педагогічної орієнтації майбутніх учителів музики можливе саме у встановленні взаємозв'язку всіх музичних предметів із методикою музичного виховання¹⁷⁰.

Багато сучасних дослідників вбачає перспективи фахового розвитку, а саме формування професійної компетентності, майбутніх учителів-музикантів у використанні засобів інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних технологій, знаходячи в цьому один із ефективних шляхів оновлення музичної освіти.

Т. Рейзекінд доводить, що повноцінний професійний розвиток майбутнього учителя-музиканта стає неможливим без залучення інших видів мистецтва та поліхудожнього розвитку особистості здобувача ступеня вищої освіти, що забезпечується в тому числі й комп'ютерними, мультимедійними технологіями. На її думку, саме комп'ютерні технології розширюють інтеграційні процеси мистецького навчання, оскільки йдеться про інтеграцію не лише різних видів мистецтв, а й художніх та кібернетичних методів навчання¹⁷¹.

¹⁶⁹ Казак, З. И., 1985. Организаторские качества учителя музыки как одно из условий его профессиональной деятельности. В : *Подготовка учителя музыки к профессиональной деятельности в школе* : сб. статей. Ярославль, с. 41–49.

¹⁷⁰ Паньків, Л. І., 2006. Підготовка майбутнього вчителя до керівництва учнівськими музичними колективами у контексті формування професійної компетентності. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Глухів : ГДПУ, вип. 8, с. 172–174.

¹⁷¹ Рейзенкінд, Т. Й., 2006. *Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті*. Кривий Ріг : Видавничий дім.

Таким чином, нами з'ясовано особливості українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Представлено аналіз наукових досліджень, де обґрунтовано проблеми теорії й практики використання надбань народного мистецтва у вихованні особистості, її професійному становленні, розвитку етнокультурної компетентності, духовності й моральності майбутніх фахівців. Визначено провідні види народознавчої діяльності, через які реалізується формування професійної компетентності майбутніх учителів музики – суспільно-корисний, пізнавально-розвивальний, трудовий, національно-патріотичний. Обґрунтовано роль народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі навчання у ЗВО. Відзначено роль художньо-естетичної, творчої та етноестетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності означеного фахівця.

На пілотажному етапі нашого експериментального дослідження було здійснено аналіз навчальних планів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Ми ставили за мету проаналізувати, які навчальні предмети найбільше сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх учителів музики, використовуючи народне музичне мистецтво. До уваги бралися предмети професійної спрямованості – вокал, хорове диригування, історія української вокально-хорової музики, методика аналізу вокально-хорових творів, основний музичний інструмент (фортепіано, баян, акордеон).

У процесі аналізу робочих програм з навчальної дисципліни «Вокал» для 4 року підготовки фахівців з музичного мистецтва ми дійшли висновку, що цей предмет представлений надзвичайно широким спектром творів народного мистецтва. Він насичений співом колядок та щедрівок, обробками народних пісень М. Лисенка («Садок вишневий коло хати», «Віють вітри», «Чого ж вода каламутна» з опери «Наталка Полтавка»); «Ой стрічечка до

стрічечки», «Чого мені тяжко»; «Ой три шляхи широкії» в обр. Я. Степового; «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Ой коли б я сокіл», «Ой візьму відерце», «Ой зелена полонина», «Я лиш про тебе мрію», «Лемківська колискова», «Як я си заспівам», «Ой на горі сніг біленький», «Ой прийшов я до двора» в обр. А. Кос-Анатольського; «Ой чого ти, дубе» в обр. К. Стеценка.

До програми з дисципліни також включено: «Зелений барвіночку», «Гандзя» (обр. П. Бойченка); «Ходить Христя по хаті», «Дума про Хмельницького і Барабаша» (обр. М. Вериківського); «Порізала-м пальчик», «Ой на горі файна дичка» (обр. Д. Задора); «На городі коло броду» В. Заремби; «Як поїхав мій миленький до млина» (обр. Ж. Колодуб); «Спать мені не хочеться» (обр. Л. Кафман); «У гаєчку ходила», «Мала баба трьох синів» (обр. Л. Колодуб); «Взяв би я бандуру» (обр. В. Косенка); «Ой і зрада, карі очі, зрада», «Ой у полі криниченька», «Ой лугом іду, голосок веду», «Добривечір тобі, зелена діброво», «Гей, у степу криниченька», «Ох, і не стелися, хрещатий барвінку», «Вилітали орли з-за крутої гори», «Ой з-за гори та буйний вітер віє» (обр. М. Лисенка); «Тяжко знести тої розлуки» (обр. К. Ліпінського); «Ой, співаночки мої», «Зажурилась бідна удівонька», «Та не жур мене, моя мати» (обр. С. Людкевича) і ще 15 народних пісень в обробках Б. Лятошинського, Ю. Мейтуса, Ф. Надененка, Л. Ревуцького, П. Сокальського, А. Солтиса, К. Стеценка, Д. Січинського, О. Чишка та Ф. Колесси.

У загальному підрахунку обробки українських народних пісень представлені 23 пунктами (що становить 34,0 % від усього навчального репертуару), проте ми зазначили, що у репертуарі не знайшлося жодної веснянки, купальської, жнивварської чи колискової пісні, відсутні календарні та календарно-обрядові пісні. Таким чином, навчальний репертуар з дисципліни «Вокал» не повною мірою забезпечує вивчення народознавчого матеріалу, значно більше уваги приділяючи пісням зарубіжних і вітчизняних композиторів-класиків, творам сучасних композиторів.

Програма з навчальної дисципліни «Хорове диригування» є однією із провідних фахових дисциплін, оскільки пов'язана з актуалізацією комплексу спеціальних знань і вмінь, до яких входять: гра та спів хорових партитур, аналітичний розбір твору, засвоєння різноманітного вокально-хорового репертуару і передбачає вивчення студентами народної пісенної творчості (обробки) кращих зразків вітчизняної хорової літератури різних епох, стилів, жанрів, характерів; виховання виконавських якостей майбутніх учителів музики-хормейстерів у школі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні розуміти жанрово-стильові особливості твору та специфіку його фактури, виконувати твори на належному художньо-технічному рівні; застосовувати теоретичні знання з хорового диригування у роботі над диригентським виконанням у класі при засвоєнні вокально-хорового твору (гра хорової партитури; спів хорових партій; аналітичний розбір твору і т.д).

У робочій програмі навчальної дисципліни надано лише загальні вказівки щодо роботи над вивченням хорового твору, не загострюючи уваги на виборі конкретних творів, проте зазначено, що навчальний репертуар для засвоєння програмних вимог має вміщувати твори української класики з супроводом і без нього. Запропоновано у доборі репертуару дотримуватися визначальних педагогічних і музично-педагогічних принципів, за яких враховується змістовність, художня цінність хорової літератури, її тематична різноманітність за стилем та характером; дотримання послідовності музичного розвитку студентів; доступність творів та ін. Обов'язковою складовою навчального репертуару повинен бути так званий класний і позакласний шкільний репертуар, який студент може підібрати самостійно, але під керівництвом викладача.

У процесі проведення бесід із викладачами диригування ми з'ясували, що студенти найчастіше обирають для диригування хором українські народні пісні «Бандура» (обр. Г. Давидовського), «На вулиці скрипка грає», «Ой піду по коліна в лободу», «Ченчик» (обр. О. Кошиця), «Утоптала стежечку через

яр», (обр. Ю. Мейтуса), «Був собі журавель» (обр. Ю. Соколовського), «Купала на Івана» (обр. І. Захаржевського), «А вже весна» (обр. М. Лисенка), «Женчичок-бренчичок» (обр. К. Мяскова).

На нашу думку, незаслужено мало у студентському репертуарі обробок українських народних пісень М. Леонтовича, хоча у його творчості можна знайти народні твори для різних видів хорів для виконання а cappella.

Наші респонденти підтвердили, що періодично чи систематично використовують народні твори у процесі роботи зі студентами, проте, попри різноманіття хорової літератури народного спрямування, вони надають перевагу класичним хоровим творам. Таким чином, народні твори становлять лише 27,0% усього репертуару для хорового диригування.

Робоча програма навчальної дисципліни «Хоровий клас» також передбачає практичне освоєння найкращих зразків національної хорової спадщини, а в результаті вивчення дисципліни студент повинен знати навчальний репертуар, особливості керування хоровим колективом, різні методики керування хоровими колективами. У якості індивідуальної самостійної роботи студенти повинні вміти письмово скласти план роботи над хоровою обробкою української народної пісні та вивчити пісню у процесі практики роботи з хором. Таким чином, у репертуарі хору приблизно 28,0% народних пісень.

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія української вокально-хорової музики» протягом семестру пропонує ознайомлювати студентів з історією розвитку вокально-хорової музики України, ключовими історичними періодами становлення української вокально-хорової музики. Курс спрямований на формування у студентів таких професійних компетентностей, як здатність до засвоєння українського вокально-хорового мистецтва, що вивчається у дослідницькій площині теорії та історії національної культури; використання набутих знань, умінь та навичок у процесі самостійного вдосконалення професійних якостей.

Програмними результатами навчання має стати володіння науково-теоретичною базою, яка сприяє глибокому осягненню сенсу явища національної вокально-хорової виконавської традиції, у якій концентрується багатовіковий досвід народно-пісенної традиції, здобутки вокально-виконавської, хорової творчості художньої еліти етносу; володіння ґрунтовними знаннями з теорії та історії української вокально-хорової музики.

Теми змістових модулів передбачають ознайомлення із етнокультурними джерелами виникнення національної вокально-хорової виконавської традиції, історичними засадами розвитку національної вокально-хорової школи; церковними співацькими традиціями в Україні, основними вокально-хоровими жанрами народної музики, національними ознаками українського вокально-хорового виконавського стилю.

Самостійна робота студентів направлена на аналіз різних видів хорового ансамблю та строю у народних хорових творах. Як приклад, наведені твори «Ой з-за гори кам'яної», «Щедрик» (обр. М. Леонтовича), «Ой у полі жито» (обр. О. Орфєєва). За словами викладача даного курсу, на всіх без винятку заняттях йдеться про українське народне музичне мистецтво, його витoki та шляхи розвитку.

Робоча програма навчальної дисципліни «Методика аналізу вокально-хорових творів» передбачає ознайомлення із широким колом вокальних та хорових творів, різноманітних за ідейно-художнім змістом та музично-стилістичними особливостями.

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми, студенти повинні знати теоретичні основи аналізу вокальних та хорових творів; принципи вибору вокального та хорового репертуару; особливості виконавсько-диригентської роботи; особливості формування творчо-естетичної оцінки засобами емоційно-образного слова у музичних творах, а також уміти здійснити аналіз хорової партитури з точки зору визначення ідейно-художньої концепції твору, ладотонального плану, особливостей гармонічної

та мелодичної мови, метроритму, літературного тексту, вокально-хорової специфіки; здійснити аналіз вокальної партитури, враховуючи характеристику засобів музичної виразності, ладотональний план, ритм, темп, динаміку та ін.

У списку рекомендованих творів для їх аналізу ми знайшли українські народні пісні «Ой вийду я на ту гору» (обр. А. Кушніренка), «Ой на горі сніг біленький» (обр. К. Стеценка), «Зашуміла ліщинонька», «Ой лугами-берегами» (обр. М. Леонтовича), «Гандзя» (обр. Г. Концевича), «Ой на Івана, на Купала» (обр. І. Бідака), «Чорні очі» (обр. Є. Козака), «Ой у полі криниченька» (обр. І. Кочурського), «В гаю зелененькім» (обр. Ф. Колесси), «Крутий берег» (обр. П. Козицького). Перелік цих творів становить 50,0% усього репертуару для аналізу.

Завданнями вивчення дисципліни «Основний музичний інструмент» (фортепіано, баян, акордеон) є оволодіння основами виконавської майстерності; опанування різножанровим та різностильовим репертуаром; оволодіння теоретичними основами виконавства; ознайомлення із різними методами аналізу виконуваних творів: виконавським, стильовим, художньо-педагогічним, із методиками аналізу-інтерпретації музики; набуття досвіду сольного виконавства, концертмейстерської та ансамблевої практики, організації культурно-просвітницької діяльності.

Оскільки програма передбачає вміння роботи з нотним текстом, досконалого відтворення його на музичному інструменті, основна увага приділяється технічним прийомам гри на музичному інструменті. Значна роль відводиться вивченню гам, етюдів, творам великих та циклічних форм, різнохарактерним п'єсам. Твори народознавчого спрямування вивчаються та виконуються у контексті шкільного репертуару, що складає близько 20,0% усього репертуару.

Таким чином, здійснений аналіз навчальних програм дисциплін «Вокал», «Хорове диригування», «Хоровий клас», «Історія української вокально-хорової музики», «Методика аналізу вокально-хорових творів»,

«Основний музичний інструмент» (фортепіано), «Основний музичний інструмент» (баян, акордеон) та опитування викладачів даних дисциплін дало нам можливість узагальнити ступінь використання творів народного мистецтва у процесі їх вивчення, що, у свою чергу, сприятиме ефективності формування компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва (табл. 2.1 та рис. 2.1).

Таблиця 2.1

**Використання творів народного мистецтва
у процесі вивчення навчальних дисциплін (у %)**

№ з/п	Назва предмета	% використання народних творів
1	Вокал	34
2	Хорове диригування	27
3	Хоровий клас	28
4	Історія української вокально-хорової музики	100
5	Методика аналізу вокально-хорових творів	50
6	Основний музичний інструмент (фортепіано)	20
7	Основний музичний інструмент (баян, акордеон)	20

Дослідження дало нам підстави зробити висновок про те, що твори народного мистецтва у навчальних закладах вивчаються у дещо обмеженому вигляді (в основному розглядаються або вокальні твори, або вокально-хорові, у досить незначному обсязі вивчається інструментальна музика), що спонукало до окреслення основних напрямів роботи з майбутніми учителями музики.

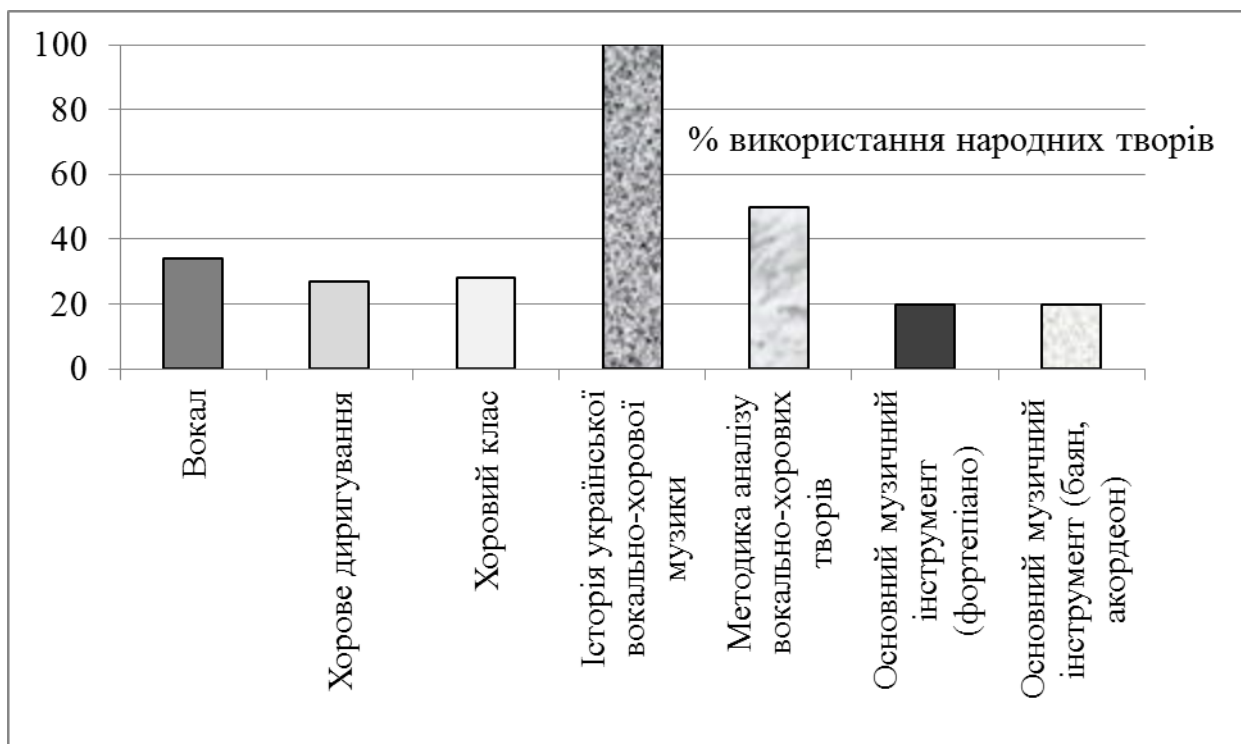

Рис. 2.1. Ступінь використання народного мистецтва при вивченні навчальних дисциплін

Обґрунтовано роль і значення психолого-педагогічного складника у професійній підготовці майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва; доведено особливу роль музичної психології, методики викладання музичних дисциплін, циклу музично-теоретичних дисциплін у розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики. Відзначено місце і роль виконавських дисциплін у використанні українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності цих фахівців.

2.2. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва

Формування професійної компетентності майбутнього учителя музики – це безперервний процес розвитку його інтелектуальних здібностей, творчого зростання та професійного удосконалення, пошуку важливих життєвих і професійно-педагогічних цінностей, можливостей втілення власного «Я». Професійна компетентність учителя визначається структурою її компонентів і властивостями останніх, які характеризуються інтенсивністю і мають певний ступінь вираженості.

Суттєве значення для формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами українського народного мистецтва має розуміння ним значної перетворювальної сили, закладеної в народному мистецтві, а також усвідомлене уявлення про свої здібності, можливості, характерні властивості та якості, індивідуальну модель професійної діяльності, її цілі та засоби, пов'язані з механізмами формування певних професійних компетенцій.

Структура професійної діяльності учителя змінюється в міру того, як самовдосконалюється він як фахівець. Розвиток його професійних компетенцій стимулює певні позитивні перетворення, поглиблення власної уяви про них. У цьому контексті саморозуміння важливості професійного зростання розглядається нами як необхідна умова процесу формування самосвідомості особистості, за допомогою якої майбутній фахівець краще пізнає зміст і завдання своєї професійної діяльності, реально будує або перебудовує образ самого себе, аналізує свої життєві й професійні цінності, тобто реалізує діяльність самопізнання, самостверджується.

Досліджуючи особливості формування професійної компетентності майбутнього учителя музики, ми сконцентрували увагу на вивченні механізмів становлення і розвитку цього складного утворення на основі

моделювання системи навчально-виховного процесу на базі використання українського народного музичного мистецтва.

Метою педагогічного моделювання є забезпечення систематизації необхідних знань про особистість, особливості її розвитку і саморозвитку для визначення змісту, методів і технологій, програм досягнення поставленої мети, аналізу проміжних результатів у дослідній роботі.

У науковій літературі існує ряд підходів до категоризації педагогічного моделювання, яке є «вищою й особливою формою наочності, засобом упорядкування інформації, що дозволяє більш глибоко розкрити сутність того явища, яке вивчається»¹⁷².

У філософському енциклопедичному словнику «модель» – (з лат. – *modulus* – міра) – аналог, графік, схема, аналогова структура певного об'єкта, оригіналу, фрагмента реальності, артефактів, витворів культури, концептуально-теоретичних утворень. Модель – це предметна, знакова чи мисленнєва уявна система, що відтворює, імітує або відображає певні визначальні характеристики тобто принципи внутрішньої організації, або функціонування певних властивостей чи ознак об'єкта пізнання – оригіналу, пряме безпосереднє вивчення якого з певних причин є неможливим і може замінити цей об'єкт у процесі, що досліджується з метою отримання знань про нього. Моделювання виступає ефективним способом наукового дослідження. Посідаючи істотне місце у потужному арсеналі наукових засобів, виконуючи описову, пояснювальну та евристичну функцію, модель відіграє важливу роль у дослідженні різноманітних складових феноменів реальної дійсності»¹⁷³.

О. Савченко вважає, що «моделювання – це метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; побудова і вивчення моделей реально існуючих

¹⁷² Осадченко, І., 2010. Термінологічний аналіз дидактичних категорій: «система», «вид», «тип», «модель», «технологія». *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини*, с.219.

¹⁷³ Ильичев, Л. Ф., Федосеев, П. Н., и Панов, В. Г., 1983. *Философский энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия, с. 391.

предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; у навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння»¹⁷⁴.

Як стверджує О. Дубасенюк, «методологія моделювання зорієнтована на аналіз, визначення умов та шляхів розвитку педагогічної освіти і потребує формування багаторівневої системи моделей. Методологія аналізу розвитку педагогічної освіти має базуватися на пріоритеті свободи вибору педагогом та студентом засобів моделювання з урахуванням особистісних властивостей, відмінностей у наукових традиціях під час вибору як моделей, так і форм організації педагогічного процесу. Особливістю моделювання педагогічної освіти є те, що модель майбутнього стану невизначена, багатогранна та змінюється на шляху досягнення мети»¹⁷⁵.

Побудова компетентнісних моделей випускників ЗВО або моделювання вимог до результатів освіти як норм її якості має забезпечувати:

- 1) відображення в системі еталону результату освіти (рівень підготовки фахівця), що адекватно відповідає запитам ринку праці, потребам суспільства й особистості;
- 2) формування результатів освіти як ознак готовності випускника продемонструвати відповідні компетенції;
- 3) перевірюваність (вимірюваність) результатів засвоєння освітніх програм у процесі підготовки фахівця;
- 4) обґрунтоване визначення структури, складу і чітке формулювання компетенцій¹⁷⁶.

Сучасна педагогічна наука при визначенні моделі компетентності вчителя вказує на такі рівні:

¹⁷⁴ Савченко, О. Я., 2003. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі. *Освіта України*, № 30, с.4.

¹⁷⁵ Дубасенюк, О. А., Антонова, О. Є., Вітвицька, С. С., Вознюк, О. В., Сидорчук, Н. Г., Спірін, О. М., та Якса, Н. В., 2008. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки. В: Дубасенюк О. А., ред. *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку*: (монографія). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с.11.

¹⁷⁶ Сирмбард, С. Р., Джаналиев, А. Ф., и Фишер-Зуйков, У., 2007. *Методические рекомендации по разработке моделей выпускников и проектирование учебных планов в высших учебных заведениях Киргизской Республики на основе компетентностного подхода*. Бишкек: Киргизский нац. ун-т.

- 1) компетентність як здатність до інтеграції знань і навичок, до її використання в умовах постійно змінюваного зовнішнього середовища;
- 2) концептуальна компетентність;
- 3) компетентність в емоційній сфері у галузі сприйняття;
- 4) компетентність у конкретних сферах діяльності¹⁷⁷.

Моделі формування пізнавальних умінь, за Байєром, Фентонаом, Голеуоном, передбачають ряд спільних дослідницьких процедур: виявлення проблеми, її формулювання, пояснення незрозумілих питань, формулювання гіпотези, планування і розробка навчальних дій, збір відомостей, аналіз і синтез зібраних даних, зіставлення відомостей і висновків, підготовка й оформлення повідомлень, виступ з цими повідомленнями, переосмислення результатів у процесі відповіді на запитання, перевірка гіпотез, формулювання узагальнень та висновків¹⁷⁸.

Відповідно, моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва включає такі етапи:

- вивчення стану існуючої проблеми, визначення суттєвих її особливостей;
- визначення педагогічних завдань, основних параметрів, змістових компонентів, взаємозв'язків і взаємозалежностей у досліджуваному явищі;
- зведення різних типів зв'язків у єдину систему – модель;
- перевірка відповідності моделі педагогічним завданням, умовам і вимогам практики.

Моделюючи педагогічний процес з формування професійної компетентності майбутнього учителя музики, слід враховувати такі чинники: мету й проектування прогнозованого результату, функції учасників педагогічного процесу, певну послідовність виконання цих функцій, що надає змогу перейти від аналітичного визначення властивих майбутньому

¹⁷⁷ Арябкина, И. В., 2010. *Формирование культурно-эстетической компетентности учителя младшей школы на основе личностно-ориентированного подхода: теоретические аспекты*. Москва : Кальвария.

¹⁷⁸ Кларин, М. В., 1998. *Инновации в мировой педагогике*. Москва, 1998.

учителеві здатностей, професійних умінь, особистісних якостей та дій до синтетичного опису цілісної організаційної системи його педагогічної діяльності.

Розроблена структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами народного мистецтва розглядається нами як комплексна цілісна динамічна структура, яка ґрунтується на інтеграційному підході до навчання, що забезпечує поєднання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів музично-теоретичної й практичної підготовки і спрямована на формування особистісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного компонентів професійної компетентності, що складають цілісну єдність досліджуваного конструкту.

Розглянемо названі компоненти.

Особистісно-мотиваційний компонент визначає мету, завдання, потреби, цілі, мотиви, особистісні інтереси студентів щодо педагогічної діяльності; коригує позитивне ставлення до навчально-виховного процесу, особистісну художньо-естетичну активність у ставленні до народного мистецтва. Він спрямований на вироблення індивідуального творчого стилю художньо-педагогічної діяльності майбутнього учителя музики; сформованість відповідальності й здатності особистості до самопізнання і саморозвитку.

Когнітивний компонент забезпечує цілісність уявлень про цінності національної культури, педагогічну діяльність учителя музики, шляхи її здійснення; єдність психолого-педагогічних та мистецьких знань про функції суб'єктів освітнього процесу; відображає необхідну сукупність знань і вмінь, сформованих на засадах народного мистецтва. Компонент визначається засвоєнням науково-теоретичних знань з педагогіки, психології, мистецтвознавства, методики музичного виховання школярів, досвіду практичної діяльності; розвитком аналітичних знань і професійних умінь студента.

Діяльнісний компонент визначає специфіку організації педагогічного процесу формування професійних компетенцій засобами народного мистецтва й означає активну соціальну взаємодію в освітньому процесі, що забезпечує педагогічні умови для формування і розвитку професійно важливих компетентностей та особистісних якостей студентів, їх прагнення і здатність виконувати продуктивну професійну діяльність. Компонент передбачає усвідомлене сприйняття навколишнього світу, в тому числі й народного мистецтва, уміння спілкуватися про мистецтво, творчий підхід до вирішення навчальних завдань і педагогічних проблем, вибір педагогічно доцільних комунікативних прийомів та засобів навчальної співтворчості.

Рефлексивний компонент спрямований на моніторинг суб'єктів навчального процесу щодо визначення рівнів їхніх здібностей, інтересів, можливостей, розуміння значення народного мистецтва як культурної цінності й дієвого засобу розвитку особистості. Він передбачає продукування нових знань, умінь, цінностей, інтересів, їх інтерпретацію, перетворення або оновлення; рефлексію досвіду мистецько-освітньої діяльності; розвиток творчого підходу до розв'язання педагогічних проблем; самоаналіз досягнутого рівня професійної творчості та оцінки місця і ролі народного мистецтва у процесі формування професійної компетентності.

Відповідно, структурно-функціональна модель у своєму складі включає чотири блоки, що утворюють відповідні підсистеми:

- *цілемотиваційний* (визначає мету, цілі у соціальному і особистісному вимірах), змістовий (передбачає комплекс розвивальних і формувальних завдань, функції, принципи, зміст навчання, структуру і характеристику навчального процесу);
- *процесуальний* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, принципах організації освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців і передбачає використання новітніх педагогічних технологій, сучасних інтерактивних форм і методів навчання);

- *організаційний* забезпечує створення організаційних форм, які передбачають формування пізнавального інтересу студентів у процесі професійної підготовки; визначення навчальних завдань, що мотивують студентів до творчої навчальної діяльності; створення в навчальному закладі інноваційного освітнього середовища; розробку структурно-логічної схеми професійної підготовки студентів; науково-методичне забезпечення педагогічного процесу та зворотній зв'язок у навчальній діяльності під час теоретичних і практичних занять);
- *оцінно-результативний блок* характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу; орієнтує на початкове і кінцеве діагностування рівнів сформованості важливих компетентностей студентів; передбачає застосування гуманістичних експертиз, визначення показників, критеріїв оцінювання проміжних і кінцевих результатів навчання; визначає рівні сформованості професійної готовності майбутніх учителів музики до мистецько-освітньої діяльності.

Ми вважаємо, що блочно-цільова структура розробленої нами функціональної моделі відповідає вимогам сучасної педагогічної науки і практики, особливостям об'єкта нашого дослідження й основним завданням, що вирішуються. Вона містить цілісну і взаємоузгоджену систему професійної підготовки майбутнього учителя музики, яка передбачає пропедевтичний, фундаментальний (науковий) і професійно-практичний цикли і забезпечує реалізацію обраних теоретичних підходів до формування професійних компетенцій (рис. 2.2).

При розробці структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами українського народного музичного мистецтва ми дотримувалися теоретично обґрунтованих методологічних підходів та основних принципів планування й організації педагогічного процесу в закладі вищої освіти. Серед них:

Рис.2.2. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва

- принцип науковості, який передбачає оволодіння методами наукового пізнання і вимагає у плануванні та організації педагогічного

процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики спиратись на наукові уявлення про сутність та закономірності процесу освіти і виховання особистості, теоретичні положення сучасних концепцій і стандартів освіти;

– принцип національного змісту музичної професійної освіти, що ґрунтується на теоретико-методологічних положеннях музичного навчання і виховання;

– принцип національного, духовного, інтелектуального і культурно-естетичного саморозвитку особистості майбутнього учителя музики на основі використання українського народного мистецтва як важливого чинника формування його професійної компетентності;

– принцип професійно орієнтованого навчання майбутніх учителів музики, спрямований на формування професійно важливих компетенцій як передумови їх майбутнього професіоналізму в педагогічній діяльності, зумовлений реформуванням національної освіти і соціальною потребою суспільства у кваліфікованих педагогах-фахівцях;

– принцип особистісно орієнтованої спрямованості навчання, який передбачає максимальне врахування особистісних якостей студента, його реальних можливостей, потреб і мотивів, логіки розвитку його особистості та суб'єктивності внутрішнього стану; механізму самоорганізації, саморегуляції, самооцінки, самоконтролю, саморозвитку, самореалізації особистості кожного студента;

– принцип активності навчання, який визначає діяльнісний характер навчального процесу, що характеризується не тільки вираженою активністю та ініціативністю студента, а й активізацією наявних у нього знань й умінь, професійних компетентностей з метою їх подальшого розвитку;

– принцип проблемності навчання, який означає використання у навчальному процесі проблемних ситуацій і завдань, які активізують мислення, процес розвитку творчих здібностей студентів, формування їх професійних індивідуально-творчих компетенцій;

– принцип інтерактивної спрямованості навчання, який передбачає вивчення певних мистецьких явищ та фактів у єдності з історією української нації, її культурою та мистецтвом і забезпечує активну соціальну взаємодію, співтворчість у навчанні, обмін професійно значущою інформацією, формування рефлексивно-оцінної компетентності майбутнього учителя;

– принцип комунікативно-ситуативного навчання, який означає використання таких комунікативних ситуацій, які сприяють виникненню міжособистісного спілкування студентів на основі обговорення цікавих для них тем, пов'язаних із формуванням інтересу до народного мистецтва;

– принцип засвоєння студентами методології та стратегії відбору змісту, методів і організаційних форм роботи з вивчення і використання важливих цінностей, закладених в українському народному мистецтві;

– принцип органічного зв'язку навчального процесу з позанавчальною діяльністю, сферою дозвілля і відпочинку студентів (підготовкою студентами проєктів, збиранням фольклору, складанням фольклорних збірників, пошуково-дослідницькою роботою, проведенням фольклорних свят, роботою літературно-мистецьких студій тощо);

– принцип стимулювання мотивації студентів до опанування уміннями науково-пошукової діяльності з дослідження українського народного мистецтва, формування позитивного умотивованого ставлення до засвоєння необхідних знань щодо досліджуваного феномену народної творчості.

Вважаємо, що додержання цих принципів у організації навчального процесу з використанням українського народного музичного мистецтва має забезпечити належний рівень професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Пропонована нами структурно-функціональна модель спрямована на досягнення позитивного результату, що забезпечує формування достатнього рівня професійної компетентності майбутнього фахівця, якого характеризують такі професійні якості:

– глибоке усвідомлення цінностей культурних надбань українського народу – особистісний компонент професійної компетентності;

– творча художньо-естетична діяльність, яка ґрунтується на наукових засадах психолого-педагогічного сприйняття українського народного музичного мистецтва – когнітивний компонент професійної компетентності;

– естетична культура (естетична свідомість, естетична спрямованість особистості, розвиток мотиваційної сфери до естетичної діяльності, естетичне ставлення до навколишнього світу, світової та національної культури і мистецтва) – змістовий компонент професійної компетентності.

Одночасно ми виходимо з того, що цілісна система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва повинна ґрунтуватися на їх особистісному самопізнанні та саморозвитку, самовизначенні ціннісних педагогічних орієнтацій, готовності використовувати народне мистецтво у своїй професійній діяльності – рефлексивний компонент професійної компетентності.

Відповідно, у діагностиці системи особистісних якостей майбутнього учителя музики, спрямованій на формування його професійної компетентності засобами української народної музичної творчості, важливо враховувати такі параметри:

1. Соціально-особистісні якості, які складають ідейну основу світоглядних ціннісних орієнтацій, поведінки, професійної діяльності й культури майбутнього учителя музики.

2. Особистісні якості, які визначають сформованість особистих життєвих і професійних планів, професійно-педагогічну спрямованість особистості, її потреби в педагогічній мистецькій діяльності.

3. Професійно-педагогічні якості, які визначають художній кругозір, ерудицію і знання своєї справи, готовність до постійного вдосконалення педагогічних, культурних, естетичних, мистецьких знань і виконавських умінь.

4. Спеціальні якості, які передбачають усвідомлення культурних цінностей народного мистецтва, вироблення власної позиції у ставленні до народного мистецтва.

5. Здатність до творчого емоційно-оцінного сприймання народного мистецтва.

6. Володіння ефективними методами та формами впровадження передових освітніх технологій на основі використання дидактичних матеріалів етнопедагогічного характеру, українського народного музичного мистецтва.

7. Здатність стимулювати масову художньо-естетичну творчість, широко пропагувати народне мистецтво, створювати на його основі естетичні цінності у різних проявах суспільного життя.

Означені параметри відповідають компонентам проектованої структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності, в якій передбачено розвиток соціальних, діяльнісно-творчих, інформаційно-комунікативних та інших умінь, а також здатностей самоосвіти і саморозвитку особистості на основі народного мистецтва.

У нашому дослідженні методика фахової підготовки майбутніх учителів музики впливає з логіки побудови педагогічного процесу формування професійної компетентності творчої особистості молодого педагога, яка передбачає використання сучасних інноваційних освітніх технологій: проведення семінарських, практичних та лабораторних занять у формі дискусій, майстер-класів, творчих майстерень, діалогової взаємодії; застосування методів імітаційного моделювання, проектних методів, проблемно-пошукових, евристичних; творчих освітніх технологій: операційно-рольових, навчально-ділових, проблемно-орієнтованих дидактичних ігор тощо.

Рівень пізнання естетичного в народному мистецтві визначається соціальними і культурними установками сучасної молоді, її мораллю, ціннісними орієнтаціями. І важливо не нав'язувати молодим людям готових

світоглядних позицій, естетичних цінностей і орієнтирів, а створювати необхідні умови, за яких вони самостійно усвідомлюють і засвоюють народний мистецький естетичний ідеал. Основними способами виховання студентів засобами народного мистецтва є: пізнання народного мистецтва, особистісне сприйняття його, інтелектуальна праця, спілкування з народною музикою, формування знань, умінь, досвіду, суб'єктивного ставлення до народного мистецтва.

Успішне вирішення завдань формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами українського народного мистецтва вимагає створення певних *педагогічних умов*. У педагогічній літературі існує цілий ряд тлумачень терміна «педагогічні умови». Нас цікавлять саме ті педагогічні умови, що лежать в основі методики навчально-виховного процесу з підготовки учителів мистецьких дисциплін.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «умова» визначається як:

- 1) необхідна обставина, від якої залежить здійснення чого-небудь;
- 2) особливості реальної діяльності, за яких відбувається чи здійснюється що-небудь¹⁷⁹. За Великим енциклопедичним словником термін «умови» трактується як «необхідна обставина, передумова, яка робить можливим здійснення чого-небудь; умови – це правила, вимоги, використання яких забезпечує що-небудь»¹⁸⁰.

В. Орлов розуміє під педагогічними умовами обставини процесу навчання, які є результатом відбору, застосування змісту, методів і засобів навчання, що сприяють ефективному вирішенню поставлених завдань¹⁸¹.

М. Ростовцев визначає педагогічні умови як сукупність різнопланових компонентів, необхідних і достатніх для виникнення, функціонування та зміни певної педагогічної системи¹⁸².

¹⁷⁹ Бусел В. Т., ред., 2005. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ : ВТФ «Перун».

¹⁸⁰ Прохоров О., ред., 1991. *Великий енциклопедичний словник*. Київ : Генеза.

¹⁸¹ Орлов, В. Ф., 2003. *Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія*: монографія. Київ : Наукова думка.

Н. Безлюдна, Л. Сподін, І. Харламов під педагогічними умовами розуміють обставини, що забезпечують успішне виконання завдань навчання і виховання. У закладах вищої освіти умови лише створюють сприятливі можливості для студентів у здобутті знань, формуванні вмінь і розвитку навичок^{183, 184}.

С. Мельничук визначає педагогічні умови як чинники управління процесом навчання, що забезпечують активність студентів і стимулюють свідоме засвоєння навчального матеріалу. Педагогічні умови є сукупністю дій та взаємодій, що забезпечують досягнення максимально можливого корисного результату діяльності¹⁸⁵.

Отже, під педагогічними умовами варто розуміти взаємозумовлену сукупність компонентів, що забезпечують успішну реалізацію освітнього процесу формування професійної позиції майбутнього учителя.

Серед педагогічних умов реалізації авторської моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва нами виділено: 1) зорієнтованість освітнього процесу закладів вищої освіти на формування професійної компетентності майбутнього учителя; 2) цілеспрямоване формування позитивної мотивації до вивчення українського народного мистецтва; 3) інтегрований підхід до відбору та застосування методично доцільних організаційних форм і методів формування професійної компетентності студентів, які ґрунтуються на народознавчій основі; 4) використання у процесі формування професійної компетентності студентів можливостей позаосвітньої виховної роботи; 5) формування інноваційного освітнього середовища в освітньому закладі як чинника професійного становлення майбутнього учителя.

¹⁸² Ростовцев, Н. Н., и Терентьев, А. Е., 1987. *Развитие творческих способностей на занятиях рисованием*: учеб. пособ. Москва : Просвещение.

¹⁸³ Безлюдна, Н. В., 2001. *Навчай, розвиваючи*: посіб. для студ. пед. навч. закл. Київ : Науковий світ.

¹⁸⁴ Харламов, И. Ф., 1990. *Педагогика*: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Высшая школа.

¹⁸⁵ Мельничук, С. Г., 1995. *Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект, 1860 – 1970 роки)*. Київ : Наукова думка.

Педагогічні умови було спроектовано в результаті опитування науково-педагогічних працівників, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів музики (див. Додаток Г). Було обрано педагогічні умови, які набрали найбільший середній бал за результатами опитування.

Розглянемо детальніше кожен із зазначених умов.

Так *зорієнтованість навчально-виховного процесу на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва* передбачає, насамперед, розширення змісту навчальних дисциплін мистецького профілю, тематичного планування за рахунок внесення тем, що передбачають поглиблення фахових знань студентів, як от: «Психологічні особливості сприйняття творів народного мистецтва», «Національний підтекст українських народних традицій і символів», «Значення традицій українського народного календаря», «Українська родинна педагогіка і сучасність» тощо.

У роботі з формування професійних компетенцій майбутніх учителів музики важливо використовувати можливості факультативних курсів із вивчення історії українського народного мистецтва, сучасної народної музики, підготовки індивідуальних завдань для студентів зі збору та дослідження місцевого пісенного фольклору тощо.

У *формуванні позитивної мотивації студентів до вивчення народного музичного мистецтва* важливо враховувати зовнішні й внутрішні мотиви їх ставлення до навчальної діяльності. До зовнішніх мотивів, як правило, відносять: педагогічно доцільну організацію освітнього процесу в навчальному закладі; творчу співпрацю викладача і студентів; належне керівництво навчальним процесом; позитивний мікроклімат в освітньому середовищі. До внутрішніх мотивів належать: пізнавальні інтереси студентів, потреби у набутті нових знань, необхідність особистісного самоствердження і самовдосконалення, прагнення до уникнення невдач, особистого успіху, мотиви професійного становлення.

У формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики головним завданням є розвиток їх внутрішніх мотивів, який відбувається на основі зовнішніх мотивів шляхом формування пізнавальних інтересів та схудожніх смаків студентів, професійної спрямованості навчання.

Аналіз численних педагогічних досліджень доводить, що використання у професійній підготовці майбутніх учителів музики українського народного мистецтва, народних звичаїв, обрядів збагачує їх інтелект, виховує естетичну культуру, прищеплює повагу і любов до рідного краю, свого народу, його культури, формує художні й духовні цінності. Причина криється в тому, що фольклорна традиція є генетичною спадщиною українського етносу: вона, як і мова, релігія, закодована у генетичній природі українця, його етнічному генотипі.

Чуттєво-емоційне сприйняття і виконання творів народної музики прилучає до духовних скарбниць національної культури, вчить розуміти генетично закладений культурний досвід українців і поважати споконвічні традиції й українські символи, а також активно сприяє формуванню когнітивних компетенцій майбутніх учителів.

У формуванні мистецьких, світоглядних, естетичних, культурологічних компетентностей майбутнього учителя музики важливо застосовувати в комплексі існуючі сьогодні народознавчі виховні засоби – суспільно-корисні, пізнавально-розвивальні, трудові, національно-патріотичні.

Інтегрований підхід до відбору і застосування методично доцільних форм і методів формування професійної компетентності студентів, які ґрунтуються на народознавчій основі, передбачає вихід викладача за межі власного предмета, використання міжпредметних зв'язків, усвідомлення місця і ролі кожної навчальної дисципліни в загальній системі формування професійно важливих знань і компетенцій студентів. Вивчення українського народного мистецтва – це не лише обов'язковий елемент слухання музики в ході лекційного, практичного заняття, а й інших видів навчальної діяльності

студентів – їх участі у виконавстві (хоровому співі, грі на музичних інструментах, оволодінні музичною теорією тощо).

У цьому процесі важливе оптимальне поєднання лекційних, семінарських, практичних, лабораторних занять з позаосвітньою художньо-естетичною діяльністю студентів, покликаною вирішувати завдання:

– *світоглядно-філософського* характеру, пов'язані зі створенням умов для формування ієрархії культурних, естетичних та духовних цінностей, ідеалів, переконань студентів, розуміння ними цінностей народного мистецтва й усвідомлення історичної місії передання культурних надбань, культурного минулого наступним поколінням;

– *суспільно-гуманістичного* характеру, метою яких є пробудження інтересу студентів до суспільного життя, розвиток ініціативи, творчості, самостійності, потреби бути активним учасником громадського культурного життя, творення національної культури;

– *культурологічного* характеру, пов'язані з організацією культурно-освітньої діяльності студентів, пропагандою кращих зразків українського народного мистецтва, забезпеченням умов формування мистецьких компетенцій студентів;

– *етнографічно-краєзнавчого* характеру, які передбачають формування інтересу до рідного краю, традицій, звичаїв, виховання патріотичних почуттів, шанобливого ставлення до національної культури, відродження традиційних для регіону народних мистецтв, свят і обрядів, пісень, танців тощо.

Діяльність із використання українського народного музичного мистецтва у навчальній та позаосвітній діяльності майбутніх учителів музики можна класифікувати за такими основними напрямками:

– *за метою* – формування інтересу, позитивної мотивації студентів до вивчення спеціальних мистецьких дисциплін; збагачення музично-теоретичних знань студентів на базі українського народно-пісенного матеріалу; актуалізація творчого потенціалу студентів, їх естетичного та

загальнокультурного розвитку; підвищення рівня естетичної, мистецької, культурологічної, фахової компетентності майбутніх учителів музики;

– *за методами* – навчальні, ігрові, практичні, проектні, індивідуальні, колективні, пошукові, дослідницькі;

– *за формами навчальної, практичної, самостійної діяльності* – самостійна робота з фольклорним матеріалом, гурткова робота, участь у фольклорних колективах, конкурсах народного мистецтва, навчально-наукових експедиціях з пошуку народного пісенного матеріалу тощо.

Виховання майбутнього компетентного фахівця потребує цілеспрямованих зусиль усього педагогічного колективу навчального закладу, орієнтованих на створення інтелектуально-емоційної й духовно-моральної атмосфери, коли кожен студент відчуває поважливе ставлення до себе, педагогічну підтримку, емоційний захист. Йдеться про *створення такого освітнього середовища, в якому забезпечені умови для результативного освітнього процесу і становлення особистості майбутнього учителя музики як професіонала.*

Основними характеристиками освітнього середовища є:

– наявність позитивної мотивації щодо педагогічної діяльності як важливого чинника формування професійної позиції майбутнього фахівця;

– здійснення цілеспрямованої професійної підготовки студентів до засвоєння педагогічної теорії й досвіду творчої діяльності як важливого чинника формування професійної позиції майбутнього учителя;

– індивідуальний, особистісно зорієнтований підхід до кожного студента;

– психолого-педагогічний супровід розвитку студента, формування його професійних якостей і компетенцій;

– атмосфера співпраці, співтворчості у навчальному процесі, налаштування на успіх.

З-поміж сукупності зазначених умов успішного формування професійних компетенцій студентів важливе значення має організація

змістовної художньо-естетичної діяльності (хори, вокальні ансамблі, троїсті музики, художні студії, святкові концерти, фольклорні фестивалі тощо), які забезпечують самореалізацію студентів у різних видах творчої мистецької діяльності.

Використання українського народного музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх учителів музики полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів народного мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності студентів формувати у них національну свідомість, особистісно-ціннісне ставлення до народного мистецтва, розвивати естетичну культуру, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні.

Загальну мету можна конкретизувати в основних завданнях, що інтерпретують навчальні, виховні й розвивальні аспекти професійної компетентності:

- виховання у студентів естетичного ставлення до дійсності й народного мистецтва, формування на базі народного мистецтва світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння зв'язків народного мистецтва з природним і соціальним середовищем, сучасністю;
- формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри народного мистецтва, особливості його художньо-образної мови;
- формування здатності сприймати й інтерпретувати твори народного мистецтва, висловлювати власне оцінне ставлення до них;
- розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду студентів, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, фаховими компетенціями;
- виховання художніх інтересів і смаків, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Розроблена нами модель реалізації технології формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного музичного

мистецтва в умовах вищої педагогічної освіти покликана підготувати компетентного учителя-професіонала, здатного орієнтуватися в здобутках і еволюційних процесах українського народного мистецтва, осягати його інтонаційно-образну мову, стильові особливості, сприймати, оцінювати, інтерпретувати народні музичні твори, творчо застосовувати здобуті знання, уміння і навички роботи з фольклорним матеріалом у своїй майбутній мистецькій професійній діяльності й формувати в учнівської молоді інтерес до пізнання українського народного мистецтва.

Подальша експериментальна робота підтверджує, що розроблена нами структурно-функціональна модель побудована на принципах оптимізації творчої взаємодії учасників освітнього процесу, взаємообміну навчальною інформацією, регулятивних контрольно-оцінних функцій суб'єктів навчальної діяльності, найбільш сприятлива для професійно-рольової ідентифікації майбутнього учителя, формування його професійної компетентності.

При цьому важливо констатувати, що збереження і відтворення народних традицій у сучасному мистецтві й культурі сьогодні набуває нового, оригінального забарвлення, нового змісту і рис, але важливо дбати про те, щоб зберегти в ньому і донести до майбутніх учителів народний дух, першооснову, українську етнічну традицію, народний ідеал.

2.3. Технологія реалізації моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва

Виконуючи соціальне замовлення на підготовку кваліфікованого педагога, необхідно правильно організувати освітній процес, враховуючи методологічні підходи, педагогічні принципи, новітні засоби, педагогічні умови та технології.

Сьогодні проблема формування професійної компетентності майбутнього учителя музики розглядається в контексті:

- вивчення інтересів, художніх нахилів, освітніх потреб;
- формування і розвитку його професійних якостей, умінь і здібностей;
- впливів соціального середовища на розвиток творчої особистості майбутнього педагога;
- формування здатності педагогічно управляти творчою діяльністю учнів;
- виховання високоінтелектуальної, професійно компетентної особистості в процесі її художньо-естетичної діяльності.

3. Курлянд поняття «ідеал виховання вчителя» визначає так: «гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, наділена глибокою громадською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою»¹⁸⁶.

Розглядаючи педагогічні вимоги до особистості майбутнього педагога-музиканта, які визначають рівень його професійної компетентності, вважаємо за доцільне взяти за основу якості, визначені Н. Кавалєровою:

1. Достатня, відповідно до вікових особливостей, широта естетичних потреб.
2. Якість естетичних потреб, що відповідає рівню естетичного смаку та ідеалу, включаючи уміння сприймати, освоювати та аналізувати естетичний об'єкт.
3. Рівень естетичної діяльності — виконавської та самодіяльно-творчої¹⁸⁷.

Підготовка професійно компетентного учителя музики на засадах українського народного мистецтва, формування особистості, спрямованої на

¹⁸⁶ Курлянд, З. Н., ред., 2005. *Педагогіка вищої школи*. Київ : Знання, 390 с.

¹⁸⁷ Кавалєрова, Н. А., 1974. *Естетичне виховання в сільській школі*. Київ : Радянська школа.

самовиховання, саморозвиток, вимагає застосування важливих принципів організації освітнього процесу:

- національного характеру професійно-художньої освіти майбутнього учителя;
- єдності загальнонаціонального і національного у формуванні його самосвідомості, гуманістичного мислення;
- демократизації системи професійної підготовки майбутніх учителів;
- духовного, інтелектуального і художньо-естетичного саморозвитку особистості;
- інтеграції особистісного і професійного розвитку в навчанні студентів;
- засвоєння студентами методології наукового пізнання народного мистецтва і художньої творчості;
- узгодженості теоретичних і практичних компонентів професійної підготовки студентів;
- наукової організації пошукової, навчально-дослідної роботи з вивчення народного мистецтва;
- засвоєння студентами пріоритету загальнолюдських і національних цінностей на ґрунті народного мистецтва;
- культуровідповідності професійної освіти майбутніх учителів музики;
- інтерактивної співтворчості педагога і студентів у освітній діяльності;
- органічного зв'язку освітнього процесу з позаосвітньою художньо-естетичною діяльністю студентів;
- формування засобами народного мистецтва здатності студентів до художньо-естетичної самоорганізації, самооцінки та самореалізації.

Сьогодні відбуваються фундаментальні зміни у всіх сферах освітньої діяльності – методологіях, формах, засобах і методах навчання. Суттєво знижується рівень значущості й звужується коло репродуктивної діяльності учителя музики, пов'язаної з використанням традиційних освітніх технологій

та методик. Педагогічна практика доводить, що навчання за допомогою традиційних технологій не дозволяє розвивати ключові базові компетенції з конкретної музикознавчої дисципліни. Отже, для ефективного оволодіння студентами професійними компетенціями необхідно активно застосовувати сучасні інтерактивні, розвивальні, комунікативні, проектні та інші технології навчання, що ґрунтуються на нових педагогічних засадах, сучасних педагогічних теоріях і принципах. Серед них – педагогічні тренінги, кейс-стаді, майстер-класи, ділові ігри, що моделюють професійну діяльність, різні проблемні педагогічні ситуації, забезпечують інтенсифікацію освітнього процесу.

Поширеним стає колективне, кооперативне навчання, коли провідну роль відіграє педагогічне спілкування, навчальна взаємодія студентів один із одним у процесі постійної зміни складу груп і партнерів у спілкуванні. Прикладом можуть бути інтелектуальні навчальні ігри «Акваріум», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», бесіди за Сократом, спіч-експромти, ток-шоу, наприклад, на теми: «Народна музика у моєму житті», «Що дає мені народна музика», «Слухаючи улюблені народні мелодії», «Як виховати в учнів любов до народної пісні».

Використовуючи українське народне мистецтво як важливий засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів музики, слід враховувати, що ця діяльність – багатовекторна і повинна здійснюватися послідовно як за міжпредметними зв'язками, так і за вертикаллю – від курсу до курсу, поступово розширюючись і поглиблюючись.

Сучасні технології використання народного пісенного фольклору в мистецькій освіті спрямовані у напрямках:

- засвоєння студентами змісту, форм і методів роботи з фольклорним матеріалом;
- формування засобами народного мистецтва соціально-ціннісної позиції майбутнього учителя музики;

- забезпечення всебічної мистецької освіченості особистості майбутнього учителя, розвиток професійно значущих знань і умінь;
- художнього виховання студентів, яке формує у них здатність сприймати, відчувати, переживати, оцінювати і любити народне мистецтво, насолоджуватися ним і створювати на його основі художні цінності;
- розуміння духовної цінності українського народного мистецтва у формуванні гармонійної особистості майбутнього учителя музики, розвиток його позитивних емоцій, моральності, духовності, естетичної компетентності;
- вирішення комплексу завдань, пов'язаних не тільки з тим, щоб прилучити студентів до краси народного мистецтва, навчити їх правильно розуміти прекрасне в українському пісенному фольклорі, а й залучити їх до активної діяльності з відродження, збереження і поширення його в молодіжному середовищі.

Педагогічні технології – це мистецтво оволодіння знаннями, яке виступає як системний педагогічний процес визначення, розробки і використання механізму викладання і засвоєння знань. Важливим аспектом технології формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами українського народного мистецтва є комплексний підхід до використання знань з історії України, народознавства, краєзнавства, народних художніх промислів.

З цього приводу С. Садовенко вважає, що методика пізнання фольклору мусить розпочинатися із вивчення географії – просторового топографічного районування, «хорологічної» науки про різні явища, пов'язані з природою землі, її ландшафтом, рослинністю, тваринним світом, тобто місцем перебування людини-творця, що дає відповідь на запитання про причини етнічного, етнографічного поділу демографічної карти, сприяє розкриттю «етнічного характеру»¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Садовенко, С. М., 2007. *Світ фольклору. Український дитячий музичний фольклор як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку* : наук.-метод. посібн. Київ : КТ «Київська нотна фабрика».

Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами народного мистецтва передбачає варіативність відбору і систематизації навчального матеріалу, що забезпечує повноцінний інтелектуальний розвиток особистості, її духовно-естетичне самовдосконалення. Це дає підстави виділити окремі функції самопізнання і педагогічного самовдосконалення особистості, зумовлені специфікою народного мистецтва. Серед них визначаємо такі:

- орієнтувальну функцію як формування особистісних світоглядних позицій, соціального досвіду, естетичних почуттів і художніх цінностей у процесі пізнання народного мистецтва;

- евристичну функцію як прийоми і методи самопізнання, самосприйняття народного мистецтва і на цій основі самоствердження особистості;

- розвивальну функцію як розвиток сприймання, мислення, пам'яті, уяви, інтелекту, творчих здібностей особистості на ґрунті народного мистецтва;

- організаційну функцію як здатність організовувати власні дії, застосовувати різноманітні методи і форми творчої діяльності;

- комунікативну функцію як здатність естетично сприймати й емоційно спілкуватися з народним мистецтвом;

- гностичну функцію, орієнтовану на дослідження різних аспектів об'єктивної інформації з питань народного мистецтва і культури, високий рівень гностичних здібностей – головних педагогічних здібностей особистості учителя;

- функцію професійно-педагогічної самореалізації майбутнього учителя музики, сформованої на базі цінностей народного мистецтва.

На думку В. Бурзанової, розвиток професійної компетентності майбутнього учителя музики зумовлюється особливостями багаторівневої, поліструктурної та багатовимірної музично-виконавської діяльності, пов'язаної з процесом художнього сприйняття, пізнання, осмислення та

індивідуально-творчої інтерпретації музичного твору. Тому в навчальному процесі для розвитку професійної компетентності музиканта-інструменталіста необхідно використовувати спеціальні методи, зокрема:

- на етапі сприймання музичного твору доцільно уявити музичний матеріал у синтезі звукового та візуального рядів. Це дозволить залучити слуховий та зоровий аналізатори людини, збільшити об'єм отриманої інформації й, відповідно, активізувати дії перцептивно-рефлексивних механізмів, диференціювати музично-слухові уявлення, розширити емоційно-образну сферу, доповнити банк музично-слуховою інформацією, тобто забезпечити розвиток музично-слухової компетентності;

- на етапі вивчення музичного твору доцільно застосовувати комплексний аналіз музичних творів на основі інтеграції історико-гуманітарних, музично-теоретичних і спеціальних знань за умови варіативно-модульної побудови змісту навчальних дисциплін;

- на етапі відтворення музичного твору ефективне застосування різних видів творчого виконавського моделювання з постановкою конкретних художніх завдань (моделювання музичного стилю, жанру, структури, виконавської манери та ін.)¹⁸⁹.

У процесі навчання студенти мають набути здатності аналізувати та узагальнювати творчість композиторів; визначати художню цінність і педагогічну доцільність музичних творів; створювати творчу інтерпретацію музичних творів, відображаючи закладений у них ціннісний змістовий і художній смисл; уміти підібрати музичний матеріал, створювати сценарій і здійснювати режисерську постановку музично-театралізованого заходу (мистецького проекту) для дітей з метою розкриття учням краси та ціннісного значення музичного мистецтва.

¹⁸⁹ Бурзанова, В. В., 2014. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст, структура, методи розвитку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, вип. 1, с. 61–67.

На думку Т.Пляченко, організація та зміст роботи з формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в області інструментального виконавства мають бути спрямовані на те, щоб у професійній діяльності в закладах загальної середньої освіти вона проявлялася у володінні такими компетенціями:

- програмово-репертуарними (знання інструментального репертуару та здатність самостійно добирати інструментальні твори для проведення уроків музичного мистецтва й організації позакласної музично-творчої діяльності школярів; уміння здійснювати історико-стильовий, художньо-педагогічний, музично-теоретичний і технічно-виконавський аналіз інструментальних творів шкільної програми з музичного мистецтва);

- технічно-виконавськими (сформованість техніки гри на інструменті та індивідуальної виконавської манери вчителя – виконавська постановка; координація функцій рук та раціональність рухів; вправність пальців; точність звуковисотної інтонації (для виконавців на струнних і духових інструментах); володіння аплікатурними прийомами; штрихова техніка та звуковедення, культура звуку; метроритмічна чіткість; сформованість аналітико-слухових навичок; доцільне використання технічних можливостей музичного інструмента; здатність до самоаналізу і самокоригування);

- інтерпретаційними (здатність до виконавської інтерпретації музичних творів – дотримання авторського задуму композитора, стилю, жанру, форми твору; спроможність розкрити художній образ твору за допомогою виконавської техніки та виражальних засобів – динаміки, агогіки, логічного фразування, тембрової відповідності тощо);

- інструментально-методичними (володіння методикою навчання гри на музичному інструменті (або інструментах) учнів закладів середньої освіти – дотримання принципів музичної педагогіки у процесі інструментального навчання школярів; знання методів визначення музичних здібностей та анатомічних особливостей учнів; уміння організувати елементарне музикування учнів на уроках музичного мистецтва; володіння методикою

індивідуального та колективного навчання школярів гри на музичних інструментах у позанавчальній діяльності; здатність застосовувати диференційований підхід до учнів із різним рівнем загальної музичної підготовки у процесі формування виконавської постановки та розвитку техніки гри на музичному інструменті; володіння методами роботи над інструментальним твором);

– концертмейстерськими (здатність до концертмейстерської діяльності – сформованість навичок ансамблевої гри; знання особливостей акомпанування солістам (вокалістам, інструменталістам), учнівським вокально-хоровим, музично-інструментальним, хореографічним та іншим творчим колективам);

– сценічними (готовність до культурно-освітньої та концертно-виконавської діяльності – здатність до психоемоційного саморегулювання та навіювання у процесі власного публічного виступу; спроможність керувати концертно-виконавською діяльністю школярів; сформованість сценічної культури; артистизм; творчий імідж тощо)¹⁹⁰.

Основними вміннями майбутнього учителя музики є його вокальні вміння – правильність звукоутворення, дикція, дихання, артикуляція, чистота інтонування. Вокальна підготовка студентів у закладі вищої освіти полягає не тільки у вихованні співака-виконавця, а й у вихованні високопрофесійного фахівця, який був би спроможний продемонструвати різні манери співу, здійснити корекцію голосу своїм вихованцям.

Вокальні вміння у структурі професійної компетентності майбутнього учителя музики ми розглядаємо як здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного мистецтва, а вокально-педагогічні вміння у нашому дослідженні – це складне особистісне утворення, що формується у

¹⁹⁰ Пляченко, Т. М., 2015. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*, вип. 18, с. 146-150.

процесі навчання співу і забезпечує успішність вокально-виконавської діяльності.

Педагогічними умовами ефективного формування вокально-педагогічної майстерності майбутніх учителів музики у ЗВО є:

- забезпечення вмотивованої готовності студентів до вокально-педагогічної діяльності;
- наявність та застосування якісного навчально-методичного забезпечення фахової підготовки майбутніх учителів музики з урахуванням класифікації та діагностики голосу, поступового збільшення навантаження та ускладнення навчального матеріалу;
- створення сприятливого емоційного клімату освітнього процесу в навчальному закладі, усвідомлення аксіології педагогічної інтерсуб'єктної взаємодії «викладач-студент», «студент-студент» та застосування студентської інтелектуально-творчої підтримки педагога в умовах доброзичливої навчальної атмосфери;
- збагачення засобів виразності голосу студента, набутих у процесі формування вокальних навичок;
- відпрацювання способів співацької постави, співочого дихання, звукоутворення, артикуляції, навичок ансамблевого співу;
- формування у студентів у процесі вокальної підготовки естетичної культури, художніх інтересів і смаків.

На думку Чжу Цзюньцяо, розширення вокально-технічних навичок студента має здійснюватися за допомогою інтерактивних форм: сольного виступу перед аудиторією, у т. ч. шкільною, учнівською (участь у концертах, заліках, іспитах); відкритого заняття; майстер-класу; ансамблевого виступу (дуєт, тріо, ансамбль); участі у фестивалях, конкурсах (самостійно та зі своїми учнями); виступу з доповіддю на конференціях із ілюстрацією співу.

Чжу Цзюньцяо пропонує такий алгоритм роботи над вокальним твором на занятті:

- на початку роботи викладач зосереджує увагу студента на технічному

опрацюванні частин твору (розбирається мелодія, ритм, інтонація);

– на наступному етапі увага студента зосереджується на засобах вокальної виразності (штрихах, динамічних відтінках, характері звуковедення);

– на завершення опанування твору викладач пояснює стильові особливості, за допомогою яких розкривається зміст, характер твору, задум композитора, а студент проявляє власну ініціативу¹⁹¹.

З. Ткаченко з метою формування вокальних компетенцій пропонує вокальні вправи для розспівування (тобто, розігрівання голосового апарату); для усунення недоліків голосу (вирівнювання регістрів, виховання високої співацької позиції та чистоти інтонування); для розвитку голосу (розширення діапазону, співу без сипу, на опорі). До тренувальної роботи, яка допомагає засвоєнню, закріпленню та розвитку вокальних компетенцій, педагог відносить вправи на виконання вокально-технічних, художніх завдань, спів вокалізу або вокального твору вдома¹⁹².

У процесі навчання співу О. Козій пропонує використовувати такі методичні прийоми:

– показу та імітації (точне відтворення голосом певних вад, які допускає виконавець – наприклад, спів носом, горлом, жорстким та важким голосом тощо – це самий легкий спосіб продемонструвати учневі його помилку). На заняттях із постановки голосу необхідно намагатися навчити студента імітувати звуки, зміцнюючи при цьому дихання, знаходячи потрібні відчуття;

– вокальні вправи (багаторазове повторення тієї чи іншої дії, яка пов'язана з відтворенням звуку в різних умовах). Вокальні вправи можуть бути використані з метою розспівки (тобто, розігрівання голосового апарату),

¹⁹¹ Чжу Цзюньцяо, 2016. *Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова.

¹⁹² Ткаченко, З., 2016. Формування вокальних компетенцій студентів у процесі фахової підготовки. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти, вип. 9(3), с. 114-117.

для усунення недоліків голосу (вирівнювання регістрів, приближення звуку, виховання високої співацької позиції, чистота інтонування і т.д.), для розвитку голосу (без сипу, на опорі, в масці, розширення діапазону);

– самостійне розспівування (щоденна «ранкова» гімнастика голосу).

Ефективність домашньої роботи безпосередньо залежить від методики її організації. Вона повинна бути органічним продовженням роботи на занятті з викладачем;

– самостійна робота (здійснюється під керівництвом викладача у спеціально відведений час і має ознаки навчальної праці). Ця діяльність обов'язково контролюється і учнем, і викладачем. Залежно від навчальних цілей самостійна робота може бути підготовчою, тренувальною, контрольною.

Підготовча самостійна робота створює сприятливі умови для засвоєння вокальних навичок на заняттях. Це розучування музично-літературного тексту нового твору, мелодії вокалізу, вокальні вправи на звільнення чи укріплення м'язів голосового апарату, самостійне розспівування, прослуховування записів видатних співаків. Тренувальна робота допомагає засвоєнню, закріпленню та розвитку вокальних навичок. До неї відносяться вправи на виконання вокально-технічних, художніх завдань, спів вокалізу або вокального твору вдома. Контрольна робота важлива для виявлення рівня сформованості вокальних знань і вокальних умінь;

– показ перспективи навчання (після виступів конкретно аналізується розвиток вокальних даних кожного студента, здійснюється перегляд відеозаписів їх виступів, відзначаються зміни у сценічній майстерності, зовнішності, володінні собою тощо);

– переключення (використовується для зосередження уваги, зняття напруги). Прослуховування музики, співу знімає емоційне і фізичне напруження і повинно чергуватися з виконавською діяльністю учня.

Педагог також наводить найбільш ефективні прийоми формування вокальних умінь:

– «дихайте як собака» – закріплення вмiлого володіння диханням на діафрагмі за рахунок розширення нижніх ребер і, таким чином, зміцнення нижньої опорної точки дихання;

– оскал на позіханні, або «як у тигра» – передбачає необхідність напівкруглого відкривання рота, м'яке опускання нижньої щелепи, посилюючи звук, роблячи його «круглішим», об'ємнішим;

– імітація дзижчання джмеля, мухи – допомагає «вивести звук», наблизити його до зубів, вчить чітко вимовляти звук «з-з-з»;

– «соловейкова трель»: склад «тьох» співається на форшлагах, імітуючи трелі солов'я;

– імітація вдихання аромату квітки – вчить вихованця правильно вдихати повітря для утворення м'якої атаки¹⁹³.

О. Калюжна та З. Гайдай основними формами засвоєння студентами вокальних навичок вважають лекцію, бесіди, відвідування занять педагогів вокалу, концертів співаків, ансамблів, хорів, репетицій із наступним обговоренням репертуару. На їх думку, актуальним є проведення індивідуальних занять із залученням творчих завдань, що дає змогу проникнути у внутрішню сутність музичних явищ через педагогічну установку на активне, творче самовираження студента у виконавській діяльності¹⁹⁴.

В. Черкасов результатом формування вокальних умінь вважає: вимову та спосіб узагальнення (інтерпретації), використання вокально-художньої уяви, якісне визначення форми та ін. Критеріями сформованості вокальних навичок, на його думку, можуть бути ступінь усвідомленості студентом якості співацької постави; «установка» на утримання корпусу, голови, рота; відчуття співацького дихання (співацький вдих, його затримка (опора) та

¹⁹³ Козій, О., 2012. До проблеми формування вокальних навичок майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 5 (1), с. 41-47.

¹⁹⁴ Калюжна, О. І., та Гайдай, Л. В., 2016. Формування сценічно-виконавських навичок майбутніх педагогів-музикантів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 36, том VII (67). Київ : Генезис.

фонаційний видих); мотивація на правильне звукоутворення; атака звуку (тверда, м'яка, придихальна), вокальна позиція та округленість звучання; показник застосування набутого досвіду під час дикції, формування у співі голосних і вимова приголосних звуків; дотримання когнітивно-емоційного відчуття в ансамблі (злагоджене емоційне, ритмічне, динамічне темброве, дикційне звучання); свідоме розуміння використання вокально-технічних навичок, підбір власного репертуару¹⁹⁵.

Серед основних завдань дисципліни «Хоровий клас» педагогіки практики визначають естетичне виховання, формування духовності студентів, розвиток їх особистісних якостей, ознайомлення з кращими зірцями хорового мистецтва, розвиток вокально-хорових умінь, набуття фахових компетенцій.

Налагодження хорового ансамблю та хорового строю під час співу в навчальному хоровому колективі передбачає розвиток таких умінь, як: тембральне налагодження звучання голосу до загального звучання хорової партії; дотримання вказівок композитора в хоровій партитурі під час співу мелодійної лінії хорової партії; дотримання вказівок хорового диригента під час загального хорового звучання; налагодження штучного хорового ансамблю під час одночасного звучання всіх хорових партій. Це сприяє розвитку вокального голосу студента, його мелодичного і гармонічного слуху, забезпечує набуття ним навичок колективного співу. При цьому відбувається більш глибоке розуміння студентами значення хорової партії в хоровій фактурі музичного твору, свого особистісного внеску в якісне хорове звучання.

Набуті вокально-хорові вміння необхідні для подальшої музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музики з учнями. Саме тому під час співу студентів у навчальному хоровому колективі необхідно привчати їх

¹⁹⁵ Черкасов, В. Ф., 2015. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, вип. 139. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В.Винниченка.

не тільки до якісного виконання співацьких дій, але й до самоконтролю, самоаналізу, самовдосконалення.

Для того, щоб урізноманітнити вокально-хорову роботу, що переважно здійснюється традиційно, активізувати музичне мислення студентів, спонукати їх до рефлексії під час співу, в сучасному навчальному хорі доцільно використовувати арт-педагогічні методи, які передбачають не лише врахування індивідуальних особливостей розвитку вокального голосу, але й особистісних якостей¹⁹⁶.

Арт-педагогічні методи у процесі вокально-хорової роботи застосовуються як коректний спосіб спостереження за студентами під час їхньої самостійної роботи під контролем викладача. Завдяки цим методам викладач здійснює діагностичні дії й має можливість отримати відомості про загальний вокально-хоровий розвиток майбутніх фахівців, які є учасниками навчального хорового колективу, про індивідуальні психолого-фізичні особливості та музичні здібності кожного виконавця, виявити особистісну своєрідність студента, а також вирішує вокально-виконавські проблеми, що підлягають спеціальній корекції.

Виявляючи певні недоліки в звучанні кожної хорової партії, викладач має змогу виявити проблему неякісного загального звучання завдяки використанню саме арт-педагогічних методів, що мають багатосторонні діагностичні можливості.

Залучення майбутніх учителів музичного мистецтва до навчальної роботи з використанням арт-терапевтичних методів передбачає застосування елементів малювання. Завдяки фарбам студенти мають можливість символічно презентувати у кольорових образах свої емоції, внутрішні переживання від звучання хорового твору.

Такі навчальні завдання слугують особливим матеріалом, який має важливий комунікативний сенс і постає основою для подальшої вокально-

¹⁹⁶ Докторович, М., Рурик, Г., та Хозраткулова, І., 2014. *Арт-терапія в діяльності психолога та соціального педагога*. Київ: Редакції загальнопед. газет.

хорової роботи над хоровим твором. Використання елементів малювання спонукає до створення спонтанного відображення музичного звучання в кольорі, що постає основою процесу рефлексії. Форми і засоби арт-педагогіки виходять за межі традиційної освіти і мають потужний потенціал для творчого самовираження особистості під час фахового навчання¹⁹⁷.

Знання, вміння та навички, набуті у процесі музичного навчання, знаходять свою реалізацію під час проходження студентами педагогічної практики. Педагогічна практика є обов'язковою складовою процесу фахової підготовки майбутніх педагогів, важливим етапом їхнього професійного зростання. Саме в педагогічній практиці діалектично поєднується нормативно-регламентований та творчий компоненти музично-педагогічної діяльності, що забезпечують професійний та особистісний розвиток майбутнього спеціаліста. В умовах реальної професійної діяльності відбувається інтеграція теоретичних знань і практичних умінь студентів, що зумовлює оволодіння ними професійної компетентності.

Педагогічна практика передбачає входження студента в нову педагогічну реальність, що надає йому можливість утвердитися у новій статусно-рольовій позиції. Як педагогічна категорія, «практика» є частиною освітнього процесу вищої школи, організаційною формою навчання у закладах вищої освіти, мета якої – навчити студентів творчо використовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання та практичні навички, отримані під час вивчення педагогіки, психології, фахових методик і спеціальних дисциплін, сприяти розвитку в майбутніх учителів інтересу до науково-дослідницької роботи в галузі педагогічних наук¹⁹⁸.

І. Боднарук розглядає педагогічну практику майбутніх учителів музики як особливу форму навчальної діяльності студентів, що спрямована на

¹⁹⁷ Бондаренко, А. В., 2018. Вокально-хоровий розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва арт-педагогічними методами. *Наукові записки*, вип. 163, с. 142 – 147.

¹⁹⁸ Дікун, І. А., 2017. Практична підготовка майбутнього вчителя музики у дискурсі його професійного та особистісного становлення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, вип. 1 (5), с. 64 – 67.

закріплення та поглиблення набутих суспільно-політичних, психолого-педагогічних, фахових і методичних знань, удосконалення сформованих умінь і навичок з метою підготовки студентів до вирішення завдань музично-естетичного виховання школярів¹⁹⁹.

Т. Горобець формулює поняття «педагогічна практика» у контексті підготовки майбутнього музичного керівника та учителя музики як особливий вид навчальної діяльності, спрямований на формування в студентів інтересу до обраної професії, знань, умінь та навичок роботи щодо різних видів музичної діяльності, здатності до педагогічно доцільного спілкування з дітьми й ефективного застосування набутих загальнонаукових і методичних знань і вмінь у реальному педагогічному процесі²⁰⁰.

Т. Танько відмічає, що педагогічна практика є найвищою та найефективнішою формою підготовки майбутніх педагогів-музикантів, яка активно впливає на творчу спрямованість мислення і визначає неповторний індивідуальний стиль роботи кожного студента – майбутнього педагога²⁰¹.

К. Завалко зауважує, що педагогічна практика повинна мати перед собою мету – розвиток творчості, фантазії майбутнього вчителя і вихователя та проявлятися у розробці й проведенні нетрадиційних уроків, використанні нестандартних ситуацій, насиченні елементами пошуку альтернатив, на протигагу книжковим і вчительським шаблонам.

До генералізованих функцій педагогічної практики майбутніх учителів музики науковець відносить: навчальну (передбачає актуалізацію теоретичних і методичних знань, формування системи педагогічних і спеціальних умінь та навичок); розвивальну (виявляється у розвитку пізнавальної та творчої активності студентів, педагогічного мислення,

¹⁹⁹ Боднарук, І. М., 2006. *Педагогічні умови оптимізації методичної підготовки майбутніх вчителів музики в процесі педагогічної практики*. Кандидат наук. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

²⁰⁰ Горобець, Т. В., 2014. *Практична підготовка музичних керівників дошкільних навчальних закладів у педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації* : навч.-метод. посіб. Луцьк : Вежа-Друк.

²⁰¹ Танько, Т. П., 2004. *Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах* : автореф. дис. доктора пед. наук. Харків: Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

формуванні дослідницьких умінь); виховну (розвиток професійних інтересів, ціннісного ставлення до майбутньої професії, потреби в самоосвіті, самореалізації); діагностичну (виявлення особистісних і професійних якостей майбутнього педагога-музиканта, перевірка ступеня готовності до музично-педагогічної діяльності); адаптаційну (ознайомлення з різними типами навчально-виховних закладів, організацією їх роботи, адаптація до режиму педагогічного процесу, включення у нові взаємовідносини студента із педагогічним середовищем для виконання педагогічних ролей).

Специфічними функціями саме музично-педагогічної практики можна відзначити: гедоністичну (збагачує естетичні потреби, переживання, приносить радість та насолоду від залучення до музичної діяльності, емоційне захоплення від можливості творчої самореалізації, сприяє стійкій мотивації захопленого ставлення до пізнання музичного мистецтва); комунікативну (емоційне переживання художньо-образної музичної мови як розширення та збагачення емоційних вражень, уяви, фантазії; діалогічне художнє спілкування у різних формах як можливість самовдосконалення; становлення особистісних смислів через емпатію, художнє переживання, співтворчість; можливість реалізації креативного творчого спілкування з музичним мистецтвом); культуротворчу (як процес усвідомлення та утвердження майбутнім педагогом-музикантом власного соціально-культурного життя, у якому розкривається унікальне особистісно-професійне «Я», відбувається самореалізація на основі культурних пріоритетів, гуманістичного ідеалу, забезпечує відкритий загальнокультурний розвиток майбутнього педагога-музиканта)²⁰².

І. Дікун вважає, що розвиток творчих якостей, музично-творчих, загальномистецьких здібностей, ініціативності, самостійності, пізнавальної активності, музично-педагогічної креативності, відмови від шаблонів та стереотипів, самоаналізу та самооцінки можливий лише в умовах активної

²⁰² Завалко, К. В., 2014. Методологія формування готовності вчителя музики до інноваційної діяльності : монографія. Київ : Центр навчальної літератури.

практичної діяльності, саме тому педагогічна практика стає потужним засобом професійно-особистісного зростання майбутнього фахівця²⁰³.

Активне засвоєння нового досвіду, формування професійної компетентності студента передбачає використання ним здобутих знань, досвіду, набутих умінь у нових ситуаціях.

У формуванні професійної компетентності майбутнього учителя музики важливу роль відіграє зворотний зв'язок, встановлення якого необхідне на всіх етапах навчального циклу. Метою зворотного зв'язку є надання студентам можливості об'єктивно оцінити зроблене і допомогти сформувати на його основі нові знання.

Для успішного музичного навчання необхідне відповідне освітнє середовище, в якому відбувається засвоєння нового досвіду, його осмислення і застосування. Однак тільки середовища закладу освіти буде недостатньо для засвоєння необхідної компетентності, тому важливо перенести частину навчального процесу в реальне професійне середовище. Крім того, принциповим є комплексне засвоєння компетентності, що виключає традиційне розмежування теоретичного і практичного навчання²⁰⁴.

У нашому дослідженні ефективна реалізація навчання в межах навчальних програм, що базуються на професійній компетентності майбутнього учителя музики, потребує від викладачів таких дій у професійній діяльності:

- активне використання сучасних інноваційних методів навчання;
- створення умов для самокерованого навчання студентів із максимальною опорою на практичне набуття ними знань, умінь і формування нового досвіду;

²⁰³ Дікун, І. А., 2017. Практична підготовка майбутнього вчителя музики у дискурсі його професійного та особистісного становлення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, вип. 1 (5), с. 64 – 67.

²⁰⁴ Луговий, В. І., 2011. Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс). *Історико-педагогічні ситуації : науковий часопис*, вип. 5, с. 11-16.

- забезпечення організації ефективного освітнього середовища;
- дотримання принципу інтеграції теорії й практики;
- забезпечення органічного зв'язку навчального процесу з позанавчальною діяльністю студентів.

Активне навчання, тобто навчання на досвіді, самокероване навчання, в центрі якого перебуває студент, передбачає:

- формування у студентів стійкої спрямованості на активність, творчість, пізнавальну самостійність;
- засвоєння студентами педагогічних знань, формування ціннісного ставлення до навчання;
- формування аналітико-діагностичних, прогностичних, проектувальних, конструктивно-організаційних, контрольних-оцінних та інших умінь і професійних компетенцій;
- виховання у студентів потреби у професійному та особистісному зростанні.

Завдання викладача – стимулювати активну позицію студентів і спонукати їх до самостійного, самокерованого навчання. Для цього він має відповісти на такі питання: Чого я хочу досягти? Чому я хочу навчитися? Які вміння мені потрібні для цього? Які особистісні професійні компетенції я повинен сформулювати? Що для цього потрібно?

Отже, професійне навчання передбачає формування активної позиції як викладача, так і студента. Це означає, що викладач, насамперед, повинен орієнтувати студентів на самостійне навчання, залучати їх до процесу планування свого навчання й оцінювання набутої компетентності. За цих умов студенти реально стають суб'єктами процесу навчання і поділяють із викладачами відповідальність за його результат.

Таким чином, формування професійної компетентності майбутніх учителів музики є успішним, якщо студенти:

- усвідомлено і відповідально сприймають цілі та завдання професійного навчання;

- відчують відповідальність за процес засвоєння знань і професійних компетенцій;
- уміють працювати в команді, співпрацювати з викладачем;
- орієнтовані на пошук нових знань і вмінь;
- оволодівають педагогічними вміннями на практиці;
- здатні до самонавчання, самовдосконалення, професійної самореалізації.

Отже, методика формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами українського народного музичного мистецтва реалізується у таких етапах:

- створення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики;
- визначення цілей і завдань навчальних курсів на базі створеної моделі;
- розробка компетентнісно орієнтованих програм фахових дисциплін, у яких до кожного навчального модуля поданий перелік компетентностей або компетенцій, які формуються через його засвоєння;
- проектування освітнього процесу, яке передбачає розробку змісту лекцій, завдань для самостійної роботи студентів, педагогічних, дидактичних і методичних задач, що розв'язуються на практичних заняттях, навчальних проєктів проблемного характеру;
- використання методів навчання, що моделюють зміст діяльності майбутнього учителя музики: навчальні дискусії, рольові та імітаційні навчальні ігри тощо;
- проектування поетапної самостійної навчальної діяльності студентів, направленої на розв'язування проблемних педагогічних ситуацій в умовах групового діалогічного спілкування;
- усебічна мистецька освіченість майбутнього учителя, формування його професійно значущих знань, умінь, естетичної культури, здатності й психологічної готовності до педагогічної праці, творчої самореалізації.

Таким чином, формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва передбачає чітку послідовність етапів, які спрямовані на формування професійних умінь та навичок, розвиток творчого потенціалу й готовність до безпосередньої діяльності.

Висновки до другого розділу

У розділі визначено особливості українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; спроектовано структурно-функціональну модель процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва; обґрунтовано реалізацію моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.

З'ясовано роль і значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Представлено аналіз наукових досліджень, де обґрунтовано проблеми теорії й практики використання надбань народного мистецтва у вихованні особистості, її професійному становленні, розвитку етнокультурної компетентності, духовності й моральності майбутніх фахівців. Визначено провідні напрями народознавчої діяльності, через які реалізується формування професійної компетентності майбутніх учителів музики – суспільно-корисний, пізнавально-розвивальний, трудовий, національно-патріотичний. Обґрунтовано роль народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі навчання у ЗВО. Відзначено роль художньо-естетичної, творчої та етноестетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності означеного фахівця.

Обґрунтовано роль і значення психолого-педагогічного складника у професійній підготовці майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва; доведено особливу роль музичної психології, методики викладання музичних дисциплін, циклу музично-теоретичних дисциплін у розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики. Відзначено місце і роль виконавських дисциплін у використанні українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності цих фахівців.

У розділі представлено результати моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва за етапами: вивчення стану існуючої проблеми, визначення суттєвих особливостей; обґрунтування педагогічних завдань, основних параметрів, змістових компонентів, взаємозв'язків і взаємозалежностей у досліджуваному явищі; зведення різних типів зв'язків у єдину систему – модель; перевірка відповідності моделі педагогічним завданням, умовам і вимогам практики.

Розроблено структурно-функціональну модель як єдину цілісність, зорієнтовану на максимальну актуалізацію і реалізацію особистісних функцій студентів у педагогічному процесі формування професійних компетентностей, що включає чотири блоки: *цілемотиваційний* (визначає мету, цілі у соціальному і особистісному вимірах), змістовий (передбачає комплекс розвивальних і формувальних завдань, функції, принципи, зміст навчання, структуру і характеристику навчального процесу); *процесуальний* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, принципах організації освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців і передбачає використання новітніх педагогічних технологій, сучасних інтерактивних форм і методів навчання); *організаційний* забезпечує створення організаційних форм, які передбачають формування пізнавального інтересу студентів у процесі професійної підготовки; визначення навчальних завдань, що мотивують студентів до творчої навчальної діяльності; створення в

навчальному закладі інноваційного освітнього середовища; розробку структурно-логічної схеми професійної підготовки студентів; науково-методичне забезпечення педагогічного процесу та зворотній зв'язок у навчальній діяльності під час теоретичних і практичних занять); *оцінно-результативний блок* характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу; орієнтує на початкове і кінцеве діагностування рівнів сформованості важливих компетентностей студентів; передбачає застосування гуманістичних експертиз, визначення показників, критеріїв оцінювання проміжних і кінцевих результатів навчання; визначає рівні сформованості професійної готовності майбутніх учителів музики до мистецько-освітньої діяльності.

Охарактеризовано педагогічні умови реалізації моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва: 1) зорієнтованість освітнього процесу закладів вищої освіти на формування професійної компетентності майбутнього учителя; 2) цілеспрямоване формування позитивної мотивації до вивчення українського народного мистецтва; 3) інтегрований підхід до відбору та застосування методично доцільних організаційних форм і методів формування професійної компетентності студентів, які ґрунтуються на народознавчій основі; 4) використання у процесі формування професійної компетентності студентів можливостей позаосвітньої виховної роботи; 5) формування інноваційного освітнього середовища в освітньому закладі як чинника професійного становлення майбутнього учителя.

Класифіковано роботу з використання українського народного музичного мистецтва у навчальній та позаосвітній діяльності майбутніх учителів музики за такими основними напрямками: *за метою* – формування інтересу, позитивної мотивації студентів до вивчення спеціальних мистецьких дисциплін; збагачення музично-теоретичних знань студентів на базі українського народнопісенного матеріалу; актуалізація творчого потенціалу студентів, їх естетичного та загальнокультурного розвитку;

підвищення рівня естетичної, мистецької, культурологічної, фахової компетентності майбутніх учителів музики; *за методами* – навчальні, ігрові, практичні, проектні, індивідуальні, колективні, пошукові, дослідницькі; *за формами навчальної, практичної, самостійної діяльності* – самостійна робота з фольклорним матеріалом, гурткова робота, участь у фольклорних колективах, конкурсах народного мистецтва, навчально-наукових експедиціях з пошуку народного пісенного матеріалу тощо.

Результати другого розділу висвітлено у наукових працях автора: [165, 167, 169, 172, 174, 180].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

3.1. Програма та організація експериментальної роботи

Дослідження ефективності авторської моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики вимагає розробки та реалізації програми експериментальної роботи, спрямованої на вивчення наявного стану сформованості професійної компетентності у майбутніх учителів музики, кількісних і якісних показників ефективності авторської моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.

Експериментальна робота ґрунтується на педагогічному експерименті – методі пізнання, що дозволяє дослідити стан і процес зміни досліджуваного об'єкта в контрольованих дослідником умовах, через введення авторських інновацій та оцінювання їх ефективності²⁰⁵. Тобто, основною ознакою експериментальної роботи в контексті проблеми дослідження є введення у процес професійної підготовки майбутніх учителів музики авторської моделі формування їх професійної компетентності засобами українського народного музичного мистецтва. Діагностика і якісний аналіз початкових і кінцевих результатів експериментальної роботи дозволяє визначити наявність причинно-наслідкових зв'язків між рівнем професійної компетентності

²⁰⁵ Хриков, Є. М., Адаменко, О. В., Курило, В. С., та ін. 2013. *Методологічні засади педагогічного дослідження*: монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”; Букач, М. М., Попова, Т. С. та Клименюк, Н. В., 2009. *Основи наукових досліджень у соціальній роботі*: навч. посіб. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили.

майбутніх учителів музики та методикою організації їх професійного навчання.

Методологи організації та проведення педагогічних досліджень – С. Гончаренко²⁰⁶, А. Конверський²⁰⁷, О. Крушельницька²⁰⁸, В. Курило, Є. Хриков²⁰⁹ та інші – до основних компонентів програми експериментального дослідження відносять: мету, гіпотезу, завдання, етапи, генеральну й вибірккову сукупності, експериментальну базу й методи дослідження.

Відповідно до означених вимог нами була спроектована програма експерименту, в якій експериментальним фактором виступає модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; ефективність її впливу визначається здобутим рівнем професійної компетентності досліджуваних експериментальної групи, порівняно з учасниками контрольної групи.

Метою експериментальної роботи є дослідити ефективність моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. В основі експериментальної роботи лежить гіпотеза, що упровадження моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва сприятиме зростанню рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики за особистісно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним і рефлексивним компонентами.

Перевірка визначеної гіпотези передбачає реалізацію таких послідовних етапів:

²⁰⁶ Гончаренко, С. У., 2010. *Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям*. Київ : Вінниця : ТОВ фірма «Планер».

²⁰⁷ Конверський, А. Є., ред., 2010. *Основи методології та організації наукових досліджень*: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури.

²⁰⁸ Крушельницька, О. В., 2009. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Кондор.

²⁰⁹ Хриков, Є. М., Адаменко, О. В., Курило, В. С., та ін. 2013. *Методологічні засади педагогічного дослідження*: монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”.

Організаційний етап (2014-2015 рр.) – підготовка програми дослідно-експериментальної роботи відповідно до результатів теоретичного аналізу проблеми дослідження; проектування критеріїв, показників і рівнів професійної компетентності майбутніх учителів музики; визначення методів і засобів перевірки гіпотези дослідження; організація експериментальної роботи.

Пілотажний етап (2014-2015 рр.) – вивчення передумов формування професійної компетентності майбутніх учителів музики: контент-аналіз навчальних програм професійної підготовки майбутніх учителів музики; опитування учнів закладів загальної середньої освіти м. Кременця щодо зацікавленості у народному мистецтві; опитування вчителів музики закладів середньої освіти щодо умов формування професійної компетентності у практичній діяльності.

Констатувальний етап (2015-2016 рр.) – діагностика наявного стану сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; проведення першого діагностичного зрізу рівня професійної компетентності досліджуваних студентів; кількісний і якісний аналіз результатів діагностики та визначення основних тенденцій формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі професійної підготовки.

Формувальний етап (2016-2018 рр.) – упровадження у процес професійної підготовки майбутніх учителів музики експериментальної групи авторської моделі формування професійної компетентності засобами українського народного музичного мистецтва; повторна діагностика рівня професійної компетентності досліджуваних; оцінка ефективності запропонованої моделі через порівняння результатів діагностики контрольної та експериментальної груп; формулювання висновків дослідження.

Реалізація поставленої мети відбувалася шляхом розв'язання таких *завдань*: вивчити актуальний рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики в процесі традиційної професійної підготовки у закладах

вищої освіти; впровадити у процес професійної підготовки експериментальної групи авторську модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; оцінити ефективність моделі реалізації технології формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Допоміжні (включені) методи педагогічного експерименту: аналіз навчальних досягнень студентів спеціальності «Музичне мистецтво», опрацювання та аналіз навчальних планів і планів гурткової роботи педагогічних закладів вищої освіти, вивчення результатів творчої діяльності майбутніх учителів музики, опитування (тестування, анкетування).

Генеральна сукупність презентує множину об'єктів дослідження, на яку поширюються висновки експерименту²¹⁰. Відповідно, генеральну сукупність нашого дослідження складають майбутні учителі музики, які навчаються у закладах вищої освіти за спеціальністю «Музичне мистецтво».

Вибіркова сукупність – це частина генеральної сукупності, яка максимально точно відображає основні властивості та характеристики генеральної сукупності та учасники якої беруть безпосередню участь в експериментальній роботі.

Експериментальне дослідження ефективності авторської моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва проводилося на базі закладів вищої освіти.

Відповідно, вибірккову сукупність дослідження складали 296 студентів з 15 груп закладів вищої освіти: Рівненського державного університету, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (див. табл. 3.1).

²¹⁰ Жосан, О. Е., 2008. *Педагогічний експеримент* : навч.-метод. посіб. Кіровоград : Вид-во КОІППО імені Василя Сухомлинського, с. 29.

Таблиця 3.1

Характеристика вибіркової сукупності педагогічного експерименту

№ з/п	Заклади вищої освіти експериментальної бази дослідження	Кількість груп	Кількість студентів
1	Рівненський державний гуманітарний університет	4	90
2	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	5	133
3	Кременецька гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка	6	73
4	Усього	15	296

Спосіб формування вибіркової сукупності – суцільний гніздовий; тобто участь у педагогічному експерименті взяли усі студенти, який на момент організації експериментальної роботи проходили професійну підготовку у визначених групах. Об’єм вибіркової сукупності визначався методикою крос-табуляції попередньо обґрунтованих рівнів досліджуваної ознаки (професійної компетентності), згідно з якою участь у експерименті повинно взяти більше 200 досліджуваних²¹¹.

Оскільки експеримент передбачає поділ вибіркової сукупності на контрольну та експериментальну групи; важливим є забезпечення їх рівності за обсягом та рівнем професійної компетентності як основної ознаки дослідження. Відповідно, поділ учасників на експериментальну й контрольну групи здійснювався за частотою розподілу визначальної ознаки – рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики, коли у відібраних контрольній і експериментальній групах розподіл значень досліджуваних ознак не відрізняється²¹². До експериментальної групи було включено 144 студенти бакалаврату, контрольної групи – 152 студенти; рівень професійної

²¹¹ Борисова, Ю. В., 2003. *Методологія та методи соціальних досліджень*: навч. посіб. Київ : ДЦССМ, с. 58.

²¹² *Логіка та методологія наукового пізнання*, 2007. [online]. Режим доступу: <http://refine.org.ua/>

компетентності досліджуваних, визначений на констатувальному етапі експерименту, є співрозмірним.

До експериментальної групи увійшли студенти гуманітарного факультету Кременецької гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, студенти ЗВО «Рівненський державний гуманітарний університет» за спеціальністю «Середня освіта (музичне мистецтво)»; до контрольної групи – студенти гуманітарного факультету Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, студенти факультету культури і мистецтв ЗВО «Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки».

Вибір студентів до контрольної та експериментальної груп здійснювали таким чином, щоб до кожної з них входили студенти, які мають високий або середній бали навчальної успішності, а також студенти з різних закладів вищої освіти. Ми висунули гіпотезу, що за спеціально створених умов студенти експериментальної групи досягнуть вищого рівня професійної компетентності, ніж студенти контрольної групи, навчання яких здійснюється без упровадження моделі формування професійної компетентності засобами українського народного музичного мистецтва.

Окрім студентів, до експериментальної роботи були залучені 19 науково-педагогічних працівників – викладачів музичного мистецтва експериментальної бази дослідження. Кількість експертів визначалася за

методикою В.Черепанова за формулою
$$N = \frac{Jd^2}{\Delta Q^2} \times (1 - g)$$
, де g – довірча ймовірність (для педагогічних досліджень g лежить у межах $0,8 < g < 0,9$); J – коефіцієнт, який за умови $0,8 < g < 0,9$ становить 0,85; d – розмах індивідуальних оцінок; ΔQ – задане значення похибки колективної експертної оцінки.

Виконавши обчислення, ми встановили, що для надійності експертної оцінки на рівні довірчої ймовірності $g=0,85$ потрібно не менше 19 експертів.

Рівень експертності залучених фахівців оцінювався за методикою П. Воловика, за якою загальна компетентність визначається за формулою

$$K_i = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{\sum_{i=1}^n x_{i_{max}}}, \text{ де } x_i - \text{оцінка експерта за даним пунктом анкети; } x_{i_{max}} -$$

максимальна оцінка, що може бути отримана експертом за даним пунктом; n – кількість запитань анкети. Компетентність групи експертів визначається за

$$\text{формулою } K_{\text{гр}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n K_i, \text{ де } n - \text{кількість експертів, які входять до експертної групи; } K_i - \text{компетентність } i\text{-ого експерта.}$$

Експертну групу склали 4 викладача ЗВО «Рівненський державний гуманітарний університет», 5 викладачів ЗВО «Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки» та 10 педагогів кафедри мистецьких дисциплін і методик їх викладання Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка.

Критеріями визначення компетентності було обрано такі показники: «профільність освіти», «педагогічний стаж», «кваліфікаційна категорія». За основу взята максимальна оцінка – 12 балів.

Компетентності i -ого експерта:

$$K_{1,2,3,4} = \frac{10 + 10 + 11}{12 + 12 + 12} = 0,86$$

$$K_{5,6,7,8,9,10,11} = \frac{10 + 11 + 11}{12 + 12 + 12} = 0,88$$

$$K_{12,13,14,15,16,17,18,19} = \frac{11 + 11 + 12}{12 + 12 + 12} = 0,94$$

Отже, компетентність групи експертів задовольняє умови експерименту:

$$K_{\text{гр}} = \frac{1}{19} (0,86 * 4 + 0,88 * 7 + 0,94 * 8) = 0,90105$$

Крім того, у пілотажному етапі експериментальної роботи взяли участь 594 учні закладів загальної середньої освіти і 36 учителів музики, що забезпечують процес викладання музичного мистецтва у цих закладах. Також

на пілотажному етапі дослідження нами було проаналізовано навчальні програми професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Вибір методів дослідження здійснювався відповідно до критеріїв професійної компетентності майбутніх учителів музики, які співвіднесені нами з теоретично обґрунтованою структурою досліджуваного явища.

Зокрема, як було зазначено у розділі 1 дисертації, професійна компетентність у контексті проблеми нашого дослідження розглядається як професійна здатність, що інтегрує у собі такі значущі компоненти: особистісний, когнітивний, змістовий і рефлексивний. Зв'язок компонентів і критеріїв дослідження визначається ідеєю поділу складного досліджуваного результату (рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики) на систему компонентів, які дозволяють його вивчити достатньо повно та об'єктивно. Загалом, у науковій літературі під критерієм розуміють характерологічні властивості предмету пізнання, які дозволяють виміряти його стан та оцінити рівень прояву²¹³. Відповідно, оцінювання рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики здійснювалося нами на основі мотиваційного, знаннєвого, процесуального та оцінного критеріїв (див. табл. 3.2).

Створена система критеріїв і показників за проблемою дослідження дозволяє охарактеризувати *рівні* професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

До *достатнього рівня* сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики ми віднесли студентів, які вважають, що вчитель музичного мистецтва має бути професіоналом у широкому розумінні цього слова – тобто, добре володіти декількома музичними інструментами, розумітися в історії мистецтв, досконало знати елементарну теорію музики, вміти вести бесіди на музикознавчі теми. Крім цього, повинен уміти організувати гурткову роботу, залучаючи до неї всіх бажаючих школярів;

²¹³ Семенова, А. В., 2009. *Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів*: монографія. Одеса: Юридична література.

прагне брати активну участь у художній самодіяльності й отримує задоволення від виступів перед публікою. Студенти достатнього рівня мають досвід у творчій діяльності у сфері музичного мистецтва та характеризуються свідомою вмотивованістю до професійного зростання в обраній професії.

Таблиця 3.2

Критерії та показники оцінювання рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва

№	Критерій	Показники	Метод оцінювання
1	Мотиваційний – характеризує професійно значущі якості та мотиви професійної підготовки студентів; їх ставлення до українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності	– мотиви вибору професії учителя музичного мистецтва; – ставлення студентів до процесу навчання у закладі вищої освіти; – спрямованість на самореалізацію у професії та високий рівень професійної компетентності	опитувальник спрямованості майбутніх учителів музичного мистецтва на формування високого рівня професійної компетентності (додаток А)
2	Знаннясвий – відображає рівень фахових знань молоді з теорії та методики музичного мистецтва, у т.ч. українського народного	– рівень навчальної успішності студентів за фахом; – участь студентів у додатковій освітній діяльності у сфері музичного мистецтва	аналіз рівня навчальних досягнень студентів спеціальності «Музичне мистецтво»

Продовження таблиці 3.2

3	Процесуальний – розкриває рівень професійних умінь і здатностей майбутніх учителів музики, опанованих ними у процесі професійної підготовки	– участь студентів у позааудиторній діяльності у сфері музичного мистецтва; – оцінка студентами змісту професійної підготовки засобами українського народного музичного мистецтва	Проективний тест-есе «Ідеальна модель інноваційного середовища вищого навчального закладу, яка сприятиме вивченню українського народного мистецтва» (додаток Б)
4	Оцінний – визначає характер самооцінки молоддю рівня своєї професійної компетентності та місця українського народного музичного мистецтва у їх професійному становленні	– наявність знань, умінь і навичок щодо використання творів українського народного музичного мистецтва; – досвід застосування творів українського народного музичного мистецтва; – творчість у застосуванні творів українського народного музичного мистецтва	Самооцінка здатності до використання творів народного мистецтва у процесі професійної підготовки майбутніх учителів (додаток В)

До *репродуктивного рівня* сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики ми віднесли студентів, які вважають, що вчитель музичного мистецтва має добре володіти інструментом, гарно проводити свої уроки, проте організацію гурткової роботи залишає для іншого фахівця; вважає, що вільний час краще витратити для власного самовдосконалення (наприклад, для занять на інструменті, виконання самостійних робіт і т.п.),

але буде грати в ансамблі, якщо це буде приносити йому задоволення. Спрямованість на оволодіння професійною компетентністю у таких студентів не стійка, залежить від зовнішніх обставин.

До *початкового рівня* сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва ми віднесли студентів, які не прагнуть до прояву будь-якої ініціативи, вважають зайвою тратою часу участь у різноманітних гуртках, бажають займатися одним видом діяльності. Такі студенти не вмотивовані до професійного навчання та саморозвитку в спеціальності.

Таким чином, нами побудовано програму експериментальної роботи із впровадження моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. Сформульовано мету, гіпотезу й завдання експериментальної роботи, охарактеризовано її етапи, спроектовано критерії, показники та рівні професійної компетентності майбутніх учителів музики.

3.2. Стан сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва

Гра на музичних інструментах посідає одне з провідних місць у системі естетичного виховання підростаючого покоління. Розвинена мережа дитячих музичних шкіл та їх доступність у другій половині ХХ століття сприяли тому, що багато учнів закладів середньої освіти, крім навчання в основній школі, опановували гру на музичних інструментах у музичних школах, пришкольних студіях чи у гуртках, які функціонували при Палацах учнівської молоді. Проте складалася тенденція, що найбільш затребуваними інструментами стали фортепіано, баян чи акордеон, значно рідше – скрипка. Незаслужено забутими та непопулярними були інструменти, що стояли біля витоків народності – бандура, цимбали, сопілка та багато інших. Головною причиною цього був той факт, що українська культура сотні років перебувала

«під патронажем» російської, польської, австрійської та інших культур, і тому деякі дослідники вважали її вторинною, сільською, провінційною. Культурні процеси гальмувала відсутність власної державності, наше суспільство втратило здатність цінувати свою унікальну музичну культуру, яка існувала віками.

Проголошення незалежності України сприяло відродженню національної свідомості українського народу, формуванню власної політики, спрямованої на забезпечення вільного розвитку національної культури та збереження культурної спадщини. Ми поступово повертаємось до своїх витоків, проте цей шлях є досить складним. Тому надзвичайно важливу роль у цьому процесі мають відіграти педагоги нової формації, які зуміють навчити підростаюче покоління поважати, любити рідну землю, рідне слово, рідну пісню; відродити любов до народних інструментів, розкрити та продемонструвати всьому світу їх широкі виражальні можливості.

У пілотажному дослідженні взяли участь 594 учні закладів середньої освіти (див. табл. 3.3), адже майбутні вчителі музичного мистецтва мають розуміти та усвідомлювати, у якому напрямку їм потрібно здійснювати освітній процес у практичній діяльності. Основною метою анкетування є визначення ролі українського народного мистецтва при навчанні музики в школі.

Таблиця 3.3

Розподіл респондентів – учнів закладів середньої освіти

№ з/п	ЗСО	Класи/кількість учнів			Загальна кількість учнів
		1-4 класи	5-6 класи	7-8 класи	
1	ЗСО № 1 м. Кременця	80	30	78	188
2	ЗСО № 2 м. Кременця	88	42	86	216
3	ЗСО № 3 м. Кременця	84	36	70	190
4	Усього	252	108	234	594

Як відомо, зміст навчання, його значущість для учнів впливають на мотиви навчання школярів, їх пізнавальну активність. Уроки мають захоплювати школярів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції та свідомість учнів істотно залежить від умінь і стилю роботи конкретного вчителя.

Щоб з'ясувати інтерес учнів до народного мистецтва, ми розробили анкети для кожної вікової категорії школярів: 1-4, 5-6 та 7-8 класів.

Відповіді на запропоновані анкети надали 252 учні початкової школи. Як відомо, програма з музичного мистецтва передбачає знайомство із народною творчістю вже з перших уроків. Зокрема, підручники О. Лобової «Музичне мистецтво» та Л. Масол «Мистецтво» пропонують для розучування дитячі українські народні пісні, під час слухання музики школярі дізнаються про народні танці та деякі музичні інструменти. Проте у момент заповнення анкет учні не могли згадати інформації, яку вони мали б засвоїти у процесі навчання.

Аналіз анкет учнів 1-4 класів надав підстави для таких висновків:

- більшість школярів розуміють, що народна пісня – це та пісня, яку склав народ;
- серед українських народних інструментів найчастіше називали бандуру, скрипку, значно рідше – сопілку, бубон. Зазвичай перелік обмежувався 2-3 музичними інструментами, а у 1-2 класах називали не більше одного;
- з переліку українських народних пісень учні називали «Гарний танець гопачок» (1 клас), «Подольночка», « Грицю, Грицю, до роботи», «Котику сіренький» (2-4 класи). Найбільша кількість пісень, яка була вказана в анкеті учениці 4 класу, склала 5 найменувань;
- серед народних танців школярі називали «Гопак», зрідка четвертокласники згадували «Козачок»;

– серед українських народних свят учні називали релігійні свята – Миколая, Великдень, Різдво;

– на пропозицію вибрати музичний інструмент 240 учнів обрали фортепіано, 6 – скрипку, 4 – гітару, 1 – арфу (за словами учениці 2 класу «я бачила, як по телевізору тьотя грала, тому сама хочу так грати»), 1 – барабани;

– на запитання «Чи хотіла б (хотів би) ти дізнатися щось нове з українського народного мистецтва?» 239 учнів дали позитивну відповідь «так» («тому що цікаво») і 13 відповідей «ні» («тому що нема часу», «бо гратися на комп'ютері цікавіше», «у мене є телефон (планшет)» і т.п.).

З-поміж учнів 5-6 класів у анкетуванні взяло участь 108 школярів. Здійснимо аналіз їх відповідей:

– на запитання «що таке українське мистецтво» більшість учнів відповідали: «Це те, що створив народ», проте майже ніхто не назвав конкретно види народного мистецтва;

– поняття «українські народні традиції» найчастіше прирівнювалося до поняття «українське народне свято» і знову ж називалися релігійні свята;

– серед народних танців, як і в початкових класах, називався «Гопак» і «Козачок»;

– переважна більшість школярів не розрізняють поняття «жанр», тому називали по декілька народних пісень;

– з українських народних інструментів називали бандуру, кобзу, скрипку, цимбали, сопілку, бубон. (Хоча у багатьох анкетах перелік зводився до 3-4 інструментів);

– при виборі інструменту для навчання обиралось фортепіано (76 учнів), гітара (13 учнів), скрипка (2 учні). 17 учнів відповіли, що не хочуть грати на жодному з інструментів;

– на запитання «Чи хотіла б (хотів би) ти дізнатися щось нове з українського народного мистецтва?» 63 учні дали позитивну відповідь (за умови, якщо це не займе вільного часу, а тільки за рахунок уроків), 45

школярів дали негативну відповідь, з них 32 без жодних пояснень, у всіх інших – «мені це не треба».

Вивчення та аналіз анкет учнів 7-8 класів (234 респонденти) надало підстави для таких висновків:

- більшість учнів не можуть надати точного визначення українського народного мистецтва, не розуміють формулювання запитання;

- серед видів народного мистецтва найчастіше виділяють музичне мистецтво та хореографічне;

- серед інструментів, які, на їх думку, входять до складу оркестру народних інструментів, називали гармошки, балалайки, скрипки, бубни, барабани, бандури;

- «Троїсті музики», на думку школярів, – це троє виконавців. Проте рідко хто зміг назвати, які ж інструменти використовуються у цьому колективі;

- серед українських народних пісень найчастіше згадували «Несе Галя воду», «Ой чий то кінь стоїть», «Ой у вишневому саду» (перелік зводився до 5-6 найменувань);

- серед народних танців – «Гопак» і «Козачок», рідше – «Коломийки», 2 учні пригадали «Аркан», 3 учні назвали «Польку»;

- крім «Котика сіренького», учні не змогли назвати жодної колискової пісні. Натомість називалися «Баю-баюшки, баю, не ложися на краю»;

- бажання навчитися грати на фортепіано виявили 9 дівчаток, грати на гітарі бажають 5 хлопців, 4 хлопці – на барабанній установці;

- дізнатися нове про народне мистецтво виявили бажання 27 учнів, а всі інші відповіли, що їм це не цікаво.

Таким чином, після аналізу всіх анкет ми зробили невтішний висновок, що учні знають надзвичайно мало з народної творчості, а інтерес школярів до народного мистецтва з кожним роком усе більше згасає.

Інтерв'ювання вчителів музики закладів середньої освіти свідчить, що педагогам бракує знань із фольклору та народознавства, а якби була

можливість повторного навчання, вони більшу увагу звернули б на предмети професійного спрямування – теорію та методику музичного виховання, історію музики, гармонію, сольфеджіо, гру на інструменті, вивчення шкільного репертуару, аранжування, акомпанемент, читку нот з листа. І обов'язково оволоділи б навичками гри на всіх доступних народних інструментах. Тоді вони могли б із легкістю організовувати в школі різноманітні музичні колективи та гуртки за інтересами для всіх категорій школярів. Педагоги запевнили, що вони досить часто проводять інтегровані уроки музичного мистецтва у школі, проте їм доводиться звертатися за допомогою до колег-предметників, використовувати допоміжну літературу або мережу Інтернет. З огляду на це, заклад вищої освіти повинен сформувати професійні знання та практичні навички із всіх фахових і спеціальних дисциплін, створити умови для індивідуального та колективного музикування та творчої реалізації кожної особистості.

Таким чином, на пілотажному етапі експериментальної роботи нами було встановлено роль та місце українського народного музичного мистецтва на різних освітніх щаблях. Відзначено рівень застосування творів українського народного музичного мистецтва у навчально-виховному процесі закладу середньої освіти та професійні потреби вчителів музики. Встановлено, що у процесі навчання фахових дисциплін майбутні учителі музики недостатньо володіють теорією і практикою використання українського народного музичного мистецтва. Це пов'язано з необхідністю перегляду змісту та методів навчання окремих дисциплін.

Діагностика наявного стану сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики здійснювалася нами відповідно до програми експериментальної роботи. Проаналізуємо одержані результати відповідно до обґрунтованих діагностичних критеріїв, показників і рівнів.

За **мотиваційним критерієм** вивчення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики встановлюються професійно значущі якості та мотиви професійної підготовки студентів; їх

ставлення до українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності. В основу оцінювання покладено показники: мотиви вибору професії учителя музичного мистецтва; ставлення студентів до процесу навчання у закладі вищої освіти; спрямованість на самореалізацію у професії та високий рівень професійної компетентності.

Ставлячи за мету з'ясувати зорієнтованість освітнього процесу ЗВО на формування професійної компетентності майбутнього учителя музики у контексті проблеми дослідження, ми використали «Опитувальник спрямованості майбутніх учителів музичного мистецтва на формування високого рівня професійної компетентності». Здійснимо аналіз отриманих результатів:

На запитання «Що спонукає Вас до навчання в обраному Вами закладі вищої освіти?» на перше місце всі респонденти поставили потребу підвищення власного професійного рівня – більше 30,0% респондентів обох груп, прагнення стати хорошим педагогом – 13,19% і 15,13% опитаних, спрямованість на здобуття нових знань та навичок – 11,8 %, потреба особистісного самоствердження – до 4,0% студентів.

Таким чином, мотивація стати хорошим педагогом у студентів висока, є бажання підвищити свій професійний рівень, проте непокоїть те, що амбіції отримати диплом закладу вищої освіти переважають над потребою у здобутті нових знань (36,81% і 37,50% опитаних експериментальної і контрольної груп відповідно).

Детальний аналіз показників ЕГ та КГ подано в таблиці 3.4.

На запитання «Чого, на Вашу думку, не вистачає для того, щоб у навчальному закладі забезпечити більш якісну організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців у сфері музичного мистецтва?» студенти зазначили, що, в першу чергу, їх не влаштовує система організації навчального процесу, яка передбачає багато лекційних занять. Також респондентів не задовольняє мала кількість практичних годин, особливо якщо вони стосуються педагогічної практики в закладах загальної середньої

освіти. Це побажання висловили студенти обох груп (16,67% ЕГ та 17,76% КГ).

Таблиця 3.4

Аналіз показників мотивації навчання за мотиваційним критерієм

Варіанти відповідей	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Хочу стати хорошим вчителем музичного мистецтва	19	13,19	23	15,13
Хочу підвищити власний професійний рівень у сфері музичного мистецтва	47	32,64	46	30,26
Хочу отримати диплом про вищу освіту	53	36,81	57	37,50
Хочу здобути нові знання та навички у сфері музичного мистецтва	17	11,81	18	11,84
Хочу ствердитися як особистість	5	3,47	6	3,95
Власний варіант	3	2,08	2	1,32
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

На друге місце студенти ЕГ поставили побажання використовувати більше сучасних інтерактивних форм та методів у викладанні навчальних дисциплін (19,44% ЕГ та 15,79% КГ).

Респонденти обох груп зазначають, що недостатньо годин виділяється у ЗВО на вивчення фахових предметів. Особливо бракує навичок концертмейстерської діяльності, практики роботи з хором, знань з теорії та методики музичного виховання (10,42% ЕГ та 13,82% КГ).

Переконані, що навчальний заклад повною мірою забезпечує організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців, 28,47% респондентів експериментальної групи та 27,63% опитаних контрольної групи.

Змінити систему оцінювання вважають за необхідне 17,64% і 21,05% студентів експериментальної і контрольної груп.

Усі опрацьовані дані подані в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Аналіз показників щодо задоволеності навчанням за мотиваційним критерієм

Варіанти відповідей	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Змінити систему організації навчального процесу	24	16,67	27	17,76
Використовувати більше сучасних інтерактивних форм та методів	28	19,44	24	15,79
Виділити більше годин на вивчення фахових предметів	15	10,42	21	13,82
Мій заклад освіти повністю забезпечує організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців	41	28,47	42	27,63
Змінити систему оцінювання навчальних досягнень	25	17,36	32	21,05
Власний варіант	11	7,64	6	3,95
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

На запитання «Що, на Вашу думку, сприятиме більш активному формуванню професійної компетентності у сфері педагогіки музичного мистецтва?» відповіді студентів були досить різноманітними, деякі респонденти не змогли однозначно розставити пріоритети, вважаючи декілька відповідей рівноцінними. Зокрема, багато хто вважає, що необхідно створювати інноваційне освітнє середовище і в той же час наполягає на забезпеченні зворотного зв'язку в процесі проведення практичних занять або доцільному виборі навчальних завдань.

Після довготривалих дискусій ми вивели такий результат: змінити форму проведення лекційних занять вважають за необхідне 9,0% респондентів обох груп. Студенти бажають бачити активного лектора, який не обмежується констатацією фактів, а демонструє викладений матеріал прикладами.

За створення інноваційного середовища проголосувало 8 респондентів із ЕК (27,6 %) та 6 респондентів із КГ (20,8 %). Всі вони стверджують, що досить багато закладів вищої освіти використовують застарілі технології, хоча наука у своєму розвитку вже давно пішла вперед і вимагає відповідних змін, що в свою чергу призведе і до зміни науково-методичного забезпечення педагогічного процесу, про що засвідчили 5 студентів із ЕГ (17,2 %) та 7 студентів із КГ (24,1 %).

На обов'язковому зворотному зв'язку під час практичного заняття наполягає 15,28 % ЕГ і 13,82 % респондентів КГ. Вони вважають, що поділ годин на лекційні, лабораторні, самостійні та практичні заняття вже давно втратив свою актуальність, процес навчання має бути мобільним і виникати за мірою необхідності, адже у кожного студента різний рівень сприйняття і засвоєння навчального матеріалу, тому потрібно орієнтуватися на кожну із груп в індивідуальному порядку. А для того, щоб процес навчання був цікавим і викликав інтерес, педагоги повинні вміти підібрати такі навчальні завдання, які б стимулювали та мотивували студентів до навчальної діяльності. Про це заявляє кожний третій з усіх респондентів (29,86% ЕГ і 30,02% КГ).

Дані опитування ми вивели у таблиці 3.6.

Запитання «Чи вважаєте Ви себе готовими до професійної діяльності?» викликало найбільше дискусій серед усіх респондентів. З однієї сторони, кожен із опитаних певною мірою вважає себе причетним до професії педагога, проте жоден із них не впевнений у тому, що зуміє себе реалізувати на практиці вповні. Навіть у студентів, які отримали дипломи молодшого спеціаліста, немає практичних навичок роботи. У них лише є досвід проходження педагогічної практики, яка не в повному обсязі дає уявлення про майбутню трудову діяльність.

Таблиця 3.6

Аналіз показників щодо задоволеності формами і змістом навчання за мотиваційним критерієм

Варіанти відповідей	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Зміна форм проведення лекційних занять	14	9,72	15	9,87
Створення інноваційного освітнього середовища	22	15,28	21	13,82
Зміна науково-методичного забезпечення педагогічного процесу	16	11,11	20	13,16
Забезпечення зворотного зв'язку під час практичних занять	41	28,47	42	27,63
Підбір навчальних завдань, які б стимулювали та мотивували студентів до навчальної діяльності	43	29,86	47	30,92
Власний варіант	8	5,56	7	4,61
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Звичайно, кожен із опитаних усвідомлює, що досвід приходить із часом, тому сміливості заявити, що йому достатньо отриманих знань для майбутньої роботи вистачило лише у 12,50% студентів із ЕГ і 14,47% студентів КГ. Натомість, підвищити свою фахову кваліфікацію вважають за доцільне 15,97% студентів ЕГ та 17,11% студентів КГ. Як зазначили опитані, найбільше вони потребують покращити техніку гри на інструменті, практику роботи з хором та техніку диригування.

Більше 13,% опитаних обох груп визнали, що не вміють спілкуватися із учнями у процесі проходження педагогічної практики, не можуть тримати у полі зору весь клас і забезпечити дисципліну на уроці, а також підібрати відповідні інтонації голосу для пояснення навчального матеріалу.

Усвідомлюють, що не вміють організувати навчальний процес 15,97% респондентів із ЕГ та 14,47% респондентів із КГ. Вони потребують

консультацій у процесі створення планів-конспектів уроків, часто виникають проблеми із розподілом часу на різні види діяльності.

Найвищі результати отримано за шкалою нестачі практичних навичок в організації навчально-пізнавальної діяльності (37,50% у ЕГ і 36,18% у КГ).

Аналіз показників виведений у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Аналіз показників готовності до професійної діяльності за мотиваційним критерієм

Варіанти відповідей	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Мені достатньо отриманих знань для майбутньої роботи учителя музичного мистецтва	18	12,50	22	14,47
Мені потрібно ще підвищити свою фахову кваліфікацію у сфері музичного мистецтва	23	15,97	26	17,11
Мені бракує педагогічних і методичних умінь	19	13,19	21	13,82
Мені не вистачає умінь з організації навчального процесу	23	15,97	22	14,47
Мені бракує практичних навичок в організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учнів	54	37,50	55	36,18
Власний варіант	7	4,86	6	3,95
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Окремо нами вивчалось ставлення студентів до ролі українського народного музичного мистецтва у формуванні їх професійної компетентності, кількісні дані опитування висвітлено у табл. 3.8.

Переважає частина опитаних (56,94% у ЕГ і 55,92% у КГ) вважають народне мистецтво лише засобом у підготовці майбутніх учителів музики. Натомість, кожен десятий опитуваний (11,11% у ЕГ і 12,50% у КГ) характеризує визначальну роль українського народного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Таблиця 3.8

**Аналіз показників ціннісного ставлення до українського народного
музичного мистецтва за мотиваційним критерієм**

Варіанти відповідей	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Українське народне музичне мистецтво є необхідною основою для професійної діяльності учителя музики	16	11,11	19	12,50
Українське народне музичне мистецтво можна застосовувати як допоміжний засіб у підготовці вчителів музики	82	56,94	85	55,92
Українське народне музичне мистецтво не є інструментом для формування професійної компетентності майбутніх учителів музики	37	25,69	38	25,00
Власний варіант	9	6,25	10	6,58
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Таким чином, здійснивши опитування та проаналізувавши результати, ми знайшли недоліки в організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, з'ясували, на що потрібно звернути увагу в процесі формування професійної компетентності майбутнього учителя музики. Узагальнені дані щодо вивчення показників професійної компетентності за особистісно-мотиваційним критерієм представлено у табл. 3.9.

Тобто, достатній рівень сформованості показників професійної компетентності майбутніх учителів музики за особистісно-мотиваційним критерієм, що характеризує свідоме ставлення до майбутньої професії, розуміння ролі українського народного мистецтва та ціннісне ставлення до нього, притаманний лише 14,58% студентів експериментальної групи та 16,45% досліджуваних контрольної групи. Натомість, кожний третій опитуваний студент характеризується низьким рівнем прояву показників особистісно-мотиваційного критерію – 35,42% і 36,84% опитаних експериментальної й контрольної груп.

Таблиця 3.9

**Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів
музики за мотиваційним критерієм (констатувальний етап)**

Рівні	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	21	14,58	25	16,45
Репродуктивний	72	50,00	71	46,71
Початковий	51	35,42	56	36,84
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Відповідно, на формувальному етапі експерименту вважаємо за важливе зосередити увагу на формуванні професійної мотивації майбутніх учителів музики, розвитку ціннісного ставлення до ролі українського народного музичного мистецтва у процесі їх професійного становлення.

Знаннявий критерій професійної компетентності майбутніх учителів музики відображає рівень фахових знань молоді з теорії та методики музичного мистецтва, у т.ч. українського народного. Оцінювання за цим критерієм здійснювалася за показниками: рівень навчальної успішності студентів за фахом; участь студентів у додатковій освітній діяльності у сфері музичного мистецтва.

Нами було проаналізовано рівень навчальної успішності студентів експериментальної бази дослідження, брався до уваги середній бал успішності кожного студента. Складова успішності рейтингового балу включала в себе середнє арифметичне успішності за результатами семестрового контролю. Узагальнені дані вивчення навчальної успішності подано у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів
музики за знанням критерієм (констатувальний етап)**

Рівні	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	24	16,67	26	17,11
Репродуктивний	75	52,08	77	50,66
Початковий	45	31,25	49	32,24
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Як бачимо із дослідження, більшість студентів мають середні навчальні досягнення (середній бал серед усіх досліджених груп становить 74,6, що складає 50,0% респондентів обох груп), проте значно вищий рівень навчальних досягнень демонструють студенти груп, що прийняті на навчання після педагогічних коледжів, які вже мають диплом молодшого спеціаліста.

Значна частина досліджуваних (31,25% у ЕГ і 32,24% у КГ) характеризуються початковим рівнем професійних знань і умінь, що свідчить про їх неготовність до діяльності учителя музики. Тобто, відсутність умотивованості до процесу професійної підготовки відображається на рівні знань студентів і потребує корекції навчального процесу ЗВО. Виявлений рівень знань з народного мистецтва у студентів закладів вищої освіти засвідчує той факт, що існує нагальна потреба у використанні позаосвітньої виховної роботи, адже освітній процес, обмежений мінімальною кількістю навчальних годин, не може забезпечити повноцінний естетичний розвиток особистості. Для цього, ми вважаємо, майбутні фахівці з музичного мистецтва повинні володіти багатьма навичками в організації такої роботи.

За **процесуальним критерієм** вивчення професійної компетентності майбутніх учителів музики виявляється рівень професійних умінь і здатностей майбутніх учителів музики, набутих ними у процесі професійної

підготовки; показниками цього критерію є: участь студентів у позааудиторній діяльності у сфері музичного мистецтва; оцінка студентами змісту професійної підготовки засобами українського народного музичного мистецтва.

Щоб з'ясувати найбільш сприятливі умови для гуманізації освітнього процесу, ми поспілкувалися зі студентами досліджуваних груп і з'ясували фактори, які, на їхню думку, впливають на покращення процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

На запитання «Якими якостями повинен бути наділений викладач закладу вищої освіти, щоб студенти із задоволенням відвідували його лекції та практичні заняття» ми отримали такі відповіді:

- мати високий рівень професіоналізму;
- викладач завжди повинен бути налаштований на співпрацю та діалог зі студентською аудиторією, а не утримувати авторитарну позицію;
- бути творчою та ініціативною особистістю;
- бути цікавим співрозмовником;
- володіти своїми емоціями;
- мати високу педагогічну майстерність;
- мати високий рівень психологічної культури;
- дотримуватися демократичного стилю спілкування;
- бути чесним та справедливим, уміти визнавати свої помилки;
- уміти нівелювати руйнівний вплив стереотипів у спілкуванні із студентською аудиторією.

Таким чином, студенти ставлять вимоги не лише до професійної компетентності педагогів, які їх навчають, але й до особистісних якостей своїх наставників та їх психологічної готовності до співпраці.

Результати опитування студентів щодо участі у додаткових заходах, які сприяють зростанню їх професійної компетентності як учителів музики ми внесли до таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

**Участь студентів у позааудиторній діяльності у процесі професійної
підготовки майбутніх учителів**

№	Показники	ЕГ		КГ	
		к-сть	%	к-сть	%
1.	Гра в оркестрі народних інструментів	27	18,75	32	21,05
2.	Спів у самодіяльному хорі	37	25,69	41	26,97
3.	Танці у хореографічному колективі	11	7,64	6	3,95
4.	Гра в ансамблі «Троїсті музики»	7	4,86	0	0,00
5.	Гра в ансамблі сопілкарів	9	6,25	8	5,26
6.	Гра в ансамблі бандуристів	5	3,47	7	4,61
7.	Участь у добродійних мистецьких акціях	43	29,86	45	29,61
8.	Волонтерська діяльність у сфері музичного мистецтва	15	10,42	19	12,50
9.	Проведення культмасових заходів	14	9,72	16	10,53
10	Участь у театральному гуртку	11	7,64	8	5,26
11	Свій варіант	19	13,19	23	15,13
<i>Середній показник</i>		<i>18</i>	<i>12,50</i>	<i>19</i>	<i>12,26</i>

Дані табл. 3.11 свідчать, що у середньому лише 12,50% студентів експериментальної групи та 12,26% опитуваних контрольної групи є активними учасниками позааудиторної діяльності в сфері музичного мистецтва. Це тривожна тенденція, оскільки саме досвід діяльності характеризує формування професійної компетентності майбутніх учителів. Відповідно, потребує уваги діяльність із організації додаткової неформальної освіти молоді у сфері музичного мистецтва; залучення студентів до позааудиторної роботи, створення умов для розвитку професійних, особистісних умінь. На нашу думку, така робота дозволить студентам більш

усвідомлено здійснити вибір щодо набуття професійних якостей засобами позаосвітньої виховної роботи.

Для з'ясування впливу інноваційного середовища на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва ми запропонували студентам написати есе на тему «Ідеальна модель інноваційного середовища закладу вищої освіти, яка сприятиме вивченню українського народного мистецтва».

Наведемо деякі цитати із творчих робіт:

– « ...XXI століття – це вік передових технологій. Як можна вести мову про народний танець, якщо не мати змогу його побачити? Як можна вести мову про національний одяг певного регіону, якщо немає можливості його роздивитися? Як можна говорити про специфіку виконання гагілок чи рогульок, коли немає можливості їх послухати? Для того, щоб процес навчання був ефективним, у навчальному закладі має бути все: сучасна звуко- та відеоапаратура, інтерактивні дошки та сучасне мультимедійне обладнання...».

– « ...Для того, щоб добре знати і розуміти народне мистецтво, потрібно все побачити на власні очі та почути власними вухами. Тому я вважаю, що в кожному навчальному закладі мають бути найновіші, найбільш передові технічні засоби навчання, декілька кабінетів, обладнаних сучасними комп'ютерами, обов'язково підключеними до мережі Інтернет, комп'ютерна бібліотека із широкими можливостями перегляду матеріалів, екранами для відтворення презентацій, презентаційними телевізійними плазмовими мультимедійними панелями та дистанційним управлінням комп'ютером і плазмовими панелями...».

Практично кожен студент висловив свої думки у такому аспекті. І всі вони переконані в тому, що народне мистецтво не можна вивчати лише за лекціями та підручниками, а для забезпечення якості освіти необхідно створити відповідне інноваційне середовище.

Результати вивчення рівнів сформованості професійної компетентності за практично-діяльнісним критерієм представлені у табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики за процесуальним критерієм, констатувальний етап

Рівні	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	31	21,53	32	21,05
Репродуктивний	67	46,53	70	46,05
Початковий	46	31,94	50	32,89
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Таким чином, кожний п'ятий респондент на констатувальному етапі експерименту демонструє достатній рівень прояву показників професійної компетентності за практично-діяльнісним критерієм. Зберігається тенденція до значної кількості досліджуваних із початковим рівнем компетентності за цим критерієм, як і за двома попередніми. Репродуктивний рівень фахових умінь та здатностей притаманний 46,0% досліджуваних.

Загалом, вивчення рівня сформованості показників процесуального критерію відображає стан розподілу студентів за рівнями, виявленими за мотиваційним та знаннявим критеріями. Це, на нашу думку, демонструє інтегральну єдність досліджуваних критеріїв і показників, коли рівень особистісних ставлень, знань і умінь є залежними один від одного. Одержані дані демонструють потребу в організації системної роботи щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами українського народного мистецтва.

Оцінний критерій вивчення професійної компетентності майбутніх учителів музики застосовується для визначення характеру самооцінки молоддю рівня своєї професійної компетентності та місця українського

народного музичного мистецтва у їх професійному становленні. Критерій характеризується такими показниками: наявність знань, умінь і навичок щодо використання творів українського народного музичного мистецтва; досвід застосування творів українського народного музичного мистецтва; творчість у застосуванні творів українського народного музичного мистецтва.

Вивчення показників критерію здійснювалося за допомогою анкети «Самооцінка здатності до використання творів народного мистецтва у процесі професійної підготовки майбутніх учителів», вміщеної у додатку В дисертації, кількісні дані анкетування висвітлено у табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Самооцінка здатності до використання творів народного мистецтва у процесі професійної підготовки майбутніх учителів

№	Рівні	ЕГ		КГ	
		к-сть	%	к-сть	%
1	<i>Вокал</i>				
1.1	Достатній	17	11,81	20	13,16
1.2	Репродуктивний	68	47,22	67	44,08
1.3	Початковий	59	40,97	65	42,76
<i>Усього</i>		<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
2	<i>Хорове диригування</i>				
2.1	Достатній	13	9,03	14	9,21
2.2	Репродуктивний	70	48,61	73	48,03
2.3	Початковий	61	42,36	65	42,76
<i>Усього</i>		<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
3	<i>Хоровий клас</i>				
3.1	Достатній	28	19,44	29	19,08
3.2	Репродуктивний	77	53,47	80	52,63
3.3	Початковий	39	27,08	43	28,29
<i>Всього</i>		<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
4	<i>Історія української вокально-хорової музики</i>				
4.1	Достатній	24	16,67	26	17,11
4.2	Репродуктивний	91	63,19	95	62,50
4.3	Початковий	29	20,14	31	20,39
<i>Усього</i>		<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Продовження таблиці 3.13

5	<i>Методика аналізу вокально-хорових творів</i>				
5.1	Достатній	23	15,97	24	15,79
5.2	Репродуктивний	95	65,97	101	66,45
5.3	Початковий	26	18,06	27	17,76
<i>Усього</i>		<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
6	<i>Основний музичний інструмент</i>				
6.1	Достатній	32	22,22	37	24,34
6.2	Репродуктивний	94	65,28	97	63,82
6.3	Початковий	18	12,50	18	11,84
<i>Усього</i>		<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Найвищі результати за самооцінюванням студентами власного професійного досвіду виявлено за шкалою «Основний музичний інструмент», де 22,22% досліджуваних ЕГ і 24,34% опитаних КГ показали достатній рівень.

Найнижчі результати достатнього рівня виявилися за шкалою «Хорове диригування», де в середньому 9% опитаних обох груп говорять про творчий досвід музичної діяльності.

Таким чином, на формувальному етапі експерименту варто звернути увагу саме на формування професійного досвіду майбутніх учителів за шкалами, де результати самооцінки найнижчі – хорове диригування, вокал, методика аналізу вокально-хорових творів.

Узагальнені результати анкетування студентів представлено у табл. 3.14.

Таблиця 3.14

Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики за оцінним критерієм, констатувальний етап

Рівні	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	22	15,28	21	13,82
Репродуктивний	81	56,25	88	57,89
Початковий	41	28,47	43	28,29

Усього	144	100	152	100
--------	-----	-----	-----	-----

Як бачимо з табл. 3.14, найнижчі показники сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики фіксуються за достатнім рівнем саме з огляду на оцінку студентами своєї здатності до використання творів народного мистецтва у процесі професійної підготовки. Так, лише 15,28% досліджуваних ЕГ і 13,82% КГ володіють достатнім рівнем досвіду майбутньої діяльності, здатні до її виконання на творчому рівні.

Значна частина студентів (28,47% ЕГ і 28,29% КГ) оцінюють свої здатності та досвід на початковому рівні, демонструючи неготовність до здійснення майбутньої професійної діяльності.

Рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики на констатувальному етапі експерименту визначався нами як узагальнені дані діагностики за мотиваційним, знаннєвим, процесуальним та оцінним критеріями.

$$H_{k^i} = X_{k^i} = \sum x_i n_i \frac{1}{n_k}; \quad H_{e^i} = X_{e^i} = \sum x_i n_i \frac{1}{n_e}$$

де H_{k^i} – узагальнені оцінки вихідних показників контрольної групи; H_{e^i} – узагальнені оцінки вихідних показників студентів експериментальної групи; x_i – середньоарифметична виважена i -ої оцінки для груп; n_i – частота повтору (бал) i -ої оцінки; n_k – об'єм вибірки контрольної групи; n_e – об'єм вибірки експериментальної групи.

За допомогою вищенаведених формул обчислюємо узагальнені оцінки вихідних даних контрольної та експериментальної груп за критеріями. Результати обчислень подано в таблиці 3.15.

Рівні професійної компетентності обох груп різняться, що задовольняє умови експерименту – отримані результати підтверджують незначну відмінність між оцінками учнів експериментальної та контрольної груп на початку дослідження. Відповідно до отриманих показників визначалися рівні

сформованості досліджуваних компетенцій, розроблялися сутнісні характеристики типологічних груп.

Таблиця 3.15

**Рівні професійної компетентності майбутніх учителів музики,
констатувальний етап**

Рівні	ЕГ		КГ	
	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	24	16,67	26	17,11
Репродуктивний	74	51,39	77	50,66
Початковий	46	31,94	49	32,24
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Таким чином, на констатувальному етапі експерименту було встановлено недостатній рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики в традиційній системі професійної підготовки. Зокрема, 31,94% студентів експериментальної групи та 32,24% досліджуваних контрольної групи володіють низьким рівнем сформованості професійної компетентності, з огляду на проблему дослідження.

Лише 16,67% і 17,11% респондентів експериментальної та контрольної груп відповідно мають достатній рівень професійної компетентності, що характеризується свідомою вмотивованістю до професійного зростання в обраній професії та наявністю досвіду в творчій діяльності у сфері музичного мистецтва.

3.3. Аналіз результатів формувального етапу експерименту

На початку нашого експериментального дослідження ми висували гіпотезу, що за певних умов студенти експериментальної групи зуміють досягнути значно вищого рівня професійної компетентності засобами

українського народного музичного мистецтва, ніж студенти контрольної групи.

Для підтвердження чи спростування гіпотези, у процесі формувального експерименту вся робота з контрольною групою проводилася традиційно, згідно навчальних планів, а в експериментальній групі – відповідно до впровадження структурно-функціональної моделі реалізації технології формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Для студентів експериментальної групи також був упроваджений спецкурс із додаткового інструмента (сопілки).

Метою навчальної дисципліни «Додатковий музичний інструмент (сопілка)» було ознайомлення з українськими народними музичними інструментами, зокрема з сопілкою, підвищення виконавської майстерності студентів та подальший розвиток специфічних навичок, якими обов'язково повинен володіти молодий виконавець.

Програма дисципліни визначала загальні та фахові компетентності й передбачала навчання студентів протягом 4 семестрів із загальною кількістю у 150 годин гри на сопілці. Як результат роботи – вільне володіння інструментом, уміння організувати виконавський колектив та можливість забезпечити естетичні потреби у створенні фольклорного середовища (зразок програми поданий у додатку Д).

Програму було складено таким чином, щоб максимально створити умови для формування професійних умінь і навичок, пов'язаних із грою на інструменті майбутнього учителя музики. Запропоновані форми засвоєння навчального репертуару і звітності студентів давали можливість контролювати і спрямовувати їх загально-музичний, виконавський і професійний розвиток.

Після вивчення курсу дисципліни ми знову провели діагностичний зріз рівня професійної компетентності студентів обох груп, використовуючи ті ж методи та критерії оцінювання, що і під час констатувального етапу дослідження. Їх застосування та зіставлення отриманих результатів діяльності ЕГ та КГ дозволило порівняти вихідні та кінцеві дані й виявити ефективність авторської моделі та методів її поетапного впровадження.

За мотиваційним критерієм можемо визначити рівень сформованості цінностей, особистісних якостей та мотивів майбутніх учителів музики як складової їх професійної компетентності. Результат повторного дослідження свідчить про підвищення мотивації майбутніх учителів музики до формування професійної компетентності засобами українського народного мистецтва та зміну ціннісних установок опитуваних експериментальної групи (див. табл. 3.16).

Таблиця 3.16

**Порівняльні дані показників сформованості мотивації навчання
студентів за мотиваційним критерієм**

Варіанти відповідей	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Хочу стати хорошим учителем музичного мистецтва	19	13,19	39	27,08	23	15,13	22	14,47
Хочу підвищити власний професійний рівень у сфері музичного мистецтва	47	32,64	58	40,28	46	30,26	47	30,92
Хочу отримати диплом про вищу освіту	53	36,81	17	11,81	57	37,50	59	38,82
Хочу здобути нові знання та навички у сфері музичного мистецтва	17	11,81	21	14,58	18	11,84	21	13,82
Хочу ствердитися як особистість	5	3,47	7	4,86	6	3,95	2	1,32
Власний варіант	3	2,08	2	1,39	2	1,32	1	0,66
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

В експериментальній групі досліджуваних виросла масова частка вибору мотивів, які прямо чи опосередковано визначають спрямованість на підвищення професійної компетентності. Так зросла кількість виборів студентами експериментальної групи за шкалами «стати хорошим учителем музичного мистецтва» з 13,19% на констатувальному етапі до 27,08% після формувального етапу; «підвищити власний професійний рівень у сфері

музичного мистецтва» з 32,64% до 40,28% відповідно. У контрольній групі такі зміни не зафіксовано; натомість у ній зменшилася кількість молоді із свідомими внутрішніми мотивами професійної підготовки, наприклад, за шкалою «ствердитися як особистість».

Таким чином, упровадження авторської моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва дозволяє поступово змінювати ціннісно-мотиваційну складову професійної компетентності через зацікавлення студентів майбутньою професією та можливостями самовдосконалення й професійного зростання в ній.

Упровадження експериментальної програми у процес підготовки майбутніх учителів музики дозволяє змінити рівень задоволеності студентів процесом професійної підготовки, оскільки, як бачимо з даних табл. 3.17, кількість виборів студентів експериментальної групи зросла з 28,47% до 49,31% за шкалою «мій заклад освіти повністю забезпечує організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців».

З даних табл. 3.17 бачимо, що кількість студентів експериментальної групи, які задоволені умовами навчання у ЗВО, спадає за більшістю шкал (змінити систему організації навчального процесу; змінити систему оцінювання навчальних досягнень). Це, на нашу думку, свідчить про підвищення рівня задоволеності студентами процесом професійного навчання та формами, методами й засобами, які при цьому застосовуються. Для порівняння, у контрольній групі кількість студентів, які прагнуть змін, навпаки, зростає за цими шкалами.

Таблиця 3.17

Порівняльні дані щодо аналізу рівня задоволеності студентами навчанням на початку та після завершення експерименту (за мотиваційним критерієм)

Варіанти відповідей	Експериментальна група		Контрольна група	
	Констатувальний етап	Формувальний етап	Констатувальний етап	Формувальний етап

	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Змінити систему організації навчального процесу	24	16,67	13	9,03	27	17,76	31	20,39
Використовувати більше сучасних інтерактивних форм та методів	28	19,44	19	13,19	24	15,79	25	16,45
Виділити більше годин на вивчення фахових предметів	15	10,42	18	12,50	21	13,82	19	12,50
Мій заклад освіти повністю забезпечує організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців	41	28,47	71	49,31	42	27,63	39	25,66
Змінити систему оцінювання навчальних досягнень	25	17,36	19	13,19	32	21,05	35	23,03
Власний варіант	11	7,64	4	2,78	6	3,95	3	1,97
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Аналогічна тенденція спостерігається щодо рівня задоволеності студентами організаційними формами і змістом навчання (табл.3.18).

У досліджуваних експериментальної групи спрямованість на створення інноваційного освітнього середовища зросла з 15,28% до 31,25%; ми пояснюємо це прагненням молоді до інновацій, співучасті у процесі професійної підготовки, діалогу усіх суб'єктів навчально-виховного процесу вищої школи.

Таблиця 3.18

Порівняльні дані щодо аналізу рівня задоволеності студентами формами і змістом навчання на початку та після завершення експерименту (за мотиваційним критерієм)

Варіанти відповідей	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%

Зміна форм проведення лекційних занять	14	9,72	7	4,86	15	9,87	17	11,18
Створення інноваційного освітнього середовища	22	15,28	45	31,25	21	13,82	23	15,13
Зміна науково-методичного забезпечення педагогічного процесу	16	11,11	8	5,56	20	13,16	18	11,84
Забезпечення зворотнього зв'язку під час практичних занять	41	28,47	26	18,06	42	27,63	38	25,00
Підбір навчальних завдань, які б стимулювали та мотивували студентів до навчальної діяльності	43	29,86	54	37,50	47	30,92	38	25,00
Власний варіант	8	5,56	4	2,78	7	4,61	18	11,84
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Зміна на формуальному етапі експерименту умов професійної підготовки студентів експериментальної групи дозволила підвищити рівень їх готовності до професійної діяльності (табл. 3.19).

Як видно з одержаних після формуального етапу даних, у експериментальній групі досліджуваних знизилася кількість студентів, які констатують брак окремих фахових здатностей: брак педагогічних і методичних умінь – з 13,19% до 6,25%; брак організаційних умінь – з 15,97% до 7,64%; брак практичних навичок – з 37,50% до 11,81%. Таке спадання можливе в результаті зростання кількості молоді за шкалою «Мені достатньо отриманих знань і умінь для майбутньої роботи учителя музичного мистецтва» – з 12,50% до 36,81%.

Таблиця 3.19

Порівняльні дані щодо готовності студентів до професійної діяльності (за мотиваційним критерієм)

Варіанти відповідей	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%

Мені достатньо отриманих знань і умінь для майбутньої роботи учителя музичного мистецтва	18	12,50	53	36,81	22	14,47	21	13,82
Мені потрібно ще підвищити свою фахову кваліфікацію у сфері музичного мистецтва	23	15,97	48	33,33	26	17,11	30	19,74
Мені бракує педагогічних і методичних умінь	19	13,19	9	6,25	21	13,82	22	14,47
Мені не вистачає умінь з організації навчального процесу	23	15,97	11	7,64	22	14,47	19	12,50
Мені бракує практичних навичок в організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учнів	54	37,50	17	11,81	55	36,18	52	34,21
Власний варіант	7	4,86	6	4,17	6	3,95	8	5,26
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

У контрольній групі подібної динаміки не спостерігається, зміни за окремими шкалами коливаються у межах 1-2%, які не можуть свідчити про системний характер змін.

Особливо важливим показником, з огляду на проблему дослідження, вважаємо усвідомлення майбутніми учителями музики ролі українського народного мистецтва у їх майбутній професійній діяльності. Результати повторного опитування студентів щодо ціннісного ставлення до українського народного музичного мистецтва подано у табл. 3.20.

Таблиця 3.20

Порівняльні дані аналізу показників ціннісного ставлення студентів до українського народного музичного мистецтва (за мотиваційним критерієм)

Варіанти відповідей	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Українське народне музичне мистецтво є	16	11,11	28	19,44	19	12,50	17	11,18

необхідною основою для професійної діяльності учителя музики								
Українське народне музичне мистецтво можна застосовувати як допоміжний засіб у підготовці вчителів музики	82	56,94	97	67,36	85	55,92	88	57,89
Українське народне музичне мистецтво не є інструментом для формування професійної компетентності майбутніх учителів музики	37	25,69	12	8,33	38	25,00	42	27,63
Власний варіант	9	6,25	7	4,86	10	6,58	5	3,29
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Кількість студентів експериментальної групи, які не бачать зв'язку між українським народним музичним мистецтвом та їх власним становленням як професіоналів, у експериментальній групі знизилася з 25,69% на констатувальному етапі до 8,33% після формувального етапу (для порівняння у контрольній групі відповідні показники становлять 25,00% і 27,63% учасників експерименту).

Після формувального етапу кожний п'ятий учасник експериментальної групи (19,44%) вважає українське народне музичне мистецтво необхідною основою для професійної діяльності учителя музики (у контрольній групі цей показник становить 11,18%).

Тобто цілеспрямована, системна робота на формувальному етапі експерименту сприяє зростанню ціннісного ставлення молоді до українського народного музичного мистецтва, що є важливим завданням вищої школи. Узагальнені дані щодо сформованості показників професійної компетентності у майбутніх учителів музики за особистісно-мотиваційним критерієм представлено у табл. 3.21.

Таблиця 3.21

**Порівняльні дані сформованості показників професійної компетентності
майбутніх учителів музики за мотиваційним критерієм**

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	21	14,58	47	32,64	25	16,45	27	17,76
Репродуктивний	72	50,00	81	56,25	71	46,71	74	48,68
Початковий	51	35,42	16	11,11	56	36,84	51	33,55
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Кількість студентів експериментальної групи з достатнім рівнем прояву показників професійної компетентності за мотиваційним критерієм після формувального етапу експерименту зросла з 14,58% до 32,64% осіб. Ми пояснюємо це тим, що у процесі впровадження авторської моделі відбулося зростання інтересів студентів до навчання, усвідомлення своєї ролі та відповідальності за професійне становлення, рефлексії власних цінностей та мотивів. Це дозволяє студентській молоді пізнавати себе та свій шлях професійного становлення, створює умови для формування внутрішньої мотивації щодо професії майбутнього учителя музики.

Кількість молоді з початковим рівнем за мотиваційним критерієм в експериментальній групі знизилася до 11,11%. Натомість у контрольній групі учасників експерименту після формувального етапу цей показник становить 33,55%. Тобто, традиційний процес професійної підготовки майбутніх учителів музики сьогодні не забезпечує формування свідомого ставлення студентської молоді до навчання, задоволення їх інтересів, розвиток їх ціннісних орієнтацій. Це відображається у незацікавленості студентів у організації та співучасті в освітньому процесі, прояві пасивності, уникненні відповідальності за результати навчання.

Особиста неготовність молоді до активної ролі в процесі професійної підготовки відображається на рівні професійних знань студентів, які є, переважно репродуктивними. Ці висновки було підтверджено у процесі повторної діагностики показників професійної компетентності майбутніх учителів музики за **знаннявим критерієм** (табл. 3.22).

Таблиця 3.22

Порівняльні дані показників професійної компетентності майбутніх учителів музики за знаннявим критерієм

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	24	16,67	43	29,86	26	17,11	29	19,08
Репродуктивний	75	52,08	91	63,19	77	50,66	76	50,00
Початковий	45	31,25	10	6,94	49	32,24	47	30,92
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Оцінювання рівня навчальних досягнень учасників експерименту здійснювалося методом аналізу документів (результатів екзаменаційно-залікової сесії), що дозволяє більш валідно оцінити зміни когнітивно-пізнавальної діяльності молоді. В умовах упровадження моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва рівень фахових знань і умінь студентів експериментальної групи зріс з 16,67% до 29,86% (у контрольній групі – з 17,11% до 19,08%). Тобто, емпірично підтверджено ефективність впливу спроектованої моделі на когнітивний компонент професійної компетентності молоді.

Показники професійної компетентності майбутніх учителів музики за **процесуальним критерієм** розкриваються через діяльність студентів, зокрема у сфері українського народного музичного мистецтва, що дозволяє

підвищити рівень їх досвіду та творчості у майбутній професійній діяльності. Результати діагностики обох етапів для порівняння висвітлено у табл. 3.23.

Таблиця 3.23

Участь майбутніх учителів музики у позааудиторній діяльності у процесі професійної підготовки

Показники	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Гра в оркестрі народних інструментів	27	18,75	38	26,39	32	21,05	31	20,39
Спів у самодіяльному хорі	37	25,69	47	32,64	41	26,97	45	29,61
Танці у хореографічному колективі	11	7,64	15	10,42	6	3,95	8	5,26
Гра в ансамблі «Троїсті музики»	7	4,86	15	10,42	0	0,00	0	0,00
Гра в ансамблі сопілкарів	9	6,25	25	17,36	8	5,26	11	7,24
Гра в ансамблі бандуристів	5	3,47	17	11,81	7	4,61	14	9,21

Продовження таблиці 3.23

Участь у добродійних мистецьких акціях	43	29,86	81	56,25	45	29,61	51	33,55
Волонтерська діяльність у сфері музичного мистецтва	15	10,42	57	39,58	19	12,50	21	13,82
Проведення культмасових заходів	14	9,72	48	33,33	16	10,53	24	15,79
Участь у театральному гуртку	11	7,64	29	20,14	8	5,26	6	3,95
Свій варіант	19	13,19	28	19,44	23	15,13	21	13,82

<i>Середній показник</i>	<i>18</i>	<i>12,50</i>	<i>36</i>	<i>25,25</i>	<i>19</i>	<i>12,26</i>	<i>21</i>	<i>13,88</i>
--------------------------	-----------	--------------	-----------	--------------	-----------	--------------	-----------	--------------

Узагальнені дані оцінювання залученості студентів до позааудиторної діяльності свідчать про зростання показників експериментальної групи удвічі: з 12,50% на констатувальному етапі до 25,25% після формувального етапу (в контрольній групі зростання має менш виражений характер, і відповідні показники становлять 12,26% і 13,88%).

Найістотніші зміни у діяльності молоді зафіксовано за шкалами, пов'язаними із змістом українського народного музичного мистецтва (гра в ансамблі сопілок, гра в оркестрі народних інструментів тощо). Окрім того, у середовищі експериментальної групи зросла участь молоді у доброчинних, волонтерських і масових заходах у сфері музичного мистецтва, що свідчить про зростання активної життєвої позиції та набуття досвіду в професії.

Аналіз студентських есе також свідчить про зростання усвідомленості молоді щодо вибору форм і змісту позанавчальної діяльності, зростання ролі неформальної освіти у професійному й особистісному становленні студентів, формування навичок свідомого цілепокладання та побудови кар'єри.

Узагальнені дані оцінювання показників професійної компетентності майбутніх учителів музики за процесуальним критерієм представлено у табл. 3.24.

Таблиця 3.24

Порівняльні дані показників професійної компетентності майбутніх учителів музики за процесуальним критерієм

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	31	21,53	54	37,50	32	21,05	35	23,03
Репродуктивний	67	46,53	78	54,17	70	46,05	72	47,37
Початковий	46	31,94	12	8,33	50	32,89	45	29,61

<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
---------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

Початковий рівень прояву показників професійної компетентності за процесуальним критерієм у експериментальній групі після формувального етапу знизився до 8,33% (у контрольній групі – 29,61%), що характеризує впроваджену модель як таку, яка активізує діяльність молоді, сприяє набуттю професійного досвіду, створює умови для саморозкриття в професії.

Оцінний критерій вивчення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики розкриває результати самооцінки молоді щодо рівня власної професійної компетентності.

Аналіз зростання професійної компетентності студентів за окремими видами діяльності подано у табл. 3.25.

Як видно з одержаних результатів повторної діагностики, в експериментальній групі значно зросли результати застосування творчого досвіду на достатньому рівні. Зокрема, за шкалами «Основний музичний інструмент» достатній рівень таких здатностей визначають близько 36,11% опитаних (показник контрольної групи – 25,00%); «Методика аналізу вокально-хорових творів» – до 35,42% (у контрольній групі – 19,74%); «Історія української вокально-хорової музики» – 33,33% (15,79% КГ).

Таблиця 3.25

Самооцінка здатності майбутніх учителів музики до використання творів народного мистецтва у процесі професійної підготовки (порівняльні дані)

№	Рівні	Експериментальна група				Контрольна груп			
		Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
1	<i>Вокал</i>								
1.1	Достатній	17	11,81	31	21,53	20	13,16	22	14,47
1.2	Репродуктивний	68	47,22	93	64,58	67	44,08	69	45,39
1.3	Початковий	59	40,97	20	13,89	65	42,76	61	40,13
	<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
2	<i>Хорове диригування</i>								
2.1	Достатній	13	9,03	28	19,44	14	9,21	13	8,55
2.2	Репродуктивний	70	48,61	97	67,36	73	48,03	76	50,00

№	Рівні	Експериментальна група				Контрольна груп			
		Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
2.3	Початковий	61	42,36	19	13,19	65	42,76	63	41,45
	<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
3	<i>Хоровий клас</i>								
3.1	Достатній	28	19,44	45	31,25	29	19,08	31	20,39
3.2	Репродуктивний	77	53,47	89	61,81	80	52,63	77	50,66
3.3	Початковий	39	27,08	10	6,94	43	28,29	44	28,95
	<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
4	<i>Історія української вокально-хорової музики</i>								
4.1	Достатній	24	16,67	48	33,33	26	17,11	24	15,79
4.2	Репродуктивний	91	63,19	86	59,72	95	62,50	99	65,13
4.3	Початковий	29	20,14	10	6,94	31	20,39	29	19,08
	<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
5	<i>Методика аналізу вокально-хорових творів</i>								
5.1	Достатній	23	15,97	51	35,42	24	15,79	30	19,74
5.2	Репродуктивний	95	65,97	88	61,11	101	66,45	97	63,82
5.3	Початковий	26	18,06	5	3,47	27	17,76	25	16,45
	<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>
6	<i>Основний музичний інструмент</i>								
6.1	Достатній	32	22,22	52	36,11	37	24,34	38	25,00
6.2	Репродуктивний	94	65,28	88	61,11	97	63,82	103	67,76
6.3	Початковий	18	12,50	4	2,78	18	11,84	11	7,24
	<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

За іншими шкалами також спостерігається зміна динаміки розподілу студентів експериментальної групи за рівнями виконавської та професійної майстерності. Таким чином, упровадження авторської моделі, побудованої на реалізації діяльнісного, компетентнісного, культурологічного та етнопедагогічного підходів, дозволяє молоді набути досвіду професійної діяльності, підвищити рівень власної творчості в обраній професії, створити умови для набуття студентами творчого досвіду.

Означене зростання самооцінки студентами власних здатностей у виконавчій та професійній діяльності відображається на результатах діагностики показників сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики за оцінним критерієм (див. табл. 3.26).

Таблиця 3.26

**Порівняльні дані рівнів сформованості професійної компетентності
майбутніх учителів музики за оцінним критерієм**

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	22	15,28	43	29,86	21	13,82	26	17,11
Репродуктивний	81	56,25	90	62,50	88	57,89	87	57,24
Початковий	41	28,47	11	7,64	43	28,29	39	25,66
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

За результатами формувального етапу експерименту достатній рівень сформованості показників за оцінним критерієм у експериментальній групі зріс майже вдвічі, з 15,28% до 28,86% (у контрольній групі – з 13,82% до 17,11%). Зростання самооцінки студентами рівня власної професійної компетентності в обох групах характеризує ефективність процесу професійної підготовки. Однак упровадження інноваційних форм і методів роботи із застосуванням засобів українського народного музичного мистецтва дозволяє підвищити ефективність цього процесу. Так, серед студентів експериментальної групи кількість молоді з початковим рівнем знизилася до 7,64% осіб (25,66% у КГ).

Одержані результати після формувального етапу експериментальної роботи свідчать про ефективність упровадження розробленої моделі. Узагальнені результати діагностики за кожним із визначених критеріїв відображають інтегративний рівень сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики (табл. 3.27).

Таблиця 3.27

**Рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів
музики (порівняльні дані)**

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
-------	------------------------	------------------

	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Достатній	24	16,67	47	32,64	26	17,11	29	19,08
Репродуктивний	74	51,39	85	59,03	77	50,66	77	50,66
Початковий	46	31,94	12	8,33	49	32,24	46	30,26
<i>Усього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

У середовищі студентів експериментальної групи достатній рівень професійної компетентності зріс із 16,67% на констатувальному етапі до 32,64% осіб після формувального етапу. Перерозподіл студентів за рівнями професійної компетентності до груп із вищим рівнем призвів до зменшення кількості студентів із початковим рівнем сформованості професійної компетентності до 8,33%. Репродуктивний рівень професійної компетентності у студентів експериментальної групи зріс з 51,39% до 59,03%. Таким чином, дані результатів констатувального і формувального етапів експерименту свідчать про ефективність упровадження моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

У контрольній групі досліджуваних показник початкового рівня професійної компетентності залишився на рівні 30,26%, що свідчить про неспроможність традиційної системи професійної підготовки в умовах застосування стандартних організаційних форм і методів навчання істотно змінювати показники мотивації студентів, когнітивної, діяльнісної та - оцінної складових їх професійної компетентності.

Загальний розподіл студентів за рівнями сформованості професійної компетентності проілюстровано на рис. 3.1.

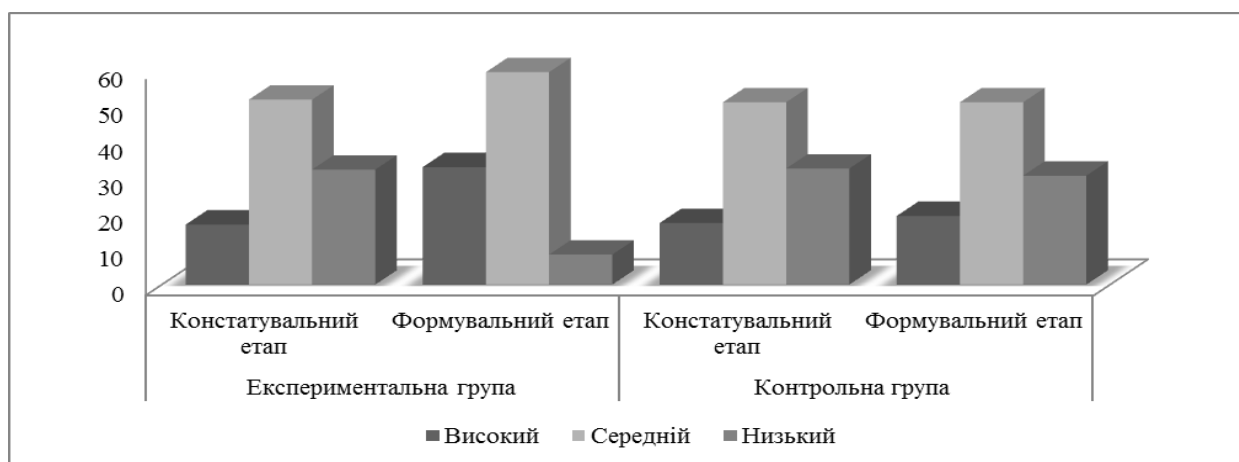

Рис. 3.1. Динаміка сформованості рівнів професійної компетентності майбутніх учителів музики на констатувальному й формувальному етапах експерименту, у %

Найбільші суттєві зміни відбулися у студентів експериментальної групи: значно зріс достатній рівень професійної компетентності (до 32,64%), відбулося збільшення кількості студентів із репродуктивним рівнем професійної компетентності до 59,03%. Натомість частка студентів, які мали початковий рівень сформованості професійної компетентності, зменшилась з 31,94% до 8,33%. Водночас, варто відзначити хоч і незначні, та все ж деякі зміни у студентів контрольної групи: достатній рівень сформованості професійної компетентності у цій групі зріс на 1,97%. Натомість репродуктивний рівень залишився без змін.

Здійснивши експериментальне дослідження, ми переконалися у дієвості та ефективності структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва. У результаті вивчення навчальної дисципліни з додаткового інструмента сопілки у студентів значно зріс інтерес до цього інструмента, в них з'явилося бажання до колективного музикування, спільних виступів на концертах та в майбутньому реалізації отриманих знань у практичній діяльності.

Для доведення статистичної надійності зростання професійної компетентності досліджуваних ми застосовували критерій кутового перетворення Фішера ϕ^* , спрямований на порівняння даних емпірично визначених відсоткових часток вибіркової сукупності.

Статистичні гіпотези дослідження: H_0 – відсоткова частка студентів експериментальної групи з достатнім рівнем професійної компетентності не зростає, порівняно із тими ж даними контрольної групи; H_1 – відсоткова частка студентів експериментальної групи з достатнім рівнем професійної компетентності зростає статистично значуще, порівняно з відповідними даними контрольної групи. Узагальнені кількісні результати констатувального й формуального етапів представлено у табл. 3.28 для обрахунку критерію Фішера.

Таблиця 3.28

Розрахунок критерію кутового перетворення Фішера φ^* , порівняльні дані

Групи	Достатній рівень професійної компетентності	Репродуктивний і початковий рівні професійної компетентності	Суми
Експериментальна	47 (32,64%)	97 (67,36%)	144
Контрольна	29 (19,08%)	123 (80,92%)	152
<i>Суми</i>	76	220	296

Табличні значення критерію визначено згідно емпірично одержаних відсоткових часток²¹⁴:

$$\varphi_1(32,64) = 1,215, \quad \varphi_2(19,08) = 0,905$$

Емпіричне значення критерію φ^* розраховується за формулою: $\varphi_{емп}^* = (\varphi_1 - \varphi_2) \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}$.

$$\varphi_{емп}^* = (1,215 - 0,905) \cdot \sqrt{\frac{144 \cdot 152}{144 + 152}} = 0,31 \cdot \sqrt{66,93} = 0,31 \cdot 8,18 = 2,54$$

Критичні значення: $\varphi_{кр}^* \leq 1,64$ для $(p \leq 0,05)$ і $\varphi^* \leq 2,31$ для $(p \leq 0,01)$

Порівняння одержаних емпіричних і критичних значень критерію кутового перетворення Фішера визначає, яка саме гіпотеза є достовірною, а саме, якщо $\varphi_{емп}^* \leq \varphi_{кр}^*$, то статистично доведеною є гіпотеза H_0 , інакше приймається гіпотеза H_1 . Тобто, зростання достатнього рівня сформованості

²¹⁴ Сидоренко, Е. В., 2000. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург : Речь, с. 330-331.

професійної компетентності майбутніх учителів музики в експериментальній групі, порівняно з контрольною групою, є статистично доведеним і надійним: $2,54 \geq 2,31 (p \leq 0,01)$.

Це статистично доводить ефективність експериментальної роботи на формувальному етапі експерименту; гіпотезу дослідження підтверджено, мету й завдання виконано.

Висновки до третього розділу

Для з'ясування ефективності формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва було проведено педагогічний експеримент, в якому взяли участь 36 учителів музичного мистецтва закладів загальної середньої освіти, 19 науково-педагогічних працівників ЗВО, 594 учні закладів середньої освіти та 296 студентів закладів вищої освіти експериментальної бази дослідження.

У розділі охарактеризовано програму експерименту, в якій експериментальним фактором виступає модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; ефективність її впливу визначається здобутим рівнем професійної компетентності досліджуваних експериментальної групи в порівнянні з учасниками контрольної групи. Метою експериментальної роботи визначено: дослідити ефективність моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. В основу експериментальної роботи покладено гіпотезу, що упровадження моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва сприятиме зростанню рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики за особистісно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним і рефлексивним компонентами.

Для здійснення діагностики рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики застосовувалися такі методи педагогічного дослідження: аналіз навчальних досягнень студентів, опрацювання та аналіз навчальних планів і плану гурткової роботи, вивчення

результатів творчої діяльності студентів, педагогічне спостереження, бесіда, тестування, анкетування.

Оцінювання рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики здійснювалося за мотиваційним, знаннєвим, процесуальним та оцінним критеріями.

На пілотажному етапі експериментального дослідження було здійснено аналіз навчальних планів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та предметів професійної спрямованості (вокал, хорове диригування, історія української вокально-хорової музики, методика аналізу вокально-хорових творів, основний музичний інструмент). Сформульовано висновок, що твори народного мистецтва вивчаються у дещо обмеженому вигляді (в основному розглядаються або вокальні твори, або вокально-хорові, у досить незначному обсязі розглядається інструментальна музика), що спонукало до окреслення основних напрямів роботи з майбутніми учителями музики.

Встановлено особливості ролі та місця українського народного музичного мистецтва на різних освітніх щаблях. З'ясовано, що у процесі навчання фахових дисциплін майбутні учителі музики недостатньо володіють теорією і практикою використання українського народного музичного мистецтва, що визначає необхідність перегляду змісту та методів навчання окремих дисциплін. Відзначено рівень застосування творів українського народного музичного мистецтва в навчально-виховному процесі закладу середньої освіти та професійні потреби вчителів музики.

Результати констатувального етапу засвідчили незначний інтерес студентів до вивчення українського народного мистецтва. Рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики на констатувальному етапі експерименту вивчався нами як узагальнені дані діагностики за мотиваційним, знаннєвим, процесуальним та оцінним критеріями. На констатувальному етапі експерименту було встановлено недостатній рівень сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики в традиційній системі професійної підготовки (31,94% студентів експериментальної групи та 32,24% досліджуваних контрольної групи

володіють початковим рівнем професійної компетентності). Лише 16,67% і 17,11% респондентів експериментальної та контрольної груп відповідно мають достатній рівень сформованості професійної компетентності, що характеризується свідомою вмотивованістю до професійного зростання в обраній професії та наявністю досвіду в творчій діяльності у сфері музичного мистецтва.

На формувальному етапі дослідної роботи була здійснена перевірка ефективності реалізації структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва шляхом упровадження спецкурсу із додаткового інструмента сопілки.

У середовищі експериментальної групи достатній рівень сформованості професійної компетентності досліджуваних зріс з 16,67% на констатувальному етапі до 32,64% осіб після формувального етапу. Перерозподіл майбутніх учителів музики за рівнями сформованості професійної компетентності до груп з більш високим рівнем призвів до зменшення кількості студентів із початковим рівнем сформованості професійної компетентності до 8,33%. У контрольній групі досліджуваних цей показник залишився на рівні 30,26%, що свідчить про неспроможність традиційної системи професійної підготовки в умовах застосування стандартних організаційних форм і методів навчання істотно змінювати показники мотивації студентів, когнітивної, діяльнісної та рефлексивної складових їх професійної компетентності. Одержані емпіричні дані перевірено за допомогою методу математичної статистики – критерію кутового перетворення Фішера.

Гіпотезу дослідження підтверджено, мету й завдання виконано.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснений у дисертації комплексний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва дав можливість узагальнити його теоретико-методологічні, технологічні й методичні засади і дійти таких загальних висновків.

1. Теоретичні засади дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва представлено в єдності трьох базових методологічних підходів, що стали основою подальших емпіричних пошуків, а саме: компетентнісного, етнокультурного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного та середовищного.

Обґрунтовано провідні поняття дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва – «компетентність», «професійна підготовка вчителя музики», «українське народне музичне мистецтво». *Професійну компетентність майбутнього вчителя музики* в системі професійної освіти окреслено як динамічне особистісно-інтегративне утворення, основою якого слугують теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та досвід, які обумовлюють здатність учителя музики до виконання педагогічної діяльності.

2. З'ясовано зміст та структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики та педагогічні умови їх формування засобами українського народного музичного мистецтва у єдності кількох провідних компонентів. Особистісно-мотиваційний – вміщує особистісні характеристики мотивації студентів до зростання рівня професійної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва. Когнітивний – забезпечує накопичення і наступне відтворення сукупності знань майбутніх учителів музики, що формуються завдяки залученню українського народного музичного мистецтва. Діяльнісний (художньо-естетичний) – визначається

розвитком базових умінь й навичок компетентнісного характеру, що забезпечується використанням потужного потенціалу українського народного музичного мистецтва. Рефлексивний – характеризує адекватну самооцінку студентами рівня сформованості своєї професійної компетентності, з одного боку, та рефлексію ресурсу українського народного музичного мистецтва – з іншого.

3. Окреслено місце і роль українського народного музичного мистецтва у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики. Визначено провідні види народознавчої діяльності, спрямовані на формування досліджуваної компетентності – суспільно-корисний, пізнавально-розвивальний, національно-патріотичний. Обґрунтовано роль народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі навчання у ЗВО. Відзначено роль художньо-естетичної, творчої та етноестетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності означеного фахівця. Доведено значення психолого-педагогічного складника у професійній підготовці майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва та особливу роль музичної психології, методики викладання музичних дисциплін, циклу музично-теоретичних дисциплін у розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики. Відзначено місце і роль виконавських дисциплін щодо використання українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності цих фахівців.

4. Обґрунтовано критерії (особистісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, практично-діяльнісний, рефлексивно-оцінний), показники та рівні професійної компетентності майбутніх учителів музики. Охарактеризовано змістове наповнення початкового, репродуктивного і достатнього рівнів професійної компетентності майбутніх учителів музики. Запроваджено відповідний діагностичний інструментарій їх вимірювання.

5. Експериментально перевірено ефективність реалізації моделі шляхом упровадження технології формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами народного мистецтва як комплексної цілісної динамічної структури, що ґрунтується на інтеграційному підході до навчання та вміщує кілька блоків: цілемотиваційний, змістовий, процесуальний, організаційний, оцінно-результативний. Доведено ефективність *форм* (практична музично-виконавська діяльність студентів, самостійна робота з фольклорним матеріалом, гурткова робота, участь у діяльності фольклорних колективів, в мистецьких конкурсах та етнографічних експедиціях) і *методів* (ігрових, проектних, пошукових, дослідницьких, індивідуальних та колективних) формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Результати формувального етапу експерименту засвідчили ефективність розробленої у процесі теоретичного аналізу моделі та технології її реалізації. З'ясовано, що показники достатнього рівня професійної компетентності досліджуваних зросли з 16,67 % на констатувальному етапі до 32,64 % на формувальному. Водночас кількість майбутніх учителів музики, що виявили початковий рівень сформованості професійної компетентності, знизився до 8,33%. Сформульовано висновок про позитивний вплив на результати експериментальної роботи ефективних форм і методів професійної підготовки з використанням засобів українського народного музичного мистецтва.

Представлене дослідження не вичерпує всіх проблемних питань вивчення шляхів і способів формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами українського народного мистецтва. До подальших наукових пошуків віднесено проблему організації додаткової неформальної освіти майбутніх учителів; врахування особистих мотивів і цілей професійної підготовки студентів; упровадження інноваційних методів професійного навчання музики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авшенюк, Н. М., 2013. Розвиток глобальної компетентності сучасних педагогів в університетах США. *Проблеми освіти*, вип. № 74, ч. 1, с. 293-298.
2. Андрійчук, Н., 2013. Педагогічні умови вдосконалення виконавської майстерності майбутнього педагога-музиканта. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №8 (Ч. 1), с. 167-172.
3. Антонова, О. Є., Дубасенюк, О. А., та Ковальчук, В. А., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
4. Антонова О.Є. Концептуальні теоретичні положення та підходи до вивчення природи обдарованості. Методика розвитку педагогічної обдарованості студентів // Акмедосагнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 71-102
5. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005 . 456 с.
6. Антонова О.Є. Системний підхід до підготовки докторів філософії за спеціальністю 011 «Науки про освіту» // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін : матеріали V Міжнародної науковопрактичної конференції (16–17 квітня 2019 року, м. Суми). – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. – Т. 1. – С. 97-100.
7. Арчажникова, Л. Г., 1984. *Профессия – учитель музыки*. Москва: Просвещение.
8. Арябкина, И. В., 2010. *Формирование культурно-эстетической компетентности учителя младшей школы на основе личностно-ориентированного подхода: теоретические аспекты*. Москва: Кальвария.
9. Байденко, В. И., 2004. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода). *Высшее образование в России*, № 11, с.8–13.
10. Байденко, В. И., ред., 2006. *Болонский процесс: поиск общности европейских систем высшего образования (проект TUNING)*. Москва: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов.
11. Бартків, О., 2010. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №1, с. 52-58.

12. Безлюдна, Н. В., 2001. *Навчай, розвиваючи*: посіб. для студ. пед. навч. закл. Київ: Науковий світ.
13. Березюк, О. С., 2015. Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. *Проблеми освіти*, вип. 85, с. 37-41.
14. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
15. Біскул, В. С., 2016. Принципи та технології компетентнісного підходу до формування професійної кар'єрної студентської молоді. *Sociology*, № 5 (133), с. 61–67.
16. Бобков, О. Б., и Бобкова, Т. С., 2011. Профессиональное становление военного специалиста в период обучения в вузе в условиях модернизации военного образования. *Сибирский педагогический журнал*. Новосибирск: НГПУ, № 9, с. 217- 231.
17. Боблієнко О. П. Формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2013. 200 с.
18. Боднарук, І. М., 2006. *Педагогічні умови оптимізації методичної підготовки майбутніх вчителів музики в процесі педагогічної практики*. Кандидат наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
19. Болонский процесс: поиск общности европейских систем высшего образования (проект TUNING) / под. науч. ред. В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 211 с.
20. Болотов, В. А., и Сериков, В. В., 2003. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*, № 10, с. 8–14.
21. Бондаревская, Е. В., 2000. *Теория практика личностно-ориентированного образования* : монографія. Ростов н/Д: РГПУ.
22. Бондаренко, А. В., 2018. Вокально-хоровий розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва арт-педагогічними методами. *Наукові записки*, вип. 163, с. 142 – 147.
23. Борисенко Д. Перспективні стратегії інформаційно-комунікативного розвитку вищої освіти / Д.Борисенко // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.:

Побірченко Н.С.(гол. ред.) та ін.]. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. – Випуск 9. – Частина 1. – С. 264-268.

24. Борисова, Ю. В., 2003. *Методологія та методи соціальних досліджень*: навч. посібн. Київ: ДЦССМ.

25. Брилін, Б. А., та Козир, А. В. Здатність до мистецької рефлексії як ознака фахової майстерності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського*, [online], вип.1.31. Педагогічні науки, с. 11-18. Режим доступу: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/4_2.pdf

26. Бромлей, Ю. В., 1973. *Этнос и этнография*. Москва: Наука.

27. Букач, М. М., Попова, Т. С. та Клименюк, Н. В., 2009. *Основи наукових досліджень у соціальній роботі*: навч. посіб. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили.

28. Бурзанова, В. В., 2014. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст, структура, методи розвитку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, вип. 1, с. 61–67.

29. Буркова, Л. В., 2010. Експериментальне дослідження ефективності інноваційної технології підготовки фахівців соціономічних професій у вищій школі [online]. *Теорія та методика управління освітою*, вип. 5, Режим доступу : <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11burhes.pdf>

30. Бусел В. Т., ред., 2005. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: ВТФ «Перун».

31. Валехов Д.Ф. Глобальные тенденции в современном образовании / Д.Ф.Валехов // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. – № 4 (7), 2011. – С. 50-52.

32. Василевська-Скупа, Л. П., 2014. *Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва* : монографія. Вінниця : ТОВ фірма «Планер».

33. Васянович, Г. П., 2010. *Філософія*: навч.посібн. В: Г. П. Васянович. *Вибрані твори*: в 5-ти т. Львів: Сполом.

34. Васянович, Г., 2013. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, №3, С. 9-30.

35. Ващенко, Г., 1994. *Виховний ідеал*. Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник».

36. Ващенко, Г., 1999. Виховання волі й характеру. В : Г. Ващенко. *Твори*. Т. 3. Київ: Школяр.

37. Великий енциклопедичний словник [за ред. О. Прохорова]. – К.: Генеза, 1991. – 495 с.
38. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов. Ірпінь) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел // В.Т. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
39. Вікторова, Л. В., 2009. *Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України.
40. Вітвицька, С. С., 2011. Формування професійної компетентності у майбутніх бакалаврів та магістрів. В: О. А. Дубасенюк, ред. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 244-266.
41. Вітвицька, С. С., 2015. *Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти* : монографія. Житомир: Полісся.
42. Власова, О. І., 2005. *Педагогічна психологія*: навч. посібн. Київ: Либідь.
43. Вознюк О.В. Концепція особистості педагога як модель продуктивної професійної діяльності // *Акме досягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи: монографія* / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 107-134
44. Вознюк О. В. Сучасні наукові підходи до аналізу професійного розвитку педагога / О. В. Вознюк // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка.* - 2010. - № 3. - С. 38-43./
45. Волошко, Л. Б., 2005. Професійна компетентність студентів як предмет психолого-педагогічного аналізу. *Збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, Т. 48.
46. Волощук, А., 2012. *Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики*. Кандидат наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.
47. Гаврілова, Л. Г., 2015. *Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних*

технологій: автореф. дис. доктора пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

48. Гавріна, Н. І., 2007. Концепції трансформації етнічної ідентичності сучасному суспільстві. *Нова парадигма*, вип. 65, ч.11, с. 31-36.

49. Герасев А.Д. Системное управление учебным процессом: модели, проблемы реализации / А.Д. Герасев, Л.А. Барахтенова // *Философия образования*. – 2009. – № 3. – С. 212.

50. *Глосарий терминов рынка труда, разработки стандартов, образовательных программ и учебных планов*, 1997. Турин: Европейский фонд образования.

51. Гончаренко, С. У., 1997. *Український педагогічний словник*. Київ: «Либідь».

52. Гончаренко, С. У., 2008. *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям*. Київ-Вінниця.

53. Гончаренко, С. У., 2010. *Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям*. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер».

54. Горбенко, С., 2013. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя музики в умовах гуманізації освіти. *Гуманітарний вісник*, № 28, с. 86-90.

55. Горобець, Т. В., 2014. *Практична підготовка музичних керівників дошкільних навчальних закладів у педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації* : навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк.

56. Грозан, С. В. *Професійна підготовка вчителя музики у вищому навчальному педагогічному закладі*, [online]. Режим доступу: <http://www.statonline.org.ua/pedagog/104/18137-profesijna-pidgotovka-vchatelya-muziki-u-vishhomu-navchalnomu-pedagogichnomu-zakladi.html>

57. Грозан, С. В., 2018. Проблеми реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки*, вип 163, с. 147–151.

58. Грозан, С., 2014. Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Педагогічні науки, [online], вип. 132, с. 282-285. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_75

59. Гура, О. І., 2008. *Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального*

закладу в умовах магістратури : автореф. дис. доктора пед. наук. Київ: Інститут вищої освіти АПН України.

60. Дей, О., 1978. *Поетика української народної пісні*. Київ: Народна думка.

61. Дем'янчук О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Особливості виконавської майстерності на українському народному інструменті бандура як соціокультурний феномен. *Науково-методичний та культурно-просвітницький часопис Яровиця*. Луцьк, № 1(19), с. 81-83.

62. Дем'янчук, О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу»*. Луцьк: Вежа-Друк, с. 20-23.

63. Дем'янчук, О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти. Розділ VII. Педагогічний дискурс культурології та мистецтва*. Кременець, вип. 15, с. 116-120.

64. Дем'янчук, О., та Томашівська, М., 2018. Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. В : О. А. Бундак, Н. В. Ляшук, та Н. Г. Конон. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Луцьк, 26-27 квітня 2018 року. Луцьк: Вежа-Друк, с. 20-23.

65. *Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)*, 1994. Київ: Райдуга.

66. Дікун, І. А., 2017. Практична підготовка майбутнього вчителя музики у дискурсі його професійного та особистісного становлення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, вип. 1 (5), с. 64 – 67.

67. Добровская, Е. А., Козлова, С. А., ред., 2002. *Эстетическое воспитание и развитие детей*. Москва : Академия.

68. Докторович, М., Рурик, Г., та Хозраткулова, І., 2014. *Арт-терапія в діяльності психолога та соціального педагога*. Київ: Редакції загальнопед. газет.

69. Дубасенюк, О. А., 2016. Професійно-педагогічна освіта: сучасний вимір. В : О. А. Дубасенюк ред. *Акме досягнення науковців Житомирської*

науковопедагогічної школи: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

70. Дубасенюк, О. А., Антонова, О. Є., Вітвицька, С. С., Вознюк, О. В., Сидорчук, Н. Г., Спірін, О. М., та Якса, Н. В., 2008. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки . В : О. А. Дубасенюк, ред. *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку*: (монографія). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

71. Дубасенюк, О. А., та Вознюк, О. В., 2011. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

72. Дубасенюк, О. А., та Вознюк, О. В., 2011. Сучасні наукові підходи як методологічні засади компетентнісного підходу в освіті. В : О. А. Дубасенюк, ред. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 11-18.

73. Дубасенюк, О. А., та Іванченко, А. В., ред., 2002. *Практикум з педагогіки*: навч. посібник. 2-ге вид., доп. і переробл. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т.

74. . Дудко Н.В. Основные тенденции развития системы высшего образования в Украине (с учетом Европейских стандартов) / Н.В. Дудко // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. – № 4 (7), 2011. – С. 94-97.

75. Єлагіна, Т. В., 2004. *Роль народного музичного мистецтва у процесі формування громадянських якостей особистості*, [online]. Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7393/97/>

76. Жигайло, О., 2012. Формування професійної компетентності у майбутнього вчителя початкових класів. *Молодь і ринок*, №6 (89), с. 78–81.

77. Жорняк, Б. Є., Томашівська, М. М., 2018. Педагогічні засади та принципи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Актуальні питання гуманітарних наук»*. Секція Педагогіка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», вип. 21, том 1, с.154-158.

78. Жосан, О. Е., 2008. *Педагогічний експеримент* : навч.-метод. посіб. Кіровоград : Вид-во КОІППО імені Василя Сухомлинського.

79. Завалко, К. В., 2014. Методологія формування готовності вчителя музики до інноваційної діяльності : монографія. Київ: Центр навчальної літератури.

80. Закон України «Про вищу освіту», 2014, [online]. Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>

81. Зданевич Л. В. Теоретичні підходи до полікультурного виховання дітей дошкільного віку / Л. В. Зданевич // Педагогічний дискурс. - 2009. - Вип. 5. - С. 93-96.

82. Зданевич Л. В. Деякі аспекти студентської дезадаптації в процесі навчання / Л. В. Зданевич // Педагогічний дискурс. - 2011. - Вип. 9. - С. 125-128.

83. Зданевич Л. В. Психолого-педагогічні особливості викладання у вищій школі / Л. В. Зданевич // Гуманітарний вісник : зб. наук. праць каф. соц. і гуманіт. дисциплін / [голов. ред. Г. П. Васянович]. – Львів : Львів. держ. фін. акад., 2007. – С. 29–38.

84. Зязюн, І. А., 2000. Інтелектуально-творчий розвиток особистості умовах неперервної освіти. В: І. А. Зязюн, ред. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ: Віпол.

85. Зязюн, І. А., 2000. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ: ВІПОЛ.

86. Зязюн, І. А., Крамущенко, Л. В., Кривонос, І. Ф. та ін., 2004. *Педагогічна майстерність*: підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: Вища школа.

87. Зязюн, І. А., та Сагач, Г. М., 1987. *Краса педагогічної дії*: навч. посібн. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу.

88. Иванов, А. И., и Куликова, С. А., 2008. Компетентностный подход в среднем и высшем педагогическом образовании. *Среднее профессиональное образование*, № 5, с. 47–50.

89. Иванова, Т. В., 2004. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: анализ, проблемы, выводы. *Стандарты и мониторинг в образовании*, №1, с. 16-20.

90. Ильин, Е. П., 2000. *Мотивация и мотивы*. Санкт-Петербург.

91. Ильичев, Л. Ф., Федосеев, П. Н., и Панов, В. Г., 1983. *Философский энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия.

92. Іваницький А. Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями). Навчальний посібник для вищих

навчальних закладів культури і мистецтв / А. Іваницький. – Вінниця: Нова книга І – IV рівня акредитації / В., 2008. – С. 13

93. Іваницький, А., 2004. *Український музичний фольклор*. Вінниця : Нова книга.

94. Ірклієнко В. & Дем'яно Н., 2019. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту. *Естетика і етика педагогічної дії*, Вип. 20, с.120-129.

95. Ірклієнко В. С., 2018. Підготовка майбутніх учителів музики до формування естетичної культури особистості в умовах неформальної мистецької освіти *Естетика і етика педагогічної дії*, Вип. 18, с. 115-122.

96. Ірклієнко В. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту / Вікторія Ірклієнко, Наталія Дем'яно // *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – 2019. – Вип. 20. – С. 120-129 (0,6/0,3)

97. Ірклієнко В. С. Музичне мистецтво в народному святі : етнографічно-педагогічний вимір / Ірклієнко В. С. // *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. праць / Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; гол. ред. М. І. Степаненко ; заст. гол. ред. Л. М. Кравченко, М. П. Вовк ; відп. секретар О. О. Лобач. – Вип. 14. – К.– Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. – С. 99-106 (0,5)

98. Ірклієнко В. С. Аксіосфера українських народних свят / В. С. Ірклієнко // *Етика та естетика педагогічної дії* : зб. наук. праць. – Вип. 12. – К. – Полтава : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. – С. 39-48. (0,5)

99. Ірклієнко В. С. Сутність феномену «національно-естетизоване середовище» // *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей*: зб. матеріалів XI Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької [голов. ред.: І.А.Зязюн]. Вип. 5(9). – Чернівці: Зелена Буковина, 2014. – С.149-151 (0,2).

100. Ірклієнко В. С. Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва та шляхи її впровадження в педагогічну практику / Кафедра музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: історична, організаційно-педагогічна і науково-методична ретроспектива: монографія / авт. кол. С. В. Вовченко, В.

М. Гайдамака, Н. Ю. Дем'янко та ін.; за ред О.О. Лобач. – Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2014.– С.109-126 (0,7)

101. Ірклієнко В. С. Взаємодія формальної і неформальної мистецької освіти учнів сільської школи / Ірклієнко В. С. //Імідж сучасного педагога .– 2012. – № 4 (123). – С.59 –61 (0,5) (фахове видання)

102. Ірклієнко В. С. Моделювання національно-естетизованого середовища засобами народного свята у сільській школі // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету («Педагогічні науки»). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – С. 84 – 89. (0,5 др.арк.) (фахове видання)

103. Ірклієнко В.С. Народні свята Полтавщини // Музичне краєзнавство Полтавщини: від витоків до сьогодення: навчальний посібник / [укл. Лобач О.О., Халецька Л.А.]. – Полтава: ПОПППО, 2009. – С. 64-74.

104. Ірклієнко В. С. Український вертеп: історіографія і перспективи практичного впровадження. – Імідж сучасного педагога. – Полтава: АСМІ, 2006 р., №2 – 12.с. (0,8) (фахове)

105. Ірклієнко В.С., Підгорна В.В. Проведемо у школі ярмарок // Початкова школа. – 2000. – №3.(фахове)

106. Ірклієнко В. С. Креативний потенціал процесу підготовки народного свята / Ірклієнко В. С. // Зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія "Педагогічні науки". – Полтава : ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2008. – Вип. 3 (61). – С. 214 – 220

107. Ірклієнко В. С. Український ярмарок: перспективи практичного впровадження у виховну роботу школи / Ірклієнко В. С. // Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні : збірник тез Міжнародної науково-практична конференції, присвяченої 20-ій річниці Проекту відродження Сорочинського ярмарку (22 серпня 2018 р.) / упоряд. і відп. ред. М. І. Степаненко, В. П. Титаренко, А. Ю. Цина. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. – С. 60-62 (0,2).

108. Істинюк, І. Д., 2015. Педагогічна практика – провідний засіб забезпечення готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами. *Психологія : реальність і перспективи*, вип. 4, с. 114-118.

109. Кабриль К. В. Формування ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2013. 200 с.

110. Кавалєрова, Н. А., 1974. *Естетичне виховання в сільській школі*. Київ: Радянська школа.
111. Казак, З. И., 1985. Организаторские качества учителя музыки как одно из условий его профессиональной деятельности. В : *Подготовка учителя музыки к профессиональной деятельности в школе*: сб. статей. Ярославль, с. 41–49.
112. Калюжна, О. І., та Гайдай, Л. В., 2016. Формування сценічно-виконавських навичок майбутніх педагогів-музикантів. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до вип. 36, том VII (67). Київ: Генезис.
113. Карпова, Л. Г., 2002. Сутність професійної підготовки викладача. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів* : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. Харків: ОВС.
114. Кириленко К.М. Інтеграційні процеси в сучасному природничо-науковому і науково-гуманітарному знанні та шляхи їх відображення у змісті університетської освіти / К.М. Кириленко // *Рідна школа*. – № 4-5, 2014. – С. 41-46.
115. Кларин, М. В., 1998. *Инновации в мировой педагогике*. Москва, 1998.
116. Климова К. Я. Значення художньої літератури як особливого виду мистецтва у площині формування техніки сценічного читання у студентської та учнівської молоді // *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах* : збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару) /за ред. К. Я. Климової. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І.Франка, 2017. – С. 150-153.
117. Климова К. Я. , Берелет Л. І. Формування артистизму художнього типу у студентів спеціальності «Сценічне мистецтво» під час роботи над драматичним твором // *Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти*: збірник наукових праць (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції) /за ред. К.Я. Климової. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І.Франка, 2018. – 284 с. (Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 12 від 23 березня 2018 р.). – С. 176-179.
118. Климова К. Я. Інтерпретація драматичного літературного твору на занятті зі сценічної мови у ВНЗ // *Вісник Житомирського державного*

університету імені Івана Франка : науковий журнал. Педагогічні науки / [гол. ред. П. Ю. Саух, відп. Ред. Н. А. Сейко]. – Житомир : Вид-во Житомирського держ. Ун-ту імені І. Франка, 2018. – Вип. 3 (94). – 166 с. – С. 50 – 54. (Наукове фахове видання України з педагогіки (наказ МОН України № 1328 від 21 грудня 2015 р.).

119. Климова К. Я., 2017. Развитие творчої обдарованості майбутнього фахівця у відкритому навчально-виховному середовищі університету: практичний аспект *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, Вип. 3 (89), с. 96 – 99.

120. Клыкова, Л. А., 2011. *Развитие художественно-эстетической компетенции студентов хореографических специальностей*: автореф. дисс. кандидата пед. наук. Челябинск: Челябинский государственный педагогический университет.

121. Ковальчук В.А. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 289-305

122. Ковальчук В.А. Технологія розв'язання соціально-педагогічних задач у процесі підготовки майбутніх учителів // Освітні технології у процесі викладання навчальних дисциплін /За ред. О.А. Дубасенюк: Зб. наук. праць. – Житомир: Житомирський держ. ун-т, 2004. – С. 87-97

123. Козир А. В. Теорія та практика формування професійної майстерності вчителів музики в системі багаторівневої освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец 13.00.02 Київ, 2009. 48 с.

124. Козій О. До проблеми формування вокальних навичок майбутніх Козій, О., 2012. До проблеми формування вокальних навичок майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 5 (1), с. 41-47.

125. Козіна, О., 2014. Вплив української народної пісні на формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №10 (Ч.1.), с. 189-193.

126. Козлова, Е. В., 1981. Підготовка студентів музично-педагогічного факультету до активізації навчальної діяльності школярів на уроках музики. В: *Професійна підготовка студентів педагогічного інституту*. Київ: Вища школа, с. 173–180.

127. Колесникова, И. А., 1996. О феномене педагогического мастерства. *Интегрированные основы педагогического мастерства* : сборн. матер. межвуз. науч.-практ. конф. Санкт-Петербург: НИИ ООВ.

128. Конверський, А. Є., ред., 2010. *Основи методології та організації наукових досліджень*: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури.
129. Кондратенко, Г., 2015. Формування професійно-особистісних цінностей майбутнього вчителя музичного мистецтва в контексті компетентісно зорієнтованої освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №12, с. 152-158.
130. Корыхалова, Н., 1979. *Интерпретация музыки: Теоретические проблемы музыкального исполнительства и критический анализ их разработки в современной буржуазной эстетике*. Ленинград: Музыка.
131. Косенко, Ю., 2008. Етнопедагогічний підхід до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*, вип. XIX-XX, с. 67–74.
132. Кочетов, Г. М., 1975. *Механизм процесса профессионализации*. Томск.
133. Краевский, В. В., 2002. Методология педагогики : прошлое и настоящее. *Педагогика*, № 1, с. 3-10.
134. Крамська, С. Г., 1998. Вітчизняна народнопісенна спадщина як фактор формування національно-музичної культури майбутнього вчителя музики. *Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання* : зб. наук. праць. Київ: КДУКіМ, с. 47–50.
135. Кремень В.Г. До інноваційної освіти: контекст модернізації НАПН України / В.Г.Кремень // *Рідна школа*. – № 4-5, 2014. – С. 3-6.
136. Кремень В., 2013. Методологічно і науково забезпечувати розвиток інноваційної освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*, №2, с. 4-13.
137. Кульчицька О. І., Сисоєва С. О., Цехмістер Я. В. Педагогічні технології: наука – практиці. Вип.1 / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2002. 280 с
138. Крушельницька, О. В., 2009. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ: Кондор.
139. Курлянд, З. Н., ред., 2005. *Педагогіка вищої школи*. Київ: Знання.
140. Ландшеер, В., 1988. Концепция «минимальной компетентности». *Перспективы. Вопросы образования*, № 15, с. 44–48.
141. Лисенко, Н. В., ред., 2007. *Народознавча компетентність дітей та молоді: принципи та методи дослідження*: зб. наук. праць. Івано-Франківськ.

142. Лі Чуньпен. Методика формування вокальної компетентності майбутніх учителів музики: дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 203 с.
143. *Логіка та методологія наукового пізнання*, 2007. [online]. Режим доступу: <http://refine.org.ua/>
144. Лозниця, В. С., 1999. *Психологія і педагогіка: основні положення*: навч. посіб. Київ: «Екс Об».
145. Луговий, В. І., 2011. Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс). *Історико-педагогічні ситуації: науковий часопис*, вип. 5, с. 11-16.
146. Луговий В. І. Ціннісні компетентності – невід’ємна складова підготовки фахівців з вищою освітою в умовах євроінтеграції. *Вища освіта України*. 2009. Дод. 4, Т. 1 (13). С. 393 – 401.
147. Лутаєнко, В. С., 1974. *Естетика мислення*. Київ: Мистецтво.
148. Маринін, І., 2014. Професійна компетентність вчителя музики – керівника дитячого народно-інструментального колективу: проблема структури та змісту. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, вип. 16, с.298-304.
149. Мельничук, С. Г., 1995. *Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект, 1860 – 1970 роки)*. Київ: Наукова думка.
150. *Методичні рекомендації щодо навчання студентів гри на сопілці*: навчально-методичний посібник, 2019. Автор-упорядник М. М. Томашівська. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка.
151. *Методологічні засади педагогічного дослідження: монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”*. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 248 с.
152. *Методологія та методи соціальних досліджень*. Борисова Ю. В. Навчальний посібник. – К.: ДЦССМ, 2003. – 216 с., С. 58.
153. *Методологія, методика і методи організації науково-педагогічних досліджень*, 2012. В: Д. В. Чернілевський, ред. *Методологія наукової діяльності*: навч. посіб., 3-тє вид., переробл. Вінниця: Нілан-ЛТД, с. 216-241.
154. Миропольська, Н. Є., 2003. *Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова*. Доктор наук. Київ: Ін-т проблем виховання АПН України.

155. Михайлова, Л. М., 2009. Естетичне виховання молоді : компетентнісний підхід. *Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка*, №1, с. 158-162.
156. Михаськова, М. А., 2007. *Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики*: автореф. кандидата пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
157. Мішедченко, В., 2012. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики в умовах вищого навчального закладу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, с. 251–257.
158. Мосенко, Н., 2014. Музично-виконавська компетентність в контексті завдань сучасної мистецької освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 10 (ч.3), с. 173–178.
159. *Музичне мистецтво XXI століття – історія, теорія, практика*: зб. наук. пр. Ін-ту муз. мистецтва Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2016. Дрогобич: Посвіт.
160. Мурована Н. М. Педагогічне керівництво розвитком професійної компетентності вчителів музики у післядипломній освіті: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 / Київ, 2008. 20 с
161. Назаренко, Г. І., 2010. Професійна компетентність особистості викладача післядипломної педагогічної освіти. *Освіта Донбасу*, № 2, с. 80.
162. Найдьонов, М. І., 2008. *Формування системи рефлексивного управління в організаціях*. Київ: Міленіум.
163. Народознавча компетентність дітей та молоді: принципи та методи дослідження: Збірник наукових праць/За ред.. проф.Н.В.Лисенко.- Івано-Франківськ,2007.-280 с.
164. Ничкало, Н. Г., ред., 2000. *Професійна освіта: словник*: навч. посіб. Київ: Вища школа.
165. Нікіщенко, Ю. І., 2004. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології. *Наукові записки Університету «Києво-Могилянської академії»*, Том 24. Теорія та історія культури, с. 4-13.
166. *Новий тлумачний словник української мови* : в 3-х томах. Т.1, 2001. Київ: Аконіт.
167. Овсієнко, Л. М., 2011. Проблеми впровадження компетентнісного підходу в процес підготовки майбутніх педагогічних кадрів. *Українська мова і література в школі*, № 6, с. 46–48.
168. Овчаренко, Н., 2016. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності: закономірності і

принципи. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія Педагогічні науки*, вип. 3-4 (48-49), с. 12-17.

169. Овчарук, О. В., 2004. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Київ: "К.І.С.

170. Олексюк О. М. Діагностика мистецької компетентності студентів: пошук методичного інструментарію. Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ, 2010. Дод. 4, том V. 572 с

171. Олексюк, О. М., 2012. Компетентнісно орієнтований освітній простір як основа модернізації вищої мистецької освіти. В: *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір* : матер. Міжнар. наук.– практ. конф. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, с. 494–501.

172. Орлов, В. Ф., 2003. *Професійне становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія*: монографія. Київ: Наукова думка.

173. Орлова Т., 1995. Етноестетика в поняттєвому контексті сучасного мистецтвознавства. В : М. Селівачев, ред. *Українська народна творчість в поняттях міжнародної термінології (примітив, фольклор, аматорство, наїв, кіч)*. Київ: Музей Івана Гончара, «Родослав».

174. Орлова, Л.С. Формування і удосконалення майстерності майбутнього вчителя музики. *Соціум. Наука. Культура* [online]. Режим доступу : <http://intkonf.org/orlova-ls-formuvannya-i-udoskonalennya-maysternosti-maybutnogo-vchitelya-muziki/>

175. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник (для студ. вищих навч. закл.) / В.Л.Ортинський - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.

176. Осадченко, І., 2010. Термінологічний аналіз дидактичних категорій: «система», «вид», «тип», «модель», «технологія». *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини*, с.219.

177. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с.

178. Остапенко, Н. І., 2015. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*, № 2, с. 53–57.

179. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / [за наук. ред. І. А. Зязюна]. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 752 с.

180. Падалка, Г. М., 1995. *Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти*. Херсон: ХДП.

181. Паньків, Л. І., 2006. Підготовка майбутнього вчителя до керівництва учнівськими музичними колективами у контексті формування професійної компетентності. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Глухів: ГДПУ, вип. 8, с. 172–174.

182. Пастушенко Л. А. Проектування та оцінювання професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки № 37 (205)*, 2012. С. 130 – 135.

183. Пастушенко Л. А. Технологічність професійної компетентності майбутнього вчителя музики. *Методологічні та методичні засади мистецької освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 – 16 травня)*. Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2013. С.221–227.

184. Пастушенко Л.А. Принцип інтеграції у формуванні професійної компетентності учителя музики. *Наукові записки. Серія «Психологопедагогічні науки» (Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. №1. С. 66 – 71.

185. Пацкань, І. В., та Штепа, Ж. В., 2016. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва під час проходження педагогічної практики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, вип.46, с. 289–292.

186. Педагогіка вищої школи / [В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.С. Волощук та ін.]; за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенка, В.І. Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.

187. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 3- те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.

188. Пляченко, Т. М., 2012. *Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики* [online]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/570/1/T_Plyachenko_Kompetentnisna%20model.pdf
189. Пляченко, Т. М., 2015. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*, вип. 18, с. 146-150.
190. Пов'якель, Н. І., 1998. Професійна рефлексія психолога-практика. *Практична психологія та соціальна робота*, № 6–7, с. 3–6.
191. Поваренков, Ю. П., 2002. *Психологическое содержание профессионального становления человека*. Москва: Изд-во УРАО.
192. Полубоярина, І. І., 2008. *Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі* : автореф. дис. кандидата пед. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.
193. Пометун, О. І., 2004. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. В: *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи*. Київ: К.І.С., с. 66–72.
194. Попович, М., 1990. Філософська і соціологічна думка. *Народна творчість і етнографія*, № 3, с. 52.
195. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене /За заг. ред. О.А.Дубасенюк, А.В.Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.
196. Проворова, Є. М., 2008. *Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього учителя музики*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
197. Прохоров О., ред., 1991. *Великий енциклопедичний словник*. Київ: Генеза.
198. .Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / пер. с англ. Москва: Когито-Центр, 1999. 144 с.
199. Радкевич, В. О. *Компетентнісний підхід до забезпечення якості професійної освіти і навчання*, [online]. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/32305058.pdf>

200. Ракітнянська, Л., 2016. Пріоритетність завдань шкільної музичної освіти. *Наукові записки*, вип. 143, с. 75–79.
201. Растригіна, А. М., 2012. Компетентнісний підхід до підготовки майбутнього магістра музичного мистецтва. *Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, с. 501-509.
202. Реброва, О. Є., 2017. Методи стимулювання художньо-ментальних процесів у виконавській діяльності майбутніх учителів музики та хореографії. *Science and Education. Academic Journal of Ushynsky University*, № 4 / CLVII. Education. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, с. 39–45.
203. Ревенко, І. В., 2007. Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури. *Мистецтво і освіта*, №. 3, с. 139-146.
204. Рейзенкінд, Т. Й., 2006. *Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті*. Кривий Ріг: Видавничий дім.
205. Родигіна І. Реалізація компетентнісного підходу до навчання: у 15 т. Освіта і управління. 2004. № 3 – 4. Т. 7. С. 18 – 23.
206. Ростовський, О. Я., 2011. *Теорія і методика музичної освіти* : навч.-метод. посіб. Тернопіль: Навч. книга – Богдан.
207. Ростовцев, Н. Н., и Терентьев, А. Е., 1987. *Развитие творческих способностей на занятиях рисованием*: учеб. пособ. Москва: Просвещение.
208. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ: ІЗМН, 1998. 182 с
209. Русова, С. Ф., 1996. *Націоналізація школи. Вибрані твори*. Київ, с.293-298.
210. Савченко, О. Я., 2003. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі. *Освіта України*, № 30, с.4.
211. Садовенко, С. М., 2007. *Світ фольклору. Український дитячий музичний фольклор як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку* : наук.-метод. посібн. Київ: КТ «Київська нотна фабрика».
212. Світайло С. В. Особливості формування фахової компетентності учителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки. Серія «Педагогічні та історичні науки». Вип. 95. Наук. записки. Київ, 2011. 215 с
213. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / А. Семенова. - Одеса: Юридична література, 2009. - 504 с.

214. Сидоренко, Е. В., 2000. *Методы математической обработки в психологии*. Санкт-Петербург: Речь.
215. Сидорчук Н.Г. Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів: теорія та технологія формування: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. 168 с.
216. Сидорчук Н.Г. Система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів як засіб формування акмекомпетентності у контексті єдиного європейського освітнього простору // Акмедосягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 260-298.
217. Сирмбард, С. Р., Джаналиев, А. Ф., и Фишер-Зуйков, У., 2007. *Методические рекомендации по разработке моделей выпускников и проектирование учебных планов в высших учебных заведениях Киргизской Республики на основе компетентностного подхода*. Бишкек: Киргизский нац. ун-т.
218. Скворцова, С. О., 2009. Види професійної компетентності вчителя. *Наука і освіта*, №10, с. 153–156.
219. Скворцова, С. О., 2009. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття. *Наука і освіта*, №4, с. 93–96.
220. Сластенин, В. А., и Чижова, Г. И., 2003. *Введение в педагогическую аксиологию*: учеб. пособ. Москва : Высшее образование: Академия.
221. Стрельников, В. Ю. *Технологія безпосереднього управління процесом виховання студента*, [online]. Режим доступу : <http://eprints.kname.edu.ua/29567/1/108.pdf>
222. Стюард, Ю. В., 2012. *Становление художественно-эстетической компетенции детей старшего дошкольного возраста*: автореф. дисс. кандидата пед. наук. Челябинск: ФГБОУ «Челябинский государственный педагогический университет».
223. Сухомлинська, О. В., 1999. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. *Шлях освіти*, № 1 (11), с. 41-45.
224. Сюй Цзяюй, 2017. Сутність етнокультурної підготовки студентів факультетів мистецтв до продуктивної роботи з школярами. *Наукові записки. КДПУ імені Володимира Винниченка*. «Педагогічні науки». Кропивницький: РВВ КДПУ: МНУ імені В. Винниченка, вип. 155, с. 205-208.
225. Танько, Т. П., 2004. *Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних*

університетах : автореф. дис. доктора пед. наук. Харків: Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

226. Тельчарова, Р. А., 1991. *Уроки музыкальной культуры*. Москва: Просвещение.

227. Ткаченко, З., 2016. Формування вокальних компетенцій студентів в процесі фахової підготовки. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти, вип. 9(3), с. 114-117.

228. Ткаченко, М. О., 2016. *Специфіка та зміст фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва* [online]. Режим доступу: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/201/1/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C.%D0%9E.%20.pdf>

229. Ткаченко, В., 2014. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, № 10 (ч.1), с. 207–112.

230. Томаши夫ская, М. М., 2018. Эстетическое воспитание студенческой молодежи средствами народной музыки. *Навукова-практичний часопис Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта*. Віцебск, № 1 (98), с. 116-120.

231. Томашівська, М. М., 2018. Особливості організації та зміст роботи з формування професійної компетентності учителя музики. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Фактори розвитку педагогіки і психології в ХХІ столітті»*. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», с. 40-45.

232. Томашівська, М. М., 2017. Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства: історія і сучасність сопілкового ансамблю. *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність»*. Рівне: Волин. обереги, с. 210-215.

233. Томашівська, М. М., 2018. Деякі аспекти реалізації компетентнісного підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 62, с. 219-222.

234. Томашівська, М. М., 2018. До проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, № 326, вип. 3, с. 269-271.

235. Томашівська, М. М., 2018. *Додатковий музичний інструмент (сопілка): робоча програма для студентів спеціальності 014 «Музичне мистецтво»*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 20 с.

236. Томашівська, М. М., 2018. Компетентність учителя музики як професійна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії»*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», с. 108-111.

237. Томашівська, М. М., 2018. Особливості сучасних вимог до професійної компетентності музиканта-фахівця. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє»*. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», с. 72-75.

238. Томашівська, М. М., 2018. Педагогічне формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland*. Wolomin, Volume 1, с. 42-45.

239. Томашівська, М. М., 2018. Проблеми професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Збірник тез наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування»*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», ч. 2, с. 143-145.

240. Томашівська, М. М., 2018. Професійна компетентність та національне виховання майбутніх учителів музики у процесі засвоєння українських народних інструментів (бандури та сопілки). *Збірник матеріалів науково-методичного семінару «Креативний підхід у сучасній освіті»*. Кременець: Вид-во ім. Тараса Шевченка, с. 78-84.

241. Томашівська, М. М., 2018. Сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонського державного університету*, вип. LXXXII, Том 2, с. 189-192.

242. Томашівська, М. М., 2018. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник Кременецької*

обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. Кременець, вип. 10, с. 87-97.

243. Томашівська, М. М., 2019. Гуцульські музичні інструменти з обертоновим інтонуванням: тилинка, трембіта, дрімба. *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність»*. Рівне: Волин. обереги, с. 109-114.

244. Томашівська, М. М., 2019. Походження сімейства окарин в Україні. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми гуманітарної освіти»*. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, с. 93-97.

245. Томашівська, М. М., 2019. Формування української музичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу»*. Луцьк: ВЕЖА-Друк, с. 62-65.

246. Фалько М. І. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів музики у вищих педагогічних закладах освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київ, 2005. 20 с.

247. Федорченко, Г. М., 2016. Формування національної самосвідомості учнів засобами фольклору. *Молодий вчений*, № 5, с. 385.

248. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник/ М.М. Фіцула. - К.: «Академвидав», 2006.-352 с.

249. Харламов, И. Ф., 1990. *Педагогика: учеб. пособие*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Высшая школа.

250. Хепін, Ц., 2012. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності*: автореф. дис. кандидата пед. наук. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

251. Химинець, В. В., 2010. *Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя* [online]. Режим доступу : [http:// zakinppe.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49](http://zakinppe.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49)

252. Хоружа, Л. Л., 2003. *Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: Теорія і практика*. Київ: Преса України.

253. Хоружа, О. В., 2008. Сутність етнопедагогічного мислення майбутнього вчителя музики в контексті мистецької освіти. *Педагогіка і*

психологія професійної освіти. Львів: Нац. ун-т “Львівська політехніка, №5, с. 147-156.

254. Хриков, Є. М., Адаменко, О. В., Курило, В. С., та ін., 2013. *Методологічні засади педагогічного дослідження*: монографія. Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”.

255. Хуторской, А. В., 2002. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. *Интернет-журнал «Эйдос»* [online], 23 апреля. Режим доступа: <http://eidos.ru/journal/20020423.htm>

256. Хуторской, А. В., 2003. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы. *Народное образование*, № 2, с. 58–64.

257. Цзян Хепін. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2012. 200 с

258. Черкасов, В. Ф., 2015. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, вип. 139. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.

259. Чжу Цзюньцяо, 2016. *Формування вокальної культури майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки*. Кандидат наук. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.

260. Шаповалова, Л. В., 2007. *Рефлексивный художник. Проблемы рефлексии в музыкальном творчестве*. Харьков: Скорпион.

261. Шендрик, И. Г., 2003. *Образовательное пространство субъекта и его проектирование*. Москва: АПКИПРО.

262. Щолокова, О. П., 2007. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей. *Теорія і методика мистецької освіти*, вип. 4 (9), с. 11–15.

263. Щолокова О. П. Професійна компетентність як стратегічний напрямок модернізації мистецької освіти України. Вісник Глухівського державного університету. Серія «Педагогічні науки». Глухів: ГДПУ, 2006. Вип. 8. С.19 – 23.

264. Эстетическое воспитание и развитие детей // Под ред. Е.А. Добровской, С.А. Козловой. – М.: Академия, 2002. – 328 с.

265. Ягупов, В. В., 2003. *Педагогіка* : навч. посіб. Київ: Либідь.

266. Ярмаченко М. Д., ред., 2001. *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.
267. Ярошинська, О., 2011. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, №4, с. 104-109.
268. Ясвин, В. А., 2001. *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва: Смысл.
269. *Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework*, 2004. Brussels: European Commission.
270. Majzner R. Zadania nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej w zakresie kształtowania i rozwijania kultury muzycznej dzieci \\
<file:///C:/Users/1/Downloads/majzner.pdf>
271. Pękala A. Przygotowanie nauczycieli do prowadzenia zajęć muzycznych w edukacji wczesnoszkolnej – raport z badań \\
Edukacja Elementarna. – 2014. - N31. - S.97-109.
272. Szubertowska E. Nauczyciel muzyki jako artysta, dydaktyk i społecznik \\
Wartości w muzyce. - N 3. – 2010/ - S. 264-272.
273. Soroker Yakov, 1995. *Ukrainian musical elements in classical music*. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.
274. *The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary*, 2005. OECD.
275. Wspieranie potencjału dydaktycznego nauczycieli muzyki. Edukacja – Wiedza – Wykonawstwo – Praktyka \ Red. R.J.Piotrowski, P.A.Trzos. - Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie, 2012. - 19 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник спрямованості майбутніх учителів музичного мистецтва на формування високого рівня професійної компетентності

Ми досліджуємо вплив українського народного музичного мистецтва на рівень сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики. Ваші відверті відповіді дозволять нам об'єктивно оцінити стан професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти. Будь ласка, відмітьте той варіант відповіді, який якнайкраще відображає Ваше ставлення до процесу навчання

1. Що спонукає Вас до навчання в обраному Вами закладі вищої освіти?

- ☐ хочу стати хорошим учителем музичного мистецтва;
- ☐ хочу підвищити власний професійний рівень у сфері музичного мистецтва;
- ☐ хочу отримати диплом про вищу освіту;
- ☐ хочу здобути нові знання та навички у сфері музичного мистецтва;
- ☐ хочу ствердитися як особистість;
- ☐ власний варіант.

2. Чого, на Вашу думку, не вистачає для того, щоб у навчальному закладі забезпечити більш якісну організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців у сфері музичного мистецтва?

- ☐ змінити систему організації навчального процесу;
- ☐ використовувати більше сучасних інтерактивних форм та методів;
- ☐ виділити більше годин на вивчення фахових предметів;
- ☐ мій заклад освіти повністю забезпечує організацію освітнього процесу з підготовки компетентних фахівців;
- ☐ змінити систему оцінювання навчальних досягнень;
- ☐ власний варіант.

3. Що, на Вашу думку, сприятиме більш активному формуванню професійної компетентності у сфері педагогіки музичного мистецтва?

- ☐ зміна форм проведення лекційних занять;
- ☐ створення інноваційного освітнього середовища;
- ☐ зміна науково-методичного забезпечення педагогічного процесу;
- ☐ забезпечення зворотнього зв'язку під час практичних занять;
- ☐ підбір навчальних завдань, які б стимулювали та мотивували студентів до навчальної діяльності;
- ☐ власний варіант.

4. Чи вважаєте Ви себе готовими до професійної діяльності?

- ☐ мені достатньо отриманих знань для майбутньої роботи учителя музичного мистецтва;
- ☐ мені потрібно ще підвищити свою фахову кваліфікацію у сфері музичного мистецтва;
- ☐ мені бракує педагогічних і методичних умінь;
- ☐ мені не вистачає умінь з організації навчального процесу;
- ☐ мені бракує практичних навичок в організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учнів;
- ☐ власний варіант.

5. Оцініть роль українського народного музичного мистецтва у формуванні вашої професійної компетентності як учителя

- ☐ українське народне музичне мистецтво є необхідною основою для професійної діяльності учителя музики;
- ☐ українське народне музичне мистецтво можна застосовувати як допоміжний засіб у підготовці вчителів музики;
- ☐ українське народне музичне мистецтво не є інструментом для формування професійної компетентності майбутніх учителів музики;
- ☐ власний варіант.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Б

Проективний тест-есе «Ідеальна модель інноваційного середовища закладу вищої освіти, яка сприятиме вивченню українського народного мистецтва»

Ми досліджуємо вплив українського народного музичного мистецтва на рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики. Ваші відверті відповіді дозволять нам об'єктивно оцінити стан професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.

1. Будь ласка, відмітьте ті форми позааудиторної діяльності, у яких Ви берете участь:

- ☐ гра в оркестрі народних інструментів;
- ☐ спів у самодіяльному хорі;
- ☐ танці у хореографічному колективі;
- ☐ гра в ансамблі «Троїсті музики»;
- ☐ гра в ансамблі сопілкарів;
- ☐ гра в ансамблі бандуристів;
- ☐ участь у добродійних мистецьких акціях;
- ☐ волонтерська діяльність у сфері музичного мистецтва;
- ☐ проведення культмасових заходів;
- ☐ участь у театральному гуртку;
- ☐ свій варіант.

2. Будь ласка, напишіть короткий твір-роздум на тему «Ідеальна модель інноваційного середовища закладу вищої освіти, яка сприятиме вивченню українського народного мистецтва». Відзначте у ньому ваше особисте ставлення до вивчення й використання українського народного музичного мистецтва.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток В

**Самооцінка здатності до використання творів народного мистецтва у
процесі професійної підготовки майбутніх учителів**

*Будь ласка, оцініть рівень своїх знань, умінь, досвіду та творчості у
зазначених видах діяльності*

Види діяльності	Знання, уміння та навички	Самооцінка			
		Я ніколи не брав участь у цій діяльності	Я пробував це робити під керівництвом інших осіб	Я можу це виконувати на рівні вимог і продемонструвати професійну компетентність	Я можу це виконувати на творчому рівні, маю докази професійної компетентності
1. Вокал					
2. Хорове диригування					
3. Хоровий клас					
4. Історія української вокально-хорової музики					
5. Методика аналізу вокально-хорових творів					
6. Основний музичний інструмент					

Дякуємо за співпрацю!

Анкета
для визначення педагогічних умов
формування професійної компетентності майбутніх учителів музики

Будь ласка, оцініть значущість педагогічних умов для формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Умови	Оцінка				
	1	2	3	4	5
1. Зорієнтованість освітнього процесу закладів вищої освіти на формування професійної компетентності майбутнього учителя					
2. Застосування компетентнісного підходу до оновлення змісту педагогічної освіти та її результатів					
3. Застосування етнопедагогічного підходу до оновлення змісту педагогічної освіти та її результатів					
4. Цілеспрямоване формування позитивної мотивації до вивчення українського народного мистецтва					
5. Стимулювання інтересу молоді до вдосконалення рівня професійної компетентності					
6. Інтегрований підхід до відбору та застосування методично доцільних організаційних форм і методів формування професійної компетентності студентів, які ґрунтуються на народознавчій основі					
7. Урізноманітнення форм і методів навчання майбутніх учителів музики					
8. Використання у процесі формування професійної компетентності студентів можливостей позаосвітньої виховної роботи					
9. Використання у процесі формування професійної компетентності студентів можливостей додаткової неформальної освіти					
10. Створення сприятливої психологічної атмосфери у процесі вивчення фахових дисциплін					
11. Насичення змісту фахової підготовки майбутніх учителів музики мистецькими знаннями й виконавчими вміннями					
12. Формування інноваційного освітнього середовища в освітньому закладі як чинника професійного становлення майбутнього учителя					
13. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів у сфері українського народного музичного мистецтва					
14. Створення ситуації успіху при вивченні студентами фахових дисциплін					
15. Використання творців українського народного музичного мистецтва у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики					

Дякуємо за співпрацю!

Робоча програма навчальної дисципліни «Додатковий музичний інструмент (сопілка)»

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, предметна спеціалізація, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни		
		денна форма навчання	заочна форма навчання	
Кількість кредитів 5	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Вибіркова		
	Спеціальність 014 Середня освіта			
	Курс			
		3-й	4-й	
Змістових модулів 6	Предметна спеціалізація 014.13 Музичне мистецтво	Семестр: 1, 2, 3, 4		
Загальна кількість годин 150				
		Лекції –	Семінари –	Практичні 35 – 1 рік 29 – 2 рік
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 64 самостійної роботи студента – 86	Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра	Самостійна робота 25 – 1 рік 61 – 2 рік		
		Вид контролю:		
		залік (4 семестр)		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Додатковий музичний інструмент (сопілка)» – ознайомлення з українськими народними музичними інструментами, зокрема з сопілкою, підвищення виконавської майстерності студентів I-II курсів та подальший розвиток специфічних навичок, якими повинен володіти молодий виконавець. Гра на сопілці сприяє відродженню національної культури, народних традицій, звичаїв, обрядів. На заняттях з сопілки вивчається пісенний матеріал, який розкриває витоки духовності, історію становлення та розвитку української музичної культури. Саме фольклор є інтонаційним джерелом класичної музики. Отже, в основі навчання гри на сопілці визначаються як навчально-пізнавальні, так і виховні завдання:

– засвоювати і накопичувати музичні твори різних епох і стилів вітчизняної та світової музичної культури;

- систематично розвивати вміння і навички читання з аркуша як засіб безперервного розвитку своїх художніх потреб і професійної майстерності;
- виховувати навички цілеспрямованої та почергової слухової уваги в ігровому процесі засобами активізації необхідних вольових зусиль;
- розвивати музично-виконавське мислення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- будову та конструкцію інструмента;
- постановку рук;
- аплікатурні та штрихові варіанти;
- прийоми гри та звуковидобування;
- традиційний репертуар;
- психологічні особливості виконавця;

вміти:

- самостійно працювати над розбором музичного твору;
- правильно користуватися диханням;
- реалізовувати підібраний або вивчений репертуар в освітньому середовищі;
- виконувати різноманітну традиційну інструментальну музику західних регіонів України.

2.2. Програмні компетентності

2.2.1. Інтегральна компетентність:

- здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері музичного мистецтва в процесі професійної діяльності та в процесі навчання, що передбачає застосування активних форм та методів музичного виховання.

2.2.2. Загальні компетентності

- розуміння важливості та необхідності навчання, власного розвитку;
- здатність застосовувати набуті знання у проблемних ситуаціях у процесі практичної підготовки;
- знання та розуміння предметної галузі та специфіки професійної діяльності вчителя музичного мистецтва;
- здатність генерувати нові педагогічні ідеї (креативність);
- здатність працювати в команді;
- здатність до емоційної стійкості, стресостійкості;
- базові знання основ психології, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства, уміння їх використовувати в професійній та соціальній діяльності;
- здатність застосовувати знання психологічних аспектів організації художньої праці, закономірностей спілкування та взаємодії людей мистецького цеху, норм професійної етики, вміння створювати творчий мікроклімат, формувати колективну відповідальність за результати творчого процесу;
- здатність планувати педагогічну діяльність, здійснювати освітній процес учнів відповідно до педагогічних закономірностей і вимог;
- здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, освіти впродовж життя та саморозвитку;
- здатність здійснювати самоконтроль і саморегуляцію фізичного і психічного стану;

- уміння адаптуватися до нових ситуацій, здатність до професійної мобільності;

- досконале володіння українською мовою;

- здатність осмислювати й оцінювати власні досягнення в навчанні й педагогічній діяльності.

2.2.3. Фахові компетентності:

- володіння базовими знаннями з теорії та історії музичного мистецтва;

- здатність застосовувати термінологію музичного мистецтва;

- здатність розвивати власні музично-слухові уявлення;

- здатність до слухового аналізу музичної мови;

- уміння зробити розгорнутий аналіз музичного твору;

- володіння навичками гри на основному музичному інструменті;

- здатність вільно використовувати додатковий музичний інструмент у професійній діяльності;

- здатність розрізняти музичні напрями, течії, жанри, стилі за їхніми сутнісними характеристиками;

- володіння поняттями, принципами та закономірностями інтегрованого курсу «Мистецтво» в школі;

- здатність застосовувати знання комп'ютерних музичних програм у роботі з нотними матеріалами;

- здатність розвивати почуття художньої форми, логіки музичної композиції різних епох, напрямів, жанрів, стилів;

- здатність застосовувати сучасні технології й методики навчання;

- уміння організовувати пошукову, науково-дослідницьку діяльність із учнями.

2.3. Результати навчання:

- застосовує отримані знання і вміння у професійній діяльності;

- здатний дискутувати на професійно значущі проблеми та обґрунтовувати власну точку зору;

- здатний організувати освітній процес та самостійну роботу учнів на уроці;

- уміло застосовує методичні прийоми, необхідні для розкриття та розвитку вокального-хорового, інструментального виконавства і музичної творчості;

- демонструє власну музично-виконавську та художньо-педагогічну культуру;

- використовує знання теоретичного матеріалу при опрацюванні інструментальних творів;

- володіє технічними прийомами диригування з урахуванням специфіки майбутньої професії;

- керується у своїй діяльності принципами толерантності, творчого діалогу, співробітництва, поваги до всіх учасників освітнього процесу;

- вміє працювати з додатковою літературою, першоджерелами, аналізувати їх та використовувати при підготовці курсової роботи;

- демонструє вміння моделювати та вирішувати типові психолого-педагогічні ситуації в освітньому процесі;

- здатний здійснювати індивідуальний підхід до особистості учня та створювати атмосферу взаємодопомоги та співпраці у творчому колективі;

- здатний застосовувати на практиці знання з теорії та історії педагогіки;

- здатний дотримуватись етичних норм у спілкуванні з колегами, соціальними партнерами, учнями (вихованцями) та їхніми батьками;
- володіє методами й методиками діагностування творчих досягнень учнів у сфері музичного мистецтва;
- володіє засобами невербальної комунікації, музично-термінологічною лексикою;
- володіє виконавськими вміннями;
- вміє самостійно розучувати нескладні музичні твори різних стилів та жанрів;
- здатний використовувати сучасні комп'ютерні технології;
- володіє навичками гармонізації мелодії;
- вміє аналізувати музичні твори;
- вміє проводити педагогічні дослідження.

3. Програма навчальної дисципліни

Програму складено таким чином, щоб максимально забезпечити формування професійних умінь і навичок, пов'язаних з грою на інструменті майбутнього учителя музики. Запропоновані форми засвоєння навчального репертуару і звітності студентів дають можливість контролювати і спрямовувати їх загальномузичний, виконавський і професійний розвиток.

Освітній репертуар розподілено відповідно до періодизації розвитку історії світової й вітчизняної музичної культури. Таке планування сприятиме розвитку художнього історичного мислення студентів, бачення ними загального процесу розвитку музичної культури у взаємозв'язку з наукою, живописом, літературою.

У програмі передбачено здійснення міжпредметних зв'язків майже з усіма спеціальними предметами як необхідною умовою, що впливає із синтетичного характеру, професійної діяльності учителя музики закладу середньої освіти.

У програмі передбачено спрямування методичних зусиль і контролю з боку викладачів за самостійною роботою студентів у таких видах, як: ескізне та паралельне засвоєння музичних творів, робота над вивченим репертуаром, підбір на слух та ін.

4. Структура навчальної дисципліни

Теми змістових модулів	Кількість годин	
	Практичні заняття	Самостійна робота
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.		
Конструктивно-виконавська характеристика хроматичної сопілки		
Тема 1. Освоєння послідовності звуків та їх виконавської аплікатури, що створюються на верхній групі грифних отворів. Видобування послідовності звуків a^1 , b^1 , g^1 , fis^1 , f^1 за допомогою вимовляння складів «ТА», «ТУ». Гра українських народних мелодій у діапазоні f^1 – b^1 : «Ой дзвони дзвонять», «Лови», «Пускайте нас», «Петрусь», «Гриби», «Пасеться коник», «Обжинкова», «Сонечко».	5	1
Тема 2. Виконання послідовності звуків, які утворюються на нижній групі грифних отворів: d^1 , e^1 , fis^1 , g^1 , a^1 . Утворення вказаних звуків у другій октаві.	5	5

Гра гам D- dur і h-moll в обсязі двох октав. Виконання цих гам четвертними, восьмими та тріолями. Обернення тризвуків у тональностях D-dur і h-moll. Виконання українських народних пісень: «Перелаз», «Горіла липка», «Зайчик та Лисичка», «А я у гай ходила», «Танок мишей», «Ой вийтеся огірочки».		
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Аплікатура та прийоми звуковидобування		
Тема 3. Виконання на сопілці гам F-dur і d-moll (гармонічного і мелодичного видів). Обернення тризвуків у обох тональностях в обсязі двох октав. Виконання українських народних пісень: «Цвіте терен», «Козаче, козаче», «Весна» (сопілковий дует), «Вербовая дощечка», «По садочку ходжу».	5	5
Тема 4. Гами G-dur і e-moll в обсязі 2,5 октав, штрихами нон легато, легато, стакато. П'єси: «Ведмедик у лісі» (сопілковий дует), «Про зайчика», «Сніг іде» (маленьке рондо), «Пісенька», «Жарт» Ж. Колодуб (ансамбль для двох сопілок з ф-но), «Чабарашка» М. Завадського (сопілка з ф-но), «Ой, під вишнею» в обробці М. Маркевича (квартет сопілок), «Козачок» в обробці М. Корчинського (сопілка та скрипка).	5	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Основні прийоми гри на сопілці		
Тема 5. Гами A- dur і fis-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав, штрихами нон легато, легато, стакато. Обернення тризвуків у вказаних тональностях. Спілкові ансамблі: «Чом, чом не прийшов» в обробці М. Лисенка, «Ой посіяв козак гречку». «Зозуля» Г.Кеккерта (сопілка з ф-но).	6	5
Тема 6. Гами E-dur і cis-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав. Штрихами нон легато, легато, стакато. Обернення тризвуків у зазначених тональностях. Виконання українських народних пісень у зазначених тональностях: «Жниво», «Од Києва до Лубен», «Не куй, не куй, зозуленько», «Ой, паночку наш», «Заклик весни» С. Калюжного (дві сопілки, скрипка), литовський народний танець «Клумпакоїс» в обробці М. Корчинського (сопілка з ф-но).	6	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. Репертуар сопілкаря-початківця		
Тема 7. Гами H-dur і cis-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав, штрихами non legato, legato, staccato. Сопілкові п'єси: «Сюїта на гуцульські народні мелодії» Л. Донник (для сопілки з ф-но у трьох частинах), «Не щебечи, соловейку» М. Глінки (сопілка з ф-но), «Телятко» В. Барвінського (сопілковий квартет), «Сніжинки» Б.Фільц (сопілковий дует).	6	10

Тема 8. Гами мажоро-мінорні до чотирьох ключових знаків. Сопілкові п'єси: «Зозуля» в концертній обробці М. Корчинського (за гармонізацією Я.Степового), «Зелений шум» В. Чепеленка (дуєт сопілок), «Плетіння вінків» (фольклорна композиція для сопілки соло), «Інвенція», «Концертіно» (квартет сопілок. Редакція і переклад М. Корчинського).	6	10
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. Гра в ансамблі сопілкарів		
Тема 9. Чотири малі сопілкові дуети В. Тилика: «Усмішка», «Зозуленька», «Мрія», «Осінній день», «Мак» в обробці Я.Степового (для двох сопрано-сопілок і сопілки-альт), «Ой посіяв козак гречку» (для квартету сопілок).	5	10
Тема 10. «Козачок» в обробці М. Корчинського (сопілка та скрипка), «Співаний» (фольклорна сопілкова композиція), Нотація О.Кольберга «Вівчар» (фольклорна сопілкова композиція), «Полька» (квартет сопілок), «Хороводна» (квартет сопілок).	5	10
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VI. Гра в ансамблі (сопілка та фортепіано)		
Тема 11. Нотація А. Гуменюка «Гуцульські співи» (фольклорна сопілкова композиція), «Ой посіяв козак гречку» (квінтет сопілок), українська народна пісня «Чом, чом не прийшов» та «Дві українські народні пісні» в обробці М.Лисенка.	5	5
Тема 12. «Чабарашка» М. Завадського (сопілка з ф-но), литовський народний танець Клумпакоїс» в обробці М. Корчинського, «Голочка» А. Кос-Анатольського (спів. сопілковий терцет), молдавський народний танець «Часорнікул» у концертній транскрипції В.Корчинської.	5	5
Тема 13. Українська народна пісня «Цвіте терен» (для 2-х сопілок), німецька народна пісня «Весна» (для 2-х сопілок), українські народні пісні «Місяць на небі» (для 2-х сопілок), «По садочку ходжу», «Йшли корови» (для 3-х сопілок).		5
Тема 14. «Коломийки» із записів О.Нижанківського в обробці Р.Сов'яка (сопілка з ф-но), «Ой підуй межи гори» А.Кос-Анатольського (транскрипція для сопілки з ф-но).		5
Усього	64	86

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Конструктивно-виконавська характеристика хроматичної сопілки

Тема 1. Конструктивно-виконавська характеристика хроматичної сопілки. Освоєння послідовності звуків та їх виконавської аплікатури, що утворюються на верхній групі грифних овторів. Видобування послідовностей звуків a^1 , b^1 , g^1 , $^1fis^1$, f

¹ за допомогою вимовляння складів «ТА», «ТУ». Гра українських народних мелодій у діапазоні $f^1 - b^1$: «Ой дзвони дзвонять», «Лови», «Пускайте нас», «Петрусь», «Гриби», «Пасеться коник», «Обжинкова», «Тай, гусоньки», «Наша річка», «Сонечко».

Тема 2. Виконання послідовності звуків, які утворюються на нижній групі грифних отворів: $d^1, e^1, f^1, fis^1, g^1, a^1$. Утворення вказаних звуків у другій октаві. Гра гам D- dur і h-moll в обсязі двох октав. Виконання цих гам четвертними, восьмими та тріолями. Обернення тризвуків у тональностях D- dur і h-moll. Виконання українських народних пісень: «Перелаз», «Горіла липка», «Зайчик та Лисичка», «А я у гай ходила», «Танок мишей», «Ой вийтеся огірочки».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Аплікатура та прийоми звуковидобування

Тема 3. Виконання на сопілці гам F-dur і d-moll (гармонічного і мелодичного видів). Обернення тризвуків в обох тональностях в обсязі двох октав. Виконання українських народних пісень: «Цвіте терен», «Козаче, козаче», «Весна» (сопілковий дуєт). «Вербова дощечка», «По садочку ходжу».

Тема 4. Гами G-dur і e-moll в обсязі 2,5октав, штрихами non legato, legato, staccato. П'єси: «Ведмедик у лісі» (сопілковий дуєт), «Про зайчика», «Сніг іде» (маленьке рондо), «Пісенька», «Жарт» Ж. Колодуб (ансамбль для двох сопілок з ф-но), «Чабарашка» М. Завадського (сопілка з ф-но), «Ой, під вишнею» в обробці М.Маркевича (квартет сопілок), «Козачок» в обробці М.Корчинського (сопілка та скрипка).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Основні прийоми гри на сопілці

Тема 5. Гами A-dur і fis-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав, штрихами non legato, legato, staccato.. Обернення тризвуків у вказаних тональностях. Сопілкові ансамблі: «Чом, чом не прийшов» в обробці М. Лисенка, «Ой посіяв козак гречку», «Зозуля» Г. Кеккерта (сопілка з ф-но), «Рондо» Ю. Щуровський (сопілка з ф-но), «Дві українські пісні» в обробці М. Лисенка (сопілка з ф-но).

Тема 6. Гами E-dur і cis-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав, штрихами non legato, legato, staccato.. Обернення тризвуків у вказаних тональностях. Виконання українських народних пісень у позначених тональностях: «Жниво», «Ой у саду, саду», «Од Києва до Лубен», «Не куй, не куй, зозуленько», «Ой, паночку наш», «Заклик весни» С. Калюжного (дві сопілки. Скрипка), «Клумпакоїс» в обробці М.Корчинського (сопілка з ф-но).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. Репертуар сопілкаря-початківця

Тема 7. Гами H-dur і cis-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав, штрихами non legato, legato, staccato. Обернення тризвуків у вказаних тональностях. Сопілкові п'єси: «Сюїта на гуцульські народні мелодії» Л. Донник (для сопілки з ф-но у трьох частинах), «Не щебече, соловейку» М. Глінка (сопілка з ф-но), «Дівочий танець» В. Тилика, «Телятко» В. Барвінського (сопілковий квартет), «Сніжинки» Б. Флис (сопілковий дуєт).

Тема 8. Гами мажоро-мінорні до чотирьох ключових знаків. Сопілкові п'єси: «Зозуля» в концертній обробці М. Корчинського (за гармонізацією Я.Степового), «Зелений шум» В.Чепеленка (дуєт сопілок), «Плетіння вінків» (фольклорна композиція для сопілки соло), «Інвенція», «Концертіно» (квартет сопілок, редакція і переклад М.Корчинського).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. Гра в ансамблі сопілкарів

Тема 9. Чотири малі сопілкові дуети В. Тилика: «Усмішка», «Зозуленька», «Мрія», «Осінній день», «Мак» в обробці Я. Степового (для 2-х сопрано-сопілок і сопілки-альт), «Ой посіяв козак гречку» (для квартету сопілок).

Тема 10. «Козачок» в обробці М. Корчинського (сопілка та скрипка), «Співаний» (фольклорна сопілкова композиція), Нотація О. Кольберга «Вівчар» (фольклорна сопілкова композиція), «Полька» (квартет сопілок), «Хороводна» (квартет сопілок).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VI. Гра в ансамблі (сопілка та фортепіано)

Тема 11. Нотація А. Гуменюка «Гуцульські співи» (фольклорна сопілкова композиція), «Ой посіяв козак гречку» (квінтет сопілок), українська народна пісня «Чом, чом не прийшов» та «Дві українські народні пісні в обробці М.Лисенка.

Тема 12. «Чабарашка» М. Завадського (сопілка з ф-но), литовський народний танець «Клумпакоїс», в обробці М. Корчинського, «Телятко» В. Барвінського (квартет сопілок), «Сніжинки» Б.Флис (для двох сопілок), «Голочка» А. Кос-Анатольського (спів, сопілковий терцет), молдавський народний танець «Часорнікул» в концертній транскрипції В. Корчинського.

Тема 13. Українська народна пісня «Цвіте терен» (для 2-х сопілок), «Весна» (для 2-х сопілок), українська народна пісня «Місяць на небі» (для 2-х сопілок), «По садочку ходжу» та «Йшли корови із діброви» (для 3-х сопілок).

Тема 14. «Коломийки» із записів О.Нижанківського в обробці Р. Сов'яка (сопілка з ф-но), «Ой піду я межі гори» А. Кос-Анатольського (транскрипція для сопілки з ф-но), український народний танець «Коломийка» в обробці М. Корчинського (сопілка з ф-но), «Сюїта» на українські теми М. Корчинського (I-II частини), «Гуцульські награвання» Л. Колодуба.

5. Вимоги до теоретичних знань, практичних умінь та навичок студентів

У процесі вивчення курсу «Додатковий музичний інструмент (сопілка)» студенти повинні:

- оволодіти музично-виконавськими навичками гри на сопілці (звуковидобування, дихання, динаміка);
- підвищувати свій рівень музичної культури через знайомство з кращими зразками національного та світового музичного мистецтва;
- оволодіти технікою читання музичних творів з аркуша;
- уміти провести музично-теоретичний аналіз виконуваних творів;
- вивчати музичні твори дошкільного, шкільного репертуару;
- творчо реалізувати здобуті вміння та навички у подальшій роботі з дітьми в дошкільних та шкільних навчальних закладах.

6. Самостійна робота

№ з/п	№ теми / модуля	Зміст роботи	Кількість годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Конструктивно-виконавська характеристика хроматичної сопілки			
1	1 / I	Слідкувати за правильною постановкою рук при грі на сопілці. Видобування послідовностей звуків a^1 , b^1 , g^1 , $f^{1\text{fis}}$, f^1 за допомогою вимовляння складів «ТА», «ТУ».	1
2	2 / I	Засвоїти навички звуковидобування та дихання. Виконання послідовності звуків, які утворюються на нижній групі грифних отворів: d^1 , e^1 , f^1 , $f^{1\text{fis}}$, g^1 , a^1 . Утворення вказаних звуків у другій октаві	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Аплікатура та прийоми звуковидобування			
3.	3 / II	Виконання на сопілці гам F-dur і d-moll, G-dur і e-moll, D-dur і h-moll в обсязі двох октав в обсязі 2,5октав, штрихами non legato, legato, staccato. (гармонічного і мелодичного видів). Обернення тризвуків в обох тональностях в обсязі двох октав.	5
4.	4 / II	Вчитись самостійно працювати над музичним твором. Виконання українських народних пісень: «Перелаз», «Горіла липка», «Зайчик та Лисичка», «А я у гай ходила», «Танок мишей», «Ой вийтеся огірочки».	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Основні прийоми гри на сопілці			
5.	5 / III	Робота над українськими народними піснями: «Цвіте терен», «Козаче, козаче», «Весна», «Вербова дощечка», «По садочку ходжу» Гра українських народних мелодій у діапазоні f^1 – b^1 : «Ой дзвони дзвонять», «Лови», «Пускайте нас», «Петрусь», «Гриби», «Пасеться коник», «Обжинкова», «Тай, гусоньки», «Наша річка», «Сонечко».	5

6.	6 / III	Робота над українськими народними піснями: «Жниво», «Ой у саду, саду», «Од Києва до Лубен», «Не куй, не куй, зозуленько», «Ой, паночку наш», «Заклик весни» С. Калюжного, «Клумпакоїс» в обробці М.Корчинського.	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. Репертуар сопілکارя-початківця			
7.	7 / IV	Виконання гам: Н-dur і сіс-moll (гармонічний і мелодичний види) в обсязі двох октав, штрихами non legato, legato, staccato. Обернення тризвуків у вказаних тональностях.	10
8.	8/ IV	Виконання гам мажоро-мінорних до чотирьох ключових знаків. Сопілкові п'єси: «Зозуля» в концертній обробці М. Корчинського (за гармонізацією Я.Степового), «Зелений шум» В.Чепеленка, «Плетіння вінків», «Інвенція», «Концертіно» редакція і переклад М.Корчинського.	10
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. Гра в ансамблі сопілкарів			
9.	9/ V	Виконання сопілкових п'єс: «Сюїта на гуцульські народні мелодії» Л. Донник, «Не щебече, соловейку» М. Глінка, «Дівочий танець» В. Тилика, «Телятко» В. Барвінського, «Сніжинки» Б.Флис. Чотири малі сопілкові дуети В. Тилика: «Усмішка», «Зозуленька», «Мрія», «Осінній день», «Мак» в обробці Я. Степового, «Ой посіяв козак гречку».	10
10.	10/ V	Виконання сопілкових п'єс: «Козачок» в обробці М. Корчинського, «Співаний». Нотація О.Кольберга «Вівчар» (фольклорна сопілкова композиція), «Полька», «Хороводна».	10
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ VI. Гра в ансамблі (сопілка та фортепіано)			
11.	11/ VI	Набувати навички вільного читання з аркуша музичних творів: Нотація А. Гуменюка «Гуцульські співи» (фольклорна сопілкова композиція), «Ой посіяв козак гречку» (квінтет сопілок), українська народна пісня «Чом, чом не прийшов» та «Дві українські народні пісні» в обробці М.Лисенка.	5
12.	12/ VI	Виконання сопілкових п'єс: «Чабарашка» М. Завадського, литовський народний танець «Клумпакоїс», в обробці М. Корчинського, «Телятко» В. Барвінського, «Сніжинки» Б.Флис, «Голочка» А. Кос-Анатольського, молдавський народний танець «Часорнікул» в концертній транскрипції В. Корчинського.	5
13.	13/ VI	Самостійне виконання сопілкових п'єс: «Цвіте терен», «Весна», українська народна пісня «Місяць на небі», «По садочку ходжу», «Йшли корови із діброви».	5

14.	14 / VI	Самостійне виконання сопілкових п'єс: «Коломийки» із записів О.Нижанківського в обробці Р. Сов'яка, «Ой піду я межі гори» А. Кос-Анатольського, український народний танець «Коломийка» в обробці М. Корчинського, «Сюїта» на українські теми М. Корчинського (I-II частини), «Гуцульські награвання» Л. Колодуба.	5
Усього			86 год.

7. Засоби оцінювання

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F).

Форми контролю знань студентів: підсумковий (залік).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно	не зараховано, з можливістю повторного складання
0–34	F		не зараховано, з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів з дисципліни «Додатковий музичний інструмент (сопілка)»

Рівні навчальних досягнень	Бали	Шкала ECTS	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Високий	100-90	A	ВІДМІННО – студент вільно володіє навчальним матеріалом, розкриває зміст поставлених теоретичних питань, творчо виконує практичні завдання.
Достатній	89-74	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – студент вільно і творчо володіє програмним матеріалом, дотримується послідовності викладу теоретичних питань, але допускає незначні помилки під час відповідей. Вміє застосовувати теоретичні положення у практичній діяльності.
		C	ДОБРЕ – студент виконує завдання, але допускає певну кількість незначних помилок під час відповіді. Здатен застосовувати теоретичні положення у практичній діяльності.

Задовільний	73-60	D	ЗАДОВІЛЬНО – студент неповні засвоїв теоретичний матеріал, допускає значну кількість помилок, задовільно володіє навичками гри на сопілці.
		E	ДОСТАТНІЙ МІНІМУМ – студент слабо орієнтується в теоретичному матеріалі, навички гри сформовані на початковому рівні.
Низький	59-35	Fx	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідний обов'язковий повторний курс. Студент володіє освітнім матеріалом на низькому рівні. Програмні вимоги не виконані. Має початкове уявлення про предмет вивчення інструмента сопілка.

8. Рекомендований перелік музичних творів для гри на сопілці:

- І. Пушечніков, «Етюд». До-мажор
- М. Назаров, «Етюд». До-мажор
- Г. Хенке, «Етюд». Фа-мажор
- І. Пушечніков, «Етюд». Ля-мінор
- Г. Хенке, «Етюд». До-мажор
- І. Пушечніков, «Етюд». Соль-мажор
- Г. Хенке, «Етюд». Ре-мажор
- Л. Відеман, «Етюд». Сі бемоль-мажор
- Г. Хенке, «Етюд». Соль-мажор
- І. Зельнер, «Етюд». Фа-мажор
- Т. Німан, «Етюд». Ля-мінор
- Г. Хенке, «Етюд». Ре-мінор
- І. Беркович, «Етюд». Ля-мінор
- І. Пушечніков, «Етюд». Фа-мажор
- І. Пушечніков, «Етюд. Ре-мінор
- Л. Барт, «Етюд». Сі бемоль-мажор
- М. Закопанець, «Етюд». До-мінор
- І. Хуторянський, «Етюд». Мі-мінор
- Г. Генце, «Етюд». Ре-мінор
- Ю. Щуровський, «Етюд». Сі бемоль-мажор
- У. н. п. «Вийшли в поле косарі»
- У. н. п. «Ходить гарбуз по городу»
- В. Верховинець, «Метелиця»
- У. н. п. «А вже весна»
- У. н. п. «Гей, ви, хлопці, баламути»
- У. н. п. «Не топила, не варила»
- У.н.п. «Ой з-за гори кам'яної»
- У. н. п. «Та внадився журавель»
- У. н. п. «Гаю, гаю, зелен розмаю»
- О. Тілічєєва, «Пісенька»
- В. Моцарт, «Туга за весною»
- В. Храпко, «Пісня»
- О. Гедіке, «Танець»
- П. Чайковський, «Італійська пісенька»
- С. Майкапар, «Вальс»

- О. Гречанинов, «Вальс»
- Дж.Перголезі, «Пастораль»
- Ю. Щуровський, «Елегія»
- В. Моцарт, «Менует»
- І. Хуторянський, «Експромт»
- У. н. танець «Обертан»
- О. Аляб'єв, «Соловей»
- А. Коломієць, «Український танець»
- І.С. Бах, «Пісня»
- Ф. Шуберт, «Вальс»
- В. Моцарт, «Травнева пісня»
- М. Лисенко, «Колискова»
- Д. Шостакович, «Ніби марш»
- Ж. Люллі, «Гавот»
- В. Моцарт, «Менует»
- Л. Бетховен, «Німецький танець»
- Д. Шостакович, «Хороший день»
- Г. Гендель, «Менует»
- В. Моцарт, «Пісня пастушка»
- П. Чайковський, «Солодка мрія»
- К. Глюк, «Танець»
- Й. Гайдн, «Менует»
- І. Брамс, «Петрушка»
- А. Хачатурян, «Андантино»
- А. Кореллі, «Сарабанда»
- Д. Шостакович, «Шарманка»
- П. Чайковський, «Сумна пісенька»
- М. Глінка, «Жайворонок»
- М. Глінка, «Полька»
- Д. Кабалевський, «Клоуни»
- Ф. Куперен, «Рондо»
- І. Дунаєвський, «Колискова»
- У. н. п. «Чом, чом не прийшов»
- Я. Лапінський, «Коломийка»
- Ж. Бізе, «Пісня» з опери «Кармен»
- Ф. Шуберт, «Аве Марія»

9.Рекомендована література

Базова

1. Гуменюк А. І. Українські народні музичні інструменти /А. І. Гуменюк. – К.: Наукова Думка, 1967.
2. Колесса Ф. Шкільний співаник /Ф. Колесса // З педагогічної спадщини композитора. – К.: Музична Україна, 1991.
3. Корчинський М. Від мови до мови: метод. посіб. / М. Корчинський. – Львів: Науково-методичний центр, 1998.
4. Леонт'єв В. А. Школа гри на сопілці: метод. посіб. / В. А. Леонт'єв. – Кам'янець-Подільськ, 2000.
5. Магрушев І. Початкова школа гри на сопілці / І. Магнушев. – Мінськ, 2012.

6. Мазур Я. Юному сопілкарєві / Я. Мазур. – К.: Музична Україна, 1984.
7. Мазур Я. Вправи та етюди для хроматичної сопілки / Я. Мазур. – К.: «Музична Україна», 1986.
8. Піров І. Як заграє сопілонька / І. Піров. – Л.: Вид. «Карпати», 2010.
9. Хоткевич Г.М. Музичні інструменти українського народу. – Харків, 1930.
10. Яремко Б. Бойківська сопілкова музика / Б. Яремко. – Львів, 1998. – 128 с.
11. Яремко Б. Етноінструментознавство / Б. Яремко. – Рівне, 2003. – 188 с.
12. Яремко Б. Уторопські сопілкові імпровізації / Б. Яремко. – Рівне, 1997. – 107 с.

Додаткова

1. Гуменюк А. Інструментальна музика в художньому житті українського народу / А. Гуменюк // Інструментальна музика. – Київ, 1972.
2. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти / А. Гуменюк. – К., 1967.
3. Гуляєва Н. До питання про рудименти музичної архаїки в аерофонічній музиці Закарпаття / Н. Гуляєва // Київське музикознавство. – К., 2006. – Вип. 19. – С. 127-135.
4. Мациевский И. Троїста музика / И. Мациевский // Матеріали II всеукраїнського науково-практичного семінару викладачів музичного фольклору. – К., 1993. – С.89-90.
5. Хай М. Традиційний музичний інструментарій Полісся (до питання примітиву в музиці) / М. Хай. – Родовід, 1997. Ч. 16. – 109 с.